

ŽELEZAR

JESENICE, 26. DECEMBRA 1985

ŠTEVILKA 51-52 • XXXIV

NAŠ KOVINAR, svobodno glasilo delavcev KID, je kot predhodnik ŽELEZARJA začel izhajati 26. januarja 1937. ŽELEZAR izhaja od 1. decembra 1951 kot mesečna revija, od 15. aprila 1959 kot štiri-najstrednik in od 1. januarja 1962 kot tednik. Glasilo je ob 25-letnici predsednik Tito odlikoval z redom zaslug za narod s srebrno zvezdo. Glavni in odgovorni urednik Mile Crnovič, tehnični urednik — novinar Dare Bradakšja, lektorica — novinarka Veronika Osredkar, novinar — fotoreporter Borut Grce, administracija — Marija Lužnik in Mira Keserovič. Naslov: Uredništvo Železarn, SOZD SŽ — Železarna Jesenice. Številke internih telefonov: urednik 26-18, novinarji 26-19, 25-19, administracija 26-21. Stavak in tehnično oblikovanje TK Gorenjski tisk Kranj, tisk ZP Ljudska pravica Ljubljana.

Jesenice pred novim letom

(foto I. Kučina)

OCENA PROIZVODNJE IN PREDAJA SLOVENSКИH ŽELEZARN V LETU 1985 IN PREDVIDEVANJA ZA LETO 1986

Za današnji delavski svet SOZD Slovenske železarn so v delovni skupnosti skupnih služb Slovenske železarn pripravili oceno proizvodnje in prodaje Slovenskih železarn za to leto in predvidevanja za leto 1986.

Pred zaključkom zadnjega četrtletja v letu smo pripravili oceno proizvodnje in prodaje v letu 1985. Podatki se nanašajo le na del poslovanja, zato v tem trenutku težko ocenimo dohodkovno uspešnost ostalih področij, za katera veljajo ugotovitve iz poročila o poslovanju v devetih mesecih.

V letošnjem letu bomo izdelali 192.000 ton surovega železa, 816.000 ton surovega jekla in 771.000 ton končnih izdelkov.

Belega surovega železa bomo naredili 10 % manj, kot smo planirali, sivega pa, zaradi okvare pečnega transformatorja, 36 % manj. Proizvodnja belega surovega železa bo večja od proizvodnje v preteklem letu, sivega surovega železa pa bomo

zaradi omenjenih težav naredili 35 % manj kot lani.

Proizvodnja surovega jekla bo 2 % manjša od načrtovane, nekaj pa bo zaostala za proizvodnjo v preteklem letu.

Najbolj se bo planirani proizvodnji približala Železarna Ravne, zaostanek Jesenic bo nekaj večji. Store pa bodo zaostale za letnim planom kar za 8 %. Vzrok je v okvari transformatorja EOP I ter v pogostih okvarah strojev in naprav. Proizvodnja preteklega leta bo preseгла Železarna Ravne, Jesenice in Store pa bodo zaostale za 4 oziroma 10 %.

Tudi blagovna proizvodnja bo manjša, kot smo planirali (2 %), in bo dosegla obseg proizvodnje preteklega leta. Razen Železarn Ravne vse delovne organizacije dosegajo za nekaj odstotkov manjšo proizvodnjo od planirane. Najbolj bosta zaostala Tovil (11 %) in Žična (21 %). Proizvodnja preteklega leta bosta presegli Železarna Ravne in Veriga, zaostanek ostalih organizacij pa ne bo večji od 5 %.

Eksterna realizacija bo za četrtino večja od planirane in za 105 % večja od realizacije v letu 1984. Pretežni del povečanja gre na račun višjih cen in deloma asortimenta. Razlike so večje tam, kjer je proizvodnja bolj uspešna.

Izvozilo bomo za 7 % manjšo količino izdelkov, kot smo planirali, in 4 % manj kot v preteklem letu. Vrednostni izvoz bo za 13 % manjši od planiranega in nekaj odstotkov manjši kot v preteklem letu, pri čemer bodo vse delovne organizacije dosegale manjši vrednostni izvoz, kot so načrtovale. Izvoz na konvertibilno področje bo nekoliko uspešnejši od klinškega, zlasti pri železarnah, ki bodo zaostale za planom za okoli 5 %.

Zaostanek predelovalnih organizacij bo večji in bo dosegel skoraj četrtino planiranega izvoza. Izvoz na

(Nadaljevanje na 2. strani)

POSLOVNI USPEH V LETU 1985 BO STARTNA OSNOVA ZA NASLEDNJE SREDNJEROČNO OBDOBJE 1986—1990

Ko se izteka leto, je prav, da ocenimo dosežene uspehe, analiziramo težave in se pripravimo na novo obdobje. V letošnjem letu je to še toliko pomembnejše, ker zaključujemo tudi petletno plansko obdobje 1980—1985.

Vsi doseženi rezultati, ki so tudi osnova za nove razvojne načrte, izhajajo tudi iz uspešnosti realizacije zastavljenih ciljev in izkoriščanja pogojev, ki spremljajo poslovno življenje.

Vsakoletni proizvodni program skušamo v kar največji meri prilagoditi tržnim in proizvodnim možnostim. Pri tem vedno računamo, da bomo lahko optimalno izkoristili znanje, opremo, čas in sredstva. Žal že nekaj let načrtujemo poslovno življenje na osnovi predvidevanj, ki se tekom leta bistveno spreminjajo. Prenagla rast domače inflacije in dinamične spremembe v odnosih med posameznimi valutami povzročajo spremembe, ki zamegljujejo prikazane podatke. Pogosto, in tudi v letu 1985, k tem pripomorejo še spremembe v sistemu prikazovanja podatkov uspešnosti.

Tudi količinski prikazi proizvodnih dosežkov so primerljivi le v primeru, ko ne pride do sprememb v kakovosti. V naši železarni vse napore usmerjamo v hitrejši kvaliteten premik. Na tem področju so bili v letošnjem letu doseženi nekateri vidni uspehi. Razvili in osvojili smo nova nerjavna jekla, elektrojekla, elektrode za varjenje, debele pločevine, navojnike itd. Kljub zastarelosti in iztrošenosti nekaterih proizvodnih naprav držimo korak s svetom na področju kvalitete.

Ob takih izhodiščih seveda ne iščemo rekordov v količinski proizvodnji, temveč skušamo z dodelavami in novimi kvalitetami doseči večjo vrednost proizvodnje in tudi več kvalitetnih sredstev za tekočo porabo in razvoj.

Res je velik del povečane vrednosti prodaje prineslo gibanje cen. Primerjalni podatki pa kažejo, da je tudi delež kvalitetnih premikov v proizvodnem programu občuten.

Ko smo načrtovali obseg in vrsto proizvodnje, nismo pričakovali toliko motenj v proizvodnji, kot smo jim bili priča v letu 1985. Že na samem začetku leta so nam nizke januarske temperature in pomanjkanje energetskih medijev bistveno zmanjšali proizvodnjo. Ko so se razmere normalizirale, smo sicer nadoknadili zamujeno, toda v poletnih mesecih nismo vzdržali v ostrem tempu. Pričelo se je večati število vseh vrst zastojev, tudi dopustniška odsotnost je imela svoj vpliv. Gnani od želje po izpolnitvi planskih nalog smo tedensko spremljali dosežene rezultate in izpolnjevanje vrednostnih ciljev.

Ko smo v oktobru doživeli veliko krizo pomanjkanja električne energije, je kolektiv z velikim razumevanjem in delovno pripravljenostjo sprejel tudi prilagajanje delovnega časa razpoložljivi energiji.

Tako smo uspeli držati trende operativnih programov gotove proizvodnje. Ocenjujemo, da bo ta plan s 348.535 tonami (ki je za približno 7.000 ton manjši od družbenega) presežen za več kot odstotek. Zaradi izpada storitev (namesto 26.275 ton, bomo izdelali le 21.240 ton), težav v oskrbi plavžev (tudi kvaliteta koksa je zelo slaba), izpadov električne energije in velikega števila zastojev menimo, da bomo pri skupni proizvodnji z 1.397.790 ton operativni program izpolnili z 98,3 odstotka.

Na tržišču naših izdelkov je bilo čutiti poleg umirjanja tudi več zahtevnosti. Potrjujejo se predvidevanja rasti povpraševanja po kvalitetnih in specifičnih jeklih in usihanju prodaje masovnih kvalitet.

Na tujih tržiščih smo se v tem letu srečevali z vse večjo konkurenco. Ponovno je bil sprožen antidumpiški postopek pri prodaji žebeljev v ZDA. Čeprav smo se skušali hitro preorientirati na druga, predvsem evropska tržišča, je bil izpad proizvodnje in prodaje neizbežen.

Na tujih tržiščih smo skušali uveljavljati več vredne proizvode. Narejeni so prvi koraki, ki že dajejo sadove, vendar je še vedno preveč prodanega blaga nizke vrednosti. Največji kvaliteten premik je storjen na vzhodnoevropskem tržišču.

Nagla rast stroškov proizvodnje in potreba po pridobivanju deviznih sredstev s skupnim izvozom in preko drugih oblik so hitro načelnjali majhno razliko med realizirano in prodajno vrednostjo in lastno ceno.

Kljub izrazitemu poslabšanju na področju dinarske in devizne likvidnosti smo uspeli redno poravnati svoje obveznosti in zagotovljati oskrbo, ki je bila možna glede na ponudbo.

Nominalno bodo dosežene visoke vrednosti v ustvarjanju in delitvi dohodka. Pričakujemo, da bomo ustvarili 90 milijard celotnega prihodka, kar je 86 odstotkov več kot lani, 20 milijard družbenega proizvoda ali 90 odstotkov več kot lani, ter 7 milijard čistega dohodka, kar je 100 odstotkov več kot lani.

Poslovno leto 1985 bomo na ravni delovne organizacije zaključili brez izgube.

Te visoke vrednosti in tudi indeksi pa seveda ob upoštevanju realne inflacije močno zbledijo. Zato smo že osnove plana za prihodnje leto dopolnili z ukrepi za realizacijo visoko postavljenih ciljev. Še vedno so pred nami naloge, kot so povečanje produktivnosti, delovne in tehnološke discipline in izkoriščanje vseh ostalih notranjih rezerv.

Novo ustvarjena vrednost v letu 1985 bo namenjena tudi za pokrievanje investicijske gradnje.

V letu 1985 sta poleg več investicij, ki so v zaključni fazi, potekali investiciji v Jeklarno 2 in finalizacijo debele pločevine. Obe investiciji sta med največjimi v Sloveniji. Samo na Jeklarni 2 bo v letošnjem letu za okrog 10 milijard realiziranih del. Delo na obeh projektih bo intenzivno tudi v letu 1986, kar bo poleg ostalih investicij in tekoče porabe pomenilo veliko finančno obremenitev.

V letu, ki je pred nami, bomo zato morali slediti vsem pozitivnim dosežkom in odpravljati še preostale slabosti. Pospešeno bomo še naprej razvijali organiziranost, ki bo omogočala še boljše izkoriščanje proizvodnih in tržnih možnosti. Osnove za tak proces so že pripravljene. Še vedno in vse bolj bomo morali skrbeti za zadovoljstvo delavcev, saj kljub občutnemu umirjanju fluktuacije kadri še vedno predstavljajo omejitveni dejavnik. Predvsem bomo morali popraviti razmerje med proizvodnimi in drugimi delavci, z dobro štipendijsko politiko in usmerjanjem kadrov moramo pridobiti strokovnjake za vse zahtevnejše delo. Dosegli smo napredek pri procesnem vodenju proizvodnje in poslovanja, investiramo v sodobne proizvodne linije, zato moramo dvigniti raven znanja in doseči še boljše izkoriščanje naprav.

Popraviti moramo odnos do dela in družbene lastnine. Izkušnje iz letošnjega leta kažejo, da smo na tem področju dosegli vidne uspehe le tam, kjer smo se načrtno in preventivno lotili nalog.

Spodbujati moramo inventivno dejavnost in preseči letošnje število 127 inovacijskih predlogov in 100 novih idej, ki so omogočili 580 milijonov dinarjev prihranka.

Kljub nekaterim že sprejetim sistemskim rešitvam, predvsem na področju deviznega poslovanja, ostaja za leto, ki je pred nami, še vedno precej načrtovanih sprememb. Pripravljalci skušajo pripraviti določila, ki bi omogočala boljše delo in naglejši razvoj. Prav gotovo bodo nedorečenosti ponovno povzročale motnje v poslovanju. Gotovo pa je tudi, da bo glavni vir nadaljnjega razvoja lastno uspešno delo.

Zato ne bomo čakali križem rok. Proizvodno leto se za nas začne prvega januarja. V precejšnji meri bomo prve dni leta pričakovali delovno.

VSEM DELAVCEM ŽELEZARNE IN POSLOVNIM PARTNERJEM SE ZAHVALJUJEM ZA DOBRO IN VESTNO DELO TER SODELOVANJE, ČESTITAM K DOSEŽENIM USPEHOM IN ŽELIM USPEŠNO IN ZDRAVO LETO 1986!

PREDSEDNIK POSLOVODNEGA ODBORA
BORIS BREGANT

Delavcem TOZD in delovnih skupnosti Železarn, njihovim svojcem in bralcem Železarnja srečno v novem letu 1986!

USPEŠEN KONEC LETA

Do 23. decembra smo po podatkih statistične službe izdelali 94.464 ton skupne proizvodnje, kar nam kaže zelo idealno indeks, 108 odstotkov operativnega programa. V vseh TOZD si prizadevajo, da bi proizvodnjo še povečali in s tem plan še bolj presegli.

V TOZD Plavž so izdelali 9.217 ton grodila in dosegli 92 odstotkov operativnega programa.

V TOZD Jeklarna so vili 29.711 ton jekla, kar je 100,3 odstotka družbenega plana in operativnega programa.

V sedemnajstih odpremnih dneh smo prodali 24.640 ton gotovih izdelkov in storitev in tako presegli operativni program za 10,1 odstotka. Plan odpreme so presegle temeljne organizacije: Valjarna žice, Valjarna debele pločevine, Hladna valjarna Bela, Profilarna, Vratni podboji, Jeklovlek in Žebljarna.

PROSTORSKA PROBLEMATIKA V ADJUSTAŽI BLUMINGA

Delegati iz TOZD Valjarna bluming-štel niso bili zadovoljni z odgovorom na delegatsko vprašanje v zvezi z reševanjem prostorske problematike v adjustaži bluminga, ki so ga dobili na seji delavskega sveta 5. novembra. Menijo namreč, da vprašanje prostora v adjustaži bluminga, pa tudi vprašanje skladiščenja polizdelkov v tretji hali ni zadovoljivo rešeno in da se tej problematiki posveča premalo pozornosti. Delavski svet je dal poslovodnemu odboru nalogo, da pripravi odgovor na delegatsko vprašanje, čeprav je odgovor menda pripravljen, pa ga na naslednji seji delavskega sveta ni bilo slišati.

Kaj več o tem problemu smo hoteli zvedeti na kraju samem, v TOZD Valjarna bluming-štel. Pogovarjali smo se z vodjem TOZD Aleksandrom Mandeljem, vodjem proizvodnje Brankom Strmoletom in vodjem površinske obdelave Mirom Mohoričem. Zanimalo nas je tudi, kako si v TOZD Valjarna bluming-štel predstavljajo rešitev tega problema. »Trenutno imamo v adjustaži bluminga 23.000 ton zalog. Le del tega materiala je namenjen za valjanje preko potisne peči in površinsko obdelavo, ves preostali material pa je tukaj uskladiščen. Kakšno je dejansko stanje v adjustaži bluminga nam pove že podatek, da je tukaj prostora le za 10.000 ton materiala,« pravi vodja TOZD Aleksander Mandelj.

Pri takšni količini materiala je mogoče zadostiti tudi vsem predpisom, mogoče je poskrbeti za dovolj široke poti med skladovnicami bram in slabov in zato, da kupi niso previsoki, mogoče pa je tudi imeti dober

pregled nad vskladiščenimi polizdelki, kar tudi ni nepomembno. Zal pa je sedaj stanje drugače in skozi halo se je komaj mogoče prebijati čez kupe raznega materiala.

Svoje sta o tem povedala tudi komisija za ugotavljanje pogojev dela in republiški inšpektor za varstvo pri delu. Ugotovila sta, da je stanje v adjustaži bluminga zaradi prenatrpanosti zelo nevarno, saj ogroža življenja delavcev. Tako naši varstveniki kot republiški inšpektor so zahtevali, naj se stanje v adjustaži bluminga čimprej uredi.

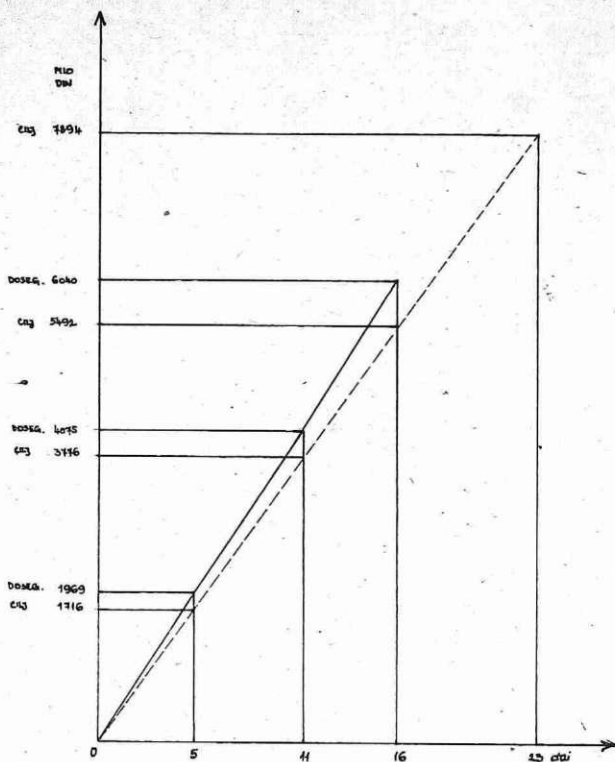
Po dogovoru z odgovornimi v TOZD Valjarna žice in profilov, TOZD Valjarna debele pločevine in poslovodnim odborom so prostor za skladiščenje gredic uredili zunaj hale adjustaže, na prostem. V TOZD Valjarna debele pločevine naj bi prostor za uskladiščenje materiala, namenjenega njihovi lastni proizvodnji, uredili na nekdanji srednji progi, torej pod streho. To nalogo so v TOZD le delno uresničili, kljub temu, da je v adjustaži bluminga uskladiščeno največ materiala za to temeljno organizacijo.

Delno rešitev prostorske stiske bi pomenilo podaljšanje hale adjustaže za 30 metrov, kar je po mnenju sogo-

vornikov mogoče. Izdelana je že vsa dokumentacija za ta podaljšek, potekajo tudi priprave za gradnjo, ki pa so se zavlekle zaradi napak pri projektiranju. Najbrž bo treba počakati na pomlad, saj zima ni najbolj ugodna za začetek gradnje. Z izvajanjem omenjenih ukrepov, skladiščenjem gredic zunaj hale adjustaže in z bolj redno odpremo materiala v TOZD Valjarna debele pločevine bi le delno omilili prostorsko stisko v adjustaži bluminga. Zato bo, tako menijo naši sogovorniki, potrebno poiskati trajno rešitev. Po njihovem mnenju bi bila to gradnja nove, četrte hale, južno od tretje, kar bi omogočilo tudi tehnološko rešitev na progi in ploščati program. Čeprav je nova hala zaenkrat le njihova želja, pa menijo, da bi morala biti gradnja predvidena že v naslednjem sprednjeročnem obdobju. Z gradnjo druge faze Jeklarne 2 bodo nanirali morali postaviti še eno potisno peč, ki bo zahtevala veliko prostora prav v hali adjustaže bluminga. Treba pa bo tudi razmisljati o tem, kje bodo skladiščili slabe iz kontiliva Jeklarne 2.

Zaradi prenatrpanosti hale adjustaže bluminga je težko ugotavljati uskladiščeni material, tudi z odpremo je potem veliko težav, saj se je treba do materiala včasih dobesedno prebijati in velikokrat tudi prekladati cele skladovnice bram in slabov, da pridejo do materiala, ki ga potrebujejo. Velik korak naprej bi bilo pri tem računalniško vodenje dela in stanja materiala v adjustaži. S tem bi se tudi veliko lažje držali rokov za pretok materiala.

DOSEGANJE SKUPNEGA CILJA POSLOVANJA V DECEMBRU

V decembru še naprej uspešno prodajamo naše izdelke. V šestnajstih dneh presegamo cilj realizacije za 10 odstotkov — dosegamo torej 6.040 milijonov dinarjev (cilj je bil 5.492 milijonov dinarjev). Pred nami je še šest delovnih dni. Če bomo tako nadaljevali, bomo spet dosegli stimulacijo 10.000 dinarjev na delavca.

Oddelek za nagrajevanje

Po sklepu odbora za delovna razmerja TOZD Družbena prehrana in v skladu s pravilnikom o delovnih razmerjih

PONOVNO OBJAVLJAMO

prosta dela in naloge

- I. kuharica, šifra 9518, D-3, 8. kat., 3 osebe
- II. kuharica, šifra 9519, D-2, 6. kat., 2 osebi
- II. kantinerka, šifra 9019, D-2, 4. kat., 2 osebi.

POGOJI:

Ad 1) — poklicna šola gostinske smeri — kuhar, 2 leti delovnih izkušenj, poskusno delo 2 meseca.

Ad 2) — poklicna šola gostinske smeri — kuhar, poskusno delo 2 meseca.

Ad 3) — poklicna trgovska šola ali dokončana osnovna šola in poskusno delo 2 meseca.

Prijave z dokazili o izpolnjevanju pogojev naj kandidati pošljejo v osmih dneh na kadrovske sektorje Železarne Jesenice, Cesta železarjev 8, z oznake za TOZD Družbena prehrana.

Po sklepu odbora za delovna razmerja TOZD Remontne delavnice z dne 16. decembra

OBJAVLJAMO

proste delovne naloge

- TESAR, šifra 8820, D-3, 9. ktg., 2 osebi
- TESAR, šifra 8821, D-3, 7. ktg., 1 oseba
- TESAR, šifra 8822, D-3, 6. ktg., 3 osebe

POGOJI:

Ad. 1 — poklicna šola — tesar, tri leta delovnih izkušenj,

Ad. 2 — poklicna šola — tesar, dve leti delovnih izkušenj,

Ad. 3 — poklicna šola — tesar ali 8. razredov osnovne šole, z možnostjo priučitve.

Posebne prijavnice z dokazili o izpolnjevanju pogojev pošljite v osmih dneh po objavi na kadrovske sektorje Železarne Jesenice, C. železarjev 8. Prijavnice dobite v sprejemni pisarni kadrovskega sektorja.

OCENA PROIZVODNJE IN PRODAJE SLOVENSKEH ŽELEZARN V LETU 1985 IN PREDVIDEVANJA ZA LETO 1986

(Nadaljevanje s 1. strani)

klirinško področje bo razen v Verigi, ki bo plan presežla količinsko in vrednostno, ter Železarni Jesenice, ki bo plan presežla vrednostno, v vseh ostalih organizacijah manjši od planiranega, glede na preteklo leto pa bo za malenkost večji.

Irena Cepič

kaj boljšimi rezultati zadnjega četrtletja, zlasti na račun dviga prodajnih cen v decembru.

Plani proizvodnje za prihodnje leto so postavljeni dokaj previdno, z izjemo planov izvoza, čeprav vsi indeksi tega ne kažejo.

Železarski globus

ALŽIRIJA

Alžirska železarska družba Sté Nationale de Siderurgie bo v kraju Tiaret, jugozahodno od glavnega mesta Alžir, zgradila nov obrat za proizvodnjo žice. Gradila ga bo italijanska družba Danieli. Investicijski stroški bodo predvidoma 35 milijonov dolarjev. Letna proizvodna zmogljivost novega obrata bo 45.000 ton žice.

BRAZILIJA

Brazilska železarska družba Cia Siderurgica de Tubarao je podpisala petletni sporazum o izvozu slabov turški železarski družbi Ereğli. Letna količina izvoženih slabov je 560.000 ton. Skupna vrednost te pogodbe je okrog 1 milijon dolarjev. Tako bo Ereğli postala drugi največji kupec te brazilske železarske družbe.

ZVIŠANJE — ZNIŽANJE PLANIRANIH STROŠKOV

november — 85 januar — november — v 000 din

TOZD	Odstopanje od obrač. lastne cene	Mat. stroški za ustvar. SP	Vkalk. del dohodka	Skupaj	Odstopanje od obrač. lastne cene	Mat. stroški za ustvar. SP	Vkalk. del dohodka	Skupaj
Plavž	23.698	52.583	12.825	89.106	50.816	365.128	23.543	337.855
Jeklarna	-147.475	128.170	45.775	26.470	-1.136.573	1.044.447	88.489	-3.637
Livarna	-4.925	152	5.958	1.185	-69.956	1.095	18.046	-50.815
Valjarna bluming štel	165.876	19.742	27.087	212.705	538.973	203.115	98.953	841.041
Valjarna žice in profilov	-44.188	2.103	11.013	-31.072	-589.686	56.303	30.048	-503.335
Valjarna debele pločevine	-26.388	3.706	-1.721	-24.403	-13.804	73.209	-144.265	-84.860
Hladna valjarna Bela	-196.323	15.974	18.316	-162.033	-879.366	217.903	110.660	-550.803
Hladna valjarna Jesenice	-32.873	18.744	14.606	477	-421.827	123.579	45.210	-253.038
Žičarna	-641	6.232	2.978	8.569	-132.182	33.065	40.239	-58.878
Profilarna	2.534	8.145	3.825	14.504	-42.762	30.201	7.452	-5.109
Vratni podboji	2.256	2.066	2.978	7.300	-21.972	8.004	10.549	-3.419
Jeklovke	-8.604	9.497	9.206	10.099	-90.592	55.429	25.204	-9.959
Elektrode	-3.495	5.407	13.080	14.992	-67.629	76.425	26.144	170.198
Želbljarna	-11.330	3.422	3.071	-4.837	-19.705	29.644	9.056	-18.995
Strojne delavnice	-2.186	3.142	18.615	19.571	-65.449	21.177	48.327	4.055
Remontne delavnice	-871	14.085	35.251	48.465	-56.886	37.258	106.120	86.492
Vzdrževanje	1.560	1.123	45.299	47.982	-4.041	2.627	144.285	142.871
Energetika	66.125	2.084	18.821	87.030	-202.116	71.094	47.995	-83.027
Transport	-8.385	145	-22.007	-13.767	-65.382	17.694	56.415	8.727
Železarna	-225.635	296.522	308.990	379.877	-3.256.513	2.467.397	792.470	3.354

DEVIZNA PROBLEMATIKA SOZD SLOVENSKE ŽELEZARNE

Na današnji seji delavskega sveta SOZD Slovenske železarnе bodo obravnavali tudi devizno problematiko SOZD Slovenske železarnе. Gradivo za to točko, ki ga je pripravil Peter Kosec, vodja komercialne službe DS skupnih služb, predstavljamo tudi bralcem.

Ob koncu letošnjega leta preneha veljavnost zunanjetrgovinske zakonodaje, ki je z nekaterimi spremembami veljala v zadnjih šestih letih. Ta zakonodaja nas je prisilila, da smo v Slovenskih železarnah v začetku 80-ih let podvojili lastni konvertibilni izvoz. Z njim in z združenjem deviznih sredstev s kupci smo krili glavino naših uvoznih potreb. Pomoč družbe pri financiranju uvoza se je iz leta v leto zmanjševala, zato je bil naš pritisk na kupce vedno večji. Naš konvertibilni izvoz je v zadnjih letih nihal med 60 in 65 milijoni dolarjev. Tudi v letu 1985 se bo gibal v tem okviru, saj predvideno povečanje izvoza po 67. členu zaradi pričakovanih sprememb ni bilo realizirano.

Po podatkih Zvezne carinske uprave je v Slovenskih železarnah v enajstih mesecih leta 1985 znašal:

konvertibilni izvoz 55.102.868 dolarjev
klirinški izvoz 16.086.356 dolarjev

Pri izvozu zaostajamo za letnim načrtom, realizacija je v okviru lanskega leta. Na uvozi strani je realizacija bližja letnemu načrtu:

konvertibilni uvoz repromateriala 55.811.140 dolarjev
konvertibilni uvoz opreme 6.911.249 dolarjev
skupaj konvertibilni uvoz 66.721.389 dolarjev
klirinški uvoz repromateriala 22.025.990 dolarjev.

Glede na večje finančne možnosti pridobivanja deviz pričakujemo v decembru povečan uvoz repromateriala s konvertibilnega področja.

Konvertibilni uvoz smo v prvih devetih mesecih letos financirali predvsem s lastnim izvozom in združenjem deviznih sredstev s kupci. Dve tretjini izvoza sta potovali v okviru tako imenovanih višjih oblik (blagovna menjava, kooperacije, kompenzacije, maloobmejni promet), kar je povečalo naše možnosti nakupa v inozemstvu glede na prejšnje obdobje. V februarju je podpisani SaS s kupci prinesel nekaj zmede v naše poslovanje oziroma združevanje deviz pri kupcih. Predvideval je, da bodo Slovenske železarnе lahko na deviznem tržišču v letu 1985 kupile 58 milijonov dolarjev na račun dobav domačim kupcem. Šele po dopolnitvah zveznih odlokov septembra so banke v IV. četrtletju začele prodajati železarnam devize za potrebe uvoza surovin s konvertibilnega tržišča. To je tudi izboljšalo oskrbo na koncu leta. S kupci smo na osnovi SaS v devetih mesecih združili 21.762.000 dolarjev za nabavo surovin.

ELEKTRONSKI ŽELEZAR?!

Bralke in bralci! Današnji novoletni uvodnik je bil narejen malo drugače, kot sicer teče pot od rokopisa do časopisa. Navadno dobimo v uredništvo rokopi, ki ga potem najprej popravi urednik, potem še lektorica, nakar ga na čisto pretipkajo naša dekleta, ta tipkopis pa potem v tiskarni vnesemo v računalnik, ki iz tega naredi fotostavek, ki ga stavi potem zmontirajo, fotografirajo preslikajo na film in s filma na offset ploščo, s katerih ga tiskarji odtisnejo na papir. Tokrat pa smo uvodnik vnesli neposredno na disketo, lektorica ga je pregledala in popravila kar na računalniškem zaslonu, tiskarski računalnik pa ga je prebral z diskete in iz njega naredil fotostavek. S tem smo prihranili eno tipkanje, eno pregledovanje, nekaj papirja in več kot pol cene fotostavka.

Res je sicer, da ena lastovka se ne prinese pomladi, vendar upamo, da nam bo v naslednjem letu uspelo nabaviti računalniško opremo, s katero bo tak način dela v uredništvu postal pravilo in ne le enkratni eksperiment. Seveda si tega ne želimo samo zato, da bi bili za vsako ceno moderni in elektronizirani; preprosto račun pokaže, da bodo z znižanjem stroškov za fotostavek v manj kot pol leta povrnjeni vsi stroški za nakup računalniške opreme, potem pa bo Železar pol cenejši tudi za vse bralce. Zato seveda držimo pesti, da bi nam uspelo. O tem, ali nam bo, boste pa seveda odločili prav vi, bralci Železarja.

Sodelavcem ERC se ob tej priložnosti zahvaljujemo za strokovno pomoč, Metalki in Ljubljane za posojeno opremo, vsem bralkam in bralcem pa želimo srečno in uspešno novo leto 1986!

Uredništvo

Konec leta 1985 bomo dočakali, kot smo ugotovili v timu nabave, z zadostnimi zalogami železove rude, jeklenih odpadkov, grafitnih elektrod, uvoznih ferozlitin ter niklja za normalno proizvodnjo na prehodu v novo leto. 6. decembra je Skupščina SFRJ sprejela nove zakone o poslovanju na zunanjetrgovinskem področju, ki bodo veljali od 1. januarja 1986 naprej.

Pogoji zunanjetrgovinskega poslovanja se bodo spremenili, saj zakon odpravlja razpolagalno pravico z devizami, ki je bila v zadnjih letih za surovinske panoge čisto sporna, in devizne račune OZD. Vsi uvozni materiali so razvrščeni v štiri režimske skupine. Možnosti konvertibilnega uvoza bodo za posamezne OZD oziroma SOZD odvisne od:

1. Izpolnjevanja kvartalnih konvertibilnih izvoznih obveznosti.
2. V uvozni režim LBO je razvrščenih večina naših konvertibilnih surovin in repromaterialov. Možnost uvoza bo po tem režimu v letu 1986 odvisna od realizacije uvoza enakih surovin v letu 1984. S prekoračenjem izvozne obveznosti bodo OZD lahko uvozne pravice po režimu LBO med letom povečevale, nedoseganje izvoza pa bo te pravice zmanjševalo.

3. Premog, polizdelki, surovi nikelj in jekleni odpadki so razvrščeni na režim kontingenta. Možnost uvoza po tem režimu bo odvisna od razdelitve in dogovora v OUCMJ in SSST, realizacija pa od višine realizacije plačilne bilance SFRJ. Večino teh surovin uvažamo iz držav SEV, kjer bodo verjetno veljali blažji pogoji financiranja uvoza za čisti uvoz iz zahodnega konvertibilnega področja.

4. Edina izjema pri uvozu surovin bo v letu 1986 poslovanje v okviru kooperacije, ki je izvezeto iz vseh režimov. Zato moramo temu poslovanju posvetiti posebno pozornost, saj nas bo uvoz v okviru kooperacij reševal v kritičnih trenutkih oskrbe.

5. Prioriteto pri plačevanju v inozemstvo bodo imele anuitete in aktivni izvozniki. Vsa ostala plačila bodo v bankah potekala v okviru možnosti posameznih bank. Razen Železarnе Jesenice večina ostalih OZD izpolnjuje pogoj aktivnega izvoznika. Zato je nujno, da z dogovori s kupci, povečanjem lastnega izvoza in usmerjanjem uvoza tudi Železarna Jesenice zadosti temu pogoju. Račune uvoznih OZD v inozemstvo bodo banke v letu 1986 le težko plačevale, saj je ta plačilni promet pri prioritetah na zadnjem mestu.

Narodna banka Slovenije nam je že poslala nekatere podatke, ki služijo kot osnova za izračun uvoznih možnosti za leto 1986. Prva ocena je, da bomo lahko v letu 1986 uvozili približno podobne količine, kot smo jih v letošnjem letu. Končni podatki bodo znani, ko bo opravljena razdelitev kontingentov v OUCMJ v Beogradu in ko bodo znane izvozne obveznosti posameznih OZD. Kot pripravo na poslovanje v letu 1986 predlagamo, da:

1. delovne organizacije v SOZD Slovenske železarnе prilagodijo svoje načrte zunanjetrgovinske menjave zahtevam in možnostim po novih zakonih, predvsem pa podatke o konvertibilnem izvozu in uvozu;

2. načeloma, tudi v letu 1986 skupno nastopamo v okviru SOZD pri pridobivanju in razdeljevanju režimskih pravic ter vodimo enotno zunanjetrgovinsko evidenco v LB, Gospodarski banki za vse članice SOZD Slovenske železarnе;

3. zunanjetrgovinske službe nadaljujejo usklajeno delo na tržišču SEV in pri vseh nabavah osnovnih surovin in s tem prispevajo svoj del k zagotovitvi pogojev za doseganje načrtovane proizvodnje v letu 1986;

4. posamezne temeljne organizacije podpišejo SaS o temeljih plana EOT SR Slovenije za obdobje 1986/1990 ter SaS o zagotavljanju sredstev za pospeševanje konvertibilnega izvoza v SR Sloveniji, kot je to predlagal poslovodni svet na svoji zadnji seji. Predloge gornjih dveh SaS je sprejela skupščina SISEOT na svojem novembrskem zasedanju.

Prebodi (foto: B. Grce)

JUBILANTI 50-LETNIKI

V mesecu januarju bodo praznovali petdeset let svojega življenja naslednji sodelavci: Olga SMOLE, Hladna valjarna Bela — 1. januarja; Miran JENKO, ETN — OTK — 2. januarja; Ejub MIDŽON, Jeklarna — 3. januarja; Ignac LUZNAR, Remontne delavnice — 8. januarja; Pavel GASAR, ETN — SEO — 10. januarja; Midhad HADŽISULEJMANOVIĆ, Valjarna blumingštel — 13. januarja; Latif RIZVANOVIĆ, KSI — splošna varnostna služba — 15. januarja; Tinka VRTAČNIK, Elektrode — 16. januarja; Anton GROHAR, Valjarna blumingštel — 17. januarja; Anton MEŽAN, Energetika — 18. januarja; Vinko CERAR, Žičarna — 20. januarja; Nežka PETEK, OTK — 21. januarja; Marija MIKULA, Transport — 22. januarja; Franc PRIŠTOV, Livarna — 23. januarja; Milena MAČEK, Elektrode — 25. januarja; Ivan PUŠAVEC, Vzdrževanje — 27. januarja; Franciška PODLIPNIK, Komercialni sektor — 27. januarja; Janko FERK, Strojne delavnice — 28. januarja; Marjan LOTRIČ, Transport — 30. januarja.

Vsem sodelavcem iskreno čestitamo!

NALEPKE ZA MESTNI PROMET, JAVORNIŠKI ROVT IN PLANINO POD GOLICO

Obveščamo delavce Železarnе Jesenice, ki imajo letne vozovnice za mestni promet, Javorniški rovt in Planino pod Golico, da nalepke za leto 1986 dobijo pri svojih personalnih kartah do 15. januarja.

Po tem datumu bodo šoferji avtobusov odvezemali vozovnice, ki bodo brez nalepk.

Prosimo, da nalepko nalepite **takoj**. Izgubljene vam namreč ne bomo nadomestili z novo, saj nalepka za mestni promet stane 21.600 dinarjev, za Javorniške in Jeseniške rove pa 49.680 dinarjev.

Ponovno opozarjamo vse delavce: če izgubite vozovnico, jo morate preko pošte preklicati v Uradnem listu SRS. Prinesite tudi novo fotografijo. Dobili boste izvod vozovnice, drugega obdrži Integral, TOZD Potniški promet.

Vozovnico morate pokazati pri vsakem vstopu v avtobus.

Ob morebitni prekinitvi delovnega razmerja v Železarni morate vozovnico oddati pri personalni ali na oddelku za družbeni standard, soba št. 11, sicer bomo osebni dohodek zadržali, dokler vozovnica ne bo vrnjena.

Oddelek za družbeni standard

OBVESTILA KOLEKTIVU – OBVESTILA KOLEK

RAZPORED DEŽURNIH ŽELEZARNE od 30. DECEMBRA DO 12. JANUARJA

30. decembra, Emil AŽMAN, vodja sektorja novogradenj, Žirovnica, Breg 129, tel. št. 80-243.
31. decembra, Miloš PIŠČANEC, vodja OPP, Jesenice, Prešernova 23, tel. št. 83-803.
1. januarja, Janez BEGEŠ, vodja TOZD Elektrode, Lesce, Na trati 59, tel. št. 74-766.
2. januarja, Božidar BARTELJ, podpredsednik PO, Žirovnica, Zabreznica 44/b, tel. št. 80-726.
3. januarja, Stanko POP, vodja invest. razvoja, Žirovnica 90/a, tel. št. 80-038.
4. januarja, Zdravko ČRV, vodja invest. razvoja, Jesenice, C. 1. maja 32, tel. doma 2660.
5. januarja, Drago FINŽGAR, vodja TOZD Žič. valjarna, Begunje 128/b.
6. januarja, Franc GASSER, vodja TOZD Profilarna, Žirovnica, Moste 22/b, tel. št. 80-333.
7. januarja, Marin GABROVŠEK, plan PO, Bled, Ribenska 8/c, tel. št. 78-157.
8. januarja, Vito GRIČAR, vodja TOZD Valj. deb. pločevine, Jesenice, Titova 2, tel. št. 81-279.
9. januarja, Jernej HOČEVAR, vodja prodaje, Jesenice, Kejžarjeva 38, tel. št. 82-118.
10. januarja, Anton KELVIŠAR, vodja TOZD Žičarna, Jesenice, Cesta na Golico 16.
11. januarja, Tomaž KAVČIČ, vodja TOZD Vratni podboji, Radovljica, Langusova 39.
12. januarja, Sašo KAVČIČ, vodja TOZD HVJ, Jesenice, Titova 85, tel. št. 81-413.

Dežurstvo je vsak delovni dan od 14. ure do 6. ure zjutraj naslednjega dne in sicer tako, da je dežurni v tem času dosegljiv doma. Ob sobotah, nedeljah, praznikih traja dežurstvo od 6. ure do 6. ure naslednjega dne.

V času dežurstva mora dežurni opraviti en obhod po Železarni, svoja zahtevanja vpisati v dežurno knjigo ter o tem poročati ob predaji dežurstva podpredsedniku poslovnega odbora.

DEŽURNI ZA VZDRŽEVANJE V ŽELEZARNI

DATUM:	DNEVNI:	NOČNI:
PONEDELJEK — 30. 12.	ANTON KAVČIČ	ALOJZ LEBAR
TOREK — 31. 12.	JANEZ KOVAČ	STANE MENCINGER
SREDA — 1. 1.	JOŽE ZIDAR	MIROSLAV ZUPAN
ČETRTEK — 2. 1.	IGOR LOGAR	FRANC BERNIK
PETEK — 3. 1.	MARJAN ERMAN	JOŽE RAVNIK
SOBOTA — 4. 1.	STANE ERŽEN	VLADO REPE
NEDELJA — 5. 1.	FRANCI ZUPANČIČ	MITJA KERSNIK
PONEDELJEK — 6. 1.	MILAN RAVNIK	MATJAŽ KELVIŠAR
TOREK — 7. 1.	DUŠAN ŠMID	ALOJZ SLIVNIK
SREDA — 8. 1.	VANDA ENIKO	IVAN SLAMNIK
ČETRTEK — 9. 1.	MATIJA URH	BOGOMIR SVETINA
PETEK — 10. 1.	AVGUST NOVŠAK	BRANKO GERČAR
SOBOTA — 11. 1.	BOJAN FINC	JANEZ VEHR
NEDELJA — 12. 1.	JANEZ ARH	BORUT CEGNAR

SLUŽBA OBRATNE AMBULANTE

Od 30. decembra do 4. januarja bodo delale naslednje obratne ambulante:

DOPOLDNE: III. obratna ambulanta — dr. Bernarda Benedik.
POPOLDNE: IV. obratna ambulanta — dr. Ivica Vreš.
31. decembra samo dopoldne: III. obratna ambulanta — dr. Bernarda Benedik in IV. obratna ambulanta — dr. Ivica Vreš.
V soboto, 4. januarja, samo dopoldne: IV. obratna ambulanta — dr. Ivica Vreš.

ZOBNE AMBULANTE:
DOPOLDNE: I. zobna ambulanta — v. dent. Viktor Stražišar bo 30., 31. decembra in 3., 4. januarja ZAPRTA!
II. zobna ambulanta — dr. Alojz Smolej.
POPOLDNE: III. zobna ambulanta — mag. dr. Bela Gazafi.
V torek, 31. decembra, delajo zobne ambulante samo dopoldne!
V soboto, 4. januarja, dopoldne: II. zobna ambulanta — mag. dr. Bela Gazafi.

Od 6. do 11. januarja bodo delale naslednje obratne ambulante:
DOPOLDNE: I. obratna ambulanta — dr. Metod Rešek in IV. obratna ambulanta — dr. Ivica Vreš.
Dispanzer za borce od 6,30 do 8. ure — dr. Ivica Vreš.
POPOLDNE: II. obratna ambulanta — dr. Alenka Katnik in III. obratna ambulanta — dr. Bernarda Benedik.
V soboto, 11. januarja, samo dopoldne: II. obratna ambulanta — dr. Alenka Katnik in III. obratna ambulanta — dr. Bernarda Benedik.

ZOBNE AMBULANTE:
DOPOLDNE: I. zobna ambulanta — v. dent. Viktor Stražišar in III. zobna ambulanta — mag. dr. Bela Gazafi.
Za Vatrostarno: od 9.30 do 10.30.
POPOLDNE: II. zobna ambulanta — dr. Alojz Smolej.
Za borce: od 13.30 do 14.30.
V soboto, 11. januarja, samo dopoldne: II. zobna ambulanta — dr. Alojz Smolej.

SEJA DELAVSKEGA SVETA ŽELEZARNE

V skladu s 50. členom statuta delovne organizacije in 18. členom poslovnika za delo samoupravnih organov in delegacij v Železarni je predsednik delavskega sveta Železarnе Edo Kavčič sklical 4. sejo, ki bo v petek, 27. decembra, ob 10. uri, v dvorani samoupravljalcev.

V prvem delu seje bodo obravnavali izvajanje sklepov prejšnje seje, nadaljevanje projekta Jeklarna 2, gospodarski načrt delovne organizacije za leto 1986, osnutek samoupravnega sporazuma o skupnih osnovah in merilih za delitev OD in dela sklada skupne porabe, samoupravni sporazum o združevanju dela in sredstev za gradnjo javnega omrežja za prenos podatkov — JUPAK, samoupravni sporazum o spremembah in dopolnitvah samoupravnega sporazuma o združevanju v jugoslovansko banko za mednarodno ekonomsko sodelovanje, izid referendumov za sprejem skupnih temeljev za pripravo srednjeročnih planov TOZD, DO in SOZD za obdobje 1986—1990, informacijo o izločitvi TOZD Monter Dravograd iz Železarnе Jesenice, imenovanja in delegatska vprašanja.

V drugem, slavnostnem delu pa bodo podeljene naslednje nagrade: Pantzova nagrada, nagrada Novator leta, nagrada za najboljšo dosežke na področju varstva pri delu, humanizacija dela in varstvo delovnega in bivalnega okolja, srebrne inovatorske plakete, plakete RAST YU 85 in priznanje SPATU.

Ob koncu seje bodo delegati poslušali še zaključni govor predsednika poslovnega odbora.

CPSI

IZ ŽELEZARNE RAVNE

DOSEŽENI NOVEMBRSKI CILJI

Novembrska skupna proizvodnja je bila v Železarni Ravne 43.140,6 ton, kar je 91,8 načrta, v enajstih mesecih letos pa 504.159,0 ton, kar je 97,5 odstotka načrta oz. za 1,9 odstotka več kot v enakem obdobju lani. Novembrski cilj fakturirane realizacije 4,83 milijarde dinarjev in konvertibilnega izvoza 1,6 milijona dolarjev smo na Ravnah precej presegle. Poleg metalurških TOZD so dobro izvažali tudi predelovalne. Decembrska cilja sta 5,1 milijarde dinarjev skupne realizacije in 1,7 milijona dolarjev konvertibilnega izvoza.

IZGLASOVALI PRIKLJUČITEV MONTERJA

21. novembra je bil v Železarni Ravne referendum, na katerem so delavci odločili o priključitvi TOZD Monter iz Dravograda, ki je bil do sedaj TOZD Železarne Jesenice, k Železarni Ravne. V dveh TOZD so bili sicer na prvem glasovanju proti temu, vendar je ponovljeni referendum uspel. Porok za uspešno poslovanje nove TOZD in vse delovne organizacije je sodoben proizvodni program, sposobni delavci ter razširitev proizvodnih in programskih zmogljivosti Železarne.

SPLOŠNE USMERITVE SKUPNIH TEMELJEV ŽELEZARNE RAVNE IN SOZD SLOVENSKE ŽELEZARNE ZA PRIPRAVO PLANOV TOZD V OBDOBJU 1986—2000

20. decembra bo v Železarni Ravne referendum za sprejem skupnih temeljev TOZD, delovne organizacije in SOZD za obdobje 1986—2000. S skupnimi temelji načrtujemo v TOZD in delovni organizaciji pogoje in možnosti za povečanje dohodka, cilje in naloge poslovne in razvojnih politik, s katerimi bomo dosegli to rast, ter medsebojne obveznosti in način njihovega uresničevanja.

Glavni cilji, ki jih v Železarni Ravne načrtujemo za povečanje uspešnosti poslovanja, so:

- 7,8 do 8,8 odstotna poprečna letna realna rast dohodka, ki bo omogočila 6 do 7,5-odstotno realno rast sredstev za osebne dohodke,
- ustvarjanje 7 do 9 odstotkov akumulacije na poprečno uporabljeno sredstva,
- povečanje deleža končnih izdelkov v celotni prodaji in v izvozu na prek 50 odstotkov,
- proizvodnja jekla okoli 250.000 ton letno,

- predelava 30 do 35 odstotkov izdelanega in primarno predelanega jekla v končne izdelke,
- povečanje obsega in izboljšanje asortimenta končnih izdelkov, tako da bo vanje vgrajenega več znanja, zahtevnega dela in izboljšana kakovost,

- prodajna cena končnih izdelkov mora biti vsaj štirikrat večja od vrednosti vloženega materiala,
- povečanje produktivnosti za 2,5 odstotka letno,
- izboljšanje kadrovske strukture in povečanje števila zaposlenih po poprečni letni stopnji 2,3 odstotka,
- racionalnejša izraba prostora in izboljšanje ekologije.

Za doseganje načrtovanih ciljev bomo:

- investirali v osnovna in obratna sredstva približno 26 milijard dinarjev, od tega približno 21 milijard dinarjev lastnih sredstev (po cenah iz leta 1985),

- izpopolnili in nadalje razvili informacijski sistem, ki postavi v zahtevnejših razmerah vse pomembnejši proizvodni faktor,

- izpopolnili in nadalje razvili organizacijo poslovanja in jo dinamično prilagajali potrebam trga,

- naložbe po področjih tako usmerili, da bodo omogočile uresničitev glavnih ciljev,

- spodbujali in zagotovili pridobivanje znanja zaposlenih in njegov prenos v prakso ter pospeševali inovativno dejavnost,

- povečali zmogljivosti razvojnih kadrov in pospešili razvoj na področju marketinga, tehnologije, novih izdelkov ter na drugih področjih,

- zožili asortiment proizvodov in z organizacijo proizvodnih celic ter avtomatizacijo delovnih postopkov povečali učinkovitost proizvodnje.

Ekonomski odnosi in združevanje sredstev med TOZD in delovnimi skupnostmi so v okviru delovne organizacije dogovorjeni s samoupravnim sporazumom o združitvi v delovno organizacijo in bodo v osnovi ostali taki tudi v naslednjem srednjeročnem obdobju. S poslovno politiko, ki jo sprejemamo za naslednje obdobje, pa bomo usmerjali razvoj in prodajo tako, da bomo dosegali splošne cilje.

Politika ekonomskih odnosov s tujino bo stimulirala TOZD, da bodo prevzeli izvozne obveznosti na konvertibilne trge.

Zaradi omejenih sredstev za naložbe bodo zaostreni tudi kriteriji, na osnovi katerih bomo sprejemali investicijske odločitve.

Za zagotovitev redne oskrbe bomo tudi v prihodnje združevali sredstva z dobavitelji surovin in drugih materialov ter si tako zagotovili dolgoročno oskrbo s potrebnimi surovinami.

Samoupravne interesne skupnosti materialne proizvodnje in družbenih dejavnosti v SRS in občini so že predstavile osnutke svojih programov. Predlogi bodo posredovani v razpravo in sprejem TOZD in delovnim skupnostim. Predvidevamo, da bomo v globalu izdajali približno enak delež sredstev in dohodka kot sedaj, čeprav so želje in potrebe nekaterih večje. O konkretnih stopnjah se bomo dogovorili vsako leto, določale pa se bodo glede na možnosti gospodarstva in družbene potrebe.

S skupnimi temelji dane usmeritve bomo vgradili v načrte TOZD, delovnih skupnosti in delovne organizacije, s tem pa so postavljeni tudi temelji poslovanja za prihodnje leto.

CILJI POSLOVNE POLITIKE ŽELEZARNE RAVNE V LETU 1986

KLJUČNI CILJI

V letu 1986 si postavljamo za cilj doseganje take proizvodnje, prodaje, produktivnosti in ekonomičnosti, da bo ustvarjen čisti dohodek, ki bo omogočil:

1. realno povečanje OD na zaposlenega za 3 odstotke,

2. povečanje sredstev za SSP sorazmerno s povečanjem OD,

3. doseganje akumulacije, računanje na prosti del poslovnega sklada, s katerim upravljamo delavci, najmanj v višini:

- 7 odstotkov v TOZD črne metalurgije

- 10 odstotkov v TOZD kovinske predelave

- 8 odstotkov v TOZD spremlja-

- 4 odstotke v TOZD Družbeni standard

4. doseganje sredstev rezerv v skladu z zakonom,

5. povečanje produktivnosti v delovni organizaciji za 3 odstotke.

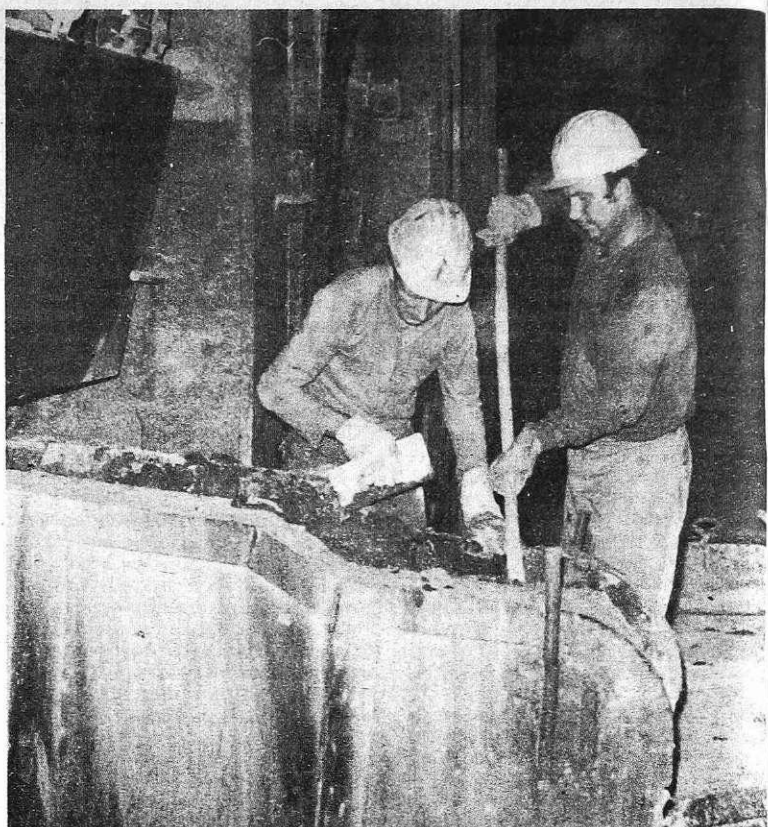
POVEČANJE PROIZVODNJE IN PRODAJE

Predlog načrta proizvodnje je izdelan na osnovi ocenjenih prodajnih možnosti in razpoložljivih kapacitet. Večji poudarek kot količini bomo dali spremembi asortimenta. Povečali bomo delež izdelkov, v katere bo vloženega več znanja.

Skupaj bomo izdelali 569.378 ton, kar bo okrog 2,8 odstotka več kot letos.

IZVOZ — UVOZ

V letu 1986 načrtujemo, da bo celoten izvoz znašal 44 milijonov dolarjev, od tega na konvertibilno področje

Obzidava livnega žleba martinovke (foto I. Kučina)

je 33,6 milijonov dolarjev. Zaradi prodaje na kredit bodo prilivi s konvertibilnega trga manjši, velik del prilivov pa bo uporabljen za pokritje skupnih družbenih potreb.

Odlični za uvoz in odplačilo anuitet bodo znašali okrog 31 milijonov dolarjev. Primanjkljaj deviz bomo nadomestili z združevanjem in z ukrepi. Izvoz je še vedno pogoj za redno oskrbo proizvodnje s surovinami in za normalno delo, zato mu bomo namenili prednost.

ZAPOSLENOST

Število zaposlenih, določeno s cilji in politiko, bo osnova za izračun elementov načrta. Pri operativnem odločanju o sprejemu novih delavcev pa se bo upoštevala politika zaposlovanja skladno s potrebnim povečanjem produktivnosti.

V primerjavi z ocenjenim v letu 1985 se bo v poprečju povečalo število zaposlenih za 5,8 odstotka, stopnja rasti, izračunana na stanju 31. oktobra 1985, pa bo okrog 3,3 odstotka.

DOHODKOVNI ODNOSI

Zaradi pomembnosti izvoza na konvertibilno področje bo za vsako TOZD izračunana obveznost izvoza glede na njeno porabo deviz. Če bo TOZD izvažala več, kot znaša ta obveznost, bo stimulirana, če pa bo iz-

važala manj, bo morala plačati svoj delež za stimulacijo drugih izvoznikov. Sistem dohodkovnih odnosov med TOZD in DSSS bo enak kot v letošnjem letu.

Razporejanje celotnega prihodka, ki ga ustvarijo TOZD in DSSS, je v največji meri že vnaprej določeno z zakoni in samoupravnimi sporazumi ali dogovori. Prizadevali si bomo, da bo ustvarjen tolikšen dohodek na čisti dohodek, ki bo omogočil izplačevanje realno povečanih osebnih dohodkov, ki bodo v skladu z družbenimi dogovori.

NALOŽBE V OSNOVNA SREDSTVA

Ocenjujemo, da bodo celotne naložbe znašale (po letošnjih cenah) 5,8 milijard dinarjev. Sredstva bomo ustvarili z amortizacijo, izdajanjem čistega dohodka v poslovna sredstva in delno s krediti.

Za utemeljitev naložb bomo upoštevali kriterije, sprejete v skupnih temeljih plana za obdobje 1986—1990, ki bodo tudi merili za določitev prioritete. Do sprejema plana bodo strokovne službe pripravile predloge poslovne politike in ukrepov za področje marketinga, razvoja, financ, investicij, kadrov, proizvodnje in kakovosti.

Helena Merkač

PREGLED SESTANKOV SDS

V decembru so samoupravne delovne skupine po temeljnih organizacijah obravnavale v skladu s »Programom samoupravnih aktivnosti za december« »Skupne temelje za pripravo srednjeročnih planov TOZD, DO in SOZD za obdobje 1986—1990« in »Samoupravni sporazum o združevanju sredstev za gradnjo čistilne naprave mesta Jesenice«. Pripombe zvezi z obema točkama so se pojavljale le izjemoma, zato jih bomo povzeli kar v »Pregledu sestankov SDS«. Nekatere skupine opozarjajo tudi na neizvršene sklepe prejšnjih sestankov, pa tudi na različne probleme v svojih obratih.

Iz TOZD PLAVŽ smo prejeli zapisnike SDS plavž 1 in 4. SDS plavž 1 opozarja, da na konkretno vprašanje glede kadrov ni prejela še nobenega odgovora. Na isto vprašanje opozarja tudi v zvezi s temelji srednjeročnega plana. Moti jo, da ni nikjer omenjeno, kaj bo z 220-članskim kolektivom — delavci — ko se bodo ustavile visoke peči. Takole pravijo: »Mi dobro vemo, da bomo morali delati do zadnjega na sedanjih delovnih mestih, če bo DO hotela imeti grodelj za izdelavo jekla. Ali ga je moč kupiti in dobiti cenejšega, kot je naš? Ali v jeklarni že zmorejo narediti sarže samo iz starega železa, da bi se plavži ustavili že prej, da bi bili delavci lahko prej razporejeni na ustrezna delovna mesta, imeli možnost za prekvalifikacijo? To pa zaradi tega, da jim ne bi ostala nazadnje najslabša delovna mesta kjerkoli v DO. Na to vprašanje zahteva SDS ustrezen odgovor.« Pripombo imajo tudi glede čistilne naprave, čeprav s sporazumom soglašajo: »Kolikor je SDS seznanjena, bi morala komunalna skupnost Jesenice že pred letom dni začeti s pripravi in zbiranjem sredstev — zakaj to ni?« Tudi člani SDS plavž 4 se vprašujejo, »kam bodo prerazporejeni ljudje iz TOZD Plavž ob predvidevanju ustavitvi plavžev.«

Iz TOZD JEKLARNA smo prejeli zapisnike SDS vodstvo TOZD, SM peči 1, 2, 3 in 4, livna jama 1, 2, 3 in 4, priprava vložka 1, 2, 3 in 4, elektropeči 1, 2, 3 in 4, BBC peč, kontiliv 1 in 2, predelava talilniških odpadkov, kamnolom Trebež ter ponvično gospodarstvo 1, 2 in 3. Na sestanku SDS SM peči 1 so bili topilci obveščeni o problemu visokega dna SM peči in o ukrepih, ki jih bodo doleteli, če se stanje ne izboljša. Na sestanku SDS SM peči 2 in livne jame 2 je bilo v okviru razprave o čistilni napravi izrečenih tudi precej pripomb na umazano vodo, s katero se morajo umivati in ki se pojavlja največkrat po deževju. SDS priprava vložka 1 meni, da je gradnjo čistilne naprave treba začeti čimprej, ker je onesnaženost okolja v določenih primerih postala že kritična. SDS priprava vložka 3 pod razno posebej opozarja, da »do sedaj niso dobivali odgovorov na vprašanja, ki so jih zastavili«. Zanima jih, zakaj. Razen na to vprašanje, zahtevajo odgovore oziroma pojasnila še glede na

slednjih problemov: »Struktura delavcev za delo v starem železu ni dobra. Ni vsak dober za v reno. Če hočemo izboljšati delo, je treba sprejeti tudi nove ljudi. Grupe so premajhne. Mulnar ima četrto plačilno grupo ne glede na leta službe in nima možnosti napredovanja. Žerjavovodje sedaj sami mažejo žerjave, osma grupa pa jim ostaja. Naknadno poslužujejo še škarje.« SDS priprava vložka 4 je pod razno razpravljala o delovni disciplini in še o nekaterih drugih problemih, ki so pomembni za dobro delo SDS. Ocenjujejo, da se delovna disciplina počasi le izboljšuje. Še vedno pa imajo težave tudi zaradi pomanjkanja delavcev in pomanjkanja koritnih voz, tako da se tudi zaradi tega včasih pojavljajo zastoji na pečeh. SDS zahteva tudi pojasnilo glede bonov, ki naj bi jih dobili za delo ob novembrskih praznikih (29. in 30. novembra). V okrožnici je namreč pisalo, da bo vsak dobil po dva bona. Bona prav tako niso dobili tudi za solidarnostno delo, prav tako pa tudi ne odgovora na vprašanje, zakaj je tako, čeprav so vprašanje postavili v prejšnjem zapisniku sestanka SDS. Trdijo, da so delavci v drugih TOZD bon za solidarnostno delo dobili. SDS kamnolom Trebež pod razno izraža nezadovoljstvo, ker poleg redne proizvodnje dolomita proizvedejo tudi več kot 1000 ton dolomita za Vatrostalno, za kar pa kljub delu v težkih razmerah niso niti malo stimulirani. SDS ponvično gospodarstvo 2 in 3 pa zanima odnos med Vatrostalno in Jeklarno v zvezi z delom ponvičnega gospodarstva. Vprašujejo, na primer, kdo plačuje dva delovodja, ki delata na ponvah, in kaj tam sploh delata. (»Na delo pride en zidar, delovodja pa dva.«) Predlagali so, naj bi se sklical sestanek, kjer naj bi se ta vprašanja razrešila. Širijo se tudi govorice, da bodo delavci Vatrostalne prevzeli vsa zidarska dela v Jeklarni 1. To pa povzroča nezadovoljstvo med zidarji TOZD Jeklarni, saj delajo v neakosni napetosti in negotovosti. Dalje opozarjajo, da so že na sestanku 8. maja letos prosili, da bi jim nad podestom montirali reflektor, pa doslej (do 17. decembra) ni bilo še nič storjenega. SDS se protože tudi nad delom ključavničarjev — še zlasti ključavničarjev Metalne. Le-ta namreč »pošila cele skupine delavcev, ki občutno premalo naredijo za tako število delavcev.« Takole opisujejo njihov odnos do dela: »Tudi če se mudi za kakšno »ponovco«, se sploh ne trudijo, da bi bila »ponovca« čimprej usposobljena za obzidavo. Nima nobene kontrole. Zadnje čase se v popoldanskem času pojavlja problem, da ne morejo dobiti ključavničarje, ko je treba »vinkle na šobah zamenjati«. Pravijo, da bi to moral narediti tisti, ki dela na tem delovnem mestu, ta pa, da ne bo delal za popoldanski čas, ker za to ni plačan. Predlagajo, da to delo opravijo delavci, ki delajo na »ponovcah«, in da to uredijo njihovi neposredni vodje dela.« Nezadovoljni so bili tudi z malico ob novembrskih praznikih: »Prvi dan si dobil več sode v krožniku kot želja, drugi dan pa več moke kot pasulja. Bolje bi bilo, da so pustili suho malico. Pa še napisali so v okrožnici, kako bo dobra malica. Delavci se čutijo ogoljufane. Zračuna vsak, od sebe pa da premalo.«

Iz TOZD VALJARNA DEBELE PLOČEVINE smo prejeli zapisnike SDS prog 2400-1 in 2, adjustaža 2400-1 in 2, odpre-

ma in OTOP, ki datirajo še iz prve polovice oktobra. Obravnavale so predlog kandidatov za nov izvršni in nadzorni odbor osnovne organizacije sindikata v TOZD.

Iz TOZD JEKLOVLEK smo prejeli zapisnike SDS vodstvo TOZD, hladna predelava 1 in 3, adjustaža 1 in 2 ter brusilnica 1 in 3. SDS vodstvo TOZD je, kot so sami zapisali, »kritično spregovorila o slabem čiščenju pisarniških prostorov in nasploh o delovni in tehnološki disciplini v njihovih temeljni organizaciji«. Tudi SDS hladna predelava 3 ugotavlja, da tehnološka disciplina še vedno ni zadovoljiva. Z namenom, da bi orodje čim bolj odgovorno in racionalno uporabljali, so se seznanili tudi s cenikom tistih orodij in olj, ki jih največ uporabljajo. SDS adjustaža 2 je ena od redkih SDS, ki so obravnavale tudi gospodarski načrt za leto 1986. Pravijo, da bi bilo treba izboljšati predvsem tehnološko disciplino: »Na vseh delovnih mestih, ki zahtevajo visoko kvalifikacijo, bi bilo treba uvesti samokontrolo in jo premijsko vezati na del osebnega dohodka. Tehnološke postopke bi morali izvajati točno po regulativih, nikakor pa jih prilagajati in krojiti po svoje. Tehnologijo bi bilo treba prilagajati novim kvalitativnim zahtevam, jo spremljati in spreminjati glede na zahteve kupca ali materiala — vložka. S starimi tehnološkimi postopki na novih strojih z novimi kvalitativnimi ne bomo uspevali. Imeti bi morali več posluha za inovacijsko dejavnost. Odpraviti ali izboljšati bi morali težja delovna mesta. Hitreje bi se bilo treba prilagajati tržišču, po kvaliteti in asortimentu, doseči pa tudi, da bo delavec čutil odgovornost do delovnih naprav, in krepko izboljšati vzdrževanje znotraj TOZD«. Na sestanku SDS brusilnica 1 so se brusilci pritoževali nad slabo kvaliteto brusilnih orodij ter nad slabim stanjem strojev in naprav.

V TOZD ŽEBLJARNA se je tokrat na skupnem zboru zbralo 47 delavcev (od skupno 82). Osrednja točka je bilo pravo gotovo vprašanje dela po novem letu. Ugotovitev, »razveseljiva. Dela po noveletnih praznikih bo dovolj. Naročila so, in sicer za mesec januar 600 ton, od tega 560 ton za izvoz in 40 ton za domače tržišče. TOZD bo začela normalno delati 6. januarja, dotlej pa bodo stroje čim bolj pripravili za obratovanje. Adjustaža ima 40 ton žebeljev že pripravljenih za pakiranje. Po najnovjših informacijah, s katerimi so bili delavci seznanjeni na zboru 17. decembra, se je jugoslovanska vladna komisija že dogovorila z vladno komisijo ZDA, da Jugoslavija lahko izvozi 7.000 ton žebeljev. V razpravi o skupnih temeljih za pripravo srednjeročnih planov pa je bilo postavljeno tudi vprašanje, v kakšnem obsegu je TOZD Žebljarna zajeta v investicijskem planu za to obdobje. Vodja TOZD je zboru delavcev pojasnil, da v tem obdobju TOZD Žebljarna nima večjih investicijskih programov. Večjo investicijo pričakujejo šele po letu 1990, ko bi morali zgraditi novo halo za skladišče žice in proizvodnje profilnih žic na prostoru starega Jeklovleka.

Center za proučevanje samoupravljanja in informiranje — Božidar Lakota

MLADI O SEBI, SVOJIH PROBLEMIH, NALOGAH IN PERSPEKTIVAH

V SODELOVANJU NAS VSEH BO OTROKOVA POT V ŠOLO VARNA

Že nekaj dni opazujem, razmišljam in končno ugotavljam, da naš občan, mladi in malo manj mlad, ne da prav nič ali zelo malo na svojo osebno varnost.

Vsako leto prvi šolski dan obveščamo in seznanjamo starše ter učence o prometnem režimu šole. Na vhodni steni je več kot en mesec vrisana varna pot otrok v šolo, v šoli otrokom o varni poti nenehno govorimo. A kaj pomaga!

Že več dni opazujem nekaj občanov, ki zelo »skrbijo« za varnost svojega otroka. Pripeljejo ga z avtomobilom po Tavčarjevi, na ovinku ustavi, otrok izstopi sredi ceste in gre »varno« čeznjo proti šoli. Le kje ima jo ti in tem podobni šoferji potrebno etiko?

Na Titovi cesti sta vrisana dva prehoda. Za učence osnovne šole Tone Čufar je določen gornji prehod — tam so tudi pionirji prometniki. A prav starši, ki spremljajo otroke v

bilom po Tavčarjevi, na ovinku ustavi, otrok izstopi sredi ceste in gre »varno« čeznjo proti šoli. Le kje ima jo ti in tem podobni šoferji potrebno etiko?

Po dolgih letih je bila letos v Beogradu tudi parada. Na njej smo lahko videli razne vrste orožja, katere bi lahko uporabili, če bi nas napadel sovražnik. Lepo bi bilo, če bi bil na paradah prisoten tudi tovariš Tito. Videti bi, kako so pripravljene naše oborožene sile. Zelo lep pa je bil pogled na vojake, ki so korakali v paradi.

Letos je poveljnik naših oboroženih sil Branko Mamula prejel od predsedstva SFRJ odlikovanje z redom junaka socialističnega dela za izjemne zasluge in rezultate pri razvoju oboroženih sil in SLO, za prispevek k varovanju in krepitvi varnosti ter neodvisnosti Jugoslavije, za dolgoletno revolucionarno delo in za pomemben prispevek pri samoupravnih socialističnih gradnjah dežele. V Sloveniji sta plaketo oboroženih sil in pohvalo najuspešnejše enote JLA, teritorialne obrambe dobili enota Mira Perca-Maksa iz Ljubljane in občina Škofja Loka. V naši občini pa je bil pohvaljen Oddelek za ljudsko obrambo, zaradi nenehne skrbi za vojaške poklice in za zbujanje zanimanja zanje med mladimi.

Na naši šoli so učenci s pomočjo učiteljev v avli šole pripravili razstavo na temo JLA, v kateri lahko vidimo delo in življenje med služenjem vojaškega roka. Naši fantje in dekleta, ki služijo vojaški rok, opravljajo častno nalogo. Biti vojak ni lahko. V času služenja vojaškega roka se marsikaj novega naučijo, spoznava jo orožje, poleg tega pa tudi budno pazijo na naše meje. Naš pionirski odred je počastil ta praznik z obiski vojakov na bližnjih karavlah.

Janina

PROGRAM DELA JESENIŠKIH ŠTUDENTOV

V petek, 29. decembra, smo imeli sejo predsedstva KŠJO. Udeležba je bila majhna, vendar smo kljub temu prišli do zanimivih ugotovitev. Sklenili smo, da se bo v klubu vsakih 14 dni do enkrat mesečno odvijala kulturna, družabna ali kakšna druga dejavnost.

V petek, 10. januarja, bo tematski večer. Pogovarjali se bomo o štipendiranju v jeseniški občini. K razpravi bomo skušali pridobiti čimveč študentov štipendistov, vabljeni pa so vsi, ki bi radi s tem v zvezi kaj izvedeli ali povedali. O štipendijah je zlasti v zadnjem času veliko govora, zato bo imel na tematskem večeru vsak možnost povedati svoje mnenje.

Štirinajst dni pozneje bo kulturni večer s poezijo. Pri tej vrsti klubske dejavnosti nam veliko pomaga Boštjan, ki je bil tudi glavni organizator predavanja o Južni Ameriki.

V februarju bomo skušali predvajati nekaj filmov, ki nam jih bodo posodili na Republiškem centru klubov OZN. Upam, da bomo problem s projektorjem lahko rešili brez težav.

Za februar načrtujemo tudi glasbeni večer, marca pa bo predavanje z diapozitivi. Skušali bomo imeti še kakšen tematski večer — teme se ni smiselno izbrati.

Vsekakor smo si zadali težko nalogo, ki pa jo bomo lahko brez težav opravili, če boste pripravljeni pomagati. Želimo popestriti večere v študentskem klubu. Korist bomo imeli vsi, odvisna pa je od tega, koliko nam boste pomagali. Katarina

CICIBANI MED VOJAKI

Ker je bila 22. decembra nedelja, smo se cicibani odločili, da vojake obiščemo v ponedeljek, 23. decembra. Naši prijatelji iz KS Sava so obisk opravili že v petek. Šli so na karavlo v Javorniški rovt. Zelo so bili zadovoljni in navdušeni nad gostitelji.

Vsi veseli smo se ob 8.30 odpravili na avtobus. Da nam avtobus ne bi »ušel«, smo bili na postaji že nekaj minut prej. Vreme je bilo čudovito — človek bi rekel, da je prvi pomladanski, ne pa prvi zimski dan. Veselili smo se lepe narave, sonca, snega in svežega zraka.

Šoferju Integralovega kamiona pa smo se očitno zdeli »prezdravi«, in nam je spustil prvo količino jutranjega plina v glavo, češ da se mora motor ogreti, sam pa tudi — s prijateljem v bližnjem bifeju.

Prvi vtis je popravil šofer avtobusa, ki je pripeljal točno, pa še zelo prijazen je bil do nas.

Pri »Belcjanu« smo preverili, če smo še vsi, se pogovarjali o tem, da je na cesti led... Toda koga uči beseda bolj kot izkušnja. Nekaj naših otrok je hojo po ledu obvladalo, večina pa je to izkušnjo pridobivala, saj takih razmer na asfaltu od stolpnice do vrta ni moč srečati.

Pa vendar, rdečih lic in premirnih rok smo prišli do karavle. Graničarji so najprej naredili take obraze, kot da jih je nekdo napadel, saj je drug za drugim na dvorišče izza ovinka prišlo nič manj kot 53 »malih šolarjev«. Nek vojak je glasno dejal: »Gle, kao štrumfovi«. Ravno za tega vojaaka se je kasneje izkazalo, da se ukvarja z gledališčem in si je tudi tukaj takoj pridobil publiko.

Graničarji in naši otroci so našli skupni jezik. Otroci so videli konja in ga božali, psa, razstavljali puške, gledali skozi daljnogled pa tudi kuhinjo so hoteli videti.

Najbolj presenečeni so bili verjetno vojaki, ki so se prebudili in ob vznožju postelje zagledali nekaj parov zvedavih otroških oči. Za konec so cicibani vojakom zapeli dve pesmici, se jim zahvalili za gostoljubje in navdušeno povedali, da je lepo biti vojak in da bodo tudi oni takšni vojaki. Pavla Klinar

VVO ali šolo, spregledajo — namerano ali nenamerno — kje in kako prečkamo magistralno cesto. Vprašujem se, zakaj tako? Mar nismo vsi odgovorni, da bo naš otrok varno prišel v šolo in iz šole domov.

Prostor med šolo in VVO je videti kar velik. Tak je pogled le takrat, ko so šolarji v razredih, najmlajši pa pri svojih tovarišicah v igralnicah. Popolnoma drugačna pa je slika v času, ko otroci prihajajo ali odhajajo. Zdi se, da valovi mogočnega pisane reka v to ali ono smer. Žal ta reka malih, malo večjih in že kar velikih kaj malo moti neučakane šoferje, ki prihajajo po svoje otroke.

Tu bi moralo veljati človeško pravilo in ne tisto o omejitvi hitrosti v šoferski šoli. Na tem prostoru bi morala misel slehernega občana veljati varnosti otrok, ne pa, da neučakano trobimo in dobesedno rinemo s svojim avtom v reko otrok.

Če bi tvoj otrok, dragi občan, svojo varnost pred neodgovornimi šoferji moral poiskati v kupu snega, bi bil zgrožen, morebiti bi se glasno razjezil. Če pa se to dogaja otrokom, ki jih ne poznaš, ti srce normalno bije. Ali pa se morebiti jeziš, ker nimas prazne poti pred sabo?

Mili Ilenič, ravnateljica
OŠ Tone Čufar Jesenice

ZMAGA MRTVEGA BATALJONA

V soboto, 14. decembra, smo se zbrali na Pokljuki, da bi tako kot vsa leta po osvoboditvi počastili spomin na padle borce 3. bataljona Prešernove brigade.

S soncem obsijana Pokljuka, vsa bleščeča v snegu je bila živo nasprotje podobe, ki nam jo je prikazal v svojem spominu na bitko preživeli borec Alojz Zupan-Blažek: mrzlo, snežno jutro, strelji, kriki padlih borcev, lajež psov, dim in ogenj okrog napadenega hotela; taka je bila resnična podoba Pokljuke. Mi, ki nismo doživeli grozot vojne, si težko predstavljamo neustrašeno borbo partizanov za golo življenje. Zato je prav, da se vsako leto znova spomnimo ta dan, ki je tudi opomin za vse nas, da so bili to najbolj težki trenutki naše domovine.

Na svečanosti so s kulturnim programom obudili spomine na ta dan, učencem, ki so napisali najboljše spise o tej bitki, so podelili nagrade, vojaki pa so izstrelili častne salve.

Po komemoraciji sem odšel domov z občutkom, da sem doživel del zgodovine, in sklenil sem, da bom prišel tudi drugo leto.

Marko Tancar, 7. b
novinarski krožek
OŠ FSF Lesce

PRIPRAVLJENOST JE VEDNO BOLJŠA KAKOR GOLO PRIČAKOVANJE

TITO

Očitno se svet danes srečuje ne le s terorizmom, temveč tudi z nasprotnimi razlagami tega pojava. V zadnjih petnajstih letih je terorizem v zahodno evropskih državah v stalnem porastu. Terorizem se najpogosteje javlja v kapitalističnih državah, kar nenazadnje opozarja na krizo tega sistema.

Vsa druga prejšnja sredstva, med njimi propagandna, kot da so že izčrpana. Pojav in širjenje sodobnega terorizma, zlasti na zahodu Evrope, izraža troje značilnosti. Prvič se je množično pojavil na prelomu šestdesetih in sedemdesetih let tega stoletja in se pokriva s prenehanjem velikih študentskih demonstracij v zahodni Evropi in na Japonskem. Drugič se najizraziteje pojavlja v državah, ki so vrsto let pred drugo svetovno vojno in po njej živele v fašističnih režimih (ZR Nemčija, Italija, Španija, Portugalska in Japonska) oziroma v nekaterih latinskoameriških državah. V teh pa že desetletja vladajo vojaško-fašistične diktature. Tretja značilnost pa je najnovejšo širjenje anarhističnega terorizma, posebej v Italiji, Franciji, Španiji in Portugalski. To se ujema z večjo vlogo komunističnih in socialističnih partij v teh državah.

Dejstva, da so se teroristične organizacije, npr. »japonska rdeča armada«, »rdeča armada« v ZR Nemčiji in podobne, pojavile po porazu študentskih demonstracij, ne moremo jemati kot dokaz za organizirano domišljeno nasledstveno gibanje.

V analizi vzroka sodobnega ultralevičarstva v mednarodnem delavskem gibanju na zahodu Evrope piše tov. Kardelj naslednje: »Precejšnje oviro za hitrejšo naprednejše gibanje v svetu predstavlja dejstvo, da parlamentarni demokratični sistemi niso sposobni vnesti bistvenih pogojev in sprememb v družbene odnose. Samozadovoljstvo socialne demokracije z obstoječim stanjem, negativni vpliv stalinških metod na mednarodno delavsko gibanje, pomanjkanje urejanja na demokratični osnovi ter prepočasen proces zblizovanja in združevanja. Takšne razmere pa so najugodnejša tla za razvoj ultra levičarskih iluzij in obupniških dejanj.«

V tem smislu bi lahko terorizem poistovetili s taktiko provokacij. Dogodki v Španiji v januarju 1977, kot so bili umori delavskih zaupnikov, policajev in civilnih gardistov, ki so jih izvedli fašisti, ustvarjajo odstranitve demokracije in »uvedbo reda« kot edini rešilni izhod iz takšnega stanja.

V Italiji že vrsto let izstopajo akcije »ultra levičarjev« (fašistov). Od približno šest milijonov oseb, obtoženih udeležbe v raznih kriminalnih prestopkih, jih je nekaj manj kot tretjina mladoletnikov. To je svojvrsten pojav, ki jasno priča, kakšni so nameni ustvarjalcev terorizma.

Po pisanju londonskega časopisa TIMES so samo v petih letih (od 1973 do 1978) teroristi v Italiji na račun odkupnin za ugrabljen osebe in njihovih »pobrali« okrog 67 milijonov angleških funtov. To je celo učinkovitejši kot napad na banke. Z napadi na banke niti v osemdesetih letih ne bi zbrali tolikšne vsote. Iz tako pridobljenega denarja so plačani teroristi, tisti s »polnim delovnim časom«, tudi do 300.000 lir in več. V zakupu imajo najeta stanovanja in plačano nabavo orožja ter streliva. Vsa ta dejstva so bila potrjena na prvem sojenju skupini prispadnikov »rdečih brigad« v prvi polovici leta 1982 v Italiji.

PLES Z ULTIMATOM

Komisija za kulturo pri koordinacijskem svetu ZSMS Železarne Jesenice pripravlja v ČETRTEK, 26. DECEMBRA, novoletni ples v spodnjih prostorih restavracije Kazina na Jesenicah. Začetek bo ob 19. uri.

Igra skupina ULTIMAT.

Vabljeni!

PRIPADNIK JLA MI JE PRIPOVEDOVAL

Sosedovega Tonija sem vprašal, kako je preživel dneve v JLA.

Povedal je: »Bilo je 15. marca 1981. Navsezgodaj so me odpeljali s Koritnega. V Lescah je bila že gneča. Vlak je kmalu pripeljal. Kar na hitro sem se moral posloviti od staršev in oditi neznanemu naproti. V Zagrebu sem se presedel na brzovlak. Nasproti mi je sedel prav tako izgubljen fant, kot sem bil jaz. Vprašal sem ga, kam je namenjen. Povedal mi je, da gre k vojakom. Seveda me je takoj zanimalo, kam. Pa je rekel, da v Subotico. Tja sem bil namenjen tudi jaz. Tako sva že na vlaku postala velika prijatelja. Kmalu smo prispeli v Vinokovce in po kratkem postanku smo pot nadaljevali prav do Subotice. Novince so nas napotili v nekakšno telovadnico. Tam smo odložili prtljago in prespali. Naslednji dan so prišli oficirji in nam pregledali dokumente. Na vrsti je bilo striženje. Ostrigili so nas zelo na kratko. Tudi skopati se je bilo treba. Oblekli smo se v vojaška oblačila. Ko sem se pogledal v ogledalo, se nisem prepoznal. Potem so nam pokazali sobo pa posteljo in dali vsakemu majhno

omarico. Vanjo smo morali zložiti vojaško obleko. Dobili smo zimsko in poletno obleko, škornje, nahrbtnike in še nekaj drugih potrebščin.

V začetku se mi je zdelo nemogoče spraviti vse v omarico, pa je le šlo. Že takoj drugi dan so se začele sitnosti. Spoznal sem, da ne znam pravilno postlati postelje. S posteljo sem se ubadal preveč časa, pa še ni bilo dovolj lepo postelano. Takoj se je bilo treba postaviti v vrsto. Na vrsti je bila jutranja telovadba. Potem smo se učili čistiti škornje. V začetku tudi tega nisem dobro znal opraviti. Vendar sem se kmalu privadil. Tri tedne smo se skrbno pripravljali na vojaško življenje. Bilo je hudo, ker take discipline nismo bili navajeni. Po treh tednih smo že hodili na stražo. V naši sobi sem prav jaz prišel prvi na vrsto. Vendar puške še nisem dobil, ker sem stražil samo hodnik. Po treh mesecih vojaškega življenja smo se že precej naučili. Vedeli smo veliko o orožju in načinu obrambe. Takrat sem moral na prvo stražo pred vojašnico. Bilo je neke deževne noči. Za stražo sem prišel na vrsto prav zgodaj zjutraj, ob treh. Stražil

sem ob parku blizu živalskega vrta. Jaj, kako sem se bal, ko je tam zatulil lev. Če bi vedel, da sem prav to noč prvič na straži, mi tega ne bi storil. Kmalu sem spoznal, da je bilo straženje še najlažje opravilo. Kasneje sem bil voznik rešilnega avtomobila. Velikokrat sem moral prevajati svoje predpostavljene po območju, kjer smo imeli vaje. Pogosto smo zamaskirali avto in se skrili v grmovje. Včasih smo se učili sprožiti mino, kjer smo čepeli v rovih, tanki pa so vozili čez nas. Nekoč smo prav tako zamaskirali avto in šli v boj. Proti nam pa so vozili tanki. Kakih štirideset jih je bilo. Začel se je boj. Tedaj pa smo dali znak, da smo vrgli bombo. Zmagali smo. Bil sem vesel, kot bi bila prava vojna. Doživel sem veliko prijetnega, včasih pa mi je bilo hudo. Nekoč se je eden od prijateljev hudo ponesrečil, ko se mu je sprožila puška. Peljal sem ga v precej oddaljeno bolnišnico in se ves čas tresel za njegovo življenje. Srečno se je končalo. O svojem življenju v JLA bi ti lahko še veliko povedal. Toda sam boš še prekmalu spoznal to življenje. Povem ti pa, da tam spoznaš precej prijateljev iz najrazličnejših koncev naše domovine. Tako sem zvedel precej o naših vojaki in njihovem življenju.

Zavedam se, da imajo vojaki pomembno vlogo v obrambi naše domovine. Ob morebitnem napadu sovražnika bi se borili in gotovo rešili domovino.

Tomaž Zupan, 6. b
OŠ prof. dr. Plemelj
Bled

Učenec je dobil nagrado ZRVS Radovljica za spis o JLA.

Volk in sedem kozličkov, novoletno darilo za naše najmlajše (foto: B. Grce)

NE POTREBUJEMO LAŽNE SOLIDARNOSTI

GOVOR PREDSEDNIKA IO KONFERENCE OSNOVNIH ORGANIZACIJ SINDIKATA ŽELEZARNE ZVONETA MIKLIČA NA PROGRAMSKO-VOLILNI KONFERENCI V ČETRTEK, 19. DECEMBRA.

V svoji razpravi se bom skušal opredeliti predvsem do težav, ki se pojavljajo pri našem delu, tako v proizvodnji kot pri delu naše sindikalne organizacije. Menim, da mora kritično ocenjevanje našega dela prispevati k temu, da se bomo naloge lotevali bolj zavzeto, dosledno in predvsem bolj učinkovito. Zavedam se, da kritično gledanje na izpolnjevanje zastavljenih nalog ni priljubljeno pri tistih, ki jim to moti njihovo ustaljen in utečen sistem, ki zaradi svoje ležernosti in lagodnosti niso pripravljeni stopiti hitreje oziroma zaplavati tudi proti toku malodušja in nemoči, v katerega tako radi zaidemo, češ: kaj pa moremo storiti? Tolažimo se s svetovno gospodarsko krizo, splošnim upadanjem življenjskega standarda, situacijo, ki ji nismo kos in nas je prerasila, visoko inflacija, grozečimi cenami itd., namesto da bi se temu postavili po robu in s skupno akcijo vseh pozitivnih sil znotraj delegatskega in samoupravnega sistema, ki ju vse premoč izrabljamo, zaustavili ta naš voz in ga pričeli usmerjati na pot hitrejšega napredka in večje blaginje. Tistim, ki se niso pripravili spopasti s stihijo, ki nas vse bolj razjeda, in ki svojo nemoč opravičujejo z neučinkovitostjo delegatskega ter samoupravnega sistema, bodo take razprave ocenili kot moraliziranje, demagogijo in ne vem še kako. Takim stanju, ki vlada, ustreza: imajo svoje položaje, ugodnosti in pridobljene pravice. Na srečo pa večina delavcev misli drugače: pripravljani so se boriti, dajati vse od sebe, presežati zahtevane naloge, vlagati še večje napore, zavedajoč se, da je le to način, da krenemo po poti, ki nas pelje v lepši jutri. In na tej poti se bomo morali še odločneje boriti proti tistim, ki ne mislijo tako.

Da bomo bolj pripravljeni na težavne naloge, ki so pred nami, moramo biti usposobljeni, poznati moramo vse svoje slabosti in obvladovati moramo proizvodnjo, tehnološke in ekonomske zahteve ter samoupravne odnose. Da bi prikazal probleme, ki se pojavljajo tudi pri nas in do katerih nismo imuni, mi oprostite za naslednje besede.

Korenito bomo morali spremeniti odnos do dela in vrste dela, okrepiti pritisk, okrepiti samoupravljanje, odpraviti avstroogrske miselnosti, naučiti se vnoviči svojo proizvodnjo, zahtevati odpravo verižne trgovine, spoznati, da ne drži vedno tisto, češ kako dobro smo včasih delali, skrbeti za stalno in hitro vnašanje znanja, k čemur sodi vključevanje šolanega kadra v proizvodnjo in tehnologijo, odpravljati lenost in počasnost misli. Tehnološkega razvoja se ne da ustaviti, vendar se je ves čas treba zavedati, da je hitrost tega razvoja odvisna od človeka. Še vedno vse preradi bežimo v fizično delo, ker le tega poznamo in obvladujemo.

V delegatskem sistemu se moramo boriti za spremenjanje pogojev gospodarstva, znotraj DO pa za obvladovanje novih tehnologij, kajti jasno nam mora postati, da rešitev ni v prenapetih normah, stalnem dvigu produktivnosti na podlagi ročnega dela itd. S temi slabostmi in nepravilnostmi smo se in se še srečujemo tudi v naši Železarni. Da bomo lahko pričeli stvari spreminjati, se bomo morali zavzemati za odpravo tega stanja, tako v proizvodnji, v DO, in tudi v delegatskem sistemu. Naj naštejemo nekaj najpomembnejših področij in nalog:

Uveljavljanje ekonomskih zakonitosti, odpravljanje nerentabilnih proizvodnih programov, čim boljše pokrivanje uvoza z izvozom, afirmirati strokovnost, iztebiti nedelavne dohodke, špekulacije, lenobo, podkupovanje, ravnodušnost, pesimizem, uveljavljati lastno pamet povsod in v vseh okoliščinah, s položajem odstraniti počasneže in oportuniste, odpraviti podcenjevanje mladih, odpraviti zaprtost republik, podpirati skupno nastopanje v svetu, pri inozemskih poslih delati bolj poglobljeno, hitreje in sodobneje, planirati v smislu zakona o planiranju, opreti se na znanost, v tesni povezanosti z inovacijskim gibanjem itd.

Pri vseh tej kopici nalog pa ne smemo pozabiti tudi na prvi zakon ekonomike, ki spoštuje povprečnost, nagrajuje nadpovprečnost, kaznuje pa podpovprečnost. Na žalost pa se gremo pri nas vse prevečkrat lažno solidarnost. Zato bi moral biti tisti, ki tega ne razume ali noče razumeti, prvi, ki bi moral iti. Lažne solidarnosti ne potrebujemo, vedeti moramo, da je zakon vrednosti tudi zakon se-

lektivnosti. Vse te naloge, dolžnosti, opredelitve, usmeritve in obveznosti imamo več ali manj strokovno in znanstveno zapisane v naših samoupravnih aktih, Zakonu o združenem delu, ustavi, planskih dokumentih, stabilizacijskih dokumentih, akcijskih programih itd. itd., zato ne potrebujemo nikakršne visoke filozofije, temveč jih moramo le pravilno prebrati in pričeti uresničevati.

Nepravilni sklepi in neizvajanje sklepov kažejo na to, da sistema samoupravljanja v celoti ne poznamo ali pa nečemo poznati. S temi težavami smo se srečevali lani pa tudi letos. Kdo odgovarja za pravilnost sklepov in njihovo izvajanje vemo, zato zahtevamo, da se take pomanjkljivosti ne bodo dogajale tudi v naprej. Svojo vlogo pri tem morata odigrati tudi samoupravna delavska kontrola in sindikat, ki morata ob nepravilnostih tudi ukrepati.

Na področju delovanja delegatskega sistema so se pomanjkljivosti kazale zlasti v odgovornosti oziroma neodgovornosti delegatov do zaupanih nalog, kar se odraža v udeležbi na sejah. Nesklepnost sej, nepredelano gradivo, nepovezanost z bazo in slabo povratno informiranje so vzroki, ki so hromili in zavirali udarnost ter pomembnost odločanja.

Če bomo želeli bolj uspešno delati, bomo morali pričeti razlikovati med samoupravljanjem in vodenjem. Dosednje bomo morali spoštovati hierarhijo vodenja, od poslovnega odbora pa do neposrednih vodij dela in od njih tudi zahtevali odgovornost za opravljanje nalog. Odgovornosti pa ne nosijo samo vodilni, temveč vsak izmed nas, odvisno od zahtevnosti zaupanih mu nalog. Žal pa v praksi največkrat težo odgovornosti (oz. svojih napak) nosijo le neposredni proizvajalci. Mislim, da bomo morali prepričanje, da napako lahko stori le delavec, prihodnje spremeniti. Odgovarja naj vsak, ki je napako zakrivil.

Slabi medsebojni odnosi in vseh nivojih (med delovodij in delavci, v vodstvenih strukturah, med proizvodnjo in službami, vzdrževalci in proizvodnjo itd.), nepriznavanje znanja in sposobnosti sodelavca, nezupanje do strokovnih predlogov oz. odločitev pomenijo veliko oviro našemu boljšemu delu. Razčiščevanju teh področij bomo morali posvečati več pozornosti, saj bomo samo z dobrimi medsebojnimi odnosi in enotnimi stališči uspešno dosegali zastavljene cilje.

Mogoče so ugotovitve, ki jih navajam, boleče, vendar menim, da nima smisla zapirati oči pred njimi. Vsa področja, ki sem jih omenil, so področja, na katerih se bo moral aktivirati tudi sindikat. Seveda pa razreševanje teh nalog ne more in ne sme ostati domena sindikata, temveč mora biti skrb vseh nas — poslovnih delavcev, strokovnih služb, samoupravnih organov, družbenopolitičnih organizacij.

Ker pa je to sindikalna konferenca, je prav, da kritično spregovorimo tudi o svojem delovanju. Delo izvršnega odbora in komisij je razvidno iz poročil o našem delovanju. Zavedamo se, da vseh zastavljenih nalog nismo najbolje opravili. Predvsem si moramo prizadevati za aktivnejše delovanje osnovnih organizacij sindikata in sindikalnih skupin kot osnovnih celic, kjer se delavci organiziramo in uresničujemo svoje interese. Pred nami bodo kmalu rezultati poslovanja v letošnjem letu in s tem ponovno priložnost, da poglobljeno ter analitično pristopimo k realni oceni rezultatov dela. Razprava je tudi priložnost, da ocenimo delo vodstvenih delavcev in uspešnost njihovega poslovanja. V osnovnih organizacijah je opazna tudi slaba povezanost z ostalimi družbenopolitičnimi organizacijami. Enotnost akcij bomo dosegli le s skupnim delovanjem in dogovarjanjem, zato moramo tej povezavi posvečati več pozornosti. Osnovne organizacije sindikata morajo oblikovati stališča do vseh pomembnih vprašanj. Le s stalno in dobro obveščenostjo bodo lahko zastopale interese delavcev pri opravljanju proizvodnih nalog, kadrovske politike, v delitvi dohodka in osebnega dohodka itd. Povezanost osnovnih organizacij sindikata z IO sindikata Železarni ni zadovoljiva, prav tako bo potrebno izboljšati pretok informacij (zapisniki, sklepi itd.).

Prav je, da se dotaknem tudi nekaj bistvenih nalog, ki bodo predstavljale težišče delovanja v prihodnjem obdobju. Nekaj smo jih poskušali reševati že v tem obdobju, vendar nismo bili uspešni, zato nam kot obveznost ostajajo za naprej. Oblikovanje politike na področju družbenega standarda — tu mislim

predvsem na nadaljnji razvoj oziroma možnost povečanja zmogljivosti za letovanje (nakup ali najem prikolice, bungalovov, dozidave v Crikvenici) in predvsem dokončno odločitev pri sanaciji doma na Mežakli. V ta sklop vprašanj sodi tudi področje stanovanjske politike, prehrane in prevozov ter navsezadnje tudi odločitev o usodi delavskega doma Pri Jelenu, ki pred našimi očmi počasi, a vztrajno propada.

Pospesevanje inovativne dejavnosti naj v večji meri postane tudi skrb sindikata, ne pa samo oddelka za zaščito industrijske lastnine ter Društva inovatorjev in avtorjev tehničnih izboljšav. Vendar naj bi ta skrb ne ostala le deklarativno izražena in zapisana v naših programih, temveč naj bi se konkretno manifestirala, tudi tako, da od vodilnih delavcev zahtevamo, da spremenijo odnos do te dejavnosti, nujne na poti hitrejšega napredka in opiranja na lastne sile oziroma znanje. Pri tem pa je zelo pomembno spodbujanje in vključevanje mladih kadrov. Izkoreniniti bo potrebno miselnost, da pred 40. letom ne moreš biti strokovnjak ali vodilni delavec, in dati možnost vsem tistim, ki so pripravljeni in sposobni ta naš voz poganjati hitreje.

Spreminjanje, dopolnjevanje in usklajanje samoupravnih aktov bo zahtevno delo. Najprej pa nas čaka alicja za sprejem samoupravnega sporazuma s področja nagajevanja. Te aktivnosti bomo morali opraviti v januarju in februarju. Da nam bo končno uspelo uveljaviti ta sporazum, bo potrebno veliko dela, strpnosti, razumevanja, osveščenosti in realnosti vseh zaposlenih.

V priprave na kongres sindikatov sodi tudi obravnava kongresnih dokumentov. V razpravo in oblikovanje teh dokumentov se moramo vključiti na vseh ravneh, saj nam bodo ti dokumenti služili kot osnova in izhodišče pri oblikovanju programov delovanja sindikata v prihodnje.

Veliko dela nas čaka pri izvedbi volitev v delegatski sistem. Kako bo delegatski sistem deloval, je v mnogočem odvisno od naše izbire delegatov, njihove pripravljenosti in usposobljenosti za delo. Delo delegatov moramo spremljati tudi v naprej, jih spodbujati, opremljati s stališči sindikata, samoupravnih organov in delavcev. Prav od sposobnosti in udarnosti delegatskega sistema bo odvisno uveljavljanje interesov delavcev.

Ureditev strokovnih podlag za uvajanje delovne dobe s podaljšanjem nam bo v mnogostem olajšalo delo pri odločanju o tej kategoriji dela.

Prav tako bomo morali bolj agresivno nastopati pri razreševanju pereč problematike pokojnin. Te tri naloge bo moral sindikat vtkati v svoje programe dela, saj naj bi bil prav sindikat nosilec teh nalog in odgovoren za to, da se bodo te naloge strokovno, ustrezno in čim hitreje tudi opravile.

Samoupravni organiziranosti, ki sedaj tako močno buri vso slovensko javnost, bomo morali posvetiti vso pozornost. V razpravah se bo moral sindikat kar najbolj zavzeti, da predlagane spremembe organiziranosti ne bodo hromile samoupravnih pravic delavcev, da bodo upoštevale interese sindikata kot tudi interese DO in predvsem njeno uspešnejše poslovanje. Ne smemo razmišljati o številu TOZD, temveč o ciljih, ki smo si jih z novo organiziranostjo zastavili (boljše poslovanje, fleksibilnejša organiziranost, boljše komunikativnost...). Zato bo sindikat zagovarjal stališče, da je dobra le tista organiziranost, ki omogoča doseganje teh ciljev, pa najsi bodo to tri TOZD, deset ali petindvajset.

Veliko pozornosti bomo morali posvetiti delovanju osnovnih organiza-

cij in krepiti njihovo vlogo temeljnih okolij vseh sindikalnih aktivnosti. Prav tako bo potrebno še izboljšati povezanost z občinskimi sindikalnim svetom in KO sindikata SOZD SZ. Prav z oblikovanjem enotnih stališč v okviru KO sindikata SZ bomo lahko močnejši in uspešnejši. Kajti 18.000-članski kolektiv slovenskih železarjev predstavlja velik potencial in le s takim nastopom bodo imela stališča in interesi delavcev možnosti za uveljavitev.

Kako pa bomo uspešni pri svojem delu in uveljavljanju svojih interesov, je v mnogočem odvisno od nas samih, tako v osnovnih organizacijah kot na nivoju Železarn, od občinskega sindikalnega sveta do republiškega. Prav iz tega izvirajo stalna vprašanja: kaj je sindikat, kaj dela sindikat... Delavec občuti sindikat samo toliko, kolikor je le-ta aktiven v njegovem okolju. Sindikat ni predsednik, ni izvršni odbor, sindikat v Železarni Jesenice je 6.300 zaposlenih, in kolikor bomo vsi tudi pripravljeni to razumeti, delati in pomagati — takšno vlogo, veljavo in moč bo sindikat tudi imel. Zato si vsi skupaj prizadevajmo, da bo sindikat resnično organizacija vseh nas, ne pa organizacija organov, izvršnega odbora in komisij.

(Za objavo priredilo uredništvo Železarja)

Zvone Miklič na programsko volilni konferenci OO sindikata (foto: B. Grce)

NOVICE IZ SINDIKALNIH ORGANIZACIJ

TOZD VALJARNA ŽICE IN PROFILOV

8. novembra je bil občni zbor izvršnega odbora osnovne organizacije sindikata TOZD Valjarna žice in profilov, na katerem so o delu v iztekajočem se mandatsnem obdobju poročali: predsednik OOS, vodja TOZD, blagajnik, referenti za šport, oddih, kulturo ter nadzorni odbor. Najpomembnejše misli iz razprave po poročilih so bile: sindikat premalo skrbi za boljši življenjski standard delavcev; delovanje samoupravnih delovnih skupin ni vedno tako dobro, kot je povedal predsednik IO OOS; sindikat naj bi več vplival na samoupravno delavsko kontrolo; gradiv za seje je preveč, pa tudi jese niške občinske probleme premalo obravnavajo; delo v obratu je slabo, tudi remont je bil slabo opravljen; ukiniti bi bilo treba kolektivni dopust, ker povzroča zastoje v proizvodnji.

Sprejeli so finančni načrt, razrešili dosednji IO in izvolili nove člane v IO OOS (predsednik je Ljubomir Galič, namestnik predsednika pa Anton Jamar, tajnica Nevenka Kos in blagajničarka Sonja Purger), delegata za skupščino občinske organizacije sindikata in delegate za IO OOS Železarn.

DELOVNA SKUPNOST ZA EKONOMIKO, TEHNIČNO KONTROLO, RAZISKAVE IN NOVOGRADNJE

Na 11. seji izvršnega odbora osnovne organizacije sindikata DS E-TKR-NG, ki je bila 15. oktobra, so se dogovorili o vsem potrebnem za novembrski občni zbor. Predlagali so delegate za konferenco OOS Železarn in pregledali seznam evidentiranih kandidatov za vse ostale organe sindikata. Spoznali so predlog o spremembah v oblikovanju delegacij in konferenc delegacij za zbornice občinske skupščine in skupščine SIS.

V zadnji točki je IO pozitivno ocenil dosedanje delo dveh kandidatov za delovni mesti vodja sektorja

novogradenj in vodja sektorja za ekonomiko. Komisija za socialna vprašanja je za pomoč enajstim socialno ogroženim delavcem porabila 66.200 dinarjev, komisija za šport in rekreacijo pa je za nakup stalnih hokejskih kart odobrila 1.000 dinarjev prispevka. Prodanih je bilo trinajst kart.

Občni zbor delovne skupnosti je bil 15. novembra. O delu osnovne organizacije sindikata in o delu komisij ter o usmeritvah za naprej je govoril predsednik IO OOS. Med drugim je dejal, da so delavci nezadovoljni ob spoznanju, da je kljub velikim delovnim prizadevanjem in odrekanju gospodarstvo še vedno neučinkovito. Oblikovalci ekonomske politike kot da nočejo razumeti, da je posodobitev industrije za Slovenijo bistvenega pomena. Kandidati OOS DS ETN naj na kongresu ZS zahtevajo, naj se raziščejo primeri neodgovornega najemanja kreditov. Razvoj ne more več temeljiti na lastnem fizičnem delu in nizkih osebnih dohodkih, ampak na ustvarjalnih pobudah, znanju in na višji tehnološki opremljenosti. Za to se mora zavzemati OOS, prav tako pa tudi za boljše načine delegatskega odločanja v delavskem svetu.

Sledila so poročila nadzornega odbora, verifikacijske komisije in blagajniško poročilo. Sprejeli so finančni načrt za naslednje leto. V razpravi, ki je sledila, je bilo med drugim rečeno: premalo se razmišlja o načinu dela, premalo je kreativnosti; najpomembnejše je osvojiti nove tehnološke postopke in ukiniti zastarele. Le tako se bodo stroški zmanjšali; na kongresu Zveze sindikatov je treba doseči, da se bo problem pokojnin, ki so preizkušnje, reševal hitreje.

Izvolili so nov izvršni odbor osnovne organizacije sindikata: predsednik je Dušan Sikošek, podpredsednik pa Božidar Černe, blagajničarka Antonija Gaberšček in tajnica Dragica Koželj. Predlagali so štiri delegate za konferenco OOS Železarn in potrdili predlog možnih kandidatov za ostale organe sindikata v Že-

lezarni, občini in republiki ter za kongres ZS in koordinacijski odbor sindikata SOZD.

V sredo, 27. novembra, je bila ustanovljena seja izvršnega odbora osnovne organizacije sindikata DS E-TKR-NG, na kateri so izvolili tudi člane komisij. Predlagali so možnega kandidata za izobraževalno skupnost SRS za metalurško in kovinarsko usmeritev. Potrdili so sklepe občnega zbora in jim dodali še naslednjega: sindikat naj stalno spremlja gibanje življenjskih stroškov. Njihov vpliv na delavce naj ocenjuje komisija za socialno skrbstvo, ki naj skupaj s komisijo za samoupravljanje in OOS Železarn pomaga socialno ogroženim delavcem.

Nazadnje so govorili o pobudi delavskega sveta, naj osnovne organizacije sindikata, vodstvo TOZD in DS obravnavajo aktivnost delegatov oziroma ugotovijo vzroke njihove nedejavnosti.

TOZD VZDRŽEVANJE

Na 20. seji izvršnega odbora osnovne organizacije sindikata, ki je bila 14. novembra, so najprej preverili izvajanje sklepov zadnje seje, pregledali samoupravne aktivnosti in ugotovili, da priprave na občni zbor 28. novembra potekajo v redu. Nato so na osnovi nove delitve sredstev določili višino sredstev za posamezne komisije, in sicer: za komisijo pomoči 19 odstotkov, za komisijo za šport 15 odstotkov, za kulturo 12 odstotkov in za izlete 28,60 odstotka sredstev. Ob tem so sklenili, da naj predsedniki komisij pripravijo programe dela komisij do januarja 1986. Za tem so pogledali, kaj trenutno delajo posamezne komisije.

K informaciji občinskega sindikalnega sveta za oktober niso imeli pripomb.

Izvršni odbor OOS je na koncu ugotovil, da se za posamezne delegacije ponovno izbirajo kandidati, ki svojih nalog ne opravljajo dobro.

FIAT LUX

Naslov, ki naj bi v prostem prevodu pomenil »naj bo svetloba!«, ni izbran naključno. Tematika, ki bo obravnavana, je namreč prav toliko, če ne še bolj povezana z dogajanjem v prihodnosti kot pa z dogajanjem v preteklosti in sedanjosti. To si upamo trditi zaradi tega, ker je predmet naše analize populacija mlajših, strokovno usposobljenih delavcev, ki so šele začeli svojo poklicno in strokovno pot v Železarni.

V začetku poletja 1985 so v vprašalnik, ki je imel naslov »Ustvarjalnost, zadovoljstvo z delom ter možnost nadaljnjega razvoja«, anketirali 130 delavcev. Anketa ni bila izvedena kar vsevpred, ampak je bila v skladu z nameni in cilji izbrana samo določena »vrsta« zaposlenih. Kriteriji: delavec ne sme biti v železarni zaposlen več kot 5 let in mora imeti najmanj poklicno šolo. Zajeli smo torej (relativno) mlade delavce, ki imajo poklicno, delovodsko, srednjo, višjo ali visoko šolo. Srednje, višje in visoke šole smo specifičirali še na tehnične in netehnične. Izpolnjene vprašalnike je vrnilo 108 delavcev, kar pomeni 1,74 odstotka glede na povprečni stalež delavcev ob polletju (6201). Glede na to, da ima približno polovica zaposlenih manj kot poklicno šolo, predstavlja število 108 dobre tri odstotke šolanega kadra v Železarni.

Luč nam torej služi kot dvojna metafora: osvetliti želimo položaj šolanih delavcev v tovarni (posredno in do neke mere tudi ostalih), vsaj nekatere segmente tega položaja in na podlagi tega razmišljati o kadrih oziroma nekaterih aspektih kadrovske problematike.

Vsak dan lahko slišimo tarnanja in lamentacije, da proizvodnja ne more potekati normalno tudi zaradi pomanjkanja delavcev. Pogosto je to navajano celo kot glavni razlog, da ni bila dosežena planirana proizvodnja. Nedvomno v nekaterih obratih ta problem resnično obstaja. Kljub temu imamo vtis, da je fraza o manjku delavcev postala univerzalna formula, s pomočjo katere je iskanje »krivca« za težave v proizvodnji poenostavljeno in enostransko. Delavcev zares primanjkuje zaradi takšnih ali drugačnih razlogov, vendar bo na pomanjkanje potrebno računati tudi v prihodnosti. Omejeni demografski viri, selektivna politika zaposlovanja, gradnja karavanškega predora in še kaj: vse to kaže, da bo s skromnim kadrovskim prilivom še vnaprej potrebno kriti potrebe po delovni sili. Iz tega izhaja, da je najbolj

zanesljiv vir za pokrivanje manjka že zaposlena delovna sila. Racionalnejša delitev in organizacija dela, fleksibilnejši — širše usposobljeni kader itd. so najboljši poroki, da do primanjkljaja ne bo več prihajalo. Do sedaj smo razpravljali pretežno o kvantitativnem vidiku kadrovske problematike. Zahteva po fleksibilnejšem, širše profiliranem kadru pa v naše razpravljanje vnese nov moment: kvaliteto delovne sile. Nič novega ne bomo rekli, če rečemo, da je eden od osnovnih pogojev kvalitete izobraževanje, tako izobraževanje v šoli kot tudi usposabljanje v tovarni. Na tem mestu se ne bomo ukvarjali z zavoženim usmerjenim izobraževanjem niti s precejšnjo skrbjo, ki je namenjena izobraževanju v Železarni. Ugotavljali pa bomo, kako šolana delovna sila gleda na (svoj) položaj v Železarni in še kaj.

1.

Vprašalnik je obsegal 21 vprašanj. Katere teme oziroma problemi so nas zanimali?

Participativnost oziroma iniciativnost. Pod tem naslovom smo skušali ugotovljati, če delavci sodelujejo pri pomembnejših odločitvah v zvezi s svojim delom in koliko so samoiniciativni pri iskanju boljših rešitev v okviru svojega dela. V tem sklopu vprašanj je zajeta tudi stopnja izobrazbe ter vprašanje, če stopnja izobrazbe (ne)ustreza zahtevam delovnih nalog. Naj na tem mestu dodamo še, da bomo kasneje obravnavali nekatere razlike v odgovorih po različnih izobrazbenih stopnjah (lahko pa rečemo, da so bile razlike manjše, kot smo pričakovali).

Največ anketiranih ima poklicno šolo (24,1 %). V vzorec nismo dobili nikogar z delovodsko šolo; zelo malo anketiranih pa ima srednjo netehnično šolo (2,8 %). Ostale izobrazbene kategorije obsegajo v vzorcu od 10 do 18,5 odstotkov. Več je tehnično izobraženih kadrov, kar je v skladu z večjim številom tehnikov vseh stopenj, zaposlenih v Železarni. Toliko o vzorcu.

Ker iz različnih virov pogosto slišimo, da ljudje niso zaposleni v skladu s svojo izobrazbo, smo vprašali, če stopnja izobrazbe ustreza zahtevam delovnih nalog. Da ustreza, je odgovorilo 66,7 % anketiranih. Deloma ustreza 24,1, ne ustreza pa 9,3 odstotkom. Kar 1/3 zaposlitev samo delno ali pa sploh ne ustreza. Obstajajo različne teorije o tem, ali je smotno in ekonomično imeti zaposleno delovno silo, ki je bolj izobražena, kot so trenutne potrebe za neko produkcijo. V našem primeru (velja tudi za Slovenijo in Jugoslavijo) ta dilema ni toliko relevantna. Čeprav se namreč na nekaterih sektorjih proizvodnje in storitev kaže presežek (?) izobraženih delavcev, imamo, globalno gledano, zelo nizko izobrazbeno strukturo zaposlenih. Ob dejstvu, da število šolajočih se ljudi celo stagnira (število

študentov ob delu pa upada), lahko rečemo, da tudi v tem pogledu zaostajamo za razvitimi. In če bo prišlo do hitrejših modernizacij proizvodnih in imenovanih neproizvodnih dejavnosti (zelo neustrezno, seveda, vendar se bojimo, da takšna klasifikacija kaže na našo realno nerazvitost), se bo prav lahko izkazalo, da je pomanjkanje šolanih kadrov največja coka za nadaljnji razvoj. Znašli smo se torej v precepu: na eni strani pomanjkanje kvalificirane delovne sile, na drugi neustrezna zaposlitev precejšnjega dela le-te.

Eden od ciljev uvajanja samoupravnih delovnih skupin (na Zahodu — avtonomne delovne skupine) je bil tudi povečati sodelovanje delavcev pri pomembnejših odločitvah, ki se nanašajo na konkretno delo in delovne razmere. Od anketirane populacije je 10,2 odstotka izjavilo, da sploh ne sodelujejo pri odločanju, 25 odstotkov delavcev pa ne sodeluje pri odločanju, včasih pa daje mnenja in predloge. Pogosto in vedno sodeluje pri odločanju 65 odstotkov anketiranih. Tudi v tem primeru dobra tretjina praktično ne sodeluje pri odločanju. To je precej veliko število, zlasti če upoštevamo, da v vzorcu ni zajeta nekvalificirana in polkvalificirana delovna sila.

Drugi pol (samo) iniciativnosti smo skušali ugotoviti z vprašanjem, koliko skušajo delavci sami najti drugačne (hitrejše, boljše) načine dela. Zelo pogosto ali pogosto druge načine dela išče 57,4 % anketiranih delavcev. Samo tretjina se včasih, redko ali nikoli ne ukvarja z inoviranjem na svojem delovnem mestu; da to ni mogoče, pa ugotavlja samo 4,6 odstotka anketiranih. Zelo neznatno je torej število izjav, da na delovnem mestu ni mogoče ničesar spremeniti. Skoraj 90 % jih bolj ali manj vpliva na hitrost in kakovost svojega dela. Če smatramo, da je vzorec reprezentativen (da do neke mere ustrezno odraža celotno populacijo šolanega kadra, zaposlenega v Železarni), potem so delavci presenetljivo inovacijsko razpoloženi. Takšna ugotovitev pa se ne odraža v kolektivu, tako da bi lahko rekli, da je v Železarni množična inventivna dejavnost izredno razvita. Empirični podatki govorijo, da so inovatorji bolj izjema kot pravilo. Morda lahko sklenemo, da je potencialnih inovatorjev precej več kot pa »realiziranih«. Drugo vprašanje, ki se v tej zvezi zastavlja, je: koliko so večje ali manjše organizacijske spremembe, tako na delovnem mestu ali v širšem prostoru, sploh upoštevane kot inovacije? Kot je znano iz poročil o inovacijski dejavnosti, so praktično v vseh primerih obravnavane izboljšave na tehnologiji. Ni govora o organizacijskih ali podobnih izboljšavah. Ali to kaže na dejstvo, da imajo samo »materialne« zadeve neko otipljivo vrednost, »duhovne« rešitve (v smislu izboljšanja odnosov človek—tehnologija in človek—človek) pa ne štejejo?

(se nadaljuje)

Oddelek za industrijsko psihologijo
Franc Treven

PONOVNI RAZPIS ZA GRADBENA POSOJILA V LETU 1986

Na osnovi sklepa odbora za stanovanjska vprašanja pri delavskem svetu Železarneskega podjetja z dne 6. decembra 1985 in na osnovi sprejetih planskih usmeritev v srednjeročnem razvojnem obdobju v letih 1986 do 1990 za leto 1986 razpisujemo: 70 gradbenih kreditov za novogradnje in nakup etažnih stanovanj, 80 gradbenih kreditov za renoviranje hiš in stanovanj v zasebni lasti.

Predvidena višina posojila za novogradnje znaša 1.200.000 dinarjev, za renoviranje 400.000 dinarjev, za nakup etažnega stanovanja v družbeni gradnji pa 20 odstotkov več kot za novogradnjo.

Razpisana višina bo veljavna po izločitvi sredstev čistega dohodka za te namene in po zaključnem računu za leto 1985. Če bodo izločena sredstva nižja, kot so planirana, se bodo višine razpisanih kreditov sorazmerno zmanjšale.

Do gradbenega posojila so upravičeni aktivni delavci in upokojenci temeljnih organizacij in delovnih skupnosti Železarneskega podjetja, ki izpolnjujejo naslednje pogoje:

1. Stanujejo na območju občin Jesenice, Radovljica ali drugih občin, od koder je mogoče dnevno prihajati na delo z rednimi prevoznimi sredstvi ali z organiziranim prevozom Železarneskega podjetja;
2. Želijo z gradnjo stanovanjske hiše, z nakupom etažnega stanovanja v družbeni gradnji, z nakupom zasebnega stanovanja ali nakupom zasebne stanovanjske hiše rešiti svoje stanovanjsko vprašanje;
3. Hočejo z obnovitvijo zasebne stanovanjske hiše ali zasebnega stanovanja izboljšati stanovanjske razmere v skladu s stanovanjskimi standardi;
4. MORAJO NAMENSKO VARČEVATI za gradnjo, nakup ali rekonstrukcijo stanovanjske hiše.

Lastna sredstva morajo biti zagotovljena v denarju, materialu, lastnem delu ali kako drugače, in sicer:

- za nakup etažnega stanovanja v družbeni gradnji 20 odstotkov vrednosti,
- za gradnjo hiše v usmerjeni gradnji 25 odstotkov vrednosti,
- za individualno gradnjo 40 odstotkov vrednosti gradnje.

Pri novogradnjah se šteje za dokaz lastne udeležbe zgrajena hiša do druge gradbene faze in nabavljeni material do tretje gradbene faze, brez družbenih kreditov. Pri usmerjeni gradnji mora prosilec prinesiti potrdilo zadruge, da njegova finančna konstrukcija v zadruzi zadošča za gradnjo do druge gradbene faze in za nabavo materiala do tretje gradbene faze.

5. Združujejo delo v temeljnih organizacijah ali delovnih skupnostih Železarneskega podjetja ali da so upokojenci Železarneskega podjetja.

6. Izpraznili bodo družbeno stanovanje v skladu z določili Pravilnika o urejanju stanovanjskih zadev. Tisti, ki imajo stanovanje, ki je v lasti Železarneskega podjetja, bodo morali stanovanje izprazniti in vrniti do pogodbenega roka, v nasprotnem primeru pa plačevati dodatno obveznost v korist stanovanjskih sredstev Železarneskega podjetja vse do izpraznitve stanovanja.

7. Delavci, ki so v preteklosti že prejeli gradbeno posojilo do razpisane višine za posamezno leto, niso upravičeni do ponovnega posojila.

Ponovno postanejo upravičenci do gradbenega posojila po preteku dveh tretjin odplačilne dobe, in s pogojem, da pred pričetkom koriščenja novega posojila izplačajo preostali del prejšnjega posojila.

8. Rok vračanja posojila je odvisen od višine posojila, vendar ne sme biti daljši od 20 let, vključno z moratorijem. V času moratorija, ki traja tri leta, se glavnica vsako leto poveča za 4 odstotke na novo osnovno. Mesečna anuiteta za gradbeno posojilo znaša približno 10.000 dinarjev. Odplačevanje posojila bo urejeno s posebno pogodbo po 4-odstotni obrestni meri, prvi obrok zapade v plačilo po treh letih od dneva, ko je bilo gradbeno posojilo odobreno.

9. Posojilodajalec se v pogodbi obveže, da bo vrnil celotno gradbeno posojilo v enem obroku s pripadajočimi obrestmi in poravnal vse nastale stroške, če bo prenehal delati v Železarni. Jesenice na lastno željo ali po lastni krivdi.

Od dneva prekinitve dela v Železarni Jesenice do vračila celotnega zneska posojila se obračunavajo obresti po obrestni meri za sredstva na vpogled in ne kot sredstva za gradbeno posojilo Železarneskega podjetja.

10. Za odobritev gradbenega posojila morajo prijavitelci priložiti:

- a) izpolnjeni obrazec »Prijava na razpis za gradbeno posojilo«, ki ga interese dobijo pri vratarju kadrovskega sektorja, informacije pa dobijo v oddelku za družbeni standard, soba 11, ali po telefonu 3209 in 3113;
- b) originalni zemljiškoknjižni izpisek, ne starejši od 6 mesecev, dobi se na oddelku zemljiške knjige pristojnega sodišča; zadržniki pa morajo predložiti originalno pogodbo;
- c) lokacijsko dovoljenje,
- d) gradbeno dovoljenje,
- e) veljavni predračun,
- f) pogodbo o namenskem varčevanju za gradnjo,
- g) spisek že prejetih gradbenih posojil za isto gradnjo.

Za nakup stanovanja ali stanovanjske hiše je potrebno predložiti overovljeno kupoprodajno pogodbo. Prijave brez potrebne in ustrezne dokumentacije ne bodo upoštevane. Razpis traja do vključno 11. januarja 1986. Vse prijave in dokumentacije, ki bodo oddane na oddelku za družbeni standard do konca razpisa, bodo obravnavane; prijave, ki bodo prispele po zaključnem razpisu, ne bodo upoštevane.

Navedbe v prijavi in dokumentaciji bo preverjala komisija, v kateri bo gradbeni strokovnjak. Na osnovi prijave, dokumentacije in poročila komisije bo odbor za stanovanjska vprašanja pripravil predlog, ki bo objavljen v tedniku Železar. Strokovna služba bo predlog posredovala delavskim svetom v temeljnih organizacijah in delovnih skupnostih v obravnavo in potrditev.

Oddelek za družbeni standard

Železarski globus

TAJVAN

Ta država je še lani v ZDA kupila 120.000 ton starega železa. Za prihodnje leto pa predvidevajo, da se bo ta količina znižala za približno 20 odstotkov oziroma na okrog 96.000 ton. Manjkajočo količino starega železa naj bi dobili od domačih starih razrezanih ladij.

ZDA

V letu 1984 so v železarnah ZDA s kontinuirnim vlivanjem proizvedli 43 odstotkov surovega železa. Ameriški Inštitut za železo in jeklo predvideva, da bo delež v naslednjih letih narasel na 60 odstotkov.

IZOBRAŽEVANJE VARILCEV

Janez Begeš, vodja TOZD Elektrode, je letos jeseni izdal učbenik Tehnologija spajanja in rezanja. Namenjen je srednješolcem, kovinarjem in metalurgom. Učbenik je pregledala komisija za učbenike in učila strokovnega sveta izobraževalne skupnosti za metalurgijo in kovinarstvo in ugotovila, da je ustrezen za uporabo v vzgojnoizobraževalnih programih kovinarstva in strojništva. Izobraževanju in usposabljanju varilcev so veliko pozornosti namenili tudi na decembrskem obnem zboru društva varilcev.

Naš sogovornik je menil, da je usposabljanje varilcev v Sloveniji zelo zanemarjeno, saj je atestiranje najbolj pogosta, vendar neenotna oblika preverjanja znanja. Atestiranje je sicer potrebno in pozitivno, vendar bi morali varilci ob vsakem atestiranju preveriti tudi teoretično znanje.

Atestirani varilci naj bi imeli večji dohodek, ki bi bil priznanje in spodbuda za njihovo kvaliteto delo, tisti, ki atesta ne naredijo, pa ne bi smeli imeti manjšega dohodka, ker so prikrasani že s tem, da ne morejo opravljati bolj zahtevnih in tako tudi bolj nagradenih del.

Veliko pozornosti so izobraževanju varilskih kadrov namenili tudi med pripravami na usmerjeno izobraževanje. V programskih zasnovah so prikazani različni varilski poklici, za katere so izdelani naslednji učni programi:

- dvoletni skrajšani program za dela druge zahtevnostne stopnje. Tu dijaki praktično spoznajo vse osnovne postopke varjenja, kot so plamenski in obločni postopki, predvsem ročno obločni in varjenja v zaščitnih plinih;
- triletni program za dela četrte zahtevnostne stopnje ima nivo sred-

nje poklicne šole, kjer se dijaki usposobijo za poklic varilec;

- za dela pete zahtevnostne stopnje je potreben varilski tehnik. Takšno stopnjo usposobljenosti dosežejo dijaki z dodatnim izobraževanjem v programu, ki mu je osnova znanje in sposobnosti strojnega tehnika. Skratka, v kovinarstvu sta osnovna poklica za izobraževanje in dodatno usposabljanje strojni in metalurški tehnik.

Izobraževanje na višji in visoki šoli je urejeno tako, da študenti preko osnovnega študija za inženirja strojništva ali metalurgije z dodatnim programom za specializacijo pridobijo naziv varilec — specialist. Specializacije varilcev opravljajo že sedaj predvsem na Inštitutu za varilstvo v Ljubljani, kjer imajo za tovrstno usposabljanje tudi največ pogojev. Vendar dosedanja programi za specializacije varilcev niso bili družbeno priznani, ker inštitut ni šolska ustanova. Zato je treba te programe čimprej izpopolniti in v povezavi s strojno in metalurško fakulteto v Ljubljani in Mariboru uvesti verificirano specialistično izobraževanje varilcev.

Izobraževanje varilcev je na vseh nivojih zelo-interdisciplinarno in za-

to zelo težko in zahtevno, v naši industriji pa pogosto premalo vrednoteno. Zato je treba nagradjevanju sposobnih atestiranih delavcev varilcev nameniti več pozornosti in bolj organizirano in enotno spodbujati njihovo nadaljnje usposabljanje.

Lilijana Kos

»Kjer je regi, tam je luft« (foto: B. Grce)

EKSPERTNI SISTEM V ŽELEZARNI

Pred nekaj meseci sem v tej rubriki pisala o teoriji ekspertnih sistemov in o njihovi mogoči uporabi v naši železarni. Predvidena je bila uporaba ekspertnih sistemov pri klasifikaciji kvalitete šarž surovega jekla. Pri tem sem omenila naše sodelovanje z Inštitutom Jožef Stefan Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani.

Danes pa že lahko opišem prve rezultate, ki so plod sodelovanja. Lahko rečem, da so rezultati zelo dobri in da so presegle naša pričakovanja. Takega mnenja so tudi sodelavci oddelka OTK, katerim je ta računalniški paket tudi namenjen in so tudi intenzivno sodelovali pri njegovem razvoju. Pa pojdimo malo po vrsti.

Pri proizvodnji železarskih izdelkov je zelo pomembna klasifikacija kvalitete surovega jekla. Od te klasifikacije je namreč odvisna nadaljnja predelava surovega jekla. Določene kvalitete surovega jekla so primerne za določen asortiment železarskih izdelkov.

Klasifikacijo kvalitete šarže surovega jekla izvedemo s pomočjo kemičnih in včasih tudi fizikalnih analiz surovega jekla. Pri tem je pomembno tudi, da vsako kvaliteto jekla v nadaljnji predelavi uporabimo

na najbolj gospodaren način. Za določene vrste jekla obstajajo sicer točno določene norme oziroma standardi, vendar mora pri določenih, predvsem najbolj kvalitetnih vrstah jekla kvaliteto šarže večkrat določiti strokovnjak — ekspert.

Za rešitev tega problema je najbolj primerna metoda uporaba ekspertnega sistema. Že zadnjič sem omenila, da mora biti osnova za uporabo ekspertnega sistema tako imenovana baza znanja, ki vsebuje znanje eksperta, ki se z določenim problemom aktivno ukvarja. Računalnik torej le »uporablja« znanje eksperta. In prav v tem je bila naša največja »sreča«. V računalnem centru Železarne že nekaj let obdelujemo kemične in fizikalne analize surovega jekla. Namen njihove obdelave so bile predvsem različne statistične obdelave, ki jih potrebujejo v oddel-

ku OTK. In prav ti podatki so postali naša baza znanja. Vsebovali so vse kemične analize, šifre kvalitete, ki jih je na podlagi teh analiz največkrat določil ekspert. Kaj hitro smo ugotovili, da je to zelo uporabna baza znanja.

Ker pa je bilo teh podatkov resnično zelo veliko, smo se odločili, da bomo gradili naš ekspertni sistem postopno. Najprej smo zbrali podatke, ki so vsebovali le podatke o družini avtomatnih jekel. S pomočjo posebnega programa smo na našem računalniku te podatke prečistili in dobili dobro bazo znanja. S pomočjo sodelavcev Inštituta Jožef Stefan smo zgradili tako imenovani mehanizem sklepanja (program), ki nam je omogočil klasifikacijo te družine jekel. Toda to ni bilo dovolj. V naslednji fazi smo pripravili bazo znanja za mikrolegirna jekla in nato še za dinamno jekla. Tudi tu ni bilo posebnih težav. Ko pa smo se lotili še družine konstrukcijskih jekel, smo naleteli na določene težave, predvsem zaradi zelo velike količine podatkov. Že samih kvalitet konstrukcijskih jekel je sorazmerno veliko, pa tudi proizvodnja teh jekel je bila v zadnjih petih letih v naši železarni dokaj številna. Vendar smo končno tudi za to družino jekel dosegli dobre rezultate.

V decembru smo s projektom ekspertnega sistema klasifikacije šarž surovega jekla prišli tako daleč, da smo lahko začeli s testiranjem. Pri tem so nam izdatno pomagali sodelavci oddelka OTK, ki bodo tudi uporabljali ta sistem. Programe testiramo na osebnih računalnikih IMB, ki smo jih v Železarni dobili v novembru. Kot zelo uporabni so se izkazali prav na področju manjših projektov. Tako nismo odvisni od velikega računalnika.

Zdaj pa kratak opis samega programa, ki omogoča klasifikacijo šarž surovega jekla. Do sedaj lahko klasificiramo samo zgoraj omenjene štiri družine jekel. Vendar je program tako narejen, da bo mogoče postopno dograjevati sistem, tako da bomo lahko klasificirali vse vrste jekla, ki jih v Železarni izdelujemo.

Slika številka 1 prikazuje osnovno sliko, ki jo dobimo, ko začnemo z delom. Pri tem na menijski način izbiramo družino jekel, ki jo želimo klasificirati (trenutno lahko izbiramo med štiri baze znanja). Ravno tako lahko izbiramo, ali bomo rezultate klasifikacije pisali na tiskalnik ali pa jih bomo shranjevali na disk. S tem dosežemo kontrolo nad delom uporabnika. Nato se odločimo za samo klasifikacijo.

Na sliki številka 2 vidimo, kako poteka sama klasifikacija. Računalnik sprašuje uporabnika po vrednostih določenega kemičnega elementa, ki je pomemben za določeno družino jekel. Pri tem uporabnik pazi le na spodnjo in zgornjo mejo kemičnih elementov. Na zgornji polovici ekrana pa vidimo drevo, po katerem potuje program, ko išče najbolj primerno rešitev za določeno šaržo. To drevo generira poseben program (t. i. mehanizem sklepanja), ki temelji na vseh do sedaj znanih principih umetne inteligence. Osnova tega programa je tudi že prej omenjena baza znanja.

Na sliki številka 3 vidimo konec klasifikacije določene šarže. Na ekranu se pojavi kvaliteta šarže (številka je enaka pot pri vseh obdelavah v našem računalnem centru — trimestna). Ker pa med določenimi kvalitetami jekla včasih resnično ni prave meje, se lahko zgodi, da sta kot rezultat dve kvaliteti. V tem primeru mora spet odločiti ekspert.

Prve teste je ekspertni sistem preстал zelo dobro. Eksperti so dodali določene zahteve, ki jih bo mogoče zadovoljiti s korekturo programa, obenem pa se bomo lotili še ostalih družin jekel, ki jih v prvi fazi še nismo zajeli. Pri tem je mogoče najbolj pomembno to, da smo se bolj spoznali z različnimi metodami umetne inteligence in še posebej z ekspertnimi sistemi, ki imajo že danes v svetu veliko veljavo. Metode klasičnega programiranja se v svetu vse bolj umikajo metodam umetne inteligence. Pri tem smo tudi mi zaorali prvo brazdo. Rezultati so nas opogumili, zato sem prepričana, da ta ekspertni sistem ne sme biti zadnji, ki ga bomo uporabljali v naši železarni. Pri tem si bomo lahko veliko pomagali tudi z izkušnjami, ki smo jih pridobili pri gradnji omenjenega ekspertnega sistema.

Omeniti velja tudi to, da je to prvi primer takšnega načina klasificiranja šarž v jugoslovanskih železarnah in, kot izgleda, tudi prvi primer uporabe ekspertnega sistema ne le v Slovenskih železarnah. Zato je tem bolj pomembno, da bomo ta sistem s pomočjo ekspertov v končni fazi izdelali tako, da ga bomo resnično radi uporabljali, saj jim bo mnogokrat olajšal delo.

N. K.

PODELILI DRŽAVNA ODLIKOVANJA

V Kosovi graščini na Jesenicah so občanom za vsestransko aktivno delo pri razvoju naše samoupravne socialistične družbe podelili več državnih odlikovanj. Red zaslug za narod s srebrno zvezdo sta prejela Anton Arh in Radovan Kilibarda, red dela z zlatim vencem Božidar Lukač, red dela s srebrnim vencem Marija Košir, Aleksander Potočki in Viktor Vončina ter medaljo dela Marija Kramar in Franc Pogačar.

J. R.

Z ŽELEZARJEM SKOZI STARO LETO

Novo leto je navadno priložnost, ko seštevamo, kaj vse smo storili (in kajpak tudi, česa nismo) v letu, ki se izteka, kaj vse smo obljubili in česa nismo. Kakršenkoli že je rezultat preiskave, vedno nam pride prav kot razlog za poglobljene priprave na novo leto, po njem pa moramo že tako nekoliko počiti in si nabrati moči za nove delovne in drugačne zmage. Tale prispevek naj na kratko predstavi, kakšno je bilo staro leto v očeh novinarjev in dopisnikov Železarja.

Že takoj v začetku leta smo se zavzemali za boljše osebne dohodke in tarnali nad slabimi pokojninami železarjev. Tedaj še nismo vedeli, kako slabe bodo šele, ko se bo razmahnila inflacija. Odbor za informiranje je razpravljaval o informiranju v Železarni in predlagal (med drugim) premislek o organiziranosti delegacij. V javno razpravo je prišel tudi osnutek samoupravnega sporazuma o nagrajevanju in metodologiji. Še vedno smo pred dvomečo slovensko javnostjo zagovarjali gradnjo Jeklarne 2, hkrati pa pogumno napovedali začetek gradnje karavanskega predora. Da preveč poguma ni dobro, je pokazal tudi neuspeh referenduma o SaS o nagrajevanju. Da si bomo svoj kos kruha v tem letu priborili z znanjem in kvaliteto, smo zapisali z velikimi črkami in se v isti sapi vprašali, zakaj se otepamo procesnih računalnikov. Konec februarja se je začelo intenzivno iskanje vzrokov za neuspeh referenduma, jeseniški hokejisti pa so enainvajsetič osvojili državno prvenstvo. 1. marca je Joža Varla na krmilu Železarja zamenjal Mile Crnović, od katerega so bralci pričakovali najmanj to, da bo izpeljal informacijsko revolucijo. V pregledu sestankov SDS pa beremo: »... smo ugotovili, da težave, ki smo jih omenili v prejšnjem zapisniku, niso rešene, niti nam ni nihče odgovoril...«. Zaradi sprememb v zakonodaji smo se morali končno le odločiti za odpis nekurantnih zalog. Začeli smo delati reklamo za delo v Železarni, Božidar Brudar pa je začel objavljati serijo prispevkov o računalništvu pri nas. Danes število zaposlenih v Železarni še vedno počasi, toda vztrajno pada, z računalništvom pa smo približno tam, kjer smo bili v začetku leta. Da se je bitka za moralno pravico do nadaljnje obstoja železarstva na Jesenicah še vedno nadaljevala, je skoraj odveč ponavljati. Iz raziskave o stališčih do delitve osebnih dohodkov smo izvedeli, kar smo vedeli že pred referendumom.

V Železarni smo začeli meriti utrip samoupravnih delovnih skupin, jeseniški kulturniki pa so agitali za gorenjsko kulturniško revijo. Konec marca je urednik napisal svoj prvi uvodnik, na veliko pa smo hvalili prednosti združitve vrtnih poboljšev in profilarne. Prvo četrtletje smo zaključili z dobrimi poslovnimi rezultati, žebjarji pa so zavrnilli zahtevo, da dajo poimenski seznam delavcev, ki niso opravili prostovoljnega dela. Mladi Jeseničani so končno prišli do mladinskega kluba, v jeseniški bolnici pa so prišli na svet prvi železarski trojčki, ki so pred kratkim praznovali prvo delovno zmago — zrasel jim je prvi zob. Hokejisti so zmagali tudi v jugoslovanskem pokalu. V prvem četrtletju smo dobivali za 4 do 6 odstotkov višje osebne dohodke od tistih v lanskem letu. Žebjarji so končno obvladali proizvodnjo navojnih žebčev, ki sedaj čakajo svojo nadaljnjo usodo v luki Koper. V predprvomajski številki smo se tudi uradno poslovili od Joža Varla, ki pa se ni dal kar tako, saj še sedaj rad polemizira z nevhvaležno mladi-

no. V aprilu smo dvignili osnove osebnih dohodkov za 15 odstotkov in iskali grešnega kozla za izgubo v prvem tromesečju. Železarji so paradirali po Beogradu, jeseniška bolnica je dobila novo šok sobo. Konec maja se je konstituiral novi osrednji delavski svet Železarne, mladinci pa so se začeli pripravljati na delovno akcijo, ponovce so postale ponve. Slabe osebne dohodke v maju smo popravili z regresom, odpovedali pa smo se tudi upom, da bi prve kilovate električne energije iz HE Javornik dobili še v oktobru. V juniju je mehaniska preizkuševalnica OTK še vedno čakala na odgovor na vprašanje vrednotenja dela v tem oddelku, ki ga je prvič postavila pred tremi leti, pisec tega prispevka je odšel na strokovno usposabljanje v grapo elektropeči, združitev vrtnih poboljšev in profilarne je propadla, računalniški strokovnjaki so razmišljali o umetni inteligenci.

V juliju se je začela MDA Jesenice '85, osebni dohodki brez regresa so bili približno enaki kot mesec dni prej z regresom, železarji iz slovenskih železarn pa so na Poljanah proslavili vrsto pomembnih jubilejev. Železarja je bralo 47 odstotkov mladih Jeseničanov. Spet smo imeli težave s koksom, Voyager 2 je v vesolje ponesel zavitek Bachovih partitur, Joža Varl pa je bil šele kot upokojenec spoznan za člana Gutenbergove galeksije. Vinko Hafner je na Poljanah naštel imena odgovornih za uspeh Jeklarne 2. Avgusta so podbojarji krepko zavili rokave, da bi v roku izpolnili naročilo za Alžirijo, mladinci pa so slovesno zaključili delovno akcijo. V avgustovski kuverti smo dobili 6 odstotkov več kot prejšnji mesec in še poravnavo za drugo četrtletje, v jeklarni so naredili 94 dinamov šarž, v martinarni pa so jih zgrešili 19 od 92. Franc Treven je po svoje spregovoril nekaj o ključnih problemih. Inflacija je krepko porazila gradnjo Jeklarne 2, kadrovska služba pa je ugotovila, da še vedno bolj potrebujejo fizične delavce kot pa inženirje. Dočakali smo prvi železarski fotostrip in izvedeli, kakšne plače si delijo jeseniški funkcionarji. Božidar Lakota se je končno prebudil iz dolgega spanja in zastavil svoje polemično pero proti Trevnovemu. S prvim avgustom smo spet povečali osnovno OD za 20 odstotkov, delavcem jeklovleka pa smo v pipe spustili savsko vodo.

V septembru je vrednost naložbe v Jeklarno 2 narasla že na 46 milijard. V oktobru smo napovedali prihod električne pameti v našo železarno in to je ena od redkih napovedi, ki se je uresničila. 17. oktobra je izšla številka Železarja, v kateri je tiskarski škrat duhovito zamenjal datum in nekaj fotografij. Začele so se težave s pomanjkanjem električne energije, ki smo jih zvozili le z veliko požrtvovalnostjo naših delavcev. Železarja je dobila nagrado DIATI Nika Bernarda za razvoj, mi pa smo prvič dobili osebni dohodek, ki je bil nekoliko manjši kot mesec poprej. Vrednost Jeklarne 2 je bila že 51 milijard. Edo Torkar je začel z neskončno polemiko o Mali Čufarjevi knjižnici, v kateri sta se mu z največjim veseljem pridružila J. V. in F. Treven.

V novembru je Železarno obiskal Stane Dolanc, Božidar Lakota je v samozaložbi izdal svoje mladostniške pesmi. Tretjič v tem letu so se povišale cene jeklarskih izdelkov, začetek obratovanja HE Javornik je dokončno prestavljen na prihodnje leto, žebjarje so zaradi izpada izvoza v ZDA razsneli po drugih temeljnih organizacijah, v valjarni debele pločevine ni bilo ves mesec niti enega zastoja.

Podbojarji so dobili dobro izvozno naročilo, republiški sindikat pa je začel razgrajati zaradi ukinjanja tozdov. Osrednji delavski svet je sprejel ukrepe za izboljšanje poslovanja v jeklarni.

Tako torej, leto 1985 smo preživeli in ni vrag, da ne bi tudi naslednjega. Borut Grce

JEKLA

Sistem za klasifikacijo jekel.

(Verzija 1.3, Nov 85)

Ukaz:

MENI:

- I - Izhodna dat. (JEKLA.REZ)
- B - Baza znanja (AVTO)
- K - Klasifikacija
- C - koneC
- ? - Informacije

10 SCREEN 1

20 A=20

30 DRAW "U=A;R=A;D=A;L=A;"

Atribut: .PB

Mozne vrednosti:

- A) < B
- B) >=B
- ? Neznano.

Vrednost =

Začetni Razpored: (0.890/0.896)

Slika 1:

JEKLA

Sistem za klasifikacijo jekel.

(Verzija 1.3, Nov 85)

Najbolj verjetna kvaliteta:		Končni Razpored: (0.000/0.000)	
KV.210	Frq:0.00 Bay:0.00	KV.210	Frq:0.00 Bay:0.00
KV.214	Frq:0.00 Bay:0.00	KV.214	Frq:0.00 Bay:0.00
KV.215	Frq:0.00 Bay:0.00	KV.215	Frq:0.00 Bay:0.00
KV.227	Frq:0.00 Bay:0.00	KV.227	Frq:0.00 Bay:0.00
KV.228	Frq:0.00 Bay:0.00	KV.228	Frq:0.00 Bay:0.00
KV.241	Frq:1.00 Bay:1.00	KV.241	Frq:1.00 Bay:1.00
KV.251	Frq:0.00 Bay:0.00	KV.251	Frq:0.00 Bay:0.00

Pritisni katerokoli tipko.

Slika 3:

OB DNEVU JLA PODELILI PRIZNANJA

V dvorani gledališča Tone Čufar je bila osrednja proslava ob 22. decembru — dnevu Jugoslovanske ljudske armade. Zbranim pripadnikom naše armade, teritorialne obrambe, članom zveze rezervnih vojaških starešin in drugim je spregovoril predstavnik občinskega odbora Zveze združenj borcev NOV Jesenice Franc Konobelj-Slovenko. Med drugim je poudaril pomen tega praznika v spomin na 22. december leta 1941, ko je bila v mestu Rudo ustanovljena prva proletarska brigada. Od takrat do danes so se naše oborožene sile opremile s sodobnim orožjem in ob pomoči vsega prebivalstva so se sposobne upreti vsakemu napadalcu.

Na proslavi so podelili več priznanj za posebna prizadevanja na področju splošne ljudske obrambe in družbene samozasčite, za aktivno delo in dosežene rezultate v organizaciji zveze rezervnih vojaških starešin in teritorialni obrambi.

Priznanje republiškega sekretariata za ljudsko obrambo je prejela delovna organizacija Gorenjska oblačila, temeljna organizacija Konfektacija Jesenice. Občinska priznanja sveta za splošni ljudski odpor in družbeno samozasčito so prejeli: Jože Ajdišek, Valentin Metelko in temeljna organizacija Valjarna debele pločevine Železarne Jesenice.

Plaketo Zveze rezervnih starešin Slovenije je prejel Janez Palčič,

znak pa Pavel Burja. Priznanja občinske konference Zveze rezervnih vojaških starešin so prejeli: Center srednjega usmerjenega izobraževanja Jesenice, Jože Berce, Ciril Dolar, Hrvoje Černe, Alojz Grzetič, Črtomir Kavčič, Valentin Klinar, Janez Kramar, Klaydij Mlekuš, Jože Smrekar in Jože Štravs. Pohvale za izredne uspehe v enotah teritorialne obrambe so prejeli: Ciril Cenček, Hrvoje Černe, Daniel Ažman, Boris Kobentar in Mirko Tarman. Za odgovorno izpolnjevanje nalog v sestavi odreda Teritorialne Slovenije na Paradi 85pa so priznanja prejeli: Andrej Bregant, Bojan Kos, Brane Ošlaj in Alojz Šašek.

Na proslavi so v kulturnem programu nastopili pihalni orkester Jeseniških železarjev in učenci osnovne šole Karavanskih kurirjev NOB Koroška Bela.

J. R.

ŠOLANJE SO ZAKLJUČILI

Na CSUI so zaključili nadaljevalni program in si pridobili naziv »obratni strojni tehnik« naši sodelavci:

Stjepan HORVATIČ iz TOZD Elektrode,

Anton JUVANČIČ in Stanislav ŽEN iz TOZD Vzdrževanje,

Marko PETRAŠ iz TOZD Strojne delavnice in Zvone KOVACIČ iz DS KSI.

Sodelavcem iskreno čestitamo!

EVIDENTIRANI MOŽNI KANDIDATI NOSILCEV DRUŽBENIH FUNKCIJ V SKUPŠČINI IN SIS V OBČINI JESENICE

V skladu z usmeritvami 21. seje predsedstva RK SZDL Slovenije ter v skladu z določili Zakona o volitvah in delegiranju v skupščine (1981), so člani KO za kadrovska vprašanja in volilne komisije pri predsedstvu OK SZDL Jesenice na skupni seji 23. decembra v okviru uresničevanja načel in postopkov glede stalnih kadrovskih priprav na volitve PRIPRAVILI PREGLED EVIDENTIRANIH možnih kandidatov za delegate DPZ skupščine občine ter nosilce vodilnih in drugih družbenih funkcij v občinski skupščini in skupščinah SIS.

Pripravljen dokument predstavlja osnovno gradivo vsem vodstvom občinskih družbenopolitičnih organizacij, samoupravnim organom in vodstvom družbenopolitičnih organizacij v temeljnih samoupravnih organizacijah (TOZD, OZD, DSS) ter skupnostih KS za razpravo in dopolnitev.

Delovni ljudje in občani bodo v omenjenih okoljih na osnovi tega gradiva razpravljali o predlaganih možnih kandidatih, dajali ustrezne pripombe ter iz spiska evidentiranih predlagali morebitne dodatne predloge o možnih kandidatih za najodgovornejše družbene funkcije v občini, republikah in federaciji.

O vseh do sedaj evidentiranih kandidatih bo na redni seji 26. decembra razpravljalo predsedstvo OK SZDL Jesenice in nato na skupni seji občinski svet ZSS Jesenice in OK SZDL Jesenice 8. januarja 1986.

Na teh sejah potrjen predlog bo z **ustreznimi obrazložitvijo** poslan v razpravo vsem izvršnim odborom sindikalnih organizacij v združenem delu in v krajevne konference SZDL. Navedeni predlagani **možni kandidati** so bili evidentirani v OZD ali KS.

Predsednik KO za kadrovska vprašanja
Teodor Okrožnik
Predsednik volilne komisije
Jani Gregorič

A. ZA ODGOVORNE DRUŽBENE FUNKCIJE NA NIVOJU REPUBLIKE IN FEDERACIJE IZ OBČINE JESENICE:

Tomaž ERTL — za člana predsedstva SRS, Marija ZUPANČIČ-VIČAR — za člana DPZ v skupščini SRS in delegat v zboru republik in pokrajin, Slavko OSREDKAR — za člana DPZ v skupščini SRS in delegat v zboru republik in pokrajin, Stane KRIZNAR — za člana DPZ v skupščini SRS in delegat v zboru republik in pokrajin, Teodor KREUZER — izobraževalna skupnost Slovenije, Slavko MEŽEK — Kulturna skupnost Slovenije, Božidar BRUDAR — Raziskovalna skupnost Slovenije, Bojan ERJAVŠEK — Zvezne

skupnosti za zaposlovanje Slovenije, Marinka ŠOLAR — Skup. invalid. pok. zavarovanja Slovenije, Olga PREZELJ — Skup. otroškega varstva Slovenije, Alma BERNIK — Zdravstvena skupnost Slovenije, Rina KLINAR — Skupnost soc. varstva Slovenije, Alojz KATNIK — Telesnokulturna skupnost Slovenije, Božo PANČUAR — Zveza stanovalniških skupnosti Slovenije, Janez PŠENICA — svetovalec predsednika Republiškega komiteja za energetiko, Srečko MLINARIČ — Republiški komitej za turizem.

B. ZA PREDSEDNIKA IN PODPREDSEDNIKA SKUPŠČINE OBČINE JESENICE:

Božidar BARTELIJ, Albina TUŠAR, Janez POLJŠAK, Bogdan RAVNIK, Štefan NEMEC, Sašo PIBER, Vitomir PRETNAR, Edo KAVČIČ, Jernej MARKEŽ, Ivo BORŠTNIK, Marjan JEMEC.

C. ZA PREDSEDNIKA IN PODPREDSEDNIKA ZBORA ZDRUŽENEGA DELA:

Janez VEHR, Vitomir GRČAR, Stanislava BIČEK, Julka SLAMNIK, Mirko ZUPAN, Edo KAVČIČ, Franci KOTNIK, Alma BERNIK, Ivo ŠČAVNIČAR, Jože PEZDIRNIK, Miro MOHORIC.

D. ZA PREDSEDNIKA IN PODPREDSEDNIKA ZBORA KRAJEVNIH SKUPNOSTI:

Jože STARE, Boris SMOLEJ, Franjo KRAGOLNIK, Miloš PIŠČANEC, Valentin MARKEŽ, Mirko RABIČ, Ahmed TELALOVIC, Anton JENSTRLE.

E. ZA DELEGATE DPO OBČINE V DRUŽBENOPOLITIČNEM ZBORU OBČINE JESENICE:

Občinski komitej ZKS Jesenice: Branko ISKRA, Romana BRADIČ, Vera PINTAR, Igor MEŽEK, Oto KELIH, Anton MIKLIC, Alojz SKOL.

Občinski svet ZSS Jesenice: Marjan DROLC, Sašo PIBER, Anton DEŽMAN, Marjan VEBER, Vitomira KOMLJANEC-SODJA.

Občinska konferenca SZDL Jesenice: Leopold ZONIK, Valentin ERJAVŠEK, Štefan PETERKA, Majda GOMILŠEK, Sonja ANDERLE, Alojz KALAN, Alojz KATNIK, Marjeta MORIČ, Anton POŽAR ml., Milan SVETLIN, Jože ŠTRAUS, Karol TRAMTE, Jani GREGORIČ.

Občinska konferenca ZSMS: Bojan DOLINŠEK, Anton POŽAR, Zvone GREGORIČ, Roman LAVTAR, Zvone KOVAČIČ, Ivan PUC, Jože GASER.

Občinski odbor ZZB NOV Jesenice: Jakob ŠMID, Karel FRANČŠKIN, Jakob KLINAR, Ciril ŠOBERL, Franc TREVEN.

F. ZA PREDSEDNIKA IS SOB JESENICE:

Jože RESMAN, Janez JAMAR, Sandi BERTONCELJ, Branko ISKRA, Maruša DROLC, Anton KELVIŠAR, Janko SVETINA, Vanjo PLEŠ.

G. ZA PREDSEDNIKA IN PODPREDSEDNIKA SKUPŠČINE SIS, PREDSEDNIKE ZBOROV IN NJIHOVE NAMESTNIKE:

Skupnost socialnega skrbstva — Sonja ANDERLE, Darinka MEDJA, Angelca MIKO, Rudi KOCJANČIČ,

Veronika BREGANT, Danilo SVETLIN, Jela LEŠTAN, Anton POŽAR, Franci FON, Maja RAKOŠE.

Zdravstvena skupnost — Daniel AŽMAN, Matevž MALEJ, Vanjo PLEŠ, Ivanka ZUPANČIČ, Zdravka KOMAN-MEŽEK, Cecilija KEJŽAR, Branimir ČEH, Janez SAMAR, Janez POLJŠAK, Franc JERALA, Miro HAREJ, Marija ROZMAN, Zoran KREJČ, Branka PESKAR, Milena POGAČNIK, Božidar SOTLAR, Jožica BERLISK, Alma BERNIK, Simona ŠTRAUS.

Skupnost otroškega varstva — Metka VISTER, Nada BURNIK, Andreja NAROB, Vera VOH, Olga PREZELJ, Hilda ZGONC, Stanka TREVEN-VULELIJA, Albina TUŠAR, Dragica MITROVIČ, Nevenka JUVAN, Nevenka BREGAR, Pavla KLINAR, Friderik OMAN, Rade RADINOVIČ.

Izobraževalna skupnost — Jakob MEDJA, Sonja ISKRA, Božena DOLGAN, Jože KOBENTAR, Božo AHEC, Branka STARE-RAVNIK, Teodor KREUZER, Jaka MEDJA, Sonja ISKRA, Ivo ŠČAVNIČAR, Bojan ERJAVŠEK, Helena KONOBEJ, Greta VOLAŠ, Damjana MURŠEC, Oto PESTOTNIK, Tone DEŽMAN.

Kulturna skupnost — Janko RABIČ, Sonja PETERNEL, Tone KONOBELJ, Brane ALT, Srečko STRAJNAR, Peter SITAR, Metka KOŠIR, Mira MESARIČ, Vera SMUKAVEC, Jože VARL, Slavko MEŽEK.

Telesno-kulturna skupnost — Tone KONOBELJ, Peter KUNC, Zoran KRAMAR, Zvone KOVAČIČ, Tone VARL, Igor MEŽEK, Mirko KLINAR, Ljubo ŠPENDOV, Alojz KATNIK, Janez POLJŠAK, Dušan RAJGELJ, Slavko PEM, Franc SMOLEJ, Jože ZIDAR, Janez RABIČ, Igor MEŽEK, Tone VARL, Metod LIČOF.

Raziskovalna skupnost — Božidar BRUDAR, Janez JAMAR, Jaka SOKLIC, Dragica BEZLAJ, Anton KONČNIK, Marija PETRIČ, Stevo ŠČAVNIČAR, Miro ERŽEN, Aleš LAGOJA, Srečko KAVČIČ, Brane DOVŽAN, Vojteh KOBLER, Borut CEGNAR.

Skupnost za zaposlovanje — Bojan ERJAVŠEK, Francka THALER, Božo AHEC, Dante JASNIČ, Vitomira KOMLJANEC-SODJA, Anton RAVNIKAR, Zdravko ČRV, Mirko RABIČ, Janez KRAMAR, Simona ŠTRAUS, Mile CRNOVIČ, Zdravko ČRV, Avgust NOVŠAK, Alenka LAH.

Skupno socialnega varstva — Rina KLINAR, Marija ROZMAN, Franc BENČINA, Jerca MAKRA, Jože OSVALD, Stanko PODOBNIK, Bojana OSENK, Bojan DOLINŠEK, Majda DOBRILA.

Skupnost pokojninskega in invalidskega zavarovanja — Marinka ŠOLAR, Stane TORKAR, Jože BREGANT, Ivo ŠČAVNIČAR st., Božidar BARTELIJ, Janko BURNIK, Božo SOTLAR, Štefan ŠČERBIČ, Milena ŠOLAR, Teodor OKROŽNIK, Jože KRAMAR, Jože STARE, Aleksander KOVAČ, Jože VARL.

H. Evidentiranje za prevzem odgovornih družbenih funkcij v SIS materialne proizvodnje se poteka. Po skupni seji OS ZSS Jesenice ter OK SZDL Jesenice bo predlog evidentiranih možnih kandidatov z obrazilitvijo posredovan v vse TOZD, OZD, DSSS in KS.

NA PRAGU NOVEGA LETA

December — mesec pričakovanj. Pričakovanj dedka Mrza, novega leta. Cel svet težko pričakuje 31. december.

Polnoč. Nastopi novo leto. Le kaj si mnogi želijo? Kaj želi mati komaj rojenemu otroku? To bo njegovo prvo leto, zato mora biti želja čim lepša.

»Želim ti, da bi živel v drugačnem svetu, čistem,« pravi Američanka. Indijka mu je zaželela: »Živi v izobilju!« Iranka mu je rekla: »Živi v miru!«

Sto in sto drugih mater po svetu je zaželelo svojemu otroku, vsaka drugačno željo. Toda vse so bile dobre. Novo leto bo združilo vse najboljše želje in jih uresničilo. Tako bodo drugo leto vsi otroci na tem svetu srečni. Nihče ne bo več jokaj. Prav vsi se bodo smejali, veselili in peli. To bo res srečno, veselo leto. Ne bo več lakote, vojne in joka...

Sanje. Kdo ve, kakšno bo to leto, ki prihaja? Mogoče se bo kje vnela nova vojna. In spet bodo ljudje trpeli, spet bodo otroci jokali, spet bo vse po starem. Kot bi se čas ustavil, kaj ne? Vedno eno in isto... Vojne, lakota in poguba. Preteklo bo že 1985 leto, pa še ni nič drugače. Še vedno je človekov voditelj boj. Res se je čas ustavil. Stoji že dolgo, dolgo časa. Predolgo se ne premakne naprej, predolgo. Nekateri ne morejo več čakati. Le zakaj stoji? Ga je ustavilo človeštvo?

1986 — bo to leto, ki bo čas premaknilo naprej? Ali pa bo mogoče še kar tako, kot je zdaj. 1986 — bo to leto, ki bo čas zavrtelo nazaj? V še večjo pogubo? Nazaj, tako da ne bo nikjer nobenega živega bitja?

Ne, ne bomo dovolili, da bo tako! Spustili ga bomo naprej in si zaključili: »Srečno novo leto, 1986!«

Romana Purkart, 7.b
OŠ prof. dr. Josip Plemelj
Bled

Kaj bomo začeli loviti tudi velike ribe?

NOVOLETNO PRAZNOVANJE PREDŠOLSKIH IN ŠOLSKIH OTROK V JESENIŠKI OBČINI

Dedek Mraz je pripravil zelo pester program prireditev za vse otroke od 3. do 7. leta starosti, ki niso vključeni v VVO, obiskal bo vse VVE v občini, učence osnovnih šol in bolne otroke v bolnici. Dedek Mraz pa bo vsak dan tudi na novoletnem sejmu Pri Jeleni.

Otrokom ponuja kvalitetne kulturne prireditve, obdaril jih bo s skromnim darilom, šolarje pa s kolektivnim darilom.

Četrtek, 26. decembra: dedek Mraz bo obiskal VVE na Koroški Bli, nato pa še v OŠ Karavanških kurirjev NOB.

Ob 16.30 bo v KD na Javorniku dedek Mraz obdaroval otroke KS Javornik-Koroška Bela, ki niso vključeni v VVE.

Petek, 27. decembra: dedek Mraz bo ob 9. uri v VVE v Žirovnici, nato pa še v šoli Gorenjskega odreda.

Ob 16. uri bo dedek Mraz obdaroval otroke, ki niso vključeni v VVE, v kulturnem domu na Zabreznici.

Ob 18. uri pa bo dedek Mraz že med varovanci doma r. France Bergelj.

Sobota, 28. decembra: dedek Mraz se bo napotil na daljšo pot do Dovjega, kjer bo ob 10. uri v kulturnem domu na Dovjem obdaroval vse predšolske otroke. Skupaj si bodo ogledali igrice RDEČA KAPICA.

Ponedeljek, 30. decembra: učenci nižjih razredov osnovne šole PREŽIHOV VORANC bodo ob 8.30 pričakali dedka Mrza v gledališču Tone Čufar.

Ob 10.30 bo dedek Mraz s spremstvom že na osnovni šoli Tone Čufar, kjer se bo zadržal do 12. ure, od tam pa bo krenil še v šolo Polde Stražisar.

Praznovanje dedka Mrza v KS Rateče bo 28. decembra ob 15. uri, 30. decembra pa bo v KS Kranjska gora.

Za praznovanje zbiramo 145 dinarjev na zaposlenega in prosimo vse delovne organizacije, TOZD in druge, da svojo obveznost pravočasno izpolnijo.

Vsem otrokom in občanom želimo prijetno novoletno praznovanje in veliko zadovoljstva v letu 1986!

Občinska zveza prijateljev mladine Jesenice

DRUŠTVO UPOKOJENCEV JAVORNIK-KOROŠKA BELA

Društvo upokojencev Javornik-Koroška Bela bo tudi letos svoje delovne uspehe zabeležilo v dobro vsega članstva.

DU Javornik-Koroška Bela šteje že preko tisoč članov. Imamo svoj dom in primerne prostore za vse vrste dejavnosti. Dom društva skušamo iz leta v leto izboljševati in dopolnjevati, da bi čimbolj ustrezal vsem delovnim članom in tistim, ki društvo pogosto ali občasno obiskujejo.

Tako smo letos v društvo vložili okrog 30 starih milijonov. Poleg manjših del in popravil smo obnovili tla v salonu in vgradili novo dvigalo v kletne prostore. S tem smo točajo olajšali prenašanje težkih zabojev po stopnicah.

Seveda pa stremimo za tem, da investiramo vsako leto v tisto, kar je najbolj potrebno, tako da nam ne zmanjka sredstev za ostale dejavnosti. Dogradišči nameravamo še leseni strop v točilnici, s tem bi tudi zmanjšali glasnost in uredili sobo, kjer naj bi bila knjižnica in čitalnica.

Nato se bomo bolj posvetili dejavnostim, kot so kulturnoprosvetna dejavnost, rekreacija in socialna vprašanja naših upokojencev.

Moški pevski zbor moramo okrepiti z novimi pevci, prav tako ženski pevski zbor. Dopolniti in pomladiti je treba folklorno skupino. Podpreti je treba krožek ročnih del, največjo pozornost pa bo treba posvetiti rekreaciji in športu. Ob domu imamo kar dve balinišči, prostore za igranje šaha, primerno strelsko dvorano v bližini in možnost za tekmovanja v kegljanju.

Veliko pozornost posvečamo tudi letovanjem, izletom, srečanjem, piknikom, srečelovom, pa tudi zabavam — posebno nedeljskih plesov ne smemo pozabiti.

Naše delovne skupine, kot so pevci, pevke, folklora, bi se morali čimbolj truditi za razvedrilo v društvu in na društvenem vrtu, v zadovoljstvo vseh članov. S tem bi se jim približali, kar je tudi namen vseh teh dejavnosti, pri katerih sodeluje veliko število naših članov. Skušamo jim čimbolj pomagati, tako materialno kot moralno, in jim z dobro organizacijo in ustreznimi prostori omogočiti čim boljše delo.

Upoštevati moramo, da tudi mi, upokojenci in društva živimo v težkih časih. Dotacije, ki jih dobivamo od Železarne Jesenice, republiške zveze združenj Slovenije ter od SPIZ Jesenice, zadoščajo komaj za kurjavo in razsvetljavo.

Odbor društva se mora zelo truditi, da premaguje vse težave.

Največji problem, ki nas tare, je draga kurjava in razsvetljava, saj moramo zanj odšteti kar 70 starih milijonov. Prav toliko pa moramo nameniti tudi za našo dejavnost. Člani odbora, ki upravljajo z društvom, so v glavnem ljubitelji, ki ne delajo za plačo, ampak zato, ker imajo voljo. Le še malo je tistih, ki tako delajo že skoraj ves povojni čas v eni ali drugi organizaciji.

Cilj našega dela in društva upokojencev je skrb za naše člane, posebno za ostarele in bolne. V društvu je trenutno več kot sto tovarišev in tovarišic, starih več kot 80 let, nekaj pa tudi že preko 90 let. Ponosni smo nanje, zato vsako leto ob krajevnem prazniku 4. septembru pripravimo srečanje z njimi. Posebno pozornost

posvečamo tudi članom, ki so starejši, bolni in živijo le z eno, skromno pokojnino. Letos smo jih obiskali okrog 60 in jim poklonili skupno okrog 18 starih milijonov. Morali jih bomo obiskati še več, pri tem ne gre za denar, pač pa za vse tisto, kar staram in bolnim več pomeni.

Veliko članov društva vsem nam, ki delamo in vodimo društvo, daje vse priznanje in pohvalo. Najdejo pa se tudi takšni, ki iščejo le svoje koristi, ne upoštevajo prizadevanj nekaterih članov društva, večkrat kritizirajo, zlasti tisti, ki v društvu še nikoli niso bili aktivni.

V društvu bomo živeli od tega, kar bomo s svojim delom pridobili. Dotacije vsem društvom so določene, zato se ni čuditi, če iščemo dodatne vire zaslužka, če za nedeljske plesne zaračunavamo skromno vstopnino in bolj odpiramo vrata v naše gostišče. Dom društva je dovolj velik, da lahko sprejme vsak dan vse obiskovalce. Konice nastajajo ob nedeljskih popoldanskih plesih, saj jih obiskujejo upokojenci z vse Gorenjske. Razmišljamo, kako bi Dom približali članom. Uvesti nameravamo zabavno soboto samo za člane društva, organizirati predavanja in razne prireditve, namenjene le upokojencem in vabljanim gostom.

Društvo ima še veliko načrtov, vse manj pa je ljudi, ki bi hoteli pomagati pri njihovem uresničevanju.

Ob tej priložnosti naj vsem članom društva zaželim srečno in zdravo leto 1986!

Jaka Svetina

Železarski globus

JAPONSKA

Japonska železarska družba Kawasaki Steel bo ameriški železarski družbi Bethlehem Steel dobavila 15.000 ton slabov. Nadalje jih bodo predelali v železarni Burns Harbor. Slabe bodo dobavili v decembru 1985 in januarju 1986, proizvedli pa jih bodo v japonskih železarnah Chiba in Mitsuishima.

ŠPANJA

Španska železarska družba Ensidesa je podpisala sporazum o izvozu železarskih izdelkov v Sovjetsko zvezo. Po tem sporazumu bodo v Sovjetsko zvezo izvozili v štirih letih za 250 milijonov dolarjev izdelkov. Glavni izvozni izdelek so različne vrste pločevine, tudi pocinkana pločevina.

JULIJAN O

In ali ne bojo prišli med novimi in novimi poskusi, kako priti skupaj, na dan vsi tisti nerazrešljivi dvomi o možnosti in nemožnosti vsakega prijateljstva?

NEUPORABLJENA SKICA:

Kje imaš tisti jermenček z obeskom, je rekel Julijan. Tistega, ki sem ga imel zadnjič v Graščini, pred tem pa ga je, če se ne motim, nosila Mateja. Ta ogrlica bi lahko služila kot razpoznavni znak: moja himera je nosila okrog vratu nekaj takega, ne spominjam se več, ali je bil usnjen jermenček z obeskom ali ogrlica s kamenčki. Ne, kaj govorim, vidim jo samo od zadaj, tilnik ji pokriva lasje.

JULIJANOVE BUDNE SANJE (16. 6. zjutraj): čeprav se skozi vse življenje pogosto ogleduje v zrcalu, se ni mogel nikoli prej zagledati takega kot zdaj, sproščenega. Kot se kaže drugim. To jutro se mu sama od sebe prikaže lastna podoba od strani, kako se, ves domač, živ in razgiban ukvarja z neko zadevo, mogoče se sklanja nad nekom, ki sedi tam poleg v naslanjaču? Skratka, to je on, Julijan P., simpatičen, ne sicer lep, pač pa človeški. (Kako se more to zdeti tako nenavadno? Julijanu se, čudno, zazdi, da je ta človek drugim ljudem — tistemu, ki sedi v naslanjaču? — sprejemljiv. Priuč v življenju se vidi takega.

Prejšnja gledanja v zrcalu (ki pa niso halucinacije): to naj bi bil lep obraz z ostro oblikovanim nosom, s spominčico v vsakem očesu, prav ta spominčica neverjetnica je tista, ki meni, da to sploh ni človek? Ampak v kakšnem smislu je to namigovano? Ne moreš se uživet v nekoga, ki bi mu bil ta obraz prijazna prikazen, tiste spominčice se posmehujejo, ker (nečesa?) ne morejo verjeti.

POGOVOR med Julijanom in Svetim goslačem v recepciji Julijanovega hotela: če ostane v romanu, ga postavimo v noč med 15. in 16. Drži?

ŠE ENA SKICA za to poglavje: Sveti goslač tik pred odhodom omeni, da ima v službi nekakšne težave. Julijan si pri tem misli, da je možem na Carini presedla Goslačeva večna odsotnost. Kaj misliš glede tega ukreniti, vpraša: je resno?

Sveti goslač pa se zdaj potegne vase in noče razpravljati v podrobnostih. Tako na sploh govori o "človeški poniglavosti".

Julijan sprašuje naprej. Konec koncev si ustvari takole sodbo: Goslač nima ničesar konkretnega, le boji se, »da mu bojo kaj rekli«.

17. 6. 1978

V včerajšnjem zapisu nisem omenil nočnih pogovorov. To me je potem nekako tiščalo in vse skupaj sem začel pisati naravnost v roman.

Nikoli se nisem toliko časa presedel za pisalnim strojem. Ne bi si mislil, da sem sploh tega zmožen. Kadar me zaboli hrbet, ležem na tla in napravim nekaj vaj za sprostitve mišic.

Napisal sem torej poglavje — lahko bi imelo naslov Nočni pogovor ali Nočni pogovori. Prav zdaj o tem premišlujem.

Stvar je namreč taka: v tem poglavju sem opisal Julijanov pogovor s Svetim goslačem, ki naj bi trajal nekako od devete do pol enajste ure zvečer. Namreč, približno ob pol enajstih se končuje ta opis, takrat pa dejansko pogovora še ni bilo konec. Od nekod se je priklatil tovariš Jelovšek. Doma ima spet težave, Vmes sem moral sprejeti še dve prijavi — dva para (bržkone lažna zakonska para). Tega seveda zdaj ne bi opisoval.

Škoda pa je vseh tistih pogovorov v troje, da bi jih pustil neuporabljen. Jelovšek je hotel sedeti v baru. Bar pa je v tem času seveda zaprt. Vzel sem iz recepcije svojo steklenico viskija in jima potem stregel, ko da sta prava gosta.

Sveti goslač je najprej izjavil, da se ne misli opijati, potem pa se je gladko prilagodil, kot se zna samo on: popil je pol kozarčka, zbuja pa je videz, ko da se ga je zares nacedil.

Ob Alfonzovem prihodu sva se s Goslačem pogovarjala o težavah, ki ga čakajo v službi. Seveda gre za njegove fiksne ideje. Po mojem je tako, da so ga na Carini že zdavnaj odpisali in ga trpijo samo iz humanih razlogov. Seveda mu tega nisem

povedal v obraz. Povedal pa sem mu, da je gotovo zelo vester v izpolnjevanju svojih delovnih nalog; in da to vendar morajo upoštevati. Kar je seveda res: Goslač je gotovo zanesljiv, kadar je tam, — to pa se, kot vemo, dogaja samo občasno.

Tega pogovora po Jelovškovem prihodu nisva mogla več nadaljevati. Jelovšek je z narejeno prešernostjo (s prešernostjo obupanca) takoj povprašal, kakšen je bil ta pogovor, ki ga je bil zmotil.

Pogovarjala sva se o Julijanovem romanu, je pohitel Sveti goslač. Bilo mi je kar prav, da je tako zasukal. O tej stvari, namreč o romanu, se da pogovarjati tako kubistično. Govoriš, govoriš, zraven pa si misliš, kar si pač hočeš. Kakor da se pogovarjaš v poljubnem romanu — o romanu, ki ga sploh nisi prebral; ali pa o kakšnih čenčah, ki jih nisi slišal ti, ampak človek, katerega sploh ne poznaš, in še ta jih je slišal od neznanka.

Stvari pa v romanu konec koncev le odmevajo: ko da bi bile resnične.

A tako, o Julijanovem romanu sta govorila, je povzel Jelovšek. Ravno prav dolgočasna zgladata. Lahko si predstavljam, da je v tem romanu vse mogoče, samo tistega ni v njem, kar bi bralca na pravem mestu požečalo.

Goslač se je seveda takoj postavil v vlogo mojega advokata.

In kaj bi moralo biti, tovariš Jelovšek, v Julijanovem romanu takega, da bi ljudi žečevalo? Kot ste rekli: na pravem mestu?

Zdaj smo bili vsi trije v snack baru, onadva na stolčkih, jaz znotraj v vlogi barmana. Govorilo pa se je o barmanovem romanu.

Ne vem, s čim polni Julijan strani svojega romana, je rekel tovariš Jelovšek: govori o njem že dolgo, nič mi pa ni še dal prebrati. Si že daleč s svojim romanom, me je vprašal.

Povedal sem mu približno število strani.

Kako lahko govorite o stvarih, ki jih ne poznate, se je ujedljivo pozanimal Sveti goslač.

Dobro vprašanje, je rekel tovariš Jelovšek. No, Julijanovega romana, kot sem že rekel, zares ne poznam, poznam pa avtorja. In poznam vas, tovariš Kogej, in vem, da skušate vplivati na nastajajoči tekst. O tem sploh ne dvomim, da skušate.

Na kakšne vplive pa misliš, sem ga takoj vprašal: pa ja ne na kakšne skrivnostne telepatičke vplive?

No ja, pri tovarišu Kogejju nikoli ne veš, je rekel Jelovšek. Lahko, da je poskusil vplivati tudi kako po ovinkih. Sicer pa to sploh ni važno. Glavno je, da vpliva. Tule tako ure in ure predebatirata, Julijanova duša pa je kot goba, in potem...

Očitno mu sploh ni bilo mar, da klamfa: moral si je pač nekako dati duška. Sveti goslač se je iz prirojenosti mu uglajenosti pretvarjal da ga jemlje resno:

Zakaj mislite, tovariš Kogej, da bi jaz lahko vplival na nastanek Julijanovega romana?

Ne na nastanek, je preudarno rekel tovariš Jelovšek. Mislim sem, no, mislim sem na nastajanje, na vse tisto, kar prihaja zraven: kaj vse se lahko na avtorjevo misel sproti prilepiti, ali pa, v žalost bodočim rodovom; odpade in se zgubi.

In kaj naj bi se prilepilo? in kaj naj bi se izgubilo? je vrtal dalje Goslač.

Tovariš Kogej, je rekel Jelovšek, poslušajte me.

In zdaj si je začel prižigati cigareto. Vse kaže, da je med zadnjim poslabšanjem vremena spet začel kaditi. Zveza med vremenom in hišnim podnebjem pri Jelovških je malodane tako tesna kot zveza med Olimpom in usodo smrtnikov pri Homerju. Med zadnjimi atmosferskimi motnjami (fronta je ponoči prešla naše kraje in je Julijan v svojem dnevniku niti ne omenja) je Alfonz spet globoko padel v pregreho, se pravi, zapadel je v pravo verižno kajenje. Čeprav je kadil cigarete kategorije milde in astor (da se ne bi preveč navadil), je vlekli dim vase s pravo narkomansko strastjo: ne tako kot Sveti goslač, ki je pušcal, da sta mu Ivanka in Marička dogorevali tjavendan.

Sicer pa se zdi, da sta bila moža ta hiš drug drugemu potrebna in cleo blagodejna. Vsaj Jelovšku je gotovo prišlo prav, da je lahko z igrano histričnimi izpadi proti umišljenemu nasprotniku preganjal določeno zoprno misel, ki se mu je nemara kar naprej vsiljevala, in ki se je bržkone sukala okrog vprašanja: da se bo treba še ta večer — še to noč — vrniti domov, se pravi v območje, kjer so vladale neprijetne, verjetno komaj znosne atmosferske motnje.

Poslušajte me, tovariš Kogej, je spet rekel, pri čimer je očitno paro-

diral Goslača (ta ga je prvi nagovoril s »tovarišem«). Sami veste kaj je to slovenska proza: sama ljuba megljena subjektivnost, eno samo čumenje v kamrih, od Cankarja dalje. Vaš prijatelj Julijan se bo spet razpisal: govoril sem z Albinom Kogejem — ali kakor vas že imenuje v svojem romanu — govoril sem z Albinom Kogejem, govorila sva to in ono, jaz sem mislil to, on je čustvoval tako, pogovor je nanesel na to, in spet tisto drugo sva si zamolčala. — Veste, bralca zamori vse tisto, kar ni otipljivo, vsa ta jajca. No, jajca že, jajca so na mestu, samo ne vaša, ampak bralčeva: vaša dolžnost je, da ga po njih praskate, vztrajno, iznajdljivo, nad vse vznemirljivo, če ste seveda pravi romanopisec. Pri tem pa se morate seveda pretvarjati, da sploh ne počnete tega, pač pa da se, no, recimo, da si pilite nohte.

Ne vi, seveda ne vi osebno, tovariš Kogej: vi niste romanopisec. In čeprav niste romanopisec, pa imate vendarle določene ambicije, in resno vas sumim, da zdaj te svoje ambicije izživljate na svojem duhovnem potomcu. Pustite ga, naj se izživi po svoje.

Ne vem, ali niste zdaj Julijanu malce krivični, je rekel Sveti goslač. Julijan vendar piše po svoje! Ne vem pa, ali to počne tako, kot mu svetujete vi, se pravi s praskanjem po bralčevih jajcih, ali kako drugače.

Dajmo, razčistimo to kar takoj, je rekel tovariš Jelovšek. Julijan, kar sam povej, kako pišeš, po njegovo ali po moje?

Zdi se mi, da sem poslušal tako napeto, da mi sploh ni prišlo do zavesti, komu je bilo to vprašanje namenjeno: namreč meni.

Vendar je namesto mene odgovoril Sveti goslač.

Julijana prav nič ne mika pisati v dobrem časnikarskem slogu, je rekel. To lahko počnejo drugi.

Ne briga me, ali je to časnikarski ali kakšen drug slog, je rekel Jelovšek. Povej, Julijan, pišeš stvarno, sočno, sugestivno?

Bralce namreč, je nadaljeval zavzeto, bralce namreč briga vajin visoki slog. Bojim se, da je njim samo do takih zadev, na kakršne sta vidva, ko sta premlevala ta vajin roman, pozabila.

No no, jaz si ne lastim avtorstva, je ugovarjal Goslač.

No no, ne bodimo preveč skromni. Prav, seveda bo to Julijanov roman. In seveda bo to dober roman, o tem sploh ne dvomim. Samo škoda bi bilo, če bi po vaši zaslugi Julijan zašel v kakšne metafizične vode. To je tisto, kar bi rad prepričal.

Ze nekaj časa mi je molil pod nos kozarček, zdaj sem mu ga moral naliti.

Za to gre namreč, je rekel tovariš Jelovšek in požrl slino, ki so se mu vzdignile po zadnjem požirku: resno sumim, da bi te rad tovariš Kogej zvalil med žive mrličje. Med take, ki pišejo za v predal.

Sploh ga ne silim, da bi pisal za v predal, je rekel Sveti goslač. Sploh se ne ukvarjam s tem, kam bo najin prijatelj spravil svoj tekst, v predal ali v magazin za najstnice. Ta problem me sploh ne zanima.

Kaj pa potlej?

Ni mi vseeno, ali Julijan producira nekakšno reportažno klamfanje, ali polni strani s floskulami stvarnosti? — ali pa ustvarja nekaj, kar odraža njegovo notranjo podobo, je končno rekel Goslač. Oči so se mu pri tem svetile, ko da je on popil vse tisti viski, ki ga je zljil vase tovariš Jelovšek: očitno je zdaj jemal ta pogovor zares.

Hočete reči, da naj bi se v romanu odražal njegov hologram, ga je pogledal spod čela Jelovšek.

Nadaljevanje

— Lahko. In sicer, da si človek z lepakov. To sem vedel takoj, a sem te prej hotel preizkusiti!

Aleš ga je pogledal, kakor bi se šele zdaj prav prebudil. Sprevidel je, da imajo lahko tudi drugi podobne težave kakor on. Saj doslej neznane ni hotel vedeti drugega kot to, kar je pravzaprav že vedel. Se pravi, da ne more biti napačen. In kot bi zdaj razumel, kako ga je hotel zaplesti v pogovor, je sprejel ponudeno.

— Če je tako, veš ti o meni več kakor jaz o tebi. Kdo si in odkod.

Zdaj je temnopolti sosed tehtal njegovo vrednost in zanesljivost. A bil je le ukor. Bolje kakor Aleš je že poznal gestapovsko prebrisanost in nasilnost. Vsi zapori so bili polni. Zaporniki v celicah so se naglo menjavali, in to taki, ki so bili za nacistične najnevarnejši. Sledila so streljanja talcev, in kazalo je že, da so pokrajino pomirili in upor v njej zatrli. Res so jo namočili s krvjo, še malo in vse bo tako, kakor so hoteli. Pri delu so jim radi pomagali različni zavrženi in večji del delomrznih domačin, ki pa zaradi tega niso bili nič manj nevarni. Nevarnost je tičala v tem, da so tudi za majhne drobtine, ki so padale z miz njihovih gospodarjev, počenjali vse, kar so jim rekli.

Zato mu je neznane hkrati odgovoril in ga poučil:

— Tudi zame ni pomembno, odkod sem. Pač pa, zakaj sem tu. To pa hočejo zvedeti gestapovci. Kliči me Bernard!

— Tako torej, Bernard, Bernard? je brskal po spominu Aleš.

— Nič se ne muči, to ime je vsem neznano, a meni zadostuje.

Aleš si ni mogel kaj, nezaupljivost v njem je kopnela; če Bernard ali kaj je že, ve, kdo sem, potem ve tudi drugo. Vsaj večji del. To so vedeli tudi gestapovci, ki so od njega zahtevali več kot le priznanje. Iz njega je izžarevala volja in neka privlačna moč, ki je naraščala od besede do besede. Ta človek je vedel, kaj hoče in je svojo voljo moral imeti v oblasti. Zato ga je še bolj ogledoval.

Bernard je bil starejši od njega, sicer ne drznega, vendar pa odločnega obraza. In kar je rekel, je stalo kot pribito. Zaslutil je v njem človeka ki v upor nemara pomeni dosti več kot on. Kako to, da potem tudi nanj niso razpisali kake nagrade? Morda pa so, a on vendar ne more vedeti vsega.

Zato sta nadaljnji pogovor gradila po stopinjah, ki so ju pripeljale do tega, da mu je Aleš začel pripovedovati o svojem partizanskem življenju. Kadarkoli ga je pogledal, je bilo njegovo zadržanje podobno vedenju profesorja, ki jih je poučeval na sestankih. Toda Bernard ni mogel biti profesor. Njegova pojava je izražala tudi nenavadno telesno moč. Razen, če se ni motil. Ko je Aleš pripovedoval, ga je Bernard pazljivo poslušal in sem pa tja prikimal, kot bi mu bilo to že znano. Alešu se je vse bolj dozdevalo, s kakšnim človekom ima opraviti, zato mu je zaupal vse bolj.

IVAN JAN

MRTVI NE LAŽEJO

47

povest

Vsega mu sicer ni hotel niti mogel povedati, vendar mu je potožil tudi o stiskah in bolečinah, ki so ga mučile. O obtožujočih pogledih rojakov, tudi o zaprtim in obvezanem Filipu ni molčal, vendar ni povedal imen.

— Ni lahko, je rekel Bernard. Tudi marsikaj napačnega si počel, vendar brez izdajalcev tudi pomanjkljivosti ne bi bile zdaj tako boleče. Kako grdo se sliši, a prav izdajstva so nasledek naših napak. Zaradi izdajstva sem tudi jaz tu. Sicer ne vedo dobro, kdo sem, vendar slutijo...

Aleš, ki se je zavestno uprl Wernerju, se je pred tem človekom počutil kakor učenec. Tega si ni znal razložiti. Saj v njegovem primeru ni šlo le za priznanje o njihovem taborišču in nastevanje sodelavcev. Šlo jim je predvsem za to, da bi zavrgel uporniško gibanje, šlo jim je za več kot za navadno izdajstvo. In kot bi to čutil tudi Bernard, je še nadaljeval:

— Kar si mi povedal, ni malo. Vem, da boš zdržal pred gestapovci, tudi če te bodo počasi ubijali. Da, te lahko vsak hip doleti konec, ti menda ni treba praviti posebej.

— Kaj sem govoril preveč? To ni moja navada, se je ustrašil Aleš.

Bernard se mu je nasmehnil tako očetovsko in spodbudno, da je ves njegov strah izginil.

Potem je bila večerja: lonček slabe črne kave in tanek košček lepljivega kruha. Vendar sta to hitro pojedla. Odkar je bil med temi zidovi, se je v Alešu, ki ni kadil že nekaj dni, vzbudila želja po tobaku. Znamenje delnega uravnovešanja.

— Zdaj bi se prilegla vsaj polovička cigarete!

Bernard je željo malo manj kakor čakal. Namignil mu je, naj seže v mali žep njegovega suknjiča.

Potipal je in od tam privlekel precejšen čik. Alešu so se v zahvalo zasvetile oči, ki so obenem vpraševale, kako bosta prižgala. Bernard tudi zdaj ni pokazal zadrege.

— Vžigalice so v notranjem žepu. Vse je razdeljeno, da je bolj skrito!

Našel jih je in s tresočimi rokami prižgal po slabem tobaku smrdeči čik. Sesajoče je potegnil prvi dim, da se mu je kar zavrtelo v glavi.

— Kajenje je moja slabost. Postim se že tri dni! je odkril Bernardu.

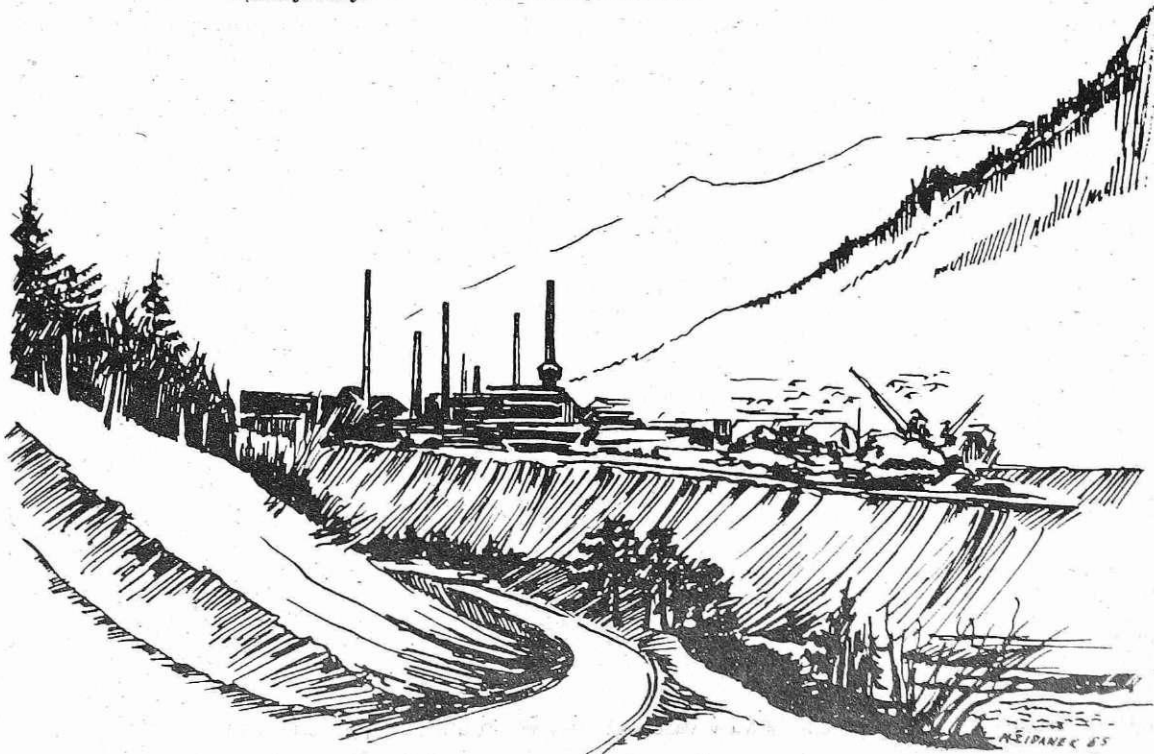
Ob tem se je spomnil, da mora biti tudi Bernard strasten kadilec. Čemu bi sicer tako skrbno hranil vse to? Po dveh, treh dimih mu je ponudil:

— Oprostite, da se nisem spomnil. Na potegni!

Bernard pa ni vzel takoj.

— Samo, da mi pustiš za nekaj dimov. Zdaj ne zamujaj priložnosti! Potreben si, je rekel in gledal fanta, ki je tako vsaj malo pomirjal živce in blažil rane.

Zdaj so Alešu odpadle zadnje zavore. Brez besed je občutil, kakšen človek je Bernard:

NOVICE IZ RADOVLJIŠKE OBČINE

Na 11. seji OK ZKS Radovljica pod predsedstvom Stanke Slivnika so 11. decembra kritično in zavzeto ocenjevali stanje in poslovanje gospodarstva in družbenih dejavnosti v občini v prvih devetih mesecih 1985, dotaknili pa so se tudi razmer v širši družbeni skupnosti. Beseda je tekla tudi o osnutku resolucije o družbenem razvoju občine za leto 1986. Člani komiteja pa so bili obveščeni o sklepnih razpravah v osnovnih organizacijah ZK o prostorskih, organizacijskih in idejnih vprašanjih pri uresničevanju stanovanjske gradnje v občini. Razen tega so ocenili tudi skupno akcijo komunistov neposrednih proizvajalcev in OK ZSMS v stalnih akcijskih konferencah ZKS v zvezi s problematiko mladih.

Občinski svet Zveze sindikatov Radovljica je že novembra vsem osnovnim organizacijam sindikata v občini poslal predlog delovnega koledarja za leto 1986, ki ga morajo potrditi v vseh OZD. Predlog v letu 1986 predvideva 52 nedelj, 12 delovnih sobot, devet plačanih praznikov in 274 plačanih delovnih dni. Sindikat predlaga, da se 22. julij in 31. december načrtuje kot kolektivni dopust.

Na Goreljku pri spomeniku padlih borcev 3. bataljona Prešernove brigade je bila v soboto, 14. decembra, vsakoletna spominska svečanost Zmaga mrtvega bataljona. Za kulturni program je poskrbela Zveza kulturnih organizacij Radovljica. V okviru prireditve je bilo tudi več smučarskih tekmovalcev, ki jih je uspešno organiziralo Športno društvo Gorje.

V počastitev spominske svečanosti Zmaga mrtvega bataljona je OK ZSMS Radovljica v soboto, 14. decembra, organizirala pohod mladih brigadirjev in pripadnikov teritorialnih enot na prizorišče zadnjega boja prešernovcev.

V Radovljici so na 4. seji komisije partizanskih kurirjev pri občinskem odboru ZZZ NOV Radovljica pod predsedstvom Janeza Arha iz Stare Fužine ocenjevali delo za leto 1985 in sprejeli delovni program komisije za leto 1986. Podrobno so se seznanili s pripravami na izid knjige »Partizanski kurirji«.

Svet za varstvo okolja pri P OK SZDL Radovljica je na zadnji seji ugotovil, da za varstvo okolja v radovljiški občini ni kdove koliko razumevanja in prave odzivnosti strokovnih služb, upravnih organov, niti izvršnega sveta. Zaradi tega je dal vrsto pobud za odpravljanje oz. preprečevanje nadaljnjih škod na tem področju.

Na začetku decembra so se sešli na delovni razgovor predsedniki skupščin in koordinacijskih odborov za svobodno menjavo dela pri SIS in strokovni delavci skupnih služb SIS. Usklajevali so sredstva za financiranje programov dejavnosti posameznih SIS v srednjeročnem obdobju 1986–1990. Predlog bodo obravnavali delegati na januarjskih zasedanjih skupščin SIS.

Zaradi zapoznelih opravil pri usklajevanju srednjeročnih planov za obdobje 1986–1990 v decembru napovedanih sej skupščin SIS družbenih dejavnosti ni bilo mogoče sklicati. Iz strokovne službe SIS so sporočili, da bodo vse seje skupščin SIS januarja. Delegati bodo Obzornik št. 1/86 prejeli takoj po novem letu 1986.

Koordinacijski odbor pri KK SZDL za prireditve ob novoletnih praznikih in svet KS Radovljica sta 19. decembra v Domu upokoencev priredila vsakoletno novoletno srečanje starostnikov z območja KS Radovljica s priložnostnim kulturnim programom in skromno pogostitvijo. 27. decembra bo dedek Mraz dopolne obiskal vrtnice in šolo s prilagojenim poukom, dopolne ob 16. uri bo v gosteh v osnovni šoli A. T. Linhart, kjer ga bodo pričakali učenci do tretjega razreda in predšolski otroci. Istočasno pa bo v radovljiškem kinu za vse ostale učence osnovne šole predstava otroških filmov.

V decembru sta bila v Republiškem centru za obrambo usposabljanje dva pomembna posveta: 4. decembra seminar za novinarje o vsebinski zasnovi sredstev javnega obveščanja na področju SLO in DS, 6. decembra pa posvet o stanju organiziranosti in delovanju zdravstvenega varstva v vojni in v izjemnih razmerah.

Občinska turistična zveza Radovljica je izvršnemu svetu skupščine občine Radovljica posredovala predlog za višino turistične takse v letu 1986. Tuji naj bi na Bledu v hotelih, gostiščih in pri zasebnikih plačali na dan 90 dinarjev turistične takse, v kampu 50, domači gostje pa 25 dinarjev. V vseh drugih krajih občine naj bi znašala turistična taksa na dan za tuje 70 za domače pa 40 dinarjev, v kampih pa 50 oz. 25 dinarjev.

Urbanistični inšpektor je v radovljiški občini od leta 1979 do leta 1984 izdal 124 odločb, od teh 45 za odstranitev na črno grajenih objektov, v 79 primerih pa je zadevo odstopil upravnemu organu za urbanizem pri skupščini občine Radovljica. Kljub poostrenemu nadzoru nad črnimi gradnjami, v sodelovanju tudi s Triglavskim narodnim parkom, je še vedno nekaj kršiteljev, ki jim, kot vse kaže, nihče ne more do živga. Vzrok je iskati tudi v počasnem posredovanju upravnih organov.

Investicije v gostinsko-turistične objekte na Bledu tudi pozimi ne pojenjujejo. Hotelsko turistično podjetje Bled pospešno obnavlja oz. gradi prizidek hotela Krim in depandanso hotela Jelovice – Bogatin. Zagotavljajo, da bo v Krimu vse narede za prve goste že v začetku prihodnje turistične sezone. Bogatin bodo najverjetneje odprli že za novoletne praznike.

Načrtovalci v radovljiški občini ugotavljajo, da bo leta 1990 34.839 stalnih in začasnih prebivalcev in da se bo letno njihovo število povečevalo le za okoli 0,6 odstotka. Delež starejših nad 65 let se bo v tem času povečal, bistveno pa bo manjši delež mlajših prebivalcev do 39. leta.

Po predvidevanjih, zapisanih v osnutku srednjeročnega družbenega plana občine Radovljica, se bo število delovno sposobnega prebivalstva v občini od 21.963 v letu 1986 v letu 1991 povečalo na 22.536, kar je 66,4 odstotka od celotnega prebivalstva občine. Računajo, da bo v tem obdobju le še 3,7 odstotka kmečkega prebivalstva ali 820 občanov.

Osnutek družbenega plana občine Radovljica v globalnih okvirih gospodarskega razvoja 1986–1990 predvideva za industrijo 3,6 odstotka stopnje rasti; za kmetijstvo 2, gozdarstvo 2, gradbeništvo 2,5, promet in zveze 2,5, trgovino 3, gostinstvo 5, obrt 4,4, komunalno stanovanjsko dejavnost 3,5, finančne storitve 3 in družbeni proizvod 3,5 odstotka.

Med najbolj delovne družbene organizacije v radovljiški občini kaže uvrstiti zlasti organizacijo Zveze rezervnih vojaških starešin, ki združuje okoli 1400 članov, organiziranih v 20 krajevnih organizacijah. V občinski konferenci so zastopani s 56 delegatskimi mesti in 11 člani predsedstva. Izredno delovna so strokovna telesa – komisije, ki organizirajo usposabljanje in urejanje članov ZRVS in, ki skrbijo za organiziranje pohodov in vaj mladine. Zlasti velik je delež rezervnih starešin pri obrambnem usposabljanju prebivalstva.

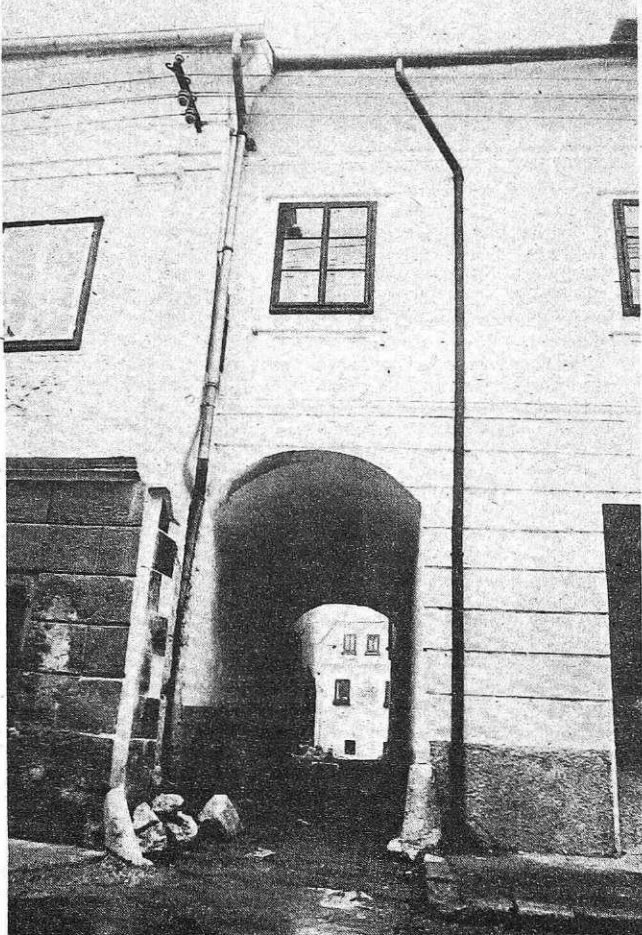
Med upoštevanja vredne izvoznike svojih izdelkov v daljino Kitajsko se je v zadnjem času uvrstil tudi blejski Elmont. Konec novembra je ta delovna organizacija poslala na Kitajsko opremo za farme v vrednosti 60 tisoč dolarjev. Poleg tega Elmont vse več svojih kakovostnih izdelkov, predvsem za opremo v gostinstvu, prodaja na najzahtevnejša tuja tržišča.

Pred kratkim je Splošno združenje kmetijstva SR Slovenije na skupni seji upravnega odbora Zadrugne zveze podelilo najuspešnejšim pospeševalcem in raziskovalcem na področju kmetijstva oz. sadjarstva posebna priznanja. Z Gorenjske ga je edini prejel znani strokovnjak, vodja KŽK TO Kooperacija Radovljica v sadovnjaku Resje pri Podvinu inž. Valentin Benedičič.

Zaradi izredno velikega zanimanja delavcev iz radovljiške občine za ogled dramskega dela Draga Jančarja »Briljantni valček«, ki si ga je v decembru v ljubljanski Drami v okviru kulturne akcije za delovne kolektive ogledalo 460 prijavljenec, je občinski svet Zveze sindikatov Radovljica odkupil še dve predstavi v januarju 1986.

Državna založba Slovenije je v počastitev Linhartovega dne 11. decembra zvečer v svoji knjigarni v Radovljici, v zgornjem knjižnem oddelku, skupaj s člani Linhartovega odra KUD Radovljica priredila literarni večer, na katerem so predstavili knjigo Mateja Bora »Sto manj en epigram«. Poleg številnih povabljenih in ljubiteljev tovrstne literature ter avtorja Mateja Bora je bil navzoč tudi pesnik Kajetan Kovič. Prišla sta tudi blejski pisatelj Tone Svetina in pisateljica Polona Škrinjar iz Lipnice.

Jadralni piloti in padalci ALC Lesce so bili tudi v izteku leta 1985 zelo uspešni. Jadralni piloti so na republiškem prvenstvu osvojili po tri zlate in srebrne medalje ter eno bronasto. Prav tako pa je bila bera medalj bogata na državnem prvenstvu, ko so osvojili po tri zlate in srebrne ter dve bronasti medalji. Svojo vrhunsko kvaliteto pa so spet potrdili leški padalci, ki so na republiških prvenstvih osvojili kar deset zlatih, osem srebrnih in pet bronastih medalj. Na državnem prvenstvu pa so si izborili po sedem zlatih in srebrnih in pet bronastih medalj.

Prehod (foto: B. Grce)

OBČNI ZBOR DPD SVOBODA FRANCE PREŠEREN BREZNICA-ŽIROVNICA

Čeprav je bil petek, pa še 13. po vrhu, so člani DPD Svoboda »France Prešeren« Breznica-Žirovnica uspešno izvedli svoj občni zbor. Namenjen je bil oceni dela v zadnjih nekaj letih, programskim ciljem v novem srednjeročnem obdobju in nalogam v letu 1986. Izvoljeno je bilo tudi novo vodstvo. V društveni dvorani na Breznici se je zbralo skoraj 60 ljudi; v večini so bili pevci obeh vokalnih skupin, ki trenutno uspešno delujeta, nekaj je bilo prijateljev kulture in kulturnih dejavnosti v kraju, pogrešali pa smo predstavnike krajevnih skupnosti in družbenopolitičnih organizacij (razen borcev), ki o problemih kulture v »kašarskem koncu« na veliko modrujejo, storiijo pa bolj malo ali nič.

Neumorni predsednik društva, Peter Sitar, ki je z entuziazmom pravega ljubitelja vodil DPD Svoboda kar 30 let, je v uvodnem poročilu opisal delo društva v zadnjih štirih letih. Kot za večino ljubiteljskih dejavnosti je bila tudi za kulturniško delo v žirovniškem koncu značilna zelo razgibana in poučna krivulja uspešnosti. Mnogim radostim ob uspehih (predvsem okteta) so ves čas sosedovale (pre)mnoge težave, predvsem kadrovske in materialne, pa tudi organizacijske narave. Vse preveč ustvarjalnega zagona in moči se je izgubljalo v stalni skrbi za dotrajano stavbo, ki je vztrajno zahtevala tudi večino zbranega kulturnega dinarja. Programске želje so se opotekale ob pomanjkanju domačega strokovnega kadra; sicer zavzeto, a nezadosti strokovno delo je neusmiljeno topilo zanimanje novih, mlajših kulturnikov. To velja predvsem za stalne poskuse oživljanja gledališke dejavnosti, medtem ko so bile glasbene uspešnejše. Dejavnost okteta, ki jo je predstavil njegov stalni vodja Marjan Jemec, tako po kvaliteti kot po kvantiteti presega siceršnje okvire delovanja društva. Sme se reči, da so bili nastopi kar brezštevilni, da so pevci po dolgem in počez prekrizarili bližnjo in daljno okolico, velikokrat prestopili občinske meje in pogosto tudi državno (sosedje v Avstriji in Italiji, Češka, Poljska, Belgija, ZRN). Posneli so tudi oddajo za ljubljansko TV; skratka, pred svoj 25-letnico, ki jo bodo slavili prihodnje leto, smejo s ponosom in zadovoljstvom pogledati nazaj.

Ta mesec je minilo leto dni, odkar je začel z zavzetim delom novi mešan pevske zbor. Kot je povedal pred-

sednik njegovega organizacijskega odbora tovariš Miro Feldin, je zbor z izjemno voljo in prikušnjim, a doslednim strokovnim delom postavila na noge zborovodkinja Majda Eržen. Pevci (okoli 35 jih je) so se prvič javno predstavili marca letos, potem pa kar pogosto, tako v kraju kot daleč (Jesenice, Škofja Loka, pripravljajo se za gostovanje v Vuzenici). Zbor ob svojih ambicioznih načrtih pričakuje tudi ustreznejše mesto tako v društvu kot med ostalimi zbori v občini.

Zadnje leto ali dve je prireditveno dejavnost DPD Svobode močno poživilo stalno sodelovanje z jeseniškim gledališčem (program dobro sprejetih in obiskanih otroških matinej) in kranjskim kinopodjetjem (program družbenega kinematografa z ustreznim izborom filmov za otroke in mladino). Dvorana je vse pogostejša polna mladih, kar uspešno razbija neposrečenost lokacije in obljublja kadrovske pomladitev. Še priskrbenjša so bila srečanja z društvii, ki jih z žirovniškimi kulturniki vežejo dolgotrajne, pa tudi na novo vzpostavljene prijateljske vezi. Omeniti velja ženski oktet z Obirja, pa tamburaše in pevce iz Loč pri Baškem jezeru, pevce z Blejske Dobrave, Kroke, Kresnice in nazadnje iz Vuzenice.

Dokaj uspešno je delala tudi t. i. izobraževalna sekcija, ki je pripravila nekaj zares zanimivih in dobro pripravljenih predavanj in spominskih prireditev (ena o Janezu Jalnu, druga o F. S. Finžgarju).

DPD Svoboda »France Prešeren« je že dolgo tega dokazalo nujnost in potrebnost, pa tudi uspešnost svoje- ga kulturno-izobraževalnega poslanstva v vaseh pod Stolom. Marsikaj

uspe postoriti samo, veliko pa v povezavi z ostalimi društvii. Med tradicionalnimi oblikami sodelovanja izstopa povezava s SKD Prešernov rod, ki že deseto leto deluje na osnovni šoli. (Mimogrede: papirnate škarje »zakonskih določil« mu strežejo po mlademu, a že uspešnem kulturniškem življenju. Do kod bomo tolerirali neumnosti birokratskega vodenja in korigiranja zdravih interesov naših ljudi, čeprav tudi otrok in mladine? In koliko časa bo še treba, da bo črka zakona ustvarjalna spodbuda, ne pa sredstvo za pisarniška uveljavljanja ljudi, ki v novih vlogah prehitro pozabljajo na kreativne možnosti najpreprostejše prakse?) Uspešno delo mladih kulturnikov zavezuje: prav DPD mora ustvariti razmere za ustrezno nadaljevanje razvijanja njihovih literarnih, glasbenih, plesnih, likovnih in drugih interesov.

Pod črto: društvo je kljub vsem težavam vztrajalo, vidi pa tudi naprej. In morda je bilo prav to sporočilo predsednikovskega poročila najpomembnejše in še kako mobilizacijsko.

Člani društva (naj povem, da so pevci mešanega zbora z uvednim nastopom popestrili sicer kaj pogostno suhost občnih zborov) so obravnavali tudi blagajniško poročilo in poročilo nadzornega odbora, razrešili staro in izvolili novo vodstvo, ki mu bo v prihodnje predsedoval Slavko Mežek. Z iskreno zahvalo in skromnim darilom so se poskusili vsaj delno oddolžiti tudi tovarišu Petru Sitarju, mimo katerega kronika vseh dosežanj let obstoja DPD Svoboda zlepa ne bo mogla zavezanih oči.

In kako naprej?

Ambicije razvijanja dejavnosti v prihodnje kaže podrediti realnim kadrovskim možnostim (strokovnim in ljubiteljskim), realnim materialnim možnostim in potrebam ter danostim krajevnih skupnosti.

Glede na tradicijo in dolgoletno načrtno delo pri razvijanju posameznih dejavnosti v šoli velja razvijati tele dejavnosti:

1. glasbeno (oktet, mešani pevski zbor)
2. gledališko (dramsko-recitacijska)
3. plesno (predvsem folklorna, morda pa tudi družabni in izrazni ples, ki privlači mlade)
4. društveni kinematograf
5. klubsko-izobraževalno (literarna v povezavi z obema knjižnicama, kulturno-zgodovinska na neizčrpnem izročilu okoliša)
6. prireditveno (gostovanja različnih programov).

Strokovno je ustrezno pokrita le dejavnost vokalnih skupin. Za gledališko dejavnost (za ponoven začetek verjetno ljudske igre Jalna in Finžgarja, glede na imenitne možnosti prizorišča v Doslovčah in v dvorani) kaže brez predolgega razmišljanja angažirati kvalitetne zunanje sodelavce, saj bo njihovo strokovno delo zagotovo prebudilo interes. Obenem nameravamo usposabljati tudi dva domača režiserja. Folklorno dejavnost prej ali slej moramo vpeljati, saj na šoli delujejo kar tri mlade skupine; vse preveč mladih plesalcev nima nikjer možnosti že pridobljenega znanja in interesa razvijati naprej. Dejavnost družbenega kina je v sodelovanju s Kinom Kranj pripravljen voditi Ivan Varl. Za operativno vodenje prireditvenih dejavnosti bo treba pridobiti nekaj stalnih sodelavcev, saj je obveznosti ob koncertih, dramskih gostovanjih ter še nečetih programskih izzivih Poti kulturne dediščine za najožje vodstvo preveč. Povezati se kaže z organizacijami, ki prireditve na »naših tleh« že organizirajo (Glasbena mladina, muzejska skupnost, gledališče ipd.), privabiti še nove in oblikovati programski svet, ki bo vsebinskemu delu Poti kulturne dediščine bolj kos kot trenutno »brezvaljadje«.

Materialne možnosti so odvisne od višine sredstev, pridobljenih preko jeseniške kulturne skupnosti oz. ZTKO, od uspešnosti lastnih prireditev, pobrane ali nepobrane članarine in drugih oblik zbiranja (možnost

sporazuma o neke vrste dogovorjeni menjavi dela). Nekatere programske sklope (predvsem Pot kulturne dediščine) bo v sistemu financiranja treba uveljaviti, saj zgolj računanje na vsemogočni entuziazem ljubiteljev in financersko drobtinjenje kaj kmalu lahko konča v životarjenju podpopovprečnosti.

Trd oreh zna biti tudi dvorana in spremljajoči prostori. Današnje stanje obiskovalce prej odbija kot privablja. Če omenjena zakonost lokacije, ki že danes mnogokrat zahteva najrazličnejše kompromise, bo z gradnjo mrliških vežic (ki seveda so potrebne, a morda le ne na danes dorečeni (?) lokaciji) verjetno povsem nesprejemljiva. Kako torej, ali obnovljati ali iskati nove možnosti (ob šoli)? Ustrezne rešitve nismo dolžni iskati samo v DPD Svoboda. Reči pa je treba, da bo predznak rešitve najverjetneje ključno vplival na razvoj dejavnosti v društvu – in tudi to mora biti še komu mar; ne le kulturnim ljubiteljem in zagnancem. Konec koncev bo leto 1986 polno društvenih jubilejev (60 let gradnje dvorane, 30 let društva, 25 let okteta); v navadi je že, da jubileji prebudijo ambicije.

Glede na specifičnosti okolja pa tudi časa, v katerem živimo, je ambiciozen program kulturnega društva v kraju še kako nujen in na mestu. Kako velika obveznost za vse nas je samo bogata kulturno-zgodovinska dediščina naših vasi, ni potrebno utemeljevati. Verjetno ni domišljavo trditi, da že zaradi Prešerna, čigar ime nosi naša Svoboda, z zanimanjem spremlja in sprejema vse, kar se novega in dobrega (tudi slabega!) zgodi v kulturnih prizadevanjih na šega konca, vsa Slovenija. Nerazumljivo bi bilo, če naše društvo v vsem pozitivnem ne bi odigralo nosilne vloge.

Slavko Mežek

Za prijetne urice ob koncu leta

ANKETA, ANKETA, ANKETA

Sovražim ankete. Sicer pa to že veste. Vendar brez njih nikakor ne moremo, saj nam dokazujejo, da smo demokratičen časopis, v katerem lahko vsakdo pove svoje mnenje o čemerkoli. Tudi če ga nima ali če mu ga moraš iztrgati s silo in proti njegovi volji. Z anketami spretno zakrijemo dejstvo, da obstajajo tovarišice in tovariši, ki časopis berejo, in tisti, ki ga ne, tisti, ki imajo kaj povedati, pa tega ne povedo, ker ne znajo, nočejo, si ne upajo (tudi taki so), se jim ne zdi vredno, in tisti, ki nimajo kaj povedati, pa znajo to spretno zaviti v bleščeč celofan praznih besed. V anketah ni molčeče večine. Ta se skriva na najmanj skritih krajih. Dela za stroji, pri pečeh, pod vedrim nebom, sedi v pisarnah, spi na sestankih, pije v gostilnah, hodi na izlete in na nogometne tekme, pred prazniki mrzlično nakupuje, izpolnjuje obrazce, sedi pred televizorjem in obrekuje državo, sodelavce, sosede, sorodnike. In molči. Molčeca, nedovzetna, osorna, apatična, brezimna.

Kaj pa anketa? Saj res, tule je: zgovorna, priljudna, reprezentativna, enkratna in neponovljiva.

Janez Proizvajalec, ki mu gre iz dela izhajajoča čast in oblast in kajpak tudi prvo mesto:

»Saj veš, koka je, delam k't zamur, garam ko' črna ž'vina, siht na siht, da me že u križu štíha, pa reuma me zvija, pa črno se mn dela pred očmi, pa noč pa dan, pa nobenih praznikov, u petk pa svetk, da teče ud mene. Pa plača za en k... u štacun je pa usak dan use dražji, pa mulce j treba oblečt pa nafutrat. A mislš, da me kej uprašajo, ke delam, pa koko, samo ata to pa ta gun, pa sosedov je ud tastarga dobu nou motor, pa stanvane so mu kupl, pa u lublano bo šu študirat, pa un ma računalnik. Se se mn bo u rit zmešal. A samoupravljanje? Kuga b govoru, sejtko ni uredn, kdo pa mislš, da me bo poslušou, pa če glih kej rečeš, se bo t toko sam smeja, pa za norca te majo, na konc jh pa po glav dobiš. A nou let? Kva pa je to, nou let. A mislš, da kej vem, da so prazniki, glih toko bom delou, kokr druge dni, če bo sreča, bo mal bolš malca, če ne pa še tega na bo. Kuga pa jest vem, glih tak s... bo kokr ta let. No ja, mal bom šu u gostilno, mau se ga bom nalil, da me bo tastara od pruga maja postran gledala, pa bo. Ne, tole pa kr posprau, slikou se pa na bom, nism fotogeničn, kokr pravjo. Sm se trinšedstga za pasoš slikou, pa mam čist zadost. Mir mn dej s tole škatlo. Pa merkej, kuga boš napisou...«

Štefan Samoupravljalac: »Da seveda, kajpak smo se vse leto z vsemi silami borili za uresničevanje dolgoročnega programa ekonomske stabilizacije. Pri tem smo dosegli vidne uspehe, kljub izjemno neugodnom ekonomskim razmeram na domačem in mednarodnem prizorišču. Znova smo dokazali, da je naš delegatski sistem izredno demokratičen in da zagotavlja permanentno uresničevanje pluralizma samoupravnih interesov. Dokazali smo, da za resnega in zavzetega samoupravljalca ne more biti nobene ovire na poti k zastavljenim ciljem, ki je ne bi mogel premagati. Samoupravno sporazumevanje in dogovarjanje je postalo naša vsakodnevna usmeritev, preniknilo je v vse pore naše družbe. Seveda smo pri svojem delu naleteli tudi na določene težave in probleme, tako objektivnega kot subjektivnega značaja. Vendar smo vsem notranjim in zunanjim sovražnikom in protisamoupravnim silam dali vedeti, da zanje ni mesta v naši sredini. Taki elementi razširjajo govorice, takoj povejmo, da so take govorice zlonamerne in neutemeljene, da je naš sistem preveč zapleten, da so gradiva preobsežna in nerazumljiva. Treba je povedati, da so gradiva strokovno pripravljena in da tu ni mesta diletantizmu in poenostavljanju, tega se moramo zavedati, samoupravljanje sigurno terja določeno zavest in znanja. Tudi preobsežna niso delegatska gradiva, tolikšen njihov obseg je samo neizogibna posledica dejstva, da samoupravne pravice segajo tako na široko, da samoupravljalac lahko odloča o vsem, kar je zanj pomembno. Ne morem se strinjati s tistimi, ki hočejo kar naekrat krčiti število delegacij in delegatskih mest, saj je prav ta širina delegatskega sistema in delegatske baze najboljše zagotovilo za demokratičnost tega sistema. Ne moremo se sedaj odreči nečemu, kar smo si težko priborili v treh delegatskih mandatih, na to ne bomo pristali. Kljub dosedanjim uspehom pa moramo v novem letu posvetiti vse svoje sile neokrnjenemu delovanju delegatskega in skupščinskega samoupravnega sistema, še bolj zavzeto in predano se moramo boriti za uresničevanje dolgoročnega programa ekonomske stabilizacije, še bolj vestno se moramo udeleževati vseh sestankov, kajti že Ivan Cankar, naš največji pisatelj, je zapisal: »Narod si bo pisal sodbo sam«.

Jožef Funkcionar: »Poglavitna naloga vseh zavestnih subjektivnih sil tudi v tem letu, ki se izteka, je bila neomajna borba za stabilizacijo, za boljše delo in boljši dohodek, za iz-

voz, za samoupravljanje. Nikoli se nisimo prestrašili težav in ovir, ki nas čakajo na tej poti, vsakomur smo jasno in glasno povedali, kaj hočemo, za kaj se borimo. In kdor ni za nas, ta je proti nam, to se ve. Preučili smo naš politični sistem in ugotovili, da v njem ni večjih napak, ki jih subjektivne sile ob enoli in enoglasni podpori vseh delovnih ljudi in občanov ne bi mogle premagati in premostiti. Nikoli se nismo bali oporečnikov in rogoviležev in tudi zdaj se jih ne. Kajti bratski in enotni bomo zmogli vsako težavo, za vsak problem bomo našli ustrezno rešitev. V prihodnjem letu, v katerega stopamo zavedajoč se teže nalog, ki so postavljene pred nas, in z optimizmom, moramo zavhati rokave še bolj kot doslej, še bolj si moramo prizadevati, na vsakem mestu in povsod se moramo zavzemati za to, da bomo cilje, ki smo si jih zastavili, tudi uresničili. Ne sme biti problemov, ki jih ne bi mogli rešiti, nobenih izgovorov ne moremo več priznati, kajti situacija je resna in težka, tako doma kot na mednarodnem prizorišču. Zato med nami ne sme biti omahljivcev.

Veste, govorim tako, kot mi prihaja iz srca, če kaj ni čisto slovnično, saj vi se spoznate na to, boste že nekako priredili. To bi moralo zveneti, veste, no bolj optimistično, ampak naj se vidi, da so razmere težavne. Dobro bi bilo, če bi na koncu čestitali vsem delovnim ljudem in občanom in vsem družbeno političnim organizacijam. Ali bi lahko, preden bo objavljeno, da bi pregledal. Saj veste, ljudje so tako občutljivi in vsaka beseda, če je malo drugače postavljena. Treba je prav presoditi, pravi občutek je treba imeti, no pa saj ste od stroke, boste že znali. Prej pa le prinesite.

Ne, ne, saj ni treba fotografije, prosim vas. Veste, ne slikam se rad. Na fotografiji je človek čisto drugačen, če bi se dalo, da ne bi. No ja, če že vztrajate, če že mora biti. No, saj vas razumem, za časopis, seveda, saj morate tudi vi opraviti svoje delo. Čakajte, malo, da si popravim kravato. Bo v redu? Če vam ni odveč, veste, ta profil je boljši. Fotograf mi je rekel, ko me je slikal za maloobmejno. Pa brez zamere. Pa pridite še kdaj.

Micka Tipkurjeva: »Poglejte no, kdo je prišel k nam. A od časopisa. Ja, kdo bi si mislil. Ja zakaj pa glih mene? Za novo leto, pravite. Kaj naj pa človek dela za novo leto. Malo bomo šli v disko. Pa veste, kako je vse drago. Zadnjič sem brala v Delu male oglase, nekdo je prodajal pelmontl za osemnajst starih milijonov, ali si morete misliti. Kako pa naj si ga kupim s tako plačo. Človek ja ne more stradati zaradi enga plašča. No saj ne rečem, samo enkrat živimo. Kaj si želim v novem letu? Da ne bi bilo več take draginje, pa da bi se vsi imeli radi, Saj to je ta glavno, a ne. Povejte no, to mora biti pa lepo, če ste novinar. Pa odgovorno. Jest že ne bi mogla bit, veste, pa sem si včasih želela, da bi bila igralka, al pa manekenka ali pa kaj takega.«

Vincent Birokrat: »Poslušate vi, kdo pa sploh ste, kako se pa vi sploh pišete. A znate brat a ne. Na vratih lepo piše, kdaj so uradne ure, sicer jih je pa danes že konec. Pridite v sredo, saj nismo samo zaradi vas tukaj, kaj si pa vi sploh mislite, kdo da

ste. Red mora biti, kam pa pridemo, če še reda ne bo. Vsakdo misli, da je nekaj posebnega, vsakdo bi rad posebno proceduro, pa protekcijo, pa ta stric pa oni stric. Tako ne gre, mladi mož, reda se navadite, pa bo vse v redu. Pa ob uranih urah pridite. Zdaj se ne bova pogajala, jasno. Za stranke so uradne ure, pa pika. A bom mogu polcijo poklicat.

A od časopisa ste. Ja zakaj pa tega niste prej povedali, bi se takoj uredilo. Novo leto, kaj? Čakajte, bom načelnika vprašal. Od mene, da bi radi zvedeli. Ampak veste, jaz nisem kompetenten za to področje, to je načelnikov resor. Ja saj veste, naše delo je tako specializirano, da se ne more vsak na vse spoznat, kam pa pridemo. Pa toliko dela imamo, da se ven ne vidimo. Saj vem, da pravijo za nas, da sedimo po pisarnah in nič ne delamo. Pa to sploh ni res, samo pogledajte te gore papirjev, me zanima, kdo bi hotel to delat. Sej sm že čist zmešan od teh popirjou. Oprostite, trenutek slabosti, no skratka, naše delo je na moč odgovorno, za vsako vejico ali piko nas masirajo, potem pa še nihče ne ceni pisarniškega dela. To ni prav, vam povem. Ampak tega rajši ne pisat, saj veste, časi so težki, že brez tega imamo dovolj težav. Nobenega pravega reda ni in discipline. Sicer pa najbolje, da greste k načelniku, on vam bo znal najbolje povedati. Pa ne zamerite, ampak strank res ne moremo sprejemati, kakor se komu zdi.«

Tihomir Molčečez: A jaz, zakaj pa jaz, kaj pa jaz vem, koga drugega vprašajte, nič ne vem, mir mi daj.

Jerca Organizatorjeva: Ja veste, sem zelo zasedena, čakajte, da pogledam, hm, ob sedmih imam sestanek, ob devetih je seja, potem imam koordinacijo, pa spet seja. Ali se ne bi dalo na kak drug dan, rada bi se prej malo pripravila. Imate vprašanja ali kako? Da ne, da bi kar tako. Prav, če mislite, da bo tako dobro. Saj ne bova dolgo, a ne. Pred pol drugo ne bo šlo, prav.

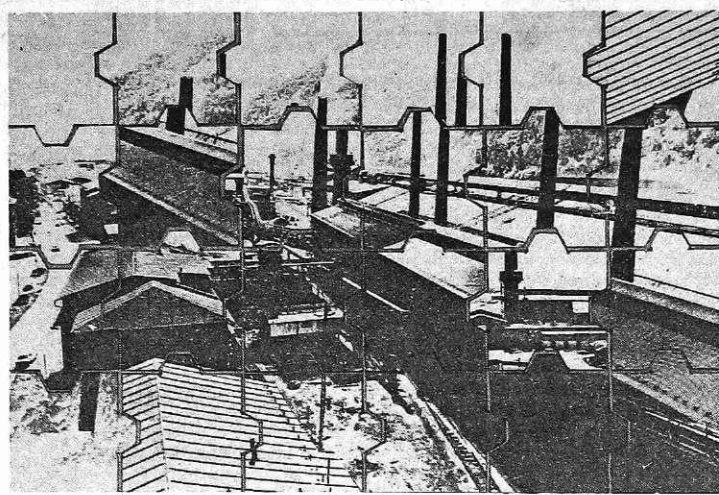
Kaj pa vi? Ah seveda, oprostite, čisto sem pozabila. O čem ste rekli, da bova govorila. Novo leto? Da je že novo leto, ali si morete misliti. Tako hitro je minilo, da še vem ne kdaj. Samo trenutek, prosim... Halo, halo, mama, a si ti. Ja, jest sm te klicala. Ja ja, vem. Spet mam sejo, a veš. Dej, prosim te, pejd, po mulca u vrt. Nč na vem kdaj pridem. A boš, mami. Pa da na bo spet na po nag okol bajte letou. Ja, ja, use sm ti naštimala. Bom, mami, brez skrbi, ja seveda. A, ne mi rečt. Ja dobr, no. Dej no, mami ti si zlata. Te bom pol nazaj poklicala... Oprostite prosim, kje sva že ostala. Kaj mislim? Trdo smo delali v tem letu, vendar se to tudi pozna. Kar pogledajte. No, saj sami veste... halo. Ja, v redu, dej čez četr ure poklič... Torej, tudi prihodnje leto bo najbrž težko, nič nas ne bodo božali, brez skrbi da ne. Morali bomo napeti vse sile, da bomo izboljšali kadrovske in materialne pogoje dela. Naš razvoj bo temeljil na dvigu kvalitete dela. Pardon... Ja, halo. A si ti Francej. Ljubček dragi, zdaj si pa že malo pozen, kje si pa bil, k sm te iskala ceu dopone. A jest teb delam uslugo, a jo ti men, kaj. Na mislm se zdej s tabo prepirat, poklič jutri če bo kej... No torej, kaj sva rekla. Da, seveda, skrbeli bomo za stalno strokovno izpopolnjevanje, za hitrejše uveljavljanje sodobnejših metod dela, za kadrovske prestrukturiranje, za racionalizacijo dela z uvedbo računalniške obdelave podatkov, skrbeli bomo za tesnejše povezovanje programov, zavzemali se bomo za uresničevanje svobodne menjave dela na vseh področjih, zagotovili bomo vse potrebne pogoje... joj, koliko je že ura. Oprostite, ampak res se mi mudi, saj boste že nekako. V redu. Pa srečno novo leto.«

Borut GRCE

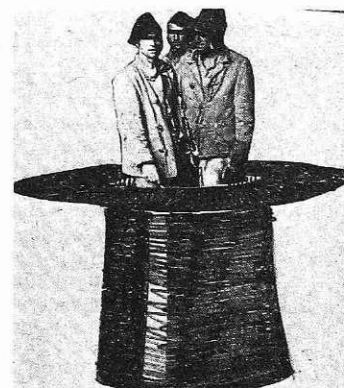
Ali vidiš, da čez sedem let vse prav pride?

TEST ZA SAMOUPRAVLJALCE

1. Koliko tozdov je mogoče sestaviti iz ene železarne?

- A) 46
B) 21
C) 3
D) odvisno od vetra

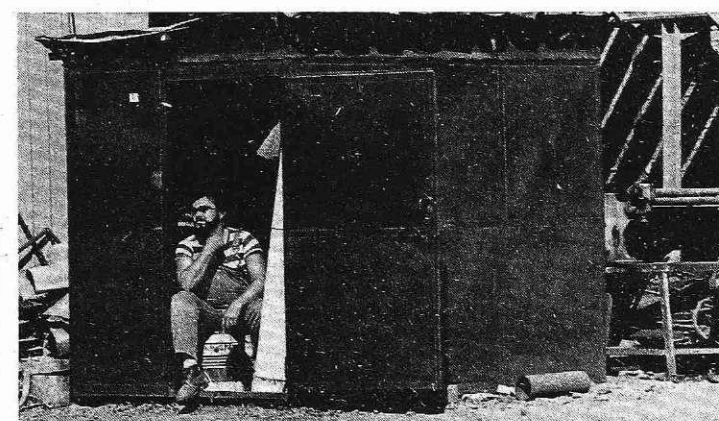
2. Kaj je na sliki?

- A) klobuk
B) naša kadrovska strategija v naslednjem srednjeročnem obdobju
C) predlog za inovacijo leta 1985

3. Kam se jim tako mudi?

- A) v Kazino
B) po Železarja
C) v leto 1986
D) tečejo, da bi prehiteli inflacijo

4. Kaj dela mož na sliki?

- A) Počiva po napornem delu
B) počiva pred napornim delom
C) čaka na plačo
D) raziskuje uporabnost alternativnih energetskih virov

Test za samoupravljalce

Število točk za posamezne odgovore

1. A 0	2. A 0	3. A 4	4. A 0
B 3	B 5	B 2	B 3
C 1	C 4	C 0	C 4
D 5		D 5	D 5

A) od 0 do 10 točk:

Vi ste tipičen samoupravljalac, ki verjame vsemu, kar mu povedo odgovorni tovariši, in ne dela problemov, kadar je treba dvigniti roko. Kadar je treba kaj postoriti, ste prvi prostovoljec in tudi nadure ste pripravljeni delati do onemoglosti. Na sindikalnih proslavah ste zadovoljni s sedežem v zadnji vrsti.

B) od 11 do 15 točk:

Občasno mislite z lastno glavo in ves čas budno spremljate, kam piha veter. Če boste še naprej tako previdni, vas čaka lepa kariera.

C) od 16 do 20 točk:

Z vami, dragi tovariši, so pa same težave. Kar naprej delate zgago, se prerekate s sodelavci, hočete z glavo skozi zid, iščete dlako v jajcu, ne izkazuje nobenega spoštovanja svojim predpostavljanim, polemizirate v časopisih in trmoglavite vseprek in kar naprej. Če se ne boste kmalu spametovali, boste dobili čir na želodcu.

Center za Prepariranje Samoupravnih in Inteligenčnih testov

SPREJELI SO PROGRAMSKE USMERITVE ZKO IN NJENIH ČLANIC ZA NASLEDNJE SREDNJEROČNO OBDOBJE

Na programski seji Zveze kulturnih organizacij Jesenice 16. decembra so delegati kulturnih društev in organizacij kot osrednjo točko dnevnega reda obravnavali in sprejeli usmeritve dejavnosti ZKO in njenih članic v obdobju 1986—1990. Na seji so sprejeli tudi prvi rebalans finančnega načrta ZKO za leto 1985 in nekatere dopolnitve statuta ZKO.

Seje konference se je, poleg 70 odstotkov vabljenih delegatov, udeležil tudi tajnik Zveze kulturnih organizacij Slovenije Vojko Stopar. Žal pa se seje niso udeležili vabljeni predstavniki poklicnih in polpoklicnih kulturnih organizacij in občinske konference SZDL, čeprav je Zveza kulturnih organizacij s svojimi članicami pomemben člen te frontne organizacije in kulturna društva in organizacije računajo na sodelovanje s poklicnimi in polpoklicnimi kulturnimi organizacijami, kar je oziroma bi moral biti tudi njihov neposredni interes.

Osnutek usmeritev je bil v javni razpravi v vseh kulturnih društvih in organizacijah občine, razprava pa je bila sklenjena na delovnem sestanku predsednikov in tajnikov društev in organizacij. O osnutku so govorili tudi na sestankih strokovnih odborov oziroma komisij, dvakrat pa je o njem razpravljala tudi izvršni odbor ZKO. Nekatero usmeritev in dopolnitve pa so bile oblikovane še na sestanku o kulturno-estetski vzgoji, ki mora potekati vse življenje. Pri oblikovanju usmeritev so izhajali tudi iz opredeljene kulturne politike v Zvezi komunistov Slovenije in iz realnih razmer in pogojev delovanja.

Zveza kulturnih organizacij Jesenice v svojih usmeritvah poudarja podporo vsej ljubiteljski dejavnosti, organizirani in neorganizirani, v vseh tistih oblikah in vsebinah, ki bodo prispevale h kulturni podobi in bogatjenju vsebine našega družbenega življenja. Med drugim tudi v njihovi posredovalni, kulturno-vzgojni in kulturno-animatorski vlogi. Pri tem bodo še posebno pozornost namenili mladim oziroma možnostim za njihovo kulturno življenje, kar je pa v mnogih primerih odvisno od ustreznega prostora in od razvitih interesov in potreb.

Pri taki usmeritvi, je dejal predsednik ZKO Jesenice Joža Varl, ko je utemeljeval predložene razvojne usmeritve, pa se v ZKO še kako zavedajo, da bodo morali vložiti še zelo veliko vzgojno-animatorskega in idejnopolitičnega dela, da bodo dosegli še višjo kvaliteto delovanja kulturnih društev in organizacij. Še zlasti bo potrebno veliko prizadevanj za celovito pojmovanje kulture, kar bi moralo prodrati v vse pore družbenopolitičnega in samoupravnega življenja in dela.

Uresničevanje usmeritev delovanja ZKO in njenih članic v prihodnjem srednjeročnem obdobju pa se najtejeje povezuje z razmerami oziroma socialno podobo občine kot celote, še zlasti posameznih okolij, kjer delujejo kulturna društva in organizacije. Iz tega namreč izhaja razvitost kulturnih potreb in interesov, kulturno-izobrazbena struktura in ne nazadnje interesi za sodelovanje pri reševanju nalog in problemov pri kulturnem in splošnem družbenem razvoju občine in širše slovenske in jugoslovanske družbene skupnosti.

Povojna urbanizacija in migracija prebivalstva sta prinesli velike spremembe in povečanje prebivalstva. Poleg prostorskih sprememb, to je nastanek povsem novih naselij in

preseljevanje prebivalstva znotraj občine, je na te razmere močno vplivalo več kot 100-odstotno povečanje prebivalstva na mestnem območju in nekoliko manj v celotni občini. To je seveda povzročilo veliko heterogenost prebivalstva, tako glede socialne kot izobrazbene in narodnostne strukture. V celoti živi v občini 28,8 odstotka prebivalcev drugih jugoslovanskih narodnosti oziroma jezikovnih področij, v petih mestnih krajevnih skupnostih pa celo 38,2 odstotka. Tako v krajevni skupnosti Podmežakla, na primer, živi 46,7 odstotka, v KS Mirka Rogla Petka 42,8 odstotka, v KS Sava 39 odstotkov, v KS Cirila Tavčarja 36,7 odstotka in v KS Staneta Bokala 31,7 odstotka prebivalcev ostalih jugoslovanskih narodnosti. Povojna migracija, pogojena tudi z ekstenzivnim zaposlovanjem, je povzročila tudi zelo nizko kvalifikacijsko in izobrazbeno strukturo zaposlenih in prebivalstva nasploh. Kvalifikacijska struktura zaposlenih v občini namreč pokaže, da je med zaposlenimi kar 40 odstotkov nekvalificiranih in polkvalificiranih delavcev, kar pomeni z nedokoncno osnovno šolo.

Ne da bi vse to Zveza kulturnih organizacij in njene članice pri svoji dejavnosti upoštevale, bi bili njihovi programi bolj ali manj sami sebi namen, ne pa osnova za kvaliteto spreminjanje tega stanja in širino njihovega delovanja. Še zlasti, ker v občini v naslednjem srednjeročnem in dolgoročnem obdobju načrtujemo prestrukturiranje gospodarstva in hitreje uvajanje sodobne tehnologije in znanosti, kar pa zahteva višjo kvalifikacijsko in izobrazbeno strukturo zaposlenih. To pa ne bomo dosegli samo s pospešenim stipendiranjem, temveč tudi z dopolnilnim izobrazevanjem in usposabljanjem že zaposlenih delavcev in z dviganjem njihove splošne kulturne ravni.

Kvalitetno spreminjanje sedanega stanja so osnovne usmeritve dejavnosti Zveze kulturnih organizacij in njenih članic. V zvezi s tem pa se še zlasti na mestnem območju in v nekaterih krajevnih skupnostih postavljajo v ospredje pogoji delovanja oziroma zlasti prostori za uresničevanje programov kulturnih društev in organizacij. Predvsem je tu vprašanje prostora za razširjene in nove dejavnosti, za večje scenske prireditve in za družabno zabavno dejavnost. Kajti kljub 100 odstotnemu povečanju prebivalstva na mestnem območju po osvojitvi nismo, razen preureditve gledališke dvorane in razstavnega salona DOLIK ter nekaterih izboljšav v občinski knjižnici, pridobili nobenega prostora, precej pa smo ga celo izgubili, zlasti v propadajočem Delavskem domu na Jesenicah. Nova kino dvorana, ki smo jo dobili za praznik republike, sicer odpira vrata tudi za druge, predvsem koncertne in komorne prireditve, vendar pa to pomeni le izboljšanje kvalitete kulturne ponudbe, ne pa prostora za neposredno kulturno dejavnost. Tako so vse kulturne dejavnosti na mestnem območju v podnajemniškem položaju, kar zaradi visokih najemnin in ogrevalnih stroškov zelo omejuje, zlasti pa podražuje kulturno ponudbo.

Poleg temeljnih usmeritev so v srednjeročnem programu Zveze kulturnih organizacij in njenih članic zajeti organizacijski, materialni in kadrovski pogoji delovanja, usmeritve za aktivnosti na področju izobraževanja in dvigovanja bralne kulture, filmske kulture, foto dejavnosti, glasbene kulture, gledališke in lutkarske dejavnosti, likovno ustvarjalne in likovno razstavne dejavnosti, folklorne in plesne dejavnosti, literarno-ustvarjalne dejavnosti in ostale alternativne — interesne dejavnosti. Opredeljene so tudi usmeritve za sodelovanje s pobratenimi občinami in s Slovenci v zamejstvu, nadalje skrb za občane neslovence in sodelovanje z ostalimi bratskimi republikami in pokrajinami. V usmeritvah so tudi spodbude za razvijanje klubске dejavnosti, naloge na področju varstva kulturne dediščine, družbene samozaščite in uresničevanja javnosti dela oziroma informiranja. V posebnem poglavju so navedene usmeritve za razvijanje družabnega življenja, posebej pa je opredeljena tudi skrb za člane kulturnih društev in organizacij.

Na seji je bila osvojena edina priporočila, da se v posebnem poglavju opredeli še sodelovanje z zvezami kulturnih organizacij gorenjskih občin oziroma njihove skupne akcije in programe. Predlog usmeritev dejavnosti Zveze kulturnih organizacij Jesenice in njenih članic v obdobju 1986—1990 so delegati soglasno sprejeli. Tajnik Zveze kulturnih organizacij Slovenije pa je ocenil, da so jeseniške usmeritve dejavnosti za naslednje srednjeročno obdobje ene najboljših, če ne najboljših, kar so jih dobili na republiško zvezo. Sicer pa so delegati v razpravi le še podkrepili posamezne naloge v usmeritvah, ki jih bodo konkretizirali v letnih programih in finančnih načrtih.

Isrni odbor Zveze kulturnih organizacij je delegatom v razpravo in sprejem predložil tudi prvi rebalans finančnega načrta zveze za leto 1985. Z njim se povečujejo sredstva za redno dejavnost kulturnih društev in organizacij za 44 odstotkov ali za 798.200 dinarjev in sredstva za najemnine, ogrevanje in vzdrževanje za 19,4 odstotka oziroma za 329.800 dinarjev. Predlagani rebalans so delegati soglasno sprejeli in pooblastili izvršni odbor, da še pred novim letom opravi dokončni poračun letošnjega finančnega načrta, ki bo po napovedi doživel še eno povečanje. Pri dokončnem poračunu bodo predvsem upoštevali podražitve pri najemninah in ogrevanju in nekatere materialne obveznosti, ki jih bodo s pričetkom novega leta imela nekatera društva in organizacije.

Z manjšimi pripombami so sprejeli tudi predlagane dopolnitve statuta Zveze kulturnih organizacij Jesenice, ki so usklajene z zakonom o kulturi in s tekočimi spremembami delovanja ZKO. Delegati so k vsem točkam dnevnega reda dobili ustrezno pisno gradivo.

S programsko sejo konference je Zveza kulturnih organizacij Jesenice zaključila dovolj uspešno leto 1985, ki je prineslo tudi nekatere pomembne kvalitativne premike v ljubiteljski kulturni dejavnosti in spodbudne kadrovske okrepitve. Vse to, kakor je bilo poudarjeno ob zaključku konference, pa prinaša tudi nove obveznosti in še večja prizadevanja v letu 1986.

PRAZNIČNI KONCERT ŽENSKEGA PEVSEKGA ZBORA IN VOKALNEGA OKTETA V TRBIŽU

Slovenski klub Kanalska dolina — Italija je pod pokroviteljstvom občine Trbiž in odbora za pripravo svetovnega pokala v nordijskih disciplinah Trbiž v soboto, 21. decembra, organiziral v kulturnem centru v Trbižu praznični koncert, na katerem sta poleg domačega moškega pevskega zbora iz Žabnice nastopila tudi ženski pevski zbor Milko Škoberne DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice in vokalni oktet DPD Svoboda France Prešeren Žirovnica.

Jeseniške kulturne skupine, še zlasti ansambel narodnih plesov in pesmi DPD Svoboda Tone Čufar in moški pevski zbor istega društva, so skoraj petnajst let zelo intenzivno sodelovale z občino Trbiž. To sodelovanje pa je v glavnem potekalo na osnovi dobrih sosedskih odnosov med trbižani in jeseniško občino. Zatem je nastal daljši premor, ki ga je pred leti prekinilo zelo močno slovensko kulturno gibanje v Ukvi in Žabnici, kjer so začeli delovati slovenski pevski zbor, glasbena šola in folklorna skupina in v zadnjem času še organizirano poučevanje slovenskega jezika mladine. Še zlasti pri zadnjih treh dejavnostih so in nudi strokovno pomoč tudi kadri iz jeseniške občine. Žal sta prenehala delovati pevski zbor in folklorna skupina, medtem ko sta se ohranila glasbena šola in pouk slovenščine.

V takih okoliščinah je začel julija 1983 delovati Slovenski klub Kanalska dolina, ki je bil uradno priznan in registriran oktobra 1984. Namen kluba, ki ima svoj sedež v Trbižu, je, da bi združeval vse Slovence, ne glede na njihovo politično iz svetovno nazorsko prepričanje in ki se naravno prizadevajo za ohranjanje in razvijanje tradicij slovenskega naroda. Njihove glavne in primarne naloge so ohranjanje in krepitev slovenske kulture in slovenski jezik v Kanalski dolini, zavest in pripadnost slovenskemu narodu in slovenski tradiciji.

Pri njihovem delu jih vodijo načela spoštovanja in mirnega ter ustvarjalnega sožitja med pripadniki vseh treh narodov, ki živijo na tem območju — italijanskega, avstrijskega in slovenskega. Pri tem se zavedajo posebnega zemljepisnega položaja in vloge, ki jo lahko odigrajo na tromeji treh sosednjih držav, ki uspešno razvijajo dobre medsebojne sosedske odnose. Zato je tudi njihova naravna zahteva spoštovanje Slovencev, ki živijo v Kanalski dolini, in omogočanje njihovega nemotenega delovanja in razvoja. Ta njihova prizadevanja je nekajkrat podprl tudi župan občine Trbiž gospod Anselmi s tem, ko je prevzel pokroviteljstvo nad nekaterimi njihovimi prireditvami in na katerih je poudarjal, da mora biti skupni cilj narodov, ki živijo na tem območju: iskanje medsebojnega razumevanja

in možnega sodelovanja na vseh področjih življenja in dela.

Člani Slovenskega kluba Kanalska dolina pa se ob vsem tem zavedajo, da so navedeni namen in vodila kluba premalo, da bi na tem območju ohranjali slovensko narodno skupnost in njen nadaljnji razvoj. Poleg teh prizadevanj, ki so jih z nekaterimi uspešnimi prireditvami že izkazali, so njihove programske naloge dolgoročno usmerjene tudi v to, da bi Slovincem na tem območju zagotavljali tudi socialno varnost oziroma eksistenco. Mladi, šolani Slovinci se namreč morajo zaradi eksistence in socialne varnosti zaposlovati v drugih krajih Italije.

Po pozdravnih besedah predsednika Slovenskega kluba Kanalska dolina Nika Erlica, ki je navzočih pozdravil v treh jezikih, je praznični koncert začel moški pevski zbor iz Žabnice, ki ga vodi Gabriele in Giovanni Moschitz. Zbor je zapel po eno pesem v italijanski, slovenski, nemščini in furlanščini. Tudi sicer zbor zaradi svojega sestava poje v vseh štirih jezikih. Zbor deluje od leta 1979.

Takoj na njim je prvi del svojega programa izvajal vokalni oktet DPD Svoboda France Prešeren Žirovnica, ki ga vodi Marjan Jemec. Večjezično občinstvo je izvajanje programa okteta, ki bo prihodnje leto praznoval 25-letnico neprekinjenega delovanja, z navdušenjem sprejelo. Poseben užitek je poslušalcem nudil z zahtevnim programom nastop ženskega pevskega zbora Milko Škoberne DPD Svoboda Tone Čufar, Jesenice, pod vodstvom zborovodja Antona Cimpermana. Zbor je za poslušalce pomenil kar majhno senzacijo, ker kaže, da v Italiji ne poznajo takšnih zasedb. Koncert je z drugim delom svojega programa sklenil vokalni oktet, ki je s svojim mednarodnim sporedom izzval veliko navdušenje v dvorani. Prav gotovo je bil to zelo lep in kvaliteten praznični koncert, ki bo še nekaj časa odmeval v sosednji občini Trbiž.

Slovenski klub Kanalska dolina je ob tej priložnosti izdal posebno tiskano informacijo, v kateri v slovenskem in italijanskem jeziku predstavlja svoj program dejavnosti in dosežanje delo. V njej je predstavil tudi vse tri nastopajoče zборе.

ŠE ENA SEJA SKUPŠČINE V LETOŠNJEM LETU

Predsednik skupščine Kulturne skupnosti Jesenice Janko Rabič jutri, 27. decembra, sklicuje trinaesto in zadnjo sejo skupščine. Delegatom v razpravo in sprejem predlaga dopolnjen predlog samoupravnega sporazuma o temeljnih plana Kulturne skupnosti Jesenice za obdobje 1986—1990 in predlog drugega rebalansa finančnega načrta Kulturne skupnosti Jesenice za leto 1985.

Delegatom skupščine je že drugič predložen v razpravo in sprejem predlog samoupravnega sporazuma o temeljnih plana Kulturne skupnosti Jesenice za obdobje 1986—1990. Na osnutek samoupravnega sporazuma je bilo danih precej pripomb, ki so jih delegati na zadnji seji podprli, v sedanjem predlogu pa so tudi že upoštevane.

Na zadnji letošnji seji skupščine bodo obravnavali in sprejemali še drugi rebalans finančnega načrta Kulturne skupnosti za leto 1985. Rebalans je oblikovan na osnovi prvega rebalansa, ki ga je skupščina sprejela 26. novembra in po sklepu te seje skupščine. V predlogu rebalansa so nekatera indeksna odstopanja, ki so nastala predvsem zaradi izravnave osebnih dohodkov zaposlenih v kulturi, prav tako pa so zaradi podražitev nastopila nekatera večja odstopanja pri materialnih stroških izvajalcev, ki so s predlogom rebalansa pokriti.

Po drugem rebalansu se sredstva finančnega načrta za leto 1985 povečujejo za 12 odstotkov oziroma

6.728.432 dinarjev. Tako bodo skupna sredstva za občinske kulturne programe v letu 1985 znašala 63.535.569 dinarjev. Glede na navedene kriterije in izvršene akcije v letošnjem letu, se sredstva posameznim izvajalcem oziroma za posamezne akcije povečujejo od nič do 62 odstotkov oziroma zaradi neizvršenih akcij posameznim izvajalcem celo zmanjšujejo.

Največje povečanje sredstev je pri urejanju spominske sobe v Prešernovi hiši v Vrbi, kjer so se stroški povečali od 650.000 na 1.054.898 dinarjev, pri udeležbi v naložbah za prireditveni center od 2.000.000 na 3.000.000 dinarjev in pri obnovi odra v jeseniškem gledališču od 1.200.000 na 1.634.521 dinarjev. Za 28 odstotkov je predlagano tudi povečanje sredstev za Gledališče Tone Čufar Jesenice, in sicer z 11.373.800 dinarjev na 14.614.762 dinarjev, pri vseh ostalih izvajalcih pa znatno manj.

Poleg navedenih zadev bodo na seji potrjevali še zapisnik zadnje seje in poslušali delegatska vprašanja in pobude.

V PRIČAKOVANJU NOVOLETNEGA KONCERTA

Če vas te dni zanese pot mimo gledališča, boste opazili, da so že nekaj časa vsak večer razsvetljeni kletni prostori, tisti, ki jih uporabljajo godbeniki za svoje redne četrtkovne in torkove vaje. Že dolgo ne poznajo več »petka ne svetka«, saj se z vso zavzetostjo pripravljajo na novoletni koncert, ki že postaja jeseniška tradicija. V želji, da bi razveselili svoje zvesto občinstvo, jim vsakodnevne žrtve niso pretežke, še posebej zato, ker bi radi dobro opravili to prijetno dolžnost in ne samo mimogrede.

Letos bo ta naloga že težja, saj si je orkester izbral popolnoma nov program, ki zahteva veliko študija in vaj. Godbeniki se tega zavedajo in redno prihajajo na vaje, celo v nedeljo dopoldne, čeprav jih pri študiju ovirajo pogosti nastopi. Tako so sodelovali pri akademiji ob dnevu republike, dnevu JLA, dva dni so spodbujali najboljše smučarje sveta v Kranjski gori. Če posebej ne omenjamo igranja na pogrebih, moramo vedeti, da vsak nastop zahteva posebno vajo, pripravo, zato je časa za »piljenje« novoletnega programa vedno manj. Kljub vsem naporom so nadvse ponosni, da so zaigrali našemu prvaku Petroviću, s ponosom jih navdaja misel, da so družbi potrebni in v njej tudi zaželeni.

Prav zato so za novoletni koncert zbrali nove melodije kot najlepše da-

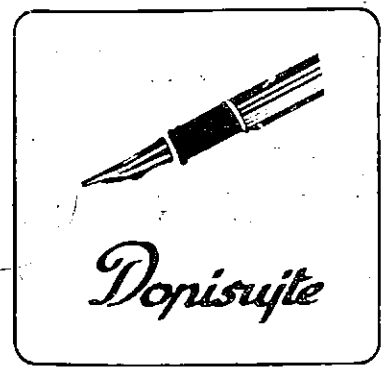
rilo, presenečenje ali čestitko, kakor ga hočete imenovati. Priljubili boste mladim in starim melodijam, domačim in tujim, hitrim in počasnim, težjim in lažjim, s solisti in brez njih. Z gosti vam želijo pripraviti nepozaben večer, zato vas zvečer v petek, 27. in soboto, 28. decembra, vabi v gledališče Tone Čufar.

Program novoletnega koncerta:

1. J. P. Souza
Pod zvezdno zastavo
2. J. Offenbach
Orfej
3. T. Huggens
Baročna suita
4. N. Rimski-Korsakov
Koncert za trombon in orkester, solist Domen Jeraša
5. J. Brahms
Madžarski ples št. 6

6. J. Cеровec
Slovenija poje in pleše
7. J. Herman
Potrkan ples
8. W. Löffler
Večno zelene melodije
9. V. S. Avsenik
Slovenija, gost oktet F. Prešeren DPD Svobode iz Žirovnice
10. G. Miller
Glenn Millerjeve uspešnice

Šm

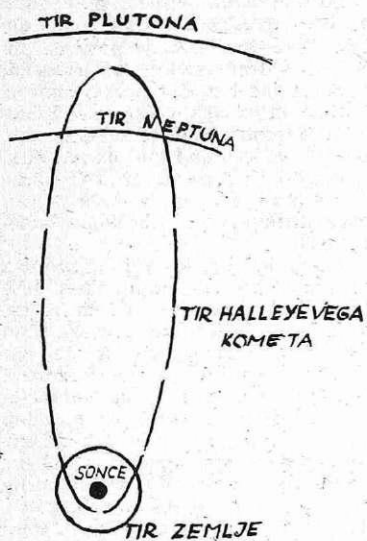

HALLEYEV KOMET POSTAJA VIDEN

Vsako leto opazijo na nebu od pol ducata do ducat kometov. Vendar je večina od teh vidna le z večjimi daljnogledi. Obeta se nam, da bomo enega od njih videli letos in v prihodnjem letu tudi s prostim očesom, čeprav ne v tako veličastni obliki kot naši predniki leta 1910. Blizu se nam torej repatica, ki jo imamo priložnost videti le vsakih 76 let.

Kaj so kometi ali repatice?

Najbolj nenavadne nebesne prikazi so kometi. Ime izhaja iz grške besede, ki pomeni zvezda z lasmi ali po naše repatica (repata zvezda). V starih časih so pojav komet povezovali z nesrečami, vojnami in pomankanjem. Sedaj že precej desetletij vemo, kaj so ti čudni sopotniki. Člani našega osončja so. Razlikujemo povratne in nepovratne komete. Pod vplivom gravitacijske (privlačne) sile se gibljejo okoli sonca po tirih, kakršni so tiri planetov, vendar mnogo bolj sploščenih. Pojavljajo se v bolj ali manj redkih časovnih presledkih. Periodični kometi z razmeroma majhno periodo so redki. Tudi perioda se lahko spreminja zaradi motenj na tiru komet, ki jih povzročajo planeti. Večina kometov se pojavi samo enkrat, ker tiri vseh kometov le niso popolnoma vezani na naše osončje ali pa je perioda tako dolga, da v zgodovini niso zabeleženi. Tako periode lahko trajajo od nekaj desetletij do več sto tisoč let. (sl. 1)

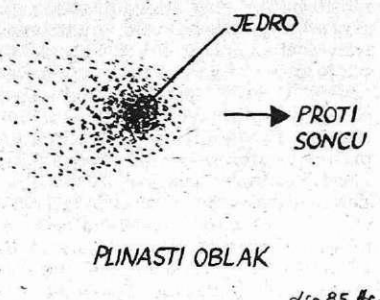
Slika 1: Tir po katerem se giblje Halleyev komet je zelo sploščena ke-pica in sega iz zunanjega v notranje osončje. Najbolj se komet približa soncu na razdaljo 0,6 AE (AE-razdalja od zemlje do sonca)

SESTAVA KOMETA

Običajno komet sestavlja glava in rep. Zgodi pa se, da rep kometu manjka in potem s pričakovano veličastno nebesno predstavo ni nič. Tako se je zgodilo s kometom Kochoutek pred desetimi leti.

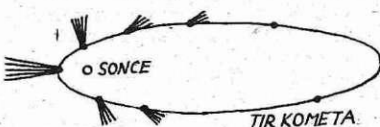
Glavo sestavlja trdno jedro s premerom od 10 do 100 km in plinasti plašč, ki jedro ovija. Glava naraste pogosto do velikosti več deset tisoč ali sto tisoč km v premeru in po velikosti preseže celo Jupiter. Plina-

sti plašč, ki ovija jedro, je zelo redek. Na Zemlji bi to imeli za zelo dober vakuum. Vendar je to dovolj, da se sončna svetloba odbija od plašča. Ker imajo kometi značilen videz, jih lahko odkrijejo že zelo zgodaj, ko so še daleč od Sonca. Za razliko od planetov in planetoidov so videti kot majhne meglice, če pa opazijo še zametek repa, so prepričani o skorajšnjem prihodu komet. (sl. 2)

Slika 2:

Meglica ali plinasti plašč se imenuje koma. Uganka vseh kometov so jedra, kajti iz njih nastane koma in rep. Predvidevajo, da jedro sestavlja zmrznjeni plin, ki povezuje posamezne večje trde kose snovi. Ko se komet približa Soncu, začne iz jedra izparevati plin. Nastale pline sončni veter in svetloba odpihne od glave. Izoblikuje se kometni rep, ki je praviloma obrnjen stran od Sonca, v smeri sončnega vetra. (sl. 3)

Slika 3

Sončni veter predstavlja hitri delci, ki jih odpošilja Sonce. Često se zgodi, da se zaradi turbulentnega gibanja delcev pojavi pri enem samem kometu večje število repov.

Rep se najbolj razvije, ko je komet najbližje Soncu. Doseže lahko dolžino več deset milijonov kilometrov. Z oddaljevanjem od Sonca se začne rep krajšati, pa tudi sij začne slabeti. Ščasoma kometna jedra razpadejo in vzdolž tira raztrosijo meteorni prah.

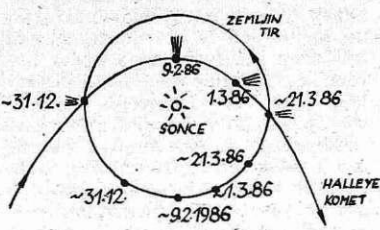
ZGODOVINA OPAZOVANJ HALLEYEVEGA KOMETA

Izmed periodičnih kometov je najbolj znamenit komet, imenovan po Edmundu Halleyu, prijatelju Isaaca Newtona, ki je uporabil Newtonove zakone za napoved vrnitve komet iz leta 1682. To je bil v tistem času

velik dosežek, saj so do takrat kometi naznanjali samo strah vzbujajoče dogodke.

Prvi zapisi o opazovanju komet so kitajski zapisi dvornih zgodovinarjev dinastije Zhou, okoli leta 240 pr. n. št.

Naslednji pomemben zapis je tapiserija iz Bayeuxa iz leta 1066, ko je William Osvajalec zasedel Anglijo. Prikazuje kralja Harolda, ki mu dvorni astrolog pojav čudne zvezde pojasnjuje kot nesrečno znamenje.

Slika 4: slika ponazarja zemljin tir in delira Halleyevega komet v bližini sonca. Datumi prikazujejo lego komet in zemlje ob istem dnevu (približno)

Rep periodičnih kometov se pojavi ob vsaki vrnitvi v bližino Sonca. Vendar se lahko od enega do drugega prihoda zelo razlikujejo. Leta 1910 se je rep Halleyevega komet raztezal skoraj čez pol neba. Tir Zemlje je sekal rep, tako da je takrat Zemlja potovala skozi kometov rep, brez posledic, ker je, kot že omenjeno, rep sestavljen iz zelo zelo razredčenega plina.

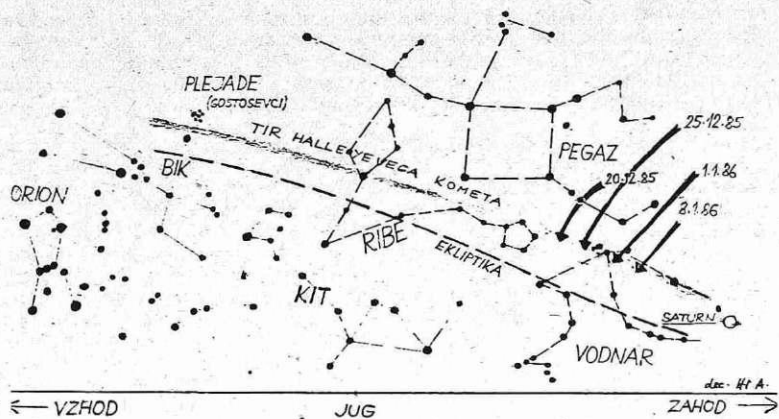
Zaradi motenj Jupitrovega gravitacijskega polja se kometova orbita lahko spreminja, tako da komet kdaj zakasni za pol leta ali pa pride prej.

BLIŽJA OPAZOVANJA KOMETOV

Zaradi skrivnostnega jedra skušajo astrofiziki na razne načine odkriti, kaj je tisto, kar se skriva za plinastim oblakom. Zaradi neprosornosti plinastega oblaka so bila opazovanja z Zemlje v glavnem neuspešna. Današnja vesoljska tehnika omogoča raziskovalcem, da se z vesoljsko sondo z vsemi potrebnimi napravami približajo kometu. Prvo bližje srečanje s kometom je letos septembra uspelo ameriški sondi ICE (International Comet Explorer). Čeprav je bila sonda leta 1978 izstreljena za opazovanje Sonca, so jo letos reaktivirali in preusmerili proti malemu kometu Giacobini-Zinner. Glava komet je bila velika 70000 km. Sonda je mimo jedra letela na oddaljenosti okoli 10000 km. Čeprav je bilo srečanje kratkotrajno, je dalo dovolj izkušenj in podatkov za plovila, ki letijo proti Halleyevemu kometu: sovjetski sondi VEGA 1 in 11, že omenjena ameriška ICE, ki bo opazovala z večje oddaljenosti; potem so tu še Japonci s svojo sondo ter Francozi s sondo GIOTTO, ki bo podatke sovjetskih sond uporabila za čim bližje srečanje z jedrom komet v aprilu 1986.

KAKO BOMO OPAZOVALI HALLEYEV KOMET?

Čeprav to pot Halleyev komet ne bo priredil posebne predstave, bomo

kljub temu lahko s prostim očesom opazovali nenavaden pojav. Komet se vse hitreje približuje Soncu in je z vsakim dnem svetlejši. V zgodnjih večernih urah ga bomo lahko opazovali konec decembra in v začetku januarja, nakar bo izginil za zahodnim obzorjem. Ker bo vse bližje Soncu, bo nekaj časa za Soncem, potem se bo pojavil na jutranjem nebu pred svitom. Kako najti komet na nebu, se lahko približno orientirate po karti (sl. 5). Če pa imate možnost lego določiti s pomočjo hišnega računalnika, toliko bolje. Program za izračun vseh elementov, potrebnih za opazovanje, je bil objavljen v 12. številki revije MOJ MIKRO. Za vse ostale je priložena karta. Okoli novega leta, če bo vreme lepo, bo komet viden tudi s prostim očesom. Sij komet bo približno tak kot sij šibkejših zvezd v ozvezdju Malega voza. Torej, najprej si na znanem ozvezd-

ju oglejte, kakšnega sija je komet. Potem pa veselo na lov, kajti upam, da ga boste tako lažje našli.

Na zvezdnem nebu najprej poiščite štirikotnik, ki predstavlja ozvezdje Pegaza. Pod njim boste opazili pet zvezd dela ozvezdja Rib, ki tvorijo petkotnik. V isti višini malo proti desni se nahaja že del zvezd Vodnarja. Na zvezdnici teh dveh delov ozvezdja leži tir Halleyevega komet. Z malo truda ga bomo dokaj hitro našli. Želim vam čimveč uspeha pri opazovanju pojava, ki ga bodo spet videli šele čez približno 76 let. Le redki bodo imeli srečo, da bodo lahko rekli: »To sem doživel dvakrat.« Pa veliko sreče!

Branje: Zanimivosti nočnega neba (V. Pirnat), Utrinki iz astronomije (M. Prosen), Astronomija (F. Hoyle), Astronomija (F. Avsec — M. Prosen).

HR. AN.

NOVOLETNI KONCERT NA BLEJSKI DOBRAVI

Z novoletnim koncertom, v katerem bodo nastopili: Moški pevski zbor iz Gorij, Moški pevski zbor DU Jesenice in moški pevski zbor Vintgar, bomo v nedeljo, 29. decembra, zaključili leto bogate in kvalitetne kulturne ponudbe na Blejski Dobravi.

Glede na to, da na Dobravi deluje le pevski zbor, je bila ta vrsta kulturnega snovanja najpogostejša na kulturnih in ostalih prireditvah.

Vzrok za močno razširjen program prireditev je praznovanje 10-letnice delovanja pevskega zbora, ki smo jo v februarju letos praznovali na Blejski Dobravi. Moški pevski zbor Vintgar je izvedel štiri celovečerne koncerte, od tega dva na gostovanjih, v goste pa je povabil oktet Svoboda France Prešeren, Dolenjski oktet, Moški pevski zbor DU Jesenice, Moški pevski zbor iz Gorij in Moški pevski zbor PTT iz Kranja.

Posebnost in prijetna popestritev sta bila nastopa članov amaterskega gledališča Tone Čufar z Jesenic in pihalnega orkestra Jeseniških železarjev.

Številni nastopi domačega zbora in gostovanja omenjenih skupin pomenijo tudi napredek v kulturnem

osveščanju krajanov. To potrjuje obisk, saj vsako od prireditev spremlja povprečno nad sto poslušalcev. Glede na delovne razmere pomeni tolikšen obisk veliko priznanje tistim, ki v enem letu namenijo zborovskemu petju skoraj mesec dela. Pevci smo veseli, da imamo toliko zvestih poslušalcev. Upamo, da se jim bomo z nedeljskim novoletnim koncertom primerno oddolžili.

Da so vse prireditve uspele, gre za sluzga nekaterim prizadevnim članom zbora, predvsem pa zborovodju Alojzu Vengarju, ki je poskrbel, da je naše petje bolj ubrano in postavljeno na trdno osnovo za napredek v prihodnje.

Nazadnje, vendar ne najmanj, gre za sluzga in za sluzga tudi gostujočim zborom in skupinam, s katerimi PD Vintgar uspešno sodeluje.

Andrej Černe

TEH NAŠIH ŠESTDESET LET ...

V avgustu je Jaka Čop pripravil že drugo samostojno razstavo Kozolec na Slovenskem v galeriji Dolik na Jesenicah.

Pripravljalni odbor v sestavi: Janez Gregori, Janez Žnidar, Monika Makovec, Izidor Trojar, Adi Fink in Franc Kolman je pripravil tradicionalno sedmo medklubsko razstavo Človek in jeklo 83, ki jo klub pripravlja vsako drugo leto. Pokrovitelj razstave je bila komisija za kulturo pri izvršnem odboru sindikata Železarne. Na tej razstavi je drugo nagrado za kolekcijo osvojil Franc Kolman.

V galeriji Dolik je foto klub pripravil samostojno razstavo Just in Adija Fink. Skupaj sta razstavila 84 barvnih fotografij.

Na Jesenicah je bila 9. gorenjska pionirska razstava v osnovni šoli Tone Čufar. Žirijo so sestavljali Črv, Fink in Kolman. Nagrade za kolekcijo so prejeli: Jože Konič prvo in Senad Salihović tretjo.

Na republiški razstavi Pionirski foto 83 v Artičah sta prejela Sandi Novak zlato, Peter Muhar pa srebrno medaljo.

Na republiški razstavi mladinske fotografije v Vuzenici so prejeli naši mladinci naslednje nagrade: Čušin prvo, Jani Novak tretjo, posebno nagrado pa Ivko Gregori.

Fotoklub je za izjemno razstavno dejavnost dosegel drugo mesto v Sloveniji.

Na 4. medklubski razstavi v Vuzenici so razstavljali Tone Kocijancič, Adi Fink in mladinci Branko Čušin, Ivko Gregori in Jani Novak.

Na razstavi v Novi Gorici so sodelovali Sluga ter Fink in Horvat z diapozitivi. Na razstavi Kamen 83 v Pulju je sodeloval Sluga.

V začetku decembra je umrl dolgoletni član Vladimir-Valodij Stojan. Rojen je bil 27. marca 1921 na Jesenicah. Bil je odličen fotograf krajinar in vsestranski organizator. V klubu je aktivno deloval od leta 1967. Leta 1973 je dosegel naziv fotomater I. stopnje. Na razstavah je prejel več nagrad in plaket za izjemne planinske in športne motive. Bil je tudi aktivni član PD Jesenice. Deloval je kot mentor mladih planincev na osnovnih šolah. Vsestransko se je razdaljal in dogorel. Živel je plodno življenje, bil je plemenit in nesebičen tovariš.

VEDNO V ARENI ŽIVLJENJA ...

Upravni odbor kluba je bil tudi v letu 1984 vedno sredi kulturnih dogajanj. Člani kluba so vestno beležili pomembne dogodke v občini. Članov je bilo tega leta 55, od tega 15 aktivnih razstavljalcev.

Franc Črv, fotomater I. stopnje je v salonu DOLIK razstavljal na temo Fotografije iz Železarne. To je bila njegova tretja samostojna razstava. Doslej se je s samostojno razstavo predstavil leta 1980 v Wolfsbergu (Avstrija) pod naslovom Narava, človek, delo, šport, v letu 1983 pa v Kranjski gori z razstavo Pokal Vitranc.

Na tretji samostojni razstavi je Črv predstavil motive iz naše železarne, na katerih sta v središču delavec in njegovo delovno okolje. Slike prepričljivo govorijo, kaj človek dela, kakšne misli ga obdajajo in da je življenje kljub senčnim stranem lepo. Fotografije Franca Črva so nima govorica o našem delovnem človeku-železarju, govorica, ki ne potrebuje razlage, ker je vsakomur razumljiva.

Sočasno s Črvo tretjo samostojno razstavo je odbor kluba priredil tudi retrospektivno razstavo fotografij Iva Koželja. Član kluba je bil nekaj časa pred drugo svetovno vojno in po njej, sicer pa je bil dolgoletni član FK Ljubljana. Njegove nagajene fotografije je objavila takratna mednarodna fotorevija Die Galerie. Ivo Koželj je svoje fotografije razstavjal na mednarodnih razstavah na Dunaju, v Tatavrosu, v Bostonu, v Antwerpnu, v Alžiriji, Varšavi, v Bruslju, New Yorku, Saprnu, Chicagu, Ottawi, Parizu, Milwaukeeju, Budimpešti, Anversu in Gandu, v Szegedu, pa še v Ljubljani, Zagrebu, Hrastniku in Mariboru. Poleg številnih diplom in pohval je prejel tudi brosnati medalji v Varšavi in Bruslju ter srebrno v Zagrebu. To je

bilo zlato obdobje slovenske klasične fotografije, katerega predstavniki so Janko Brance, Slavko Smolej, Janez Marenčič, Peter Kocijancič, Fran Krašovec, dr. Ivo Frelj, Jože Kološa, Ivo Koželj, Ciril Bem, Čoro Škodlar in Ferdo Vesel.

Koželj je bil ustvarjalen tudi na likovnem področju, kjer se je odlikoval v akvarelu in pastelu. V DOLIKU je bil tudi dolgoletni predsednik.

Odbor kluba je mrzlično delal naprej. Le nekaj dni po razstavi so pripravili 8. Interclub razstavo fotografij-84. Osma medklubaska razstava v salonu DOLIK je bila izredno kvalitetna. Fotografije domačih avtorjev niso zaostajale za deli gostov iz Avstrije.

Žirija je razdelila nagrade takole: dve zlati plaketi sta dobila Kurt Batschinski in Adi Fink, dve srebrni plaketi Andreas Tenczer in Vito Pretnar, dve bronasti plaketi pa Lee Baudisch in Jano Žnidar.

Tako si člani sosednjih fotoklubov uspešno izmenjavajo mnenja o novih poteh fotografije, novih tehnikah in kompozicijskih načelih. Tradicionalno sodelovanje je postalo ena od posebnosti našega mesta. Na otvoritvi razstave je Franci Črv prejel častno medaljo fotosekcije Naturfreunde za dolgoletno plodno in dobro sosedsko sodelovanje.

Junija je razstavljala Franci Črv kot gost fotokluba Radovljica v fotogaleriji Pasaža. Motivika je bila železarska — delo in človek v železarni. Obisk je bil izjemno dober.

Aprila je v Radovljici gostoval Franc Sluga, fotomater I. stopnje, v galeriji Pasaža je razstavljala fotografije z železarsko tematiko. Obisk je izreden.

Septembra je imel Franc Sluga samostojno razstavo v DOLIK. Njegova razstava je bila nekaj več kot samo vizualno informiranje. Izjemno visoka stopnja profesionalnosti, tehnične popolnosti in umetniškega vtisa so rezultati Slugovega dolgotrajnega ustvarjalnega zorenja. Sluga je izrazil predstavniki avantgardne realistične fotografije. Dosedanje Slugove samostojne razstave so: Junaki Planice-72, Planica-74, Za Steinerja, Prosti čas v objektivu, Metalurška tema in Prerez skozi delo.

Razstava je bila odlično obiskana in je naletela na ugoden odmev. Skratka, zanimivo srečanje z zanimivim avtorjem.

Oktober so povabili Jaka Čopa z njegovim priljubljeno pravljico Zlatorog v Slovenske gorice in Lenart ter v okoliške šole. S pravljico je doslej Čop navdušil že čez 14.000 otrok v domovini in v zamejstvu. Skratka, Jaka je potujoči ambasador, ki v mladih zbujajo zanimanje za gore in kulturni odnos do njih.

ZAHVALE

Ob izgubi dragega očeta, brata, strica in svaka

LUDVIKA JURMANA

upokojenca Železarne Jesenice se iskreno zahvaljujemo sosedom za vso pomoč. Zahvaljujemo se tudi vsem prijateljem in znancom za izrečeno sožalje.

Prav posebno se zahvaljujemo sodelavcem TOZD Livarna za denarno pomoč, za spremstvo na zadnji poti, tovarišu Avberju pa za govor ob odprtem grobu.

Se enkrat vsem iskrena hvala.

Vsi njegovi

Ob boleči izgubi mojega dragega moža

JANEZA KOSA-SERGIJA

se iskreno zahvaljujem vsem, ki ste ga obsuli s cvetjem ali kakorkoli drugače počastili njegov spomin, za izrečeno pisno in ustno sožalje ter za spremstvo na njegovi zadnji poti. Posebna zahvala tovarišu Janku Burniku za vsestransko pomoč v teh težkih trenutkih.

Vsem iskrena hvala.

Žalujoča žena Mira

Ob nenadni in boleči izgubi drage mame, babice, prababice in praprababice

CILKE KRISTAN

rojene Kuplenik

se iskreno zahvaljujem vsem, ki ste nam pomagali, nas tolažili, nam izrekli sožalje in jo pospremili na njeni zadnji poti.

Se posebej pa se zahvaljujemo sosedoma Veri in Franciju Svetini, sosedu Malejevi ter Marici in Ivanu Brce-Močnik za nesebično pomoč v teh težkih trenutkih. Hvala tudi Jaku Svetini za ganljive poslovnice besede ter pevcem za zapete žalostinke.

Vsem še enkrat iskrena hvala!

Vsi njeni

Ob boleči izgubi dragega moža, očeta in starega očeta

ANTONA MASTERLA

se iskreno zahvaljujemo vsem sosedom, družinam Rotar in Domc, sorodnikom, prijateljem in sodelavcem za izrečeno sožalje in darovano cvetje.

Iskrena hvala zdravnikom in osebju internega oddelka Bolnice Jesenice za nego, dr. Dežmanaovi za takojšnjo pomoč, pevcem za zapete žalostinke in vsem, ki ste ga spremili na njegovi zadnji poti.

Vsi njegovi

Zahvaljujemo se odboru sindikalne skupine gradbeno remontnih delavnic, vodstvu oddelka GRD in celotnemu kolektivu za lepa spominska darila ob upokojitvi, saj nam bodo drag spomin na dolga leta skupnega življenja in dela.

Obenem želim kolektivu GRD uspešen nadaljni razvoj in veliko delovnih uspehov!

Upokojenci

Težko prizadeti invalidi se iskreno zahvaljujemo Društvu invalidov Jesenice za obisk in darila.

Prav tako se člani z majhno pokojnino zahvaljujemo za ozimnico, ki nam je v veliko pomoč.

Vsem članom in delavcem odbora in predsednici Marici Potočnikovi želimo srečno, uspeha polno novo leto, največ pa zdravja!

Invalidi iz Podmežaklje

Sodelavcem HVŽ — odprema se iskreno zahvaljujem za denarno pomoč ob smrti mojega ata.

Dušan Kos

Kolektivu TOZD Strojne delavnice se zahvaljujem za novoletno voščilo in lepe želje. Želim jim še veliko uspeha.

Angela Prestor

Ob izgubi matere se iskreno zahvaljujem vsem sodelavcem na kontinuiti in ostalim za izrečeno sožalje in denarno pomoč.

Omar Alagić

Odboru ZB Sava in pionirjem OŠ Prežihov Voranc Jesenice se najlepše zahvaljujem za čestitko, obenem pa jim želim še veliko uspehov v novem letu.

Franc Ferne

Društvu invalidov Jesenice se najlepše zahvaljujem za obisk, darilo in novoletno čestitko. Vsem želim še veliko uspehov pri nadaljnjem delu.

Slavko Ivanovič

Osnovni organizaciji sindikata TOZD Strojne delavnice se najlepše zahvaljujem za denarno pomoč in čestitko. Vsem želim veliko uspehov in osebne sreče v letu 1986!

Ivan Kovač

Celotnemu kolektivu Železarne Jesenice želim srečno, zdravo in uspehov polno novo leto 1986! Z najlepšimi pozdravi

Maks Šilar

Sodelavcem Strojnih delavnic, obrat strugarna se zahvaljujem za novoletno voščilnico. V novem letu jim želim zdravja, sreče, osebnega zadovoljstva in delovnih uspehov.

Franc Resman

Osnovni organizaciji sindikata TOZD Strojne delavnice se najlepše zahvaljujem za pozornost, obenem pa želim vsem skupaj srečno novo leto 1986!

Hinko Zorko

Zahvaljujem se osnovni organizaciji sindikata KO-FI za denarno pomoč v času moje bolezni in za pozornost ob odhodu v pokoj.

Obenem se zahvaljujem sodelavcem centralnega skladišča Bela in elektro delavnice Javornik za pozornost in darila.

Vsem želim srečno novo leto!

Marica Noč

Ob izgubi dragega očeta se iskreno zahvaljujem sodelavkam in sodelavcem TOZD Valjarna debele pločvine, OTOP za denarno pomoč, za izrečeno sožalje in spremstvo na zadnji poti.

Vsem še enkrat hvala.

Marija Testen

Ob boleči izgubi tragično preminule mame in babice Antonije Kurbos se iskreno zahvaljujem sodelavkam in sodelavcem FRŠ; centralnega skladišča Bela, osnovni organizaciji sindikata KO-FI ter uslužbenkam in uslužbencu Stanovanjske zadruga Železar za denarno pomoč, ki mi je med boleznijo zelo dobrodošla. Obenem želim vsem srečno novo leto!

Tone Kurbos z družino

DEŽURNE TRGOVINE

V soboto, 28. decembra, bosta na Jesenicah od 7. do 18. ure odprti trgovini:
Delikatesa, Kašta 2 na tržnici, Titova 21, in
Delikatesa, poslovalnica 2, Titova 58.

V torek, 31. decembra, so vse trgovine odprte od 7. do 14. ure.

V soboto, 4. januarja, bosta na Jesenicah od 7. do 18. ure odprti trgovini:
Rožca, samopostrežna trgovina na Plavžu, Titova 79, in
Delikatesa, samopostrežna trgovina, Kašta 1, Cesta železarjev 20.

DEŽURNA LEKARNA

V januarju bo za občini Jesenice in Radovljica dežurna lekarna na Jesenicah.

OTVORITEV RAZSTAVE

V petek, 27. decembra ob 18. uri, bo v Kosovi graščini otvoritev razstave del akademskega slikarja Matjaža Schmidta. Predstavil se bo predvsem kot ilustrator. Vabljeni!

SMO ŠE POŠTENI?

V petek, 20. decembra, sem malo pred 17. uro v Stražišarjevi ulici izgubila majhno rjavo denarnico. Poštenega najditelja prosim, da jo vrne proti nagradi.

Mara Ravnikar
Stražišarjeva 5
Jesenice

NAGRADNA KRIŽANKA

Današnja križanka je nagradna. Za reševalce s pravilno MISLIJO so pripravljene naslednje nagrade:

ena nagrada 1.000 din,
dve nagradi po 500 din,
tri nagrade po 400 din,
štiri nagrade po 300 din.

Vsak lahko sodeluje pri žrebanju le z eno rešitvijo, ki naj jo pošlje v kuverti, na katero poleg naslova: Uredništvo Železarja, napiše še »nagrada križanka«. Rešitve pošljite do vključno torka, 7. januarja 1986, do 12. ure.

Kaj bomo gledali v kinu

KINO ŽELEZAR

27. decembra, amer. barv. thriller NEW YORK — MESTO STRAHU ob 17. in 19. uri, ob 21. premiera MOR-SKI VOLKOVI.
28. decembra, premiera amer. barv. astronavskega filma, 4 OSKARJI! FEST 85! POT V VESOLJE ob 17. in 20. uri.
30. decembra, franc. barv. pust. film SPRIJENEC ob 17. in 19. uri.
31. decembra, amer. barv. komedija DEKLIŠKI INTERNAT ob 17. uri.

KINO PLAVŽ

27. decembra, ital. barv. erot. film ZAVETIŠČE ZABLODELIH ob 18. in 20. uri. Predvajamo neskrjano originalno verzijo. Otrokom ne dovolimo ogleda filma!
28. decembra, amer. barv. komedija POROČNA ZVEZA ob 18. in 20. uri.
29. decembra, hongkonški barv. pust. film NEPREMAGLJIVI JUNAČKI ob 16. uri, ob 18. in 20. uri amer. barv. komedija POROČNA ZVEZA.

30. decembra, amer. barv. akcijski film GENERACIJA 84 ob 18. in 20. uri.
31. decembra, hongkonški barv. pust. film NEPREMAGLJIVI JUNAČKI ob 18. uri.

KINO KRANJSKA GORA

27. decembra, ital. barv. akcijski film BOMBARDER ob 18. uri.
28. decembra, angl. krim. film NOŽ ZA PROSTITUTKE ob 20. uri.

RAZSTAVNI SALON DOLIK JESENICE

V razstavnem salonu DOLIK je do vključno 8. januarja 1986 odprta vsak dan, razen ob nedeljah in praznikih in sobotah popoldan, od 9. do 12. ure in od 16. do 19. ure razstava slik Maria Vilharja iz Ljubljane.

Razstavnici salon DOLIK želi vsem obiskovalcem SREČNO NOVO LETO 1986.

VAŠA NAŠA MATINEJA

V nedeljo, 29. decembra, bo zadnja VAŠA NAŠA MATINEJA v letošnjem letu. Igrico o RDEČI KAPICI bodo zaigrali in zapeli otroci osnovne šole iz Ribnega.

V predstavi sodelujejo otroci-igralci s pomočjo ročnih lutk, sodeloval bo tudi pevski zborček.

Ne pozabite na zadnjo letošnjo VAŠO NAŠO MATINEJO.

Predstave bodo: v nedeljo — ob 10. uri v dvorani GTC, — ob 14.30 v dvorani na Breznici in ob 17. uri v KAZINI Park hotela na Bledu.

POHVALE ZA »LEPE ROŽE IN VARSTVO OKOLJA«

Komisija za »Lepe rože in varstvo okolja« pri Turističnem društvu Jesenice je ugotovila, da so se v letu 1985 posebno prizadevali pri okrasitvi Koroške Bele z rožami in zelenjem naslednji krajin: Sonja Anderle, Francka Bambič, Marija Burnik, Minka Bohinc, Rezka Borše, Mara Blagne, Simona Biček, Anica Cimprič, Feho Filipovič, Jaroslav Hevadih, Husejim Hodžič, Slavi Javornik, Franc Kmet, Marica Kambič, Francka Kralj, Mara Kozamernik, Jože Konič, Neofazim Kristan, Marija Lasnik, Ana Lansček, Marija Likozar, Marija Markež, Milka Malej, Desmin Mihajlovič, Mina Oseček, Franc Piber, Pavla Papež, Marija Plevnik, Rosim Posič, Lucija Rožič, Jože Razinger, Marija Repič, Nevenka Smolej, Ivan Sulc, Drago Slanič, Nevenka Stojanovič, Anica Smolej, Francka Štefanciosa, Niko Trkula, Kristina Vister, Dora Vister, Anica Vister, Ivanka Vidmar, Marija Vidic, Sašim Zosat in vsa Šmidova ulica.

Posebno lepe rože so imeli: Ivanka Jalen, Angela Murovec, Ivan Triplat in Zlata Zavelcina, ki bi sicer zaslužili za prizadevnost značke. Ker pa lahko značko isti osebi podelimo le enkrat, so zato med posebnimi pohvalnimi.

B. B.

MANJŠA VEPE-TINA PRITOK BUGA V BELORUSIJ LETALO REPUBLIKA V ZAH. AFRICI (BAMAKO) VRSTA SPUNEGA EADJOVO-LJEVANJA ČAMPA STEFAN 5 15 42 7 14 6 11 8 10 13 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100									

PLANINSKO PREDAVANJE V GORJAH

Planinsko društvo v Gorjah, ena najbolj množičnih in marljivih organizacij v KS Gorje, bo tudi v letošnji zimski sezoni pripravljalo planinska predavanja spremljana z barvnimi diapozitivi.

Lansko zimsko sezono so pripravili kar štiri. Predavanja se nanašajo na naša in tuja gorstva, predavatelji pa so iz sosednjih planinskih društev, večina iz alpinističnih sekcij. Lani je predaval tudi član matičnega PD iz Gorij alpinist inž. Žumer iz Spodnjih Gorij.

V četrtek, 19. decembra, je v domu Partizana v Gorjah predaval Tomo

Česen, in sicer o jugoslovanski himalajski alpinistični odpravi na Jalung Kang. Predavanje je bilo sila zanimivo, saj nam je predavatelj nazorno prikazal lepoto in divjino tega daljnega himalajskega gorstva. Upamo le, da bo podobnih predavanj še več in da bi bila obiskana vsaj tako kot lanska.

Jože Ambrožič

REKREATIVCI TOZD TRANSPORT NA ZAKLJUČNEM VEČERU

Da športna rekreacija v TOZD Transport res živi, je bilo vidno tudi ob razglasitvi rezultatov internega tekmovanja za leto 1985 in na družabnem večeru, ki je bil v restavraciji Železarne Jesenice zelo dobro obiskan.

Dvaindevetdeset sodelavcev in štiri sodelavke so v letošnjem letu nastopili na internih, medobratnih in občinskih tekmovanjih. Nekateri z več, drugi z manj uspeha, vsi pa z mislijo, da se morajo po napornem delavniku rekreirati, sprostiti, pa tudi poveseliti. In tam, kjer je prisoten zdrav, športen duh, družabnost, tam je tudi zdrav kolektiv. Ta moto je sprejela komisija za rekreacijo TOZD Transport pred štiri leti in ga je vsa ta leta pod vodstvom Miloša Kerneca uspešno uresničevala. Tako je bilo tudi letos, ko so pripravili enajst internih tekmovanj in na zaključnem večeru nagradili najboljše športnike rekreativce in vse tiste, ki so kakorkoli pripomogli, da so bila vsa tekmovanja uspešno izvedena.

Pa pogledajmo, kdo so najboljši športniki TOZD Transport v skupni razvrstitvi:

1. Miloš Kerne, 2. Mitja Resman, 3. Boris Zemva, 4. Brane Bakič, 5. Boštjan Šoberl, 6. Jure Kalan, 7. Boris Drobnak, 8. Jože Čufar, 9. Ivo Črv, 10. Miro Kalan, itd. Nagrade za pomoč pri organizaciji tekmovanja pa so dobili: Andreja Jamar,

Lado Skube, Irena Kučina, Stanko Biago, Janez Bohinc, Smučarski klub Jesenice, Smučarski klub Mojstrana — akrobatska sekcija in namiznoteniški klub Jesenice.

Po razglasitvi rezultatov je prišel na vrsto družabni del večera, ki sta ga popestrila Janez Hrovat s planinskimi filmi in Silvo Kokalj s čarovnijami. Komisija za rekreacijo pa je pripravila šaljiva tekmovanja, kviz in srečelov, za katerega so nagrade (32) v popoldanskih urah naredili sami.

Tako je minil rekreativno-družabni večer delavcev Transporta, veselo in sproščeno, kot vsa tekmovanja, na katerih so sodelovali. In če v Železarni ugotavljamo, da zanimanje za športno rekreacijo upada, ta ugotovitev za športnike TOZD Transport ne velja, saj jih je iz leta v leto več in želijo si, da bi bilo tako tudi naprej.

Za konec pa še tisto, kar je bodlo v oči vse prisotne na družabnem večeru. Vabljenih gostov, tistih, ki se v Železarni in občini profesionalno ali amatersko ukvarjajo z organizacijo rekreativnih tekmovanj, ni bilo. Zakaj, vedo sami; prisotni na zaključnem večeru pa so si mislili svoje. ...

-tok

JEŠENIŠKE TELOVADKE PONOVRNO USPEŠNE

Jeseniške telovadke so se v soboto, 21. decembra, udeležile 15. Hollyevega memoriala v Brežicah. Tekmovanje je bilo hkrati za tekmovalec II. selekcije tudi izbirno.

Med 55 pionirkami iz desetih slovenskih društev je ponovno zmagala jeseničanka Sandra Možina. Na vseh orodjih je prejela najvišje ocene ter v skupnem seštevku za pol točke prehitela drugouvrščeno Karmen Slibar iz Ljubljane.

Vrsta Jesenic pa se je med enajstimi vrstami izkazala z drugim mestom. Zmagala je izbrana vrsta Ljubljanske gimnastične zveze. Ker pa je jeseniška vrsta tekmovala brez rezervne tekmovalec je uspeh zato toliko večji.

V mnogoboju se je Milena Klemen kljub dvema padcema z gredi uvrstila na

deveto mesto, Saša Obid je bila dvanajsta, Alenka Dovžan pa trinajsta.

REZULTATI:

Ekipno: 1. LGZ, 1425 točke; 2. Jesenice, 114,80 točke; 3. Zelena jama II., 142,65 točke (sodelovalo je 11 vrst).

Posamično: 1. Sandra Možina, 38,50 točke; 2. Karmen Slibar (LGZ), 38 točk; 3. Sandra Čalič (LGZ), 37,25 točke; (4) ... 9. Milena Klemen (Jes), 35,65 točke, ... 12. Saša Obid, 35,40 točke; ... 13. Alenka Dovžan, 35,25 točke.

tm

NAMIZNI TENIS

ZMAGI ČLANSKE EKIPE

19. decembra je bil na osnovni šoli Tone Čufar šahovski turnir za našo šolo in osnovno šolo Prežihov Voranc.

Tisti, ki smo se želeli pomeriti v znanju šaha, smo se popoldne zbrali v glasbeni učilnici. Mentorja sta nas razdelila v skupine mlajših in starejših pionirjev. Dobili so še zadnja navodila. Vzpodbudne besede tovariša Ivelja so nam dvignile tekmovalno moralo, tako da smo se samozavestno lotili vedno močnejših šahistov s Prežihove šole. To se je na koncu tudi obrestovalo. Sicer smo izgubili, vendar je bil rezultat precej izenačen, 12:10 za naše nasprotnike. Pri starejših pionirjih je bil izid 5:1 za Prežihov Voranc. Edino zmago za naše je dosegel Ivan Trajkovič, najboljši šahist na naši šoli. Mlajši pionirji so svoje partije odigrali dosti boljše in premagali Prežihove šahiste z 9:7.

Šah razvija v nas smisel za logično mišljenje, hkrati pa je prijetna in koristna zabava, zato si takih tekmovanj želimo čim več.

Goran Parižanin
dopisniški krožek
OŠ Tone Čufar

OBVESTILO SMUČARSKEGA KLUBA JESENICE

Smučarski klub Jesenice obvešča, da so pričeli vpisovati v smučarski klub in izdajati smučarske izkaznice Smučarske zveze Slovenije za sezono 1985/86.

Vabijo vse ljubitelje zimskega športa, ki želijo postati člani SK Jesenice in dobiti smučarsko izkaznico SZS, ki ponuja 15 bonov z 10 odstotnim popustom pri nabavi smučarske opreme, nakupu kart za vožnjo z žičnicami in ostale ugodnosti.

Vse informacije dobite ob vpisu v klub v trgovini »Slovenijašport« na Titovi, vsak dan od 7. do 19. ure in v sobotah od 7. do 12. ure.

S seboj prinesite eno sliko, v velikosti 2×3 cm; članarina za pionirje znaša 500 dinarjev, za drasle pa 1.000 dinarjev. Boni in nalepka stanejo 12 dinarjev, izkaznica pa 12 dinarjev.

Izkaznico in bone lahko dvignete tri dni po vpisu v klub.

Smučarski klub vas vabi, da se v čim večjem številu vpišete v klub in mu s tem pomagate, da bo lažje deloval in vzgajal otroke v dobre smučarje.

DOGAJALO SE JE V KRANJSKI GORI

Zmagoslavje Roka Petroviča

Rok Petrovič zmagovalec slaloma v Kranjski gori

Bojan Križaj naš najboljši v veleslalomu

»Veliki« Ingemar Stenmark in direktor Elana Dolfe Vojsk

Jeseničan Grega Benedik, sedemnajsti v slalomu

(foto: F. Črv)

1. SKL — ŽENSKÉ

MARIBOR : JESENICE 61:84 (23:41)

Maribor, dvorana na Sejmu, gledalcev 20, sodnika: Galun (Sl. Bistrica), Geld (Šentilj).

Jesenice: Deretič 4 (2:2), Šmitran 2 (4:2), Felc 17 (6:1), Bartelj, Stražisar 17 (8:5), Krznarič 26 (5:4), Ulčar 12 (3:2), Smolej 6.

Ekipa košarkaric jeseniškega kluba je v Mariboru igrala le z osmimi igralkami. Kljub dogovoru, da morajo zmagati, je bilo težko verjeti, da bodo nadoknadile nesrečno izgubljene tekme v prvem delu prvenstva. Z Mariborom so namreč v zadnji tekmi zadnjega prvenstva visoko izgubile.

Tokrat pa so predvsem z dobro obrambo povsem razbile igro nasprotnice. Ni jim bilo težko razviti hitrega prehoda v napad, v protinapadih pa so bile Felčeva in Krznaričeva neustavljivi. V primerih, ko so gostiteljice uspele organizirati obrambo, pa so Jeseničanke s kolektivno igro brez večjih težav prihajale do neoviranih metov na koš.

Za zmago in odnos do igre v Mariboru zaslužijo vse igralke jeseniškega kluba pohvalo. Uspeh v Mariboru obljublja dobro predstav v soboto, 28. decembra, ko se bodo jeseniške članice v telovadnici CSUI pomerile z igralkami KK Cimos, v zadnji tekmi prvega dela prvenstva. Tekma bo ob 18. uri.

T.

NOVOLETNI TURNIR

Šahovsko društvo Jesenice organizira novoletni nagradni turnir, ki bo v soboto, 4. januarja, ob 9. uri. Turnir bo po švicarskem sistemu — devet kol. Vsak igralec bo imel 15 minut časa za partijo. Na turnirju lahko igrajo vsi šahisti. Šahisti, ki niso člani SD Jesenice, pa morajo plačati pristopnino 200 dinarjev.

Vabljeni!
Odbor SD Jesenice

vojaki!

Ste ta trenutek v Jugoslovanski ljudski armadi? Tja ste odšli po končani šoli? Se niste zaposleni ali pa si želite boljše ga dela? Potem

preberite!

V prihodnjem letu boste spet oblekli civilko. Doma vas pričakujejo dekleta in žene, ki si želijo vaših objemov in vaše ga denarja. Morali se boste

zaposeliti

da boste ustregli vsem. Tudi vi si že želite, da bi lahko delali za lastno glavo, da bi delali na strokovnih in odgovornih delovnih mestih, da bi upravljali sodobne stroje in naprave, da bi spoznali nove sodelavce in tovariše.

Imamo rešitev za vas. Na Jesenicah bomo v letu 1987 poglani

jeklarno 2

kjer vas čaka dobro delo in dobri osebni dohodki. Če le hočete. Oglasite se v kadrovske službi Železarne, ko boste spet v civilu.

PREDAVANJE Z DIAPOZITIVI

V sejni sobi Planinskega društva Javornik-Koroška Bela bo v četrtek, 26. decembra, drugo predavanje z diapozitivi v letošnji sezoni. Predavanje bo ob 18. uri, njegov naslov pa je Potovanje po južni Ameriki. Predavala bo Diana Lavrih iz Radovljice.

Naslednje predavanje bo 9. januarja.

Vabljeni!

(Nadaljevanje z 31. strani)

Bodi moj mali princ
in jaz naj bom
tvoja cvetica —
čeprav bova morda
nekoč zato jokala.

Bodi moje skrivnostno drevo
in jaz naj bom veter
v tvoji krošnji —
čeprav bova morda
nekoč zato jokala.

Bodi moja bela ptica
in jaz naj bom tvoja
pesem —
čeprav bova morda
nekoč zato jokala.

— — —

Za menoj je prazna noč,
pred menoj
prazen dan.
Jutro je zadehtelo
mimo mene.
Mrak
je odšel brez slovesa.
Odgrinjam zaveso.
Vse je prozorno.
Vse je prazno.

Kričim,
ujeta v prah tega dne,
izgubljena med sledovi
nešteti korakov,
golobi
se ne zmenijo zame.

Zakaj ljubezen
tako boli?

— — —

Zaplesala bi med bele breze
in v opoju dišečega jutra
pozabila na sivino
včeraj.

Tkala bi veter v sanjsko preprogo
in na njej poletela v
jutri.

Objela bi tvoj pogled
in zašepetala tvojemu nasmehu;
glej, najih
danes.

— — —

Diham sončen dan
in modrino neba,
vonj po utrujeni zemlji.

Diham sebe
sredi modrine
in okus po sladki sreči.

Diham veter
in šepet korakov.

Diham ljubezen
in zaupanje vate.

Zadihaj še ti z menoj,
z vsemi pljuči,
to življenje.

— — —

Med nama
tenka zlata nit
napeta kakor struna
že tisočkrat pretrgana
in znova zavozlana
zlato se je zdrobilo z nje
glej, ptice so zbežale
zdi se, kot da niso te
nikdar, nikdar poznale

LISTI izhajajo kot priloga tednika
ŽELEZAR — glasila delovnega ko-
lektiva SOZD SZ Železarna Jeseni-
ce. Ureja kulturno umetniški klub
DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice,
glavni in odgovorni urednik Joža
Varl.

BOŽIDAR LAKOTA PESMI IZ ZBIRKE »LUCIFERJEV PADEC«

NEKAJ VPRAŠANJ ORFEJU GLEDE NEMOŽNOSTI UTOPIJE

I
ti ki bereš moje skrivne misli moje srce
moj obup
ti ki poznaš pot po kateri so se pritepli ti
časi

k nam
ti tudi vidiš solze v mojih očeh in veš
da ne smem reči žalosten sem
ta prekleti čas me zasleduje kamor se

tudi iz tvojega naročja Tatjana mi govori o
okoliščinah in obstoječi situaciji
v tej travi šepeta iz teh kozarcev gleda
in če greš v hribe ali trgovine te pozdravlja
s posmehom

pravijo če ti rečeš besedo se zidovi
razmaknejo
pravijo da češnje zacveto če zapoješ
da se nebo zvedri da sonce posije da

kakor sence
da zbeže vse težke misli
radost zažari

ti pa molčiš, mar je že tudi tebe čas
zastrelil
ti je usmratil pesem, ne opravičuj se
saj sem jo že tisočkrat slišal:

objektivne okoliščine in
obstoječa situacija

II
kajti čisto drugače je to
čisto drugače
dežuje
ampak včasih čisto drugače
lepo hišo imaš gospod Greznik in

zadovoljen si
lep vrt imaš — dalje in hijacinte cveto —
zadovoljen si
ko pomisliš na druge se ne moreš
pritoževati nad

svojo penzijo
gospod Greznik pravi kače ne gnezdiijo v
razpokah
jutrišnjega dne kar zadovoljen sem

pa tudi otroka si je že spravil h kruhu
gospod Greznik se pravkar spopada z
dunajskim zrekom in
paradižnikovo solato

gospod Greznik napravi sem ter tja
kakšen zmeren požirek — pravi
da mu še najbolje paše cviček
menda zaradi kisline in sploh zaradi

zdravja
zlekne se v naslanjač v dnevni sobi in bere
časnik
no, pa sem dočakal prve korake po mesecu
reče in obrača liste

priziga cigareto
nič zanimivega ni z gospodarstvom so
težave v Biafri v Vietnamu

na Češkem pa tako ni nič novega, niti na
Bližnjem vzhodu reče
potem gre v bufet debatirat o gospodarski
politiki in sploh o vsem

kar mene poslušajte, pravi, kup izkušenj
imam
po kosilu navadno malo zadremlje
če bo kdo prišel recite da me ni doma

pravi
potem gleda televizijo in se jezi nad
programom

potem se odpravlja spat
to presneto vreme pravi že spet me daje
revma

po strehi pa škreblija dež
škreblija dež
in reke naraščajo

III
tako prihaja ura velike tišine ko se nič več
ne zgane

ko so vsi vrhovi poraženi
ura svete tišine ko so gore poravnane in
studenci usahli

svoje moči si daroval zemlji
in zacvetela je
beton

koliko vozov sena je že požrl ta hlev
koliko željev
koliko mleka koliko telet je že požrlo

in cerkveni zidovi koliko tvojih prošenj so
slišali
bog je neskončno dober in ti
odpušča grehe

venec gora ki prireže pogled spred tvojega
praga je
poslednji rob tvojega sveta
toda za ljubezen veš za red veš za cesarja

in za boga in
zakaj imaš roke
za smrt veš in za težke in dobre čase za
starost in samoto

za neobglenost
veš za streho da pušča in da denarja ni
a bog je neskončno dober
odpušča ti tvoje grehe

sinovi so preprosto odšli in niste si rekli
zbogom
ne vračajo se ne vrnejo se kajti odšli so
molče in niso rekli zbogom

kakor čakaš tako prihaja
ura velike tišine
kot dolg zamolklo dolg
koničast zvok

da te prepili
TURKI spet
jezdijo

NARCIS

V ogledalu besede se zrcali tvoj obraz,
lepotec
tvoja dejanja, tvoje trpljenje, tvoja
ošabnost in

pomanjkanje ponosa, tvoja krutost, tvoja
hlapčevska
ponižnost in zahrbtnost
je torej bolje molčati, da te ljudje ne

zagledajo
tako omejenega in podlega
da se ne prestrašijo resnice in odmaknejo
svojih dobrih rok tistih rok, ki tako rade

pomagajo
človeku v stiski — tistemu ki ga ljubijo in
spoštujejo
je torej bolje molčati, je torej bolje

da se medsebojno ščitimo — koliko lahko
škoduješ?
nekoč si govoril, da je svet grd — kaj si

storil
da bi postal boljši in kaj da je tak kot je?
na čem je večji tvoj delež?

o ta obraz hlapca
nališpan z zvenečimi frazami in
samohvalo

KDO IZ MENE POJE:

LJUDJE, LJUDJE, LJUDJE...

Jaka Torkar: Tone Čufar (rjava kre-
da)

V 65. številki LISTOV s svojimi pri-
spevki sodelujejo: Diamant Abrashi
(poezija), Zvonimir Balog (poezija),
Emil Cesar (literarna zgodovina), Va-
lentin Cundrič (prevod), dr. Iva Curk
(varstvo naravne in kulturne dedišči-
ne), Valerija Čučnik (poezija), Marjan
Čufar (poezija), Milan Dolgan (literar-
na zgodovina), Lenise Erdrich (proza),
Benjamin Gracer (poezija, literatura in
vzgoja, prevod), Damjan Jensterle (pro-
za), Sonja Koranter (poezija), Ivan Kri-
žnar (književna kritika), Božidar Lako-
ta (poezija), Darja Lenardič (prevod),
dr. Marek Lenardič (ekologija, izreki),
Janez Meterc (zgodovina), Valentin Po-
lanšek (poezija), Ana Staze (poezija),
Marica Uršič (poezija), Joža Varl (spo-
minski zapis) in učenci osnovne šole
Jeseniško-bohinjskega odreda Kranj-
ska gora.

Reprodukcije slik so delo pokojnega
mladega slikarja Viktorja Gregorčiča,
dokumentarne fotografije Tehničnega
muzeja Železarne — foto službe.

LISTI

Uredil kulturno-umetniški klub TONE ČUFAR

Številka: 65/XV

Jesenice, 26. 12. 1985

EMIL CESAR

»KMALU BO SVET GLEDAL NAZAJ KAKOR NA GROZOTNO PRAVLJICO«

Ob 80-letnici rojstva Toneta Čufarja

Več kot štirideset let je minilo od dne,
ko se je zaključila v Sentvidu pri Ljubljani
življenjska in s tem tudi pisateljska pot
Toneta Čufarja, osemdeset let pa je minilo,
odkar se je delavskim staršem rodil na
proletarskih Jesenicah. Spomin nanj je
ostal še do danes izredno živ; zato je prav,
da si končno zastavimo tudi nekoliko dru-
gačna vprašanja in skušajmo v zvezi z
njim odgovoriti vsaj na nekaj od njih. Ta-
ko, kakšen je pomen Toneta Čufarja v
predvojni socialni slovenski književnosti,
kakšen je bil odmev njegovega dela med
slovenskim delovnim ljudstvom in končno
tudi, kakšen je bil odziv Čufarjevega dela
med jeseniškim delavstvom. Že takoj pa
naj povem, da so po sporočilni vrednosti
rezultati njegovega dela izjemni, čeprav se
približamo zreli pisateljski podobi šele v
zadnjem predvojnem delu, nedokončanem
romanu Ljudje iz kleti.

Pojasnilo to našo pravkar postavljeno
trditev z nekaterimi pomembnimi, morda
tudi premalo kratkimi poudarjenimi ugotovitva-
mi:

Tone Čufar se je bil kot delavski otrok
izučil za mizarja. Oče, sam delavec v žele-
zarni, je želel, da si sin pridobi bolj preci-
zen poklic. Pregledovanje risb v njegovi
zapuščini, ohranjene so v železarskem mu-
zeju na Jesenicah in so nastale v mojstrski
šoli, kažejo na izredno umetniško nadarje-
nost, ki jo odkrivamo tudi pri drugih Ču-
farjevih otrocih, pesnikovih bratih in se-
stri.

Kdaj je začel pisati, kdaj se je zavedel
vloge in pomena pisanja in kdaj se je tudi
sam odločil zanj, ne vemo. Sodili pa bi, da
se je ob nacionalni in socialni osveščenosti
dóma, zlasti očeta, ki je čutil dolžnost, da
med borce za nove družbene odnose vklju-
či sinove, tudi sam kmalu aktivno vključil,
to pa mu je hkrati nudilo trdno možnost za
leposlovno delo. V takem okviru je tudi vi-
del dokaj optimistično pot za dosego svojih
visoko zastavljenih ciljev. Kakršnokoli
ugibanje, kdaj je začel pisati po vsebini
njegovih rokopisov, kjer bi najprej iskali
odgovor na tako vprašanje, ne nudi ustrez-
nega odgovora. Po objavljenem delu, pri
tem mislim na periodični tisk, sklepam, da
se je pojavil v njem po neznanem, dokaj tr-
dem začetniškem delu kot že življenjsko
prekaljena in umetniško izdelana osebnost.
Edini dokument, ki sodi vsaj po doga-
janju v zgodnje obdobje njegovega življe-
nja je pesem, ki obtožujoče opisuje obdobje
njegovega poklicnega učenja, ki je, kar
ni značilno le za Čufarjevo pisanje, temveč
tudi za njegov značaj, optimistična. Njen

konec je vzpodbuden, v kar ga sili tudi vi-
soko zastavljeni življenjski cilj — postati
pisatelj: Pesem se zaključil takole:

Obup se me loteva,
v misli se mi grize,
a mu zdaj ne klonim,
še je volja v meni,
še so nade v srcu,
da prestanem leta
žalosti, trpljenja,
da prestanem zimo,
ki kar nič ne jenja,
da premagam psovke,
kletve in udarce,
se podstrešja rešim,
vse njegove groze,
in v življenju novem
želje po lepoti,
soncu in radosti
si nekoč utešim...

Ne bi mu pa to uspelo brez podpore je-
seniškega delavstva, ki je tenkočutno oce-
njevalo njegove težnje, jih presojalo po de-
lu in ga po svojih močeh tudi podpiralo s
tem, da so poslej uprizarjali njegova dram-
ska dela, z njimi gostovali po slovenskih
industrijskih središčih in s tem prispevali
k njegovi uveljavitvi v slovenskem prostoru,
ter prebirali njegovo delo. Nudili so mu
vzpodbudno in dragoceno moralno podpo-
ro. Zato je že leta 1927 prvo uprizarjeno de-
lo Jutranja molitev, pomenila za Čufarja
močno pisateljsko afirmacijo, kar dokazu-
je tudi podelitev trnovega venca s simboli-
čnim pomenom, po končani predstavi. Ka-
ko upravičena je bila tako pronicljiva oce-
na rojakov, dokazuje že uprizaritev drame
Polom, ki odkriva dobro poznavanje ta-
kratne problematike, prav tako pa tudi
razmer v takratni slovenski socialni demo-
kraciji. Drama je odkrito pokazala na ne-
zdravo stanje v strokovnem vodstvu. Da so
v njem pravilno razumeli Čufarjevo sporo-
čilo, dokazuje tudi izredno močna ofenziv-
nost, ki je zajela slovenski revialni tisk in
ki je želela dokazati, da Čufar ni pisatelj in
da to nikdar ne bo. Prepričan pa sem, da
nekateri kritiki Čufarjevega dela pravega
namena in vzroka niso doumeli, čeprav bi
si lahko zastavili pri pisanju kritike vpra-
šanje, zakaj tako silovit napad na literar-
nega začetnika.

Kakšno pa je bilo delo in kako ga je
ocenjevalo jeseniško delavstvo, naj poja-
sni naslednji dogodek: Ko so dramo igrali

(Nadaljevanje na 2. strani)

na gledališkem odru jeseniške Svobode, so gledalci videli v orisu negativnega junaka Rojnika posamezne ljudi z desnice, v Jurmanu pa delavca, borca za pravičnejše družbene odnose, komunisti. Vendar pa nam to v celoti še ne odkriva vpliva, ki ga je imelo delo na gledalca. O tem govorijo spomini Vencelja Perka: Ko je potem 1935. leta sledila v jeseniški železarni splošna stavka, so zaupniki delavstva takoj storili vse za njeno legalizacijo. Tako je odšel Perko kot delavski zaupnik na sresko načelstvo v Radovljico in stavko prijavil oblastem. Ko je prišel potem na Jesenice na mestnik sreskega načelnika, ga je Perko spremljal v železarno. Vhod v tovarno so stražile delavske žene, ena od njih pa je zaklicala za Perkoma, ko je videla, s kom gre: »Vencelj, glej, da se boš tako držal kot Jurman v stavki.« — namreč Jurman v Čufarjevi drami Polom. — Čufarjeva dela so torej vzpodbujala delavce k doslednemu in nepopustljivemu boju. — Pri ljubljenosti med jeseniškim delavstvom razkriva tudi podatek, da so njegova dramska dela uprizorjali povprečno dvainpolkrat in to vedno v povsem polni dvorani: Polom pa so zaradi velikega zanimanja uprizorili celo trikrat. Tega ne navajamo kot literarnozgodovinsko podrobnost, ki naj dokaže Čufarjevo literarno moč, temveč zato, ker to dejstvo govori predvsem o tem, da je bil z aktualnim posegom v perečo družbeno problematiko, pri tem ga ni mogel ustaviti noben, celo lasten eksistenčni pomislek, glasnik svojega razreda, z močnim sugestivnim vplivom.

Ob poznavanju povprečnega človeka bi sodili, da bi vztrajni in nizkotni pritisk, kakršnemu je bil izpostavljen, drugega zlozil, Čufar pa ga je prenašal z zavestno predanostjo in tenkosluhim odkrivanjem resničnega ozadja zanj. Menim, da je bil vsega tega zmožen zato, ker je presojal dogodeke s širšega ter globljega družbenega in političnega stališča.

Kako močna je bila vez med delavstvom in njihovim leposlovnim glasnikom, kaže tudi naslednji dogodek: Ko so se člani jeseniške Svobode odločno zoperstavili napadu centrale v Ljubljani in so bili zato iz nje izključeni, njihove revolucionarnosti s tem niso mogli zatreti. Namesto Svobode so ustanovili podobno društvo Enakost, za odgovore na napade Svobode pa jim je odstopila prostor revija Književnost, ki jo je urejal Bratko Kreft. Tu so se odločno borili in zagovarjali svoja stališča, med drugim pa se tudi krepko zavzemali za svojega Čufarja. Zdi se mi, da so bili njihovi napadi še toliko bolj borbeni, ker so pri tem ščitili svojega rojaka.

Sicer pa je zanj kot pisatelja značilna odprtost za pravično in konstruktivno kritiko. Vedno je bil pripravljen na to, da spozna kaj novega, da se česa nauči in poglobi svoje pisanje. Tako je bilo že pri prvem večjem Čufarjevem proznem delu Februarska noč. O delu je spregovoril Edvard Kardelj in ocenil žive, literarno izdelane like z idejnega aspekta, pri tem pa pokazal na njihovo pravilno usmeritev v idejni boj. Dokaz, da je Kardeljeva kritika pri Čufarju padla na rodovitna tla, je pozneje nastala drama Polom.

Cankarjeva vizija vloge delavstva, ki naj bi v socialistični družbi prevzelo nase skrb tudi za nacionalno kulturo, je našla verjetno svoje prve uresničevalce prav med jeseniškimi železarskimi delavci in to spet prav v zvezi s Čufarjem. Ko so mu bila po sporu s Svobodo in socialno demokratskimi sindikati zaprta vrata njihovih založb, je bilo jeseniško delavstvo tisto, ki je s kljubovalno zavestjo omogočilo na Jesenicah natis groteske Mali Babilon. Delo je nastalo v ljubljanskem preiskovalnem zaporu, izšlo pa je v založbi glasila Naš kovinar. Ustanovile so ga napredne politične

sile na železarskih Jesenicah, kot protutež tovarniškemu glasilu, s katerim so hoteli lastniki po fašističnem vzoru ustvariti navidezno sožitje med izkoriščevalci in izkoriščanimi.

Čufarjevo življenje je bilo vse prej kot lahko prav takšna je bila tudi njegova pisateljska pot, saj se je moral kot pisatelj še in še dokazovati in v boju za svoj obstanek misliti tudi na večkratni ponatis istega dela. Kljub temu pa so se ob njem zgedovali. V zvezi s tem velja omeniti Jožeta Moškriča in njegovo dramsko delo. Hkrati pa odkrivamo spoštljiv odnos do njega in njegovega dela tudi pri Antonu Tancu, ki prav zaradi tega ni izpolnil naloge v naročeni kritiki v glasilu socialnodemokratske stranke Delavska politika v zvezi z dramo Polom. Spoštovali in cenili pa so ga tudi mnogi drugi.

Sicer pa so bili Čufarjevi trdoživo visoko zastavljeni cilji, ki dajo življenju pravo podobo in vrednost res taki, da so bili vredni spoštovanja. Pisnih virov o tem ni veliko, sodili so v njegovo intimno, zato je toliko pomembnejše, da je to stran življenja sam nekoliko odstrl v poslovnem pismu Silviri Tomasinijevi, v katerem se prepletajo globoki izrazi čustva in tovarštva. Življenjsko polnost bi našla v vsem, »kar daje življenju vrednost«. V nadomestilo za tako življenje pa se tolaži z nesebično zavestjo, da njegova žrtev in žrtvovanje vseh padlih ne bo zaman — da bodo uživali sadove resnične svobode drugi. Tako nesebičnih misli in takega zadoščenja pa so bile zmožne res samo velike osebnosti.

Ostali pa bi na pol poti, če ne bi ob Čufarju opozorili še na širši pomen njegovega dela, ob njem pa tudi na delo drugih pisateljev socialne stvarnosti v procesu revolucionarnega delovanja, zlasti v zadnjem desetletju pred drugo svetovno vojno. — Vsi ti pisatelji so podpirali idejna prizadevanja ilegalnega, legalnega in pollegalnega komunističnega tiska na svoj-ski, tehten, suggestiven in izviren način: s svojim leposlovnim delom so utvrdjali predstave o profilu socialno formiranega človeka in s tem konkretno vplivali na idejno oblikovanje našega delavstva. Tak način pa je bil v procesu družbenega osveščanja pomemben tudi zato, ker je leposlovje kljub svoji idejni osti laže ušlo budnemu cenzorjevemu peresu kakor politični prispevki v legalnem partijskem tisku. Tako je bilo mogoče s pesmijo, črtico, novelo ali povestjo na premišljen in hkrati izviren način doseči zaželen idejni učinek. Zato je napredni pisatelj v obdobju kraljevske diktature marsikdaj nadomeščal, dopolnjeval in ohranjal z leposlovnim delom idejno kontinuiteto, zlasti v primerih, ko so bile revolucionarne vrste zredčene ali ko so bila njihova glasila zaplenjena. Čeprav v leposlovju po navadi ideja ni mogla biti tako ostro postavljena, pa je zaradi načrtnega, morda tudi obsežnejšega dela ter doslednega poseganja v perečo socialno problematiko, dosegla enak učinek, aktualen in borben, kot političen članek.

V tem velikem procesu na njegovih pridobitvah je zrasla naša sedanja družba, pa pripada Tonetu Čufarju pomembno mesto.

Ob tej priložnosti načenjam še eno vprašanje. Zastavljalo se mi je že tolikokrat, ko sem zbiral gradivo za monografijo k Čufarjevemu Izbranim delu, ki je izšlo v Mali Čufarjevi knjižnici, zastavlja se mi danes, zastavlja pa tudi drugim.

Zaradi velike hvalečnosti sem ob pisanju monografije podrobno opisal tudi njegove poslednje dni v Gonarsu in njegovo smrt in končno navedel tudi ustno izjavo Rudija Podkrajška. Le-ta nam je posredovala podrobnosti o nastanku obeh pisem, staršem in Silviri Tomasinijevi. Pismi sta

nastali v nedeljo, 9. avgusta 1942. Tega dne so med zborom v popoldanskih urah izklicali Italijani imena internirancev, ki bi morali oditi »domov«. Ta varljivi izraz so Italijani med interniranci namerno razširjali z vso radodarnostjo, saj bi s tem odpadel med potjo med odgnanimi vsak morebitni pobeg. Med klicanimi je bil tudi Čufar, vendar ga je vest — tako se spominja Rudi Podkrajšek — močno vznemirila. Po vsej verjetnosti je Čufar zasluhlil pravi smisel te poti.

Pred odhodom je bil močno potr in noč od nedelje na ponedeljek sta s Podkrajškom domala prebedela. Tokrat ga je Čufar poprosil za nekaj uslug. V tesnobi, ki se ga je polotila, se je oddvojil od skupin, ki so živahno komentirale presenetljivo novico in se zatekel k pisanju poslovnih pisem staršem in dekletu. Ker govori v pismu Tomasinijevi, da ji piše v nedeljo popoldne, sklepam, da se je tega pisma lotil takoj, ko je izvedel za svoj nenadni odhod. Ker pa pripoveduje Podkrajšek, da je pisal tudi zvečer, sodim, da je v tem času napisal drugo pismo, pismo staršem. Misel, ki ga je silila v pisanje, je bila preveč žgoča. Kako ga je slutnja težila, dokazuje, da je že po nekaj stvkih prišel na to, kar ga je v tem trenutku vsega prevzelo: »Ob sončnem misli na vse doživeto sem tako miren, kakor mora biti samo človek, ki si je svest, da ni živel zaman.« Izročil ju je Rudiju Podkrajšku; pismi pa odkrivata najgloblje strani njegove rahločutne duševnosti. Vendar pa se od drugih poslovnih pisem obsojenih na smrt razlikujeta po domišljelnih, izklesanih, skoraj aforističnih mislih, ki človeka pretresejo.

Obe pismi, staršem in dekletu, predstavljata miselno celoto. Pismo staršem je slovo in hkrati zahvala za vse, kar sta mu v starševski ljubezni mogla dati. Zahvala za razumevanje ob njegovem vztrajnem iskanju življenjskega smisla v književnem delu in mu po skromnih možnostih skušala lajšati življenje. Slovo od staršev predstavlja nekaj kratkih vrstic na začetku pisma in ne more prikriti močne živčne vznemirjenosti. Besede, ki se bolj trgajo iz njega, so globoko pretehtane in le starša in on sam so lahko doumeli vso njihovo življenjsko težo. Težišče v pismu pa je na nacionalnem poučarku, s čimer je hotel bodriti v težavah, v kakršnih sta bila v veliki meri tudi sama. Ob zavesti, da sta del slovenske preganjane celote, naj bi postala tudi njuna bremena in udarci — enega jima bo prizadejal neprostoovoljno tudi pisatelj — znosnejši. Minljivost trpljenja skuša ponazoriti s prisposodobijo iz življenja v gorah. Po taki ponazoritvi je posegel morda iz več vzrokov: da čim nazorneje in na kolikor toliko dovoljen način nedvoumno izpove svoje prepričanje o začasnosti okupacije in pokaže svojo neomajno vero v to, ter da je zmagovalje fašizma v svetu le trenutno. Svojo trditve simbolično ponazori s posegom v svet, ki je bil vsem enako blizu, njemu in staršem, ki sta iz takega sveta izšla. Morda pa je to tudi nezavedno poseganje po literarno obarvani izpovedi, ki se ji, kot razbiramo iz pisma Tomasinijevi, tudi v zadnjih trenutkih ni izneveril.

Še določnejše je drugo pismo, namenjeno Silviri Tomasinijevi, ki je v bistvu obratun z življenjem in z njuno ljubeznijo, grajeno in zavestno gojeno na bogatih duhovnih vrednotah. Pisma se loteva z določnim namenom. Pisal bi ji lahko večkrat, vendar je predvideval, da vseh pisem ne bi dobila. Toda zdaj je bilo drugače: zdaj se je moral od nje posloviti. Zdaj se zaveda, da ji mora povedati o stvareh, ki so za oba življenjskega pomena. V drugih pismih bi se z njo predvsem pogovarjal, iskal utehe in posegal po lepem, po čemer ga je žejalo v času, ko je z vso brezobzirnostjo tudi vanj vdrla vojna stvarnost. Ob takih pismih tudi ne bi bil prepričan, če bi prispela do na-

MARINKA URŠIČ

PA SE SPRAŠUJEM ČEMU

Deževni majski dnevi
so polja prepojili,
na mah so trave ozelenele,
v spreletu ptice z orošenimi krili
sedajo na veje vzbrstle.

Ob oknu v deževni dan zrem
in premišlujem o čudeh sveta:
za zimo pomlad, za poletjem jesen,
za snegom in dežjem spet sonce postje,
lani roža umre, a letos nova vzklije.

Človeštvu žene rodijo
človeški svoj sad,
z vsakim otrokom v družini
vzcvete nova človeška pomlad,

z rojstvom se življenje poraja,
do smrti človeku prekratka je pot,
zato se v potomcih ponavlja
in živi spet odkraja.

Pa se sprašujem čemu
rojstvo, življenje in smrt
in vmesna kratka, trnjeva pot,
živimo zgolj življenja na Zemlji,
da se ohrani človeški rod?

ODTUJENOST

Na obalah misli pustih
sua molčeca si soseda,
kot slab plavalec je beseda,
ki utaplja se v ustih.

Spomini vse manj so boleči,
tema dotika nebesnega se svoda,
obzorje nič več ne žari —
nimava si nič več reči.

Vsak na svojem bregu,
vsa tuja drug drugemu sua si,
srce zdaj najino je prazno —
čreptnjasta posoda sreči.

GOVORICA OČI

Bežen pogled samo,
pa v srcu zapolje kri,
v očeh nama sreča zapacije,
kakor iskra, ki zariše
minljivost v temo.

Ah, le pogled,
le bežen nasmeh,
pa ne vem več,
katero je pravo nebo —
tisto nad mano,
ali to tvoje,
s soncem v zenitu,
ki se iskri ti v očeh!

Le hipen pogled,
skriven, bežen,
skoraj ukraden,
ljubeče obsežen,
z bolečino in hrepenenjem
v svojih tolmunih, —

ko oči se v trenutku
za vso večnost objamejo
in v srce vzamejo
skopega trenutka čar, —
najinih skrivnih hotenj
izpolnitve edini dar.

JESENSKA ŽALOST

Razmakni se bolečina,
ne zbiraj se v duši,
kot megla po dolini!

Otrplost jeseni
vame zasajaš,

v srce, kakor
slutnja zime
nemo prihajaš.

V meni svet je
meglen in ves grd,

kot razgrnjen
mrtnvaški prt,

pod katerim
živa žalost ždi
in sive mladiče koti...

MORDA LE ZA HIP

V življenje si rojen
morda le za hip,

za bežen utrip srca
in tvoja pot se konča —

morda rojen si
le za otroške dni,

morda le za cvet
srednjih, najlepših let,

morda za starost,
za življenja modrost.

Res, dosti ne moreš
zopet svojo usodo,

a boj za življenje, svobodo,
za svoj košček sveta,

je življenja pravica,
ne le odziv na želje srca!

SEM TO RES ŠE JAZ?

V tistih dneh,
ko mi cvetel
na licih je še
mladostni smeh,
sem bila jaz —
res samo jaz:
moja duša, telo,
moja misel, obraz.

Danes pa, ko se
vase uzrem,
praznine v sebi
ne umem.
Sem to res še jaz?
To potrjuje mi
le še obraz.
A moja duša, moj jaz,

stlačena v moje telo,
živela bosta samo,
kot potuhnjena slika
v lepem okviru
lažne morale,
čudežnih formul pa ni,
da bi duše skrivnost
— razvzlozale.

PESMI IZ ZBIRKE
»TI BOŠ VEDEL
DA JE ZATE«

Stala sem
v plamenih
in pela
pesem moje ledene duše.
in stalila sem led
v duši
vendar sem
zgorela v plamenih

Črne ptice
so razprle krila nad topoli.
Vonj krvi
je v njih zanetil plamene.
Prihajajo.
Slišim njihova krila.

Mojih oči ni več.
Mojega srca ni več.
Na trati so ostale raztrgane peruti.

Nad bregovi se riše mavrica.
Nekje onstran njene pesmi
lebdí moja duša
in joče prvi pomladni dež.

Pada na trato,
na topole,
na črne ptice.
Nihče ne ve, da sem to jaz.

Kaplje bo popilo sonce.
V soncu bom in sonce
bo v meni.
Daleč, daleč od tod.

Razbila sem
nekaj
in zdaj
spet lepim skupaj.
in ves čas
slišim
glas: ne obupaj,
ne obupaj!

Iskala sem popolnost v ljudeh.
Jokala sem, ker je nisem našla.
Iskala sem popolnost v sebi.
Zdaj jočem še huje.

MOJA PESEM

Moja pesem
je šepet ustnic
in krik srca.
Moja pesem
nima začetka
in se ne konča.

Moja pesem
se rodi zate
in zate umira.
Moja pesem
celi stare rane
in nove odpira.

Moja pesem
je prošnja, ki je
nočes razumeti.
Moja pesem
je ljubezen, ki ji
nočes verjeti.

(Nadaljevanje na 32. strani)

PESMI IZ ZBIRKE »ZMAJEVA POMLAD«

SENČNATI OLTAR I

Prerok moj —
bova hodila po zvezdnatih poteh
brez oči in telesa
kot zakleta demonska kreša.
Bova videla spomin,
ki ihti iz belih globočin,
sanjala pomladno ladjo
v senco zmaya vkovano.
Bova smeh in greh
ob vznožju gore iz belih cipres,
kot pomladna vrstična belina
odeta v spomin
in nikogaršnja daljina.
Prerok moj —
le potuj z menoj v sanje
bele,
da objamem ledeni dih
ko me poslednje oko
zaklene v včerajšnje beline.

OKRUŠENA STRAN NEBA

V deblu noči,
Obsijane z zvezdami
pod šotorom nesrečnih ljudi
vstaja rojstvo demonskih sledi.
Okrušena stran neba
je postelja rojstvena,
je telo zmaya neskončnega.
Objeta v smeh in greh,
na stopnicah rdečih zavez
sva stala kot zakleta v čaroben les.
Slika zrcalnih poti
je posekana drevesna stela,
darovani smeh umrlih ljudi.
Raztrošena v včeraj,
pozabljena od sveta sva videla
poti za zmajevo pomlad.
Razprta v smeh in greh
sva grob in rojstvo
najinih teles.

SPOMIN

Črne rute večera,
v senci mraka kot razpeta stran neba,
segajo v prazne sklede,
kot zbledele reke zastrtih želja.

So odšli v pepelnati obleki. Beli ljudje,
obrazi neizživeti, njih rdeči spevi so
solze mojih dolin,
so odšli brez solze in slovesa
in poslednja moč je roka tuja s
rnjem speta.

V vodnjaku suhem odteka čas večera,
na preprogi — v črno ruto odeta — spi
senca

mojega telesa.
V vodnjaku suhem zaman izpiram peščena
usta in prosim senco izplamtelega večera.

SENČNATI OLTAR

SKUPAJ BOVA ODŠLA
po črtah večnosti,
odeta v prah in strah
včerajšnji,
brez konja in popotnice.
Vem, to boli,
sketi,
kot ugasnjen strah
udarja na
čarovno stran
nebesnih vrat.

V rdečilo odeta
kot oči nesrečnega obzorja
potapljam le sonca
v drevesa brez dna.

V skledi rdeči
vidim vihar,
v hiši prepereli
poslednji pepelnati oltar.

SENČNATI OLTAR IV

Zagrnjena je zavesa
cvetnih ljudi —
pozabljena daritev
kamnitih poti.

PTICA BELIH OČI

Ujeta je ptica,
ptica belih oči —
peruti kot zarja steklena
so odsevale
na mesečne poti.

Žari, sama iz prerokovih oči
na poslednji steli vpeta
vkovana v jamborne poti —

le sonce žge v prerokove dlani!

OKAMENELA JABLANA

Vse poti so krušna stran neba
in sončna postelja
je jablana,
jablana svetišča skritega.
V stelo in zvonik vesoljstva
črnega
in pod preprogo peska
zrnatega.

Molitve nemih puščavnikov
so sanje jablanovih zvezd
in njihova postelja,
postelja sončnata
je navzdol obrnjena stran
posušenega neba.

Vsi vodnjaki sveta
se iztekajo v okna
svetišča jablanovega,
jablanovega, kamnitega —
preproga molitvena je
kot posušena stran lica
puščavnikovega.

Ob okameneli jablani
za večnost moj spomin ihti,
po postelji sončnati
se smeh in solze kotale
in zamrta stran neba
je ljuč ptice,
ptice jablanove, kamanite!

PREROK NOČI

Na hrastovem plodu
ob vznožju levjih vrat
odseva s soncem v čelu
poslednji videc
izpred vijugastih zaplat.
Ob kriku ptice zbledele
in oblačilu poslednje
zarje dneva
se poslavlja nemirna noč
kot daritvena strela.

V tišini gozda spi vihar
bled in odet v mah
kot nesrečnikova dlan,
da v hrbtu noči
počiva in odmira
spomin na skali jutrišnjici.
Klic in solza zamenojcev
kliče prah zgnetenega dneva.

Iz zelenila morskega dna
kot v ogledalu oči
se zrcali prerok noči
v pustnjo so obrnjene njegove dlani.

slovljenke. Toda zdaj je drugače. Prav lahko je to zanj poslednje slovo, poslednji topli stisk roke in objem. Pomeni pa mu tudi uteho pred neznanim, saj prav v pisanju najbližjim išče opore in moči za to pot. Čeprav tolaži druge, išče v tej tolažbi svojo umiritev in prepovršno bi ju prebrali, če bi zanikali, da je ni našel. Ker je pismo staršem nastalo zadnje, moremo prav v razumski stvarnost čutiti utešitev lastnega nemira. Dejstvo, da v pismu večkrat omenja namero, da ga zaključi, je samo dokaz, da podzavestno morda še ni zaupal povsem v lastno trdnost. Govori pa tudi o svojih literarnih načrtih: o dramskem delu Lipe in o nebeški komediji, s katero se po imenu srečamo že v predvojnem obdobju. Menim, da je bilo to za Čufarja zelo pomembno in da je ta literarni načrt, v bistvu sad optimizma in vere v človeka, zajet v devizi, da ni nič nepopravljivega, Tomasinijska že dobro poznala. Hkrati pa izzveneva v sporočilo, da je tudi po njuni ločitvi in nasilni prekinitvi pisnih stikov literarno ustvarjal in snoval.

Iz previdnosti pa samo nekoliko govori o svojem ilegalnem vojnem delu. Ob misli na vse to, kar je preživel, je miren, saj ve, da ni živel zaman, pri čemer pa pripada posebno mesto »sončni misli«, ki jo dolguje Tomasinijski. Ob tem se razkrije tudi globlji smisel njegove žrtve in to želi, da Tomasinijska sporoči njegovim domačim.

Zelo določno odkriva tudi njune skupne cilje in vsebinsko polnost njunega življenja v povojnem času. Če kljub temu kaj obžaluje, potem mu je hudo samo za tem, ker bodo propadli neustvarjeni literarni načrti. Kljub temu pa ga je uverjala prehojena literarna pot, da se mu je z voljo in vztrajnostjo posrečilo ustvariti nekaj, kar pa še zdaleč ni to, kar je želel še napisati, o čemer je sodil, da bi se mu, po tako bogatih življenjskih spoznanjih, brez večjih težav posrečilo ustvariti.

Domeva, da bi moral na Gorenjsko, je nastala v trenutku, ko se je pobleže seznanil, kdo vse je v skupini, ki je zapuščala taborišče. Vsi v skupini so bili kakorkoli povezani s to pokrajino.

V presoji vrednosti svojega življenja v obdobju okupacije se je morda že od vsega začetka dobro zavedal, s katere strani mu preti nevarnost in česa se mora izogibati. Za primer, da bi bil izročen Nemcem, je bil odločen za »veliko igro«, kot imenuje svoje tvegane načrte — poskus bega, katerega je prvič omenil, sicer zelo previdno, da ga ne bi razkril pred nepoklicanimi, ki bi mogli namero preprečiti, v pismu Tomasinijski. Njegov načrt je bil jasen in trden: hotel je izrabiti prvo priložnost za beg, pri čemer ga je morda podpirala tudi naključna rešitev Mirana Jarca, ki bi se mu ponudila, se rešiti v svobodo in od tod nadaljevati pot v partizane.

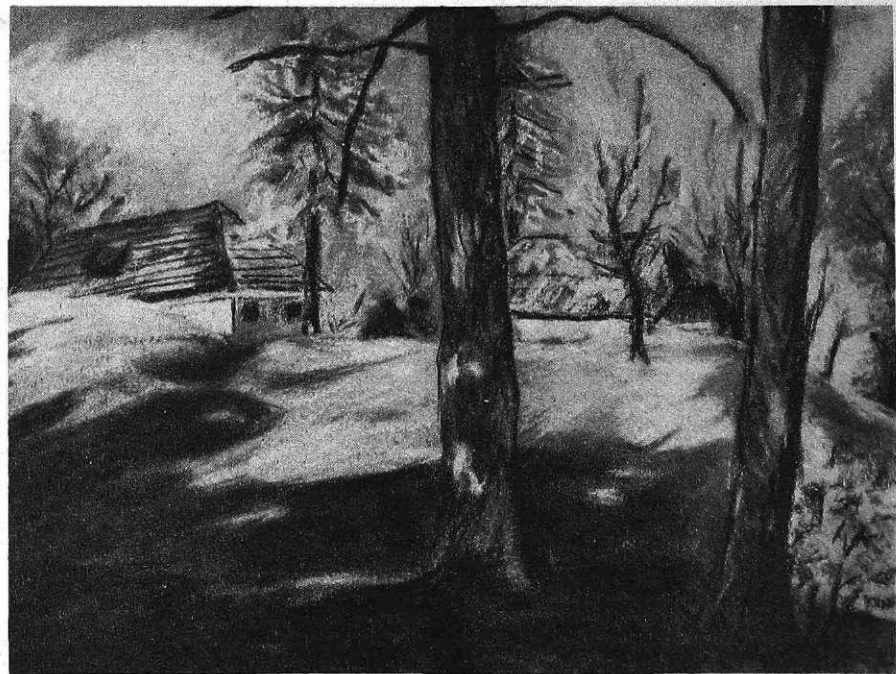
Oboje pisem, staršem in Tomasinijski, pa v nadomestilo za sebe in svoje žrtvovanje stvarno opozarja na kolektiv. Zmanjševati želi tudi pomen njihovega trpljenja, ki jim ga je povzročil sam, z opozorilom, da je v vojni trpelo vse slovensko ljudstvo.

Pri vsem tem zasluži omembo ravnanje Rudija Podkrajška. Njegova zasluga je, da sta se Čufarjevi pismi ohranili. Tudi Podkrajškovo ravnanje zgovorno razkriva veličino narodnoosvobodilnega boja in predanost njemu, ko je človek, sam preganjan, mislil na sočloveka, ko mu je ostal, kljub lastnim težavam zvest in je prav zaradi tega gojil in spoštoval tovarišstvo bolj kot kdajkoli doslej. Brez Podkrajškove odločenosti, da izpolni prijatelju dano obljubo, bi bili Slovenci in naša zgodovina osiromašeni za dvoje pretresljivih in dragocenih dokumentov. — Čeprav brata Božo in Rudi Podkrajšek o Čufarjevi nadaljnji usodi nista bila poučena, sta iz sestrinega pisma le spoznala, da je kljub dogovoru, v Ljubljani ni obiskal. Brata Podkraj-

ška so pozneje Italijani odgnali v Renicci, kjer sta kot taboriščnika dočakala italijansko kapitulacijo. Takrat so si interniranci s silo priborili svobodo. Čez Toskano in druge italijanske pokrajine sta se prebila v Ljubljano, kamor sta prispela 12. decembra 1943. Pot sta prehodila deloma peš, deloma sta jo prepotovala z vlakom in drugimi prevoznimi sredstvi, skrivaje se pred Nemci, ki so internirance lovili in jih odganjali v nemška koncentracijska taborišča. Ves ta čas je Rudija Podkrajška spremljala Čufarjeva korespondenca in zvezek s proznimi zasnutki. Pri Rudiju Podkrajšku so vsi rokopisi dočakali tudi osvoboditev. Poleti 1945 je odšel Podkrajšek k Vinku Möderndorferju in povedal, kaj hrani ter ga vprašal, kaj naj naredi z rokopisi. Ob tem je Podkrajšek prav gotovo izrazil Čufarjevo željo, da naj bi dobil rokopis v roke kdo od pisateljev, ki bi bil takega zaupanja vreden. Prav zaradi tega je Möderndorfer nasvetoval, naj ga ponovno poišče čez nekaj časa — pri tem mu je morda povedal natančen datum — ko bi ga moral obiskati Lovro Kuhar-Prežihov Voranc. Po vsem tem sklepam, da je Rudi Podkrajšek do potankosti izpolnil Čufarjevo naročilo. Ob srečanju s Prežihom ni pripovedoval Podkrajšek Prežihu le o Čufarjevem življenju v taborišču, temveč ga je prav tako seznanil z vsebino proznega osnutka Lipe, ki mu je bila tedaj, ko je minilo nekaj let od razgovora v Gonarsu, gotovo še živo pred očmi. Pismi in literarni osnutek je Podkrajšek izročil Prežihovemu Vorancu. Tako so dragoceni kulturni dokumenti o slovenski neuklonljivosti in svobodoljubnosti našli pot v zakladnico, kjer se hranijo najpomembnejša dela naše zgodovinske preteklosti. Vendar si ne morem kaj, da ne bi ob vsem tem zapisal tudi vprašanja, kje se danes pismi Toneta Čufarja domačim in Silviri Tomasinijski nahajata? — Po bibliografiji vemo, da je bilo Čufarjevo pismo staršem prvič objavljeno v mariborskih Novih obzorjih 1948. leta (št. 3—4, str. 65). Prispevek C. Z. Beležka o Čufarju v isti številki (str. 128) dokazuje, da je Čufarjevo pismo staršem po Prežihovi zaslugi dospelo v njihove roke in da so oni izročili avtorju notice v Novih obzorjih pismo z namenom, da z njim seznanijo slovensko javnost. Našo domnevo potrjuje tudi zapis o Čufarju v isti številki Novih obzorij, v prispevku pa naslednji stavki: »Sprejeto objavljeno pi-

smo staršem (ki so bili spomladi 1942 izseljeni v Werfens na Bavarsko in so jim isto pomlad ubili Nemci tudi sina Jožeta na Mežakli, je zaupal Čufar v taborišču tovarišem, ki so pismo tudi ohranili.« Izjava Rudija Podkrajška podrobneje osvetljuje to izjavo. Pismo je imelo velik odmev, saj so pozneje — ne le njega, temveč tudi pismo Tomasinijski — večkrat ponatiskovali, tako v Jeseniškem kovinarju (1949, št. 32, str. 3), potem v Ljubljanskem dnevniku (1954), zborniku Reči na delu (1961, str. 225—229), ki ga je izdala Zveza pisateljev Jugoslavije, 1979 v Borcu (št. 6—7, str. 374) in 1974 v Prešernovem koledarju (95—97). Po slednji objavi smo pripravili tudi mi natis v Izbranem delu Toneta Čufarja. Ker sem želel preveriti natančnost podatkov, sem se obrnil tudi do institucij, ki bi morebiti pismi hranili, vendar zaman. Dejstvo, da je bilo pismo objavljeno v Novih obzorjih dopušča domnevo, da sta pismi danes v privatni lasti. Zato bi bilo prav, da bi poslovilno pismo dobili svoje mesto tam, kamor edino sodita in kjer jih bodo z vso odgovornostjo očevali tudi našim zanamcem.

Da bi ta moj poziv rodil uspeh!

Viktor Gregorač: Pristava v Javorniškem rovtu, pastel

»SKOZI KOPRIVE ZASMEHOVANJA SEM HODIL«

V. SPOMIN VALENTINU POLANŠKU

V nestrpnem pričakovanju ugodnih vesti o uspešnem kirurškem posegu, ki naj bi mu odpravil težko srčno okvaro, nas je kot strela z jasnega obletela novica, da je 27. avgusta umrl slovenski pesnik in pisatelj, kulturni in politični delavec, učitelj Valentin Polanšek iz Obirskega na avstrijskem Koroškem.

Valentin Polanšek se je rodil 4. februarja leta 1928 v Lepeni pri Železni Kapli kot sin nezakonske matere dninarice, drvarke, ogljarke, rudarke in tovarniške delavke, ki ni imela priložnosti hoditi v šolo. Folti, kakor smo mu rekli, je moral pastirovati na lobniških, lepenskih in remšeniških bregovih. Kljub beračiji, je pripovedoval, smo v borni bajti ob gozdu zadovoljno živeli, o Gregorčiču, Prešernu in Slomšku pa sém slišal od svoje babice in pradedu. Osnovno šolo je namreč obiskoval v Lepeni in Železni Kapli, med vojno celo nekaj časa v Kranju, učiteljišče pa je zaključil v Celovcu leta 1948. Svoje otroštvo je v pesmi Kdo sem takole opisal:

*Moja mati je ostala sama
z menoj, svojim pankertom.
Skozi koprive zasmehovanja sem
modil,
mlada mati je skrivaj jokala...*

Takoj po zaključenem celovškem učiteljišču je začel učiteljevati na Obirskem, kjer je kasneje postal tudi ravnatelj ljudske šole in kjer je ravnateljaval in poučeval vse do svoje predčasne upokojitve zaradi bolezni pred dvema letoma. Na njegovi šoli je bilo vsa leta dvojezično napisano VOLKSSCHULE — LJUDSKA ŠOLA kljub pritiskom in grožnjam in če bi bilo potrebno, bi se tudi fizično uprl poskusu odstranjevanja dvojezičnega napisu. V tej sončni gorski vasi južno od Obirja je črpal navdihe za svoje duhovno ustvarjanje. Tu je pisal svoje pesmi in prozo, tu je komponiral in organiziral pisateljska srečanja, ustanovil ženski oktet in ga tudi sam vodil in še bi lahko našteval.

Njegova kulturnopolitična dejavnost pa se ni omejevala samo na domači kraj. Njegovo ime so poznali vsi kulturno-prosvetni delavci na Koroškem, saj je bil od leta 1963 dalje in vse do svoje nenadne smrti prizadevno in ustvarjalno povezan z delom Slovenske prosvetne zveze v Celovcu, v letih 1976 do januarja 1984 pa je bil celo njen predsednik. V vseh teh letih smo ga tudi kot kulturnega aktivista ali pesnika mnogo srečevali v naših krajih, večkrat na leto pa je obiskal tudi železarske Jesenice in svoje prijatelje — literarne in kulturne delavce. Nepozabni nam bodo ostali spomini na srečanja pri nas ali na avstrijskem Koroškem. Že na prvih srečanjih smo zaradi njegove vedrine, prijetnosti, neposrednosti pa tudi preudarnosti in doslednosti postali veliki prijatelji. Že takrat nas je povezovala misel o enotnem slovenskem kulturnem prostoru, katere velik glasnik je bil Valentin Polanšek.

Njegovi prvi pesniški poizkusi segajo že v leto 1944, svojo prvo slovensko pesem pa je objavil leta 1949 v 'Kroniki'. Svoje prispevke je za tem začel objavljati v slovenskem tisku na avstrijskem Koroškem in v Sloveniji. Skoraj petnajst let je, predvsem s svojimi pesmimi, pa tudi s prozo sodeloval v kulturno umetniški prilogi Železarja LISTI, njegov roman KRIŽ S KRIŽI

sti, si lahko le mislimo. Še letos spomladi mi je pisal, da si srčno želi, da bi se letošnje poletje skupaj podala skozi kraje in pokrajine, kjer so bili najsrdečiji partizanski boji v Jugoslaviji. Še en neuresničen načrt, ki bi ga prav gotovo zžil na papir.

V svojem antipoetičnem ciklu, kakor ga je imenoval, PET APRILOV KOROŠKIH SLOVENCEV V NACISTIČNI NEMČIJI, ki je bil izvajen ob otvoritvi spominske sobe koroških partizanov in obnovljene Peršmanove domačije na južnem pobočju Pece, 25. aprila 1982, je zapisal:

*Slovenske smrti ni,
ker skozi grenki pepel zgodovine,
skozi ogenj tujega nasilja
naša slovenska kri
v slovenske prihodnje dni
še vedno živi, živi, živi!*

K temu življenju pa je Valentin Polanšek kot pesnik in pisatelj, kulturnopolitični delavec in učitelj neizmerno veliko prispeval. Prav zato bo, kljub nenadnemu bolečemu in skelečemu slovesu in neizpetim pesmim, ostal med nami in z nami in s svojo bogato literarno zapuščino in drugimi izročili poživiljal našo slovensko kri.

Joža Varl

pa je v nadaljevanjih objavljajal tednik Železar.

Leta 1963 je izšla njegova prva pesniška zbirka pod naslovom GRAPE IN SONCE, ko je bil Valentin Polanšek star petintrideset let. O njegovi pesniški zbirki je takrat prof. Janko Messner zapisal:

»To ni samo obet zaradi njegovih mladih let. Kdor se je — kakor Polanšek — dokopal golorok in samotež do tolikšnega jezikovnega znanja, kdor tako čisto in svobodno ljubi materino besedo, kdor tako nenarejeno izpoveduje bolečino in radost samega sebe, svoje dežele, svojega časa kakor Polanšek v pričujoči zbirki, ta obeta še nadaljnjo rast, nadaljnjih cvetov.«

Ocenjevalec se prav nič ni zmotil, kajti še v istem letu sta izšli dve Polanškovi domačijiški povesti OBIRJANA in SOSEDOV OVCAR. S tem je opozoril, da ga prav tako kot poezija privlači tudi proza. Leta 1971 je izšel nov izbor njegovih pesmi pod naslovom KARANTANSKE in še v istem letu tudi izbor otroških pesmi z naslovom CINČEK, ki je bil ponatisnjen leta 1980. Leta 1973 so izšle njegove črtice in novele v knjigi VELIKE SANJE MALEGA ČLOVEKA, leto kasneje pa nova pesniška zbirka LIPOV BOGEC. V romanih, ki so izšli po letu 1980, je posegel v najtežje obdobje naše zgodovine in naših ljudi od prve avstrijske republike, krize, fašizma do strahot druge svetovne vojne. S to temo so nastali romani KRIŽ S KRIŽI (1980) in BRATOVSKA JESEN (1981—1982). Vmes pa je tudi pridno pesnikoval in napisal nekaj pretresljivih spominskih ciklov iz trpljenja koroških Slovencev v času fašizma.

Dela Valentina Polanška so prevajali v deset jezikov in ni bil znan samo na avstrijski Koroški in v Sloveniji, temveč je njegovo literarno ustvarjanje odmevalo v širšem evropskem kulturnem prostoru. Trenutno pripravljajo izdajo njegovega zadnjega dokončanega rokopisa — knjigo o partizanskih bojih na Svinški planini. Koliko neuresničenih literarnih načrtov, misli in idej je prekinila neusmiljena Morana ob taki njegovi ustvarjalni zagnano-

VALENTIN POLANŠEK

KDO SEM

*Iz zamolčanih pričakovanj sem bil spočet:
Dninarska dekle — moja mati
je zaupala kmečkemu sinu — mojemu očetu.*

*Bilka od zavrženega zrna,
kronan s trnjevim vencem odpovedi
še ne osemnajstletne matere:
Moj oče se je poročil z lastno nečakinjo,
moja mati je ostala sama
z menoj — pankrtom.
Skozi koprive zasmehovanja sem hodil,
mlada mati je skrivaj jokala.
Upal v boljši prihodnji sem svet.
Vdolbla potez v moj stas
sta dninarska zemlja in krivični čas.
Z rojaki se zgublja moj glas
v tujem kričanju.
Svobodno in goreče se srca valovanju predam.
Ne bom več — kot poprej — vprašal: kam!
S pesmijo, iz srca privrelo, zdaj nisem več sam!
K srcu naroda me pesem vede,
opeval njegove bom upe, srečo in bedo!
Iz nimaničev srede
sem vzljubil sleherno stvar,
spoznaval zgodaj ničnost bleščečih prevar.
Zato naj bi ta pesem v ljubezni objela,
kar dobrih ljudi
na svetu živi!*

(Iz pesniške zbirke
Grape in sonce)

MARJAN ČUFAR

PESMI IZ ZBIRKE »ORANŽNA PLAZMA V TERAKOTAH LET«

RDEČE ŠEPETANJE

*Stebri iz črne zemlje —
spužve zvoka.
Mrz kot pločevina
me pokriva.
Sveče ugašajo
in tiho spanje
v vitalnih poljih
hišicah se skriva.*

*Kisla sled stopal
v antičnem snegu.
Jagode posluha
za minulim.
Limona, — anus psa,
ki laja v Mesec.
Luč kresnic —
in zemlja nad minulim.*

VEDNO PRIDE SOLZA

*Prišla bo topla valujoča noč
v dolino tvojega obraza
in v svitu juter padajočih
v cvetne grede bo ležala zemlja
prhka kot listje davnih pomladi,
suha kot za vedno otrpli dotiki
božajočih ustnic davne ljubezni
in iz te zemlje bom čutil
tvoj di.*

*Prišla bo zarja medleča
na večernem nebu in budeča se
na jutranjem nebu.
Iz razgrete prsti bodo pognale
rože svoj vabeči lesk
in v vetru jeseni bodo utihnile
ptice v polomljeni travi.*

*Takrat se bo v tvojem očesu
zalesketala solza
in otrpnila kot rosa na mrazu
v negiben kristal.*

SAMOPSIHOŽER

*Deževna kaplja, —
kletka za človeka,
iz opeke jutra
zida se nov dan.
Mlad pavijan
igra na strune reber
in poje pesem si
saj je na svetu sam.*

*Zaprta knjiga,
partija taroka,
pod oknom ulica
in lajež psov.
Star autopsihofag
zazrt v prihodnost
spet grize belež
miselnih zidov.*

NEKDO:

*Bil mi je prijatelj, a zdaj
je mrtev. Iz njegove lobanje sem
pil pogovore. Linijsko vodo družabnosti,
prenizke teze pozicionizma,
razduševljanje. Vse je v nizkih sferah
le on je v kockah, v vozlih stenske
propustnosti. Prasketanje plamenov,
tiktakanje jutranjega zatočišča.
Brez dni in sporočil.*

*V mesečini nage školjke
zbirajo svetlobo. Preteklost
označeno z bogovi. Hermafrodiziak
je razdeljen v človeku, v pinakoidnem
templju prešuva.
In migotanje čustev razkužuje
pismenost, spremlja
prekupčevalce animizma,
protipozicijo razvoja
in noč pradačno.
Statično razraščanje nič, —
protiporod grižljaja.
Mehki izpljunki zvočil,
zvočni kamni,
zvočna sabotaža.*

*Svetlobni organ sonca Je večkrat
mrknul. V nasmehu meridianov
smo spregledali prgišče svinčenih
jagod. Skrivnostno eterično propadanje.
Pesniški muflon v višinah anonimnosti,
osip pesniškega florizma.
Matematične zverinice
premljavajo luč in praznino.
V drevesih črni ogenj zemlje, —
stopinje narave sproščajo dan.*

*Razdelili smo demone na stare in nove.
Poskušali s prostorom odmeriti čas,
zastrašiti blagoslov in sanje,
limite onemogočiti,
kovino iztrebiti.
Inspirativno smo naskočili,
pristali pred vprašajem.
Prevreto ozračje obliva bokal.*

*Prehodno napajališče se razloči
v izobčencih. Mokro kadilo,
strup za blaznost. Čakaj v ognju
na premagance z vedrom prošnje.
Naseljeni nagoni prevečkrat gubijo
meso v kanjonih, z elektrodami vrtnic
si varijo nosnice. Sepečejo v mavrico,
v razodeto pragozdno reko
a v komorah narečja so lačni
in sami.*

KOLOSEJ

*V nevidnem desetletju
neslišnih senc se privabljen
maska mesta privaja na
uhajeno strast
in lebdi na sinusoidi smrti
prav blizu notranjih razprostrtosti,
ki so že prvo večnost vrgle v svet:
nabrano iz drobcev pomnjenja,
stikano in topoumno zamegljeno
v neutrudnem nočevanju teles.*

*Njihova razdana moč
bo v skelečem odmikanju divjaštva
plavalu v nemem sadežu zemlje
pred letnico ognja
in njegovimi udarci odpuščanja
v praprotnih elegijah.*

*Skozi križišče dihanja
in v bregovih odpoljubovanih
pljuč bo perutnica motne luči
pognala studenec spon
v razmajane zaostanke na obali nič.
In pesem bo prišla v nasprotje
s svojim spominom
vkopanim v melanholiji,
zastrti viharji porodniči,
ki je vrh svojega mladiča
vrgla v gnezdo mesečine
in tam pooseblljala jokajočo
svetlobno pot
v voščenih figurah razdevičeno.*

*In formacije žil se potapljajo
v onostranski sluh tundre in morja
nikdar bolj cenenega kot
v teh naključnih časovnih listih,
ki jih veter razgretih sanj
gnete in pili dokler ne ugasnejo.
Morje pa tava v svojem lovu*

*na nebesne školjke
in dokler ne utihne resonanca
slepila se lomljiva vprašanja črk
pretakajo skozi peščeno uro
v komaj izgovorljive
manevre glasov.*

UGANKE O KNJIGI

- 1 Na beli njivi
posejani s črnimi zrni
žanješ lepe misli.
- 2 Naj bo debela ali tanka,
poučna ali zabavna,
pri vsakem učenju je glavna.
- 3 V njej ni vse črno na belem,
še s pametjo jo razodenem.
- 4 Ni brez hrbtenice,
ima platnice,
ima ime in srce,
zato nam veliko pove.
- 5 Četudi ima ime in je v njej pamet, ni človek,
četudi ima veje, hrbet in liste, ni drevo.
Ugani, kaj je to?
- 6 Nekdo ji napravi telo.
Dušo ji vdahneta oče ali mati,
potem jo drugim dasta brati.
- 7 Oba gledata v njo,
oba delata z njo,
brez nje ni učenca ne učitelja.
- 8 Poznaš bukve, ki imajo liste,
a ne rastejo iz tal,
temveč iz pametnih glav.

(Literarni krožek Osnovne
šole Jeseniško-bohinjskega
odreda Kranjska gora)

ANA STAZE

IZ ZELENEGA

Pobiram žabe,
vlačim jih iz mlake,
od štirih do ene, od enih do treh
gledam, zijam v žabji napihnjeni meh
v mlaki stojim, v mlako strtim,
vlačim žabe iz mlake, zelene, napihnjene, črknjene, iztegnjene,
gnusne in spolzke,
zeleno se v zelenem razkužilu perem, zeleno spim, zeleno jem,
zeleno sanjam!

Lucijan, Lucijan,
midva pa sva stopicala čez otroštvo v rumenih škornjih z rumenimi
koraki, rumeno sva se smejala, rumene pesmi sva brala, v rumeno
sonce mežikala, za rumenimi metulji tekala,
Lucijan, Lucijan,
ali si ti tudi odrasel gospod do kolen, komolcev in čez glavo v
mlaki, noč in dan zelen, noč in dan napihnjen in spolzek,
Lucijan, Lucijan,
mene nič več ni,
samo zeleno se mi zeleno spakuje, reži,
razpadam na zeleno, razbijam se v zelenem, ne smejem se, ne jočem,
ne žalostim, ne jezim, ne berem pesmi, ne gledam v oblake,
zeleno se prodajam, zeleno kupujem, zeleno delam, zeleno uničujem,
Lucijan, Lucijan,
midva sva imela rumeno rumenkast svet, rumeno dolino z rumenimi
drevesi, rumenim vetrom in rumenimi jezeri,
Lucijan, Lucijan,
si tudi ti se v zeleno mlako naselil,
tudi tebe več ni, se tudi tebi mlakasto mlakast svet zeleno reži,
te je vsega dobil, te bo vsega zdrobil,
od šestih do dveh, od petih do treh,
tudi ti strmiš v zeleni napihnjeni meh,
Lucijan, Lucijan,
se spomniš gospoda, na planetu sedi, ves zeleni dan zvezde šteje,
zelene številke piše, zelene žabe riše,
Lucijan, Lucijan,
se spomniš cvetice, udomačene lisice, kako se riše bacek, kako se
gre prav počasi k vodnjaku,
rumeno! rumeno, ki te ljubim rumeno,
Lucijan,
jaz vem za pot iz zelenega,
sem že na začetku,
se spomnim, da ni narisani klobuk, ampak boa, ki je požrla slona,
se spomnim godrnjave vrtnice, se spomnim, da sem odgovorno zanj,
da so žabe izmišljene, da je vsa rumena dolina prepletkana,
se spomnim, se spomni,
da nas je nekdo premešal, določil,
se spomnim, da lahko rečem ne,
že raste, se smejem, nastajam,
že žabe z rumeno roko lovim, se smejem, se jočem,
z rumenimi prsti zeleno drobim,
z rumenimi nohti zeleno praskam,
z rumenimi zobni zeleno grizem,
rumeno z rumenimi pestmi razbijam zeleno do rumenih dreves,
se naslonim nanje, zamežikam v rumeno sonce,
rumenemu vetru poklonim lase za rumeno pesem,
Lucijan, Lucijan,
jaz pa pojdem prek poljan,
je v poljani črni vran?
Lucijan, Lucijan,
na tleh ležim in z eno roko tipkam pismo,
danes je nedelja in časa imam dovolj,
vse je v redu, žabe grem nabirat šele jutraj,
sedaj imam časa na pretek tudi zase, za barve, za smeh in za jok,
lahko pogledam vase, se kaj lepega vprašam, si kaj grdega rečem,
sedaj imam časa na pretek, lahko govorim, perem, se smejim, zabavam in kuham
se spominjam staršev in babice
klepetam, pomivam,
napisem kakšno poetično pismo, berem Malega princa,
Dragi Lucijan, razbijam zeleno, moram razbiti,
hočem rumeno,
zdravniki ne vedo, kako do rumenega,
čarovniki molčijo,
menihi kimajo: zeleno, ja zeleno,
ampak jaz hočem rumene četrke, rumene ponedeljke, vse rumeno,
rumeno to eno življenje, rumeno to moje, vse moje, ves jaz,
to pismo rumeno.

ANA STAZE

MOJE PESMICE

Iz norosti raste drevo.
V norosti se ga oklenem.

Vladarjeva žepna ura.
Rezervna,
na nihalu.

Moram te imeti, rečem,
objamem se okoli pasu
in se dvignem v dno.

Slišim,
prihajaš z zimskimi kapljami,
iz daljave praskanje nohtov.

Koraki še odmevajo,
s plaščem
ogrnem svoje mrzle rame.

Vrani prežijo po poljanah,
s kazalcem
bežam v prazno noč.

O, pesem,
še mokra iz otroštva!

Zima in že lačna sinica,
vse premrle
so moje prazne roke.

Pesem za trenutek,
nič več,
vladar je vzel uro iz žepa.

MILAN DOLGAN

DVE DRAMI TONETA SELIŠKARJA

Tone Seliškar (rojen leta 1990, torej skorajda vrstnik Jožeta Moškriča) predstavlja v 20-ih in 30-ih letih izrazit primer sorazmerno močnega književnega ustvarjalca, ki je svoje literarno delo zavestno povezoval s položajem in hotenji delavskega razreda. Sam pa ni bil delavec, ampak učitelj.

Težišče Seliškarjevega literarnega ustvarjanja pa ni v dramatik, ampak v poeziji in prozi. Dramatiko je tako rekoč »zagrešil« v mladosti, kasneje pa jo je popolnoma pustil ob strani. Slovenski biografski leksikon navaja, da je leta 1920 v otroškem listu Zvonček izšla njegova igrice Morje plaka. Poleg tega poznamo še dve večji Seliškarjevi dramski deli, ki gotovo spadata v žanr delavske dramatike. Oni jma nameravamo tukaj razpravljati.

Ena od teh dram je Zlata riba. Ta pač ni bila nikjer objavljena. Njen rokopis in tipkopis se nahajata v Slovenskem gledališkem muzeju v Ljubljani. Ne rokopis in ne tipkopis nista naslovljena in ne datirana. Pač pa sem našel še en tipkopis — vendar obsega samo 1. dejanje — na Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, in sicer v sklopu arhiva Vzajemnosti, ki je delovala po ukinitvi Svobode, to je od leta 1936. Ta tipkopis pa ima naslov — Zlata riba. Prične se s takole datacijo dramskega dogajanja: »Godi se v kateremkoli mestu leta 1935.« Ni nujno, da je to leto, ko je drama nastala, lahko je samo režijsko navodilo. Vendar je vseeno verjetno, da je Seliškar napisal dramo Zlata riba prav leta 1935, to je takrat, ko so na Jesenicah uspešno uprizorili njegovo dramo Kamnolom, tako da bi ga ta uprizoritev spodbudila k ustvaritvi še enega dramskega poskusa. Zdi se, kot da je drama Zlata riba napisana tako rekoč Jeseničanom na kožo.

Ravno najdba 1. dejanja drame Zlata riba na omenjenem inštitutu je pomenila, da ni odveč sklepati, da so jo delavski odri poznali in jo je kateri morda uprizoril. Vendar mi je o morebitnih uprizoritvah za zdaj poznan samo en podatek, in sicer iz revije Vzajemna svoboda, da je bilo leta 1937 uprizorjeno v Ljubljani eno skrajšano dejanje Zlata riba v sklopu Prosvetnega večera, ki ga je priredila Vzajemnost.

Ne moremo izključevati možnosti, da je drama Zlata riba poznal tudi Moškrič, čeprav lahko takoj povemo, da ne vidimo nobenih vzporednosti ali vplivov v Moškričevi dramatik. Tej drami vendarle posvečamo nekaj pozornosti in jo kontrastno primerjamo z Moškričevo dramatik, saj je izrazito delavska in vsebuje nekatere posebnosti in zanimivosti. Kar se tiče umetniške kvalitete, je Seliškarjeva drama šibka in slabša od Moškričeve dramatike.

Seliškarjeva delavska dramatika ne pripada tipu simbolistične ali ekspresionistične ali avantgardne dramatike ampak tipu tradicionalne, ljudske, psihološke, realistične, naturalistične, sentimentalne dramatike in je po tej svoji osnovni značilnosti bolj podobna Moškričevi kot na primer Golouhovi ali Krležavi dramatik.

Druga Seliškarjeva drama je Kamnolom. Ta je veliko bolj znana. Tipkopis drame Kamnolom, ki ga hrani Slovenski gledališki muzej, ima letnico 1927. Besedilo je izšlo leta 1929 v Ameriškem družinskem koledarju. Ta objava je omogočila, da so se

z dramo Kamnolom seznanili tudi slovenski delavski odri. Gotovo jo je poznal tudi Jože Moškrič in ugotovili bomo nekatere podobnosti in vzporednosti z Moškričevo dramatik. Seveda ni nujno, da gre za Seliškarjev vpliv, možni so tudi kakšni drugi viri, vendar mislimo, da je Moškrič sprejel vase in podoživel vrsto motivov, idej in snovi, potem pa na tej, nekakšni kolektivni osnovi ustvarjal svojo izvirno, samo nje-mu lastno dramatik. Ta metoda dela je izvirala iz najglobljih osebnih estetskih potreb, tako kakor je lepi rozi potrebna dobro pripravljena prst. Poleg tega je bila ta metoda dela v skladu z marksizmom, s poudarjanjem kolektivnih pobud za politično, znanstveno in umetniško ustvarjalnost. Moškrič je tudi v končnem izvedbenem ustvarjalnem postopku potreboval in iskal nasvete, kako naj dramo izoblikujejo, naslovi. Kar se tiče kvalitete, moramo tudi za Seliškarjevo dramo Kamnolom ugotoviti, da je šibka in slabša kot Moškričeva dramatika.

Seliškarjevo dramo Kamnolom so uprizorjali slovenski izseljenci v ZDA, o čemer pričajo viri. V Sloveniji pa se je že zdelo, da sploh ne bo uprizorjena. K temu je gotovo prispevala avtorjeva samokritičnost — mnenje, da drama ni dobra, tako da je ni predlagal in priporočal, in to tem manj, čim bolj so minevala leta od njene objave. Toda pet let po objavi, to je leta 1934, je delavsko kulturno društvo Enakost na Jesenicah, ki je takrat iskalo in izvajalo lasten, izvirno sestavljen gledališki spored, nenadoma odkrilo, da je Seliškarjeva drama Kamnolom izrazito delavska in primerna za njihov oder, ki si je postavljaj visoke moralne in literarne cilje. Jeseničanom je namreč godilo tudi to, da bodo prvi na Slovenskem uprizorili to Seliškarjevo delo in ga tako rekoč krstili.

V Tehničnem muzeju Železarne Jesenice je v zvezi z nameravano uprizoritvijo drame Kamnolom ohranjen del korespondence med društvom Enakost in avtorjem Tonetom Seliškarjem; poleg tega je še nekaj omemb v zapisniku.

Prvi dopis delavskega društva Enakost Tonetu Seliškarju — vseboval je pač med drugim prošnjo, naj avtor dovoli uprizoritev — ni ohranjen. Ohranjen pa je Seliškarjev odgovor, in sicer je datiran 27. II. 1934 iz Omiša v Dalmaciji. Navajamo Seliškarjevo pismo v celoti:

»Dragi sodrugi, Vaše pismo me je le-tu doseglo, kjer se zdravim, zato Vam nisem utegnil pravočasno odgovoriti. Ker se mi

(Nadaljevanje na 6. strani)

Jesenice, dne 22. febr. 1934.
opr. št. 44/34.

Spoštovani sodrugi

Seliškar Tone

mitelj na moriški ribi.

Ljubljana - Trnava.

Delavski kulturno društvo Enakost - Jesenice
Delavski dom ima namreč uprizoriti vašo igro
"Kamnolom", ki je izšla v ameriškem del. koledarju
ker to po vse pravice pripadajo avtorju. Vas prosimo
za dovoljenje ter obtemu za kupoje redi odškodnine
in tiskarske in ilustratorske popustne na istih.
Prosim, utemeljite nam, ker smo se le dobrega
kol leta ustvarjanju in delanju kulturno
društvo.
Vzajemno se v študiju in bi se vrtila v prvi
kolonij, moret t. l. t. se je med drugimi dopis
v predmetu "juden", ker smo namreč, da bomo
red, plake naslonitve mite krajeli. Imeli nam
trinega naslov.

Čim prej mi pošljite svoj odgovor

hellym - podrobnim podrobnim

Stane Dolanec
predsednik.

Yousoukraj
viri: porle tajnik.

(Nadaljevanje s 5. strani)

zdi drama Kamnolom premalo obdelana, da bi jo z uspehom uprizoril diletantski oder, Vam iskreno svetujem, da jo opustite, ker sem uverjen, da ne bi imela zaželene uspeha. V nadomestilo tega Vam predlagam »mojo lastno skromnost«, to se pravi, da Vam prav rad priredim recitacijski večer s ciklusi svojih socialnih pesmi in izvlečki iz svoje socialne proze. Prvega marca bom zopet v Ljubljani in če se strinjate s tem, mi takoj odgovorite. Za to ne zahtevam nikakega honorarja, edino povračilo stroškov, t. j. vožnja in prenočišče. Lepo Vas pozdravlja Tone Seliškar.

Jeseničani pa so bili odločni in so vztrajali. Že 1. marca, saj je tako rekoč že gorelo za petami, je Enakost Seliškarju odgovorila — podpisana sta predsednik društva Stane Bokal in tajnik Ignac Kralj, ki je najbrž pravi avtor tega pisma:

»Spoštovani sodrug Tone Seliškar — učitelj... Kot Delavsko kulturno društvo Enakost — Jesenice Vas v posesti Vašega cenjenega pisma od 27. II. 1934 obveščamo, da priredimo dne 4. marca t. l. Vašo igró Kamnolom, če nam je oblast v zadnjem trenutku ne prepove. Pričetek igre je ob 8. uri zvečer. Pripominjamo obenem k Vašim opazkam, da se nam igra ne zdi tako premalo obdelana, katere izvajanje bi moglo krajšati uspešen nastop delavskih igralcev na delavskem odru. — Glede Vašega predloga, ki se nanaša na Vaše sodelovanje v svrhu prireditve recitacijskih večerov se strinjamo in sprejemamo predlog. Dneve takih večerov bomo določili na prvi odborovi seji in Vam jih sporočili. — Kaj več se pogovorimo v nedeljo, če se boste udeležili premiere. Beležimo sodružnim pozdravom...»

V zapisnikih društva Enakost je v zvezi z uprizoritvijo drame Kamnolom še nekaj omemb. Menda je bil 1. februarja 1934 postavljen datum uprizoritve (4. III.), »ako bode dovoljena od cenzure«. Dne 1. marca: »Seliškar glede igre Kamnolom odsvetuje, pač pa da on sam pride in nato se prečita dopis na Seliškarja, da mi vseeno igró priredimo. Radi povabila njega samega pa naj se sklene na občnem zboru.«

Iz arhiva je tudi razvidno, da so Jeseničani naročili v tiskarni v Kranju plakat za uprizoritev Kamnoloma. Poleg krstne predstave 4. III. je bila 11. III. še repriza, kar gotovo kaže, da je uprizoritev uspela. O uprizoritvi so Jeseničani poročali v Kreftovi reviji Književnost. Za besedilo Kamnoloma sta kmalu zaprosili in ga prejeli Svoboda v Hrastniku in Svoboda v Lescahu. Ni pa znano, ali sta dramo uprizorili.

Poročilo v Književnosti o jeseniški uprizoritvi drame Kamnolom med drugim pravi: »Igra je za amaterske odre zelo težka. Za to prireditev je bilo treba mnogo truda in resne volje, pa se je še vseeno poznalo, da je predstava prehitro naštudirana. Igralci so svoje vloge skrbno podali, toda vsled prehitrega študija so bili premalo izklesani posamezni značaji, ki bi sicer lahko močnejše podčrtali napetost ozračja. Pisatelj prenaša v svojem delu nekaj tragičnih odlomkov iz resničnega proletarskega življenja v borbi za svoj obstanek na oder. Udeležba na premieri je bila izredno velika, dočim je bila repriza radi do 7. zvečer trajajočega shoda slabo obiskana.«

Ali je Seliškar šel na premiero svoje drame na Jesenice? Če upoštevamo njegovo v pismu izraženo stališče, to ne bi bilo mogoče. Toda Franc Škrj (glej njegovo razpravo v zborniku Jeklo in ljudje, 1964: Zgodovinski razvoj delavskih kulturnih organizacij na Jesenicah in Javorniku) omenja, da je Seliškar prišel. Vsekakor pa je Seliškar prišel na Jesenice aprila istega leta na recitacijski večer (poročilo v Književnosti).

HOTEL BELLEVUE
OMIŠ
(DALMACIJA)

Delavsko kulturno društvo ZMAJ

Jesenice

Drugi sodrug, Vaše pismo mi je le-to došlo, ker se zdravim, zato Vam nisem utegnil pravočasno odgovoriti. Ker se mi zdi drama Kamnolom premalo obdelana, da bi jo z uspehom uprizoril diletantski oder, Vam iskreno svetujem, da jo opustite, ker sem uverjen, da ne bi imela zaželene uspeha. V nadomestilo tega, Vam predlagam »mojo lastno skromnost«, to se pravi, da Vam prav rad priredim recitacijski večer s ciklusi svojih socialnih pesmi in izvlečki iz svoje socialne proze. Prvega marca bom zopet v Ljubljani in če se strinjate s tem, mi takoj odgovorite. Zato ne zahtevam nikakega honorarja, edino povračilo stroškov, t. j. vožnja in prenočišče.

Lepo Vas pozdravlja

Tač. naslov: Tone Seliškar, Ljubljana, Prule 13

Škrj tudi poroča, da je bilo v uprizoritvi drame Kamnolom vloženega veliko truda. Delo je reširal Alfonz Oblak, ki je leta 1935 odlično režiral tudi znamenito predstavo Moškričeve drame Dani se. Ohranila se je fotografija jeseniške uprizoritve drame Kamnolom. Predstavlja značilno sceno 2. dejanja, v katero je bilo res vloženo veliko truda: na levi strani je nekaj kulis dreves, na desni velikega skalovja, ki predstavlja kamnolom, v sredini pa je lepa panorama gozdov, hribov in gor. Na fotografiji je deset igralcev in štiri igralke.

Poglejmo natančneje Seliškarjevo odsko delo Zlata riba. Sestavljajo ga štiri dejanja. V enem rokopisu je delo označeno kot »drama«, v drugem pa »tragedija«. Ta tragedija je po svojih značilnostih sentimentalna, ne pa podobna klasični obliki tragedije.

Glavna oseba — junak pač ni — je delavec Andrej, ki je že en mesec brezposeln in se je moral iz stanovanja izseliti, tako da zdaj stanuje z ženo Ano in s sinom v baraki. Brezposelnost težko prenaša. Ob večerih popiva in je zmeden, zgubljen. Ko se mu v reki ujame na trnek riba, začne fantazirati o »zlati ribi«. Zlata riba je tudi ena od gostiln. O »zlati ribi« pa govori tudi Andrejeva nočna prijateljica Liza, ki ga spodbuja, naj naredi kaj, naj bo aktiven. V mislih ima nekega skopuha, ki niti banki ne zaupa, ampak denar nosi s sabo. To je Završnik, lastnik več hiš in delavskih stanovanj, brezobziren dobičkar, domišljav člo-

vek. Nenadoma se izve, da je gospodarske krize v tovarni konec in da bodo zjutraj brezposelni delavci spet delali. Toda to noč na Lizino pobudo in zapeljevanje Andrej ubije Završnika. Oropa pa ga ne in tudi Liza si ne upa po denar. Zjutraj, ko hoče Andrej na delo, pride za njim nočni zločin — namesto na delo mora v zapor. Žena Ana je trpela prej, ko se ji je Andrej odtujeval, zdaj pa doživi še hujši udarec.

Seliškarjeva karakterizacija Andreja kot dramskega lika je premalo odločna, preveč pripovedna, psihološko preveč zapletena. Andrej je preveč slab, da bi lahko vzbujal sočutje in bil vsaj malo junak. Čutiti je, da je Andrej lik iz pripovedne proze in da ne služi dobro za dramo. Tem bolj ker naj bi se vsa njegova kompleksnost izrazila v izredno kratkem času — saj se drama dogaja samo en dan — od popoldneva preko večera in noči do jutra. Preobrat od brezposelnosti v zaposlenost je izveden nenaravno, neverjetno hitro.

Moškrič ne obravnava brezposelnosti, medtem ko je v tej Seliškarjevi drami brezposelnost v ospredju. Brezposelnost naj bi bila krivda, da nekateri delavci, kot Andrej, zaidejo na stranpot, se demoralizirajo. Že postaviti delavca kot glavno dramsko osebo je bil dramaturški problem, postaviti brezposelnega delavca pa je bilo še bolj problematično. Kako naj bo junak? Lep, idealiziran lik v Seliškarjevi drami Kamnolom je Ana. Njena skrb, iskanje Andreja in dobrota so nadčloveški. Tudi Moškričeve ženske so večinoma idealne, vendar so bolj stvarne kot Ana.

PROKLETJE

Koga bi nocoj?
Pesnika,
ki vidi vas nad sabo,
nad seboj!
Odpri se
in preimenujte!
Jaz vas srečo gledal bom,
ker ne zasiti me
nikar ime
in ne puh tvoj,
lepota,
zmazana v nevihti.
Vrhovi vaši so si blizu,
kot da pozabljate,
da smrt ubili smo za vas,
ubili smrt
kot tisoč drugih smrti.
Samo ne stegnite
roke
nadme
in nad te,
ki vidijo vas nad seboj!

AMFITEATER

Reka znoja
nas zanesla je v tvoj čas;
v sedlu težnj smo sedeli,
v čakanju nestrpnem.
Usta smo učili
včeraj,
danes,
jutri
izgovoriti
besedo eno samo,
besedo težko zgolj.

S tvojim se imenom mučim
pod zastekljenimi očmi,
časa manjka mi,
zato ugrabljam času čas,
medtem ko tečem
za teboj.
Kar! Kar!
Sliši tisoč se glasov,
a v čelu čistem
guba. Mnogo gub
zažgo žareča usta
namesto radosti,
ki naj pretila
v naše tvoje bi ime.
In z znakom tem na čelu
v motnem nebu
potonike svetov
rdeče so
na vekomaj.

ZELO NENAČADNO SNIDENJE

Če bi se danes srečal
Kajn s senco svojo
na polju nekje,
potonike bile bi zamorjene
in če bi že vzcvetele,
v čelih bi nosile
črne lokvanje.

Če bi se danes srečal
Kajn s senco svojo
na ulici nekje,
hiše bi težko obstale
in če bi obstale,
bi javne se imenovala.

Če bi danes srečal
Kajn s senco svojo
na trgu nekje,
ravno držo spomeniki
obdržali bi težko,
in če bi jo že,
junake bi v spominu izgubili.

Pa saj zardevajoče mesto
ne dovoli
tega snidenja.

ZVONIMIR BALOG

PESEM LAHKO NAREDI VSAKDO

Koga predlagati za odlikovanje

Če bi me kdo vprašal,
bi predlagal strašilo
sredi žita —
ne glede: ali brani
žito pred pticami
ali jih z njimi hrani.
Za odlikovanje bi predlagal
borove krošnje
zavoljo večno zelene nošnje.
Sprehajalce bi nagradil
za zdrave sprehode,
cvetove za samouko cvetenje.
Netopirja, ki je postal ptica
iz miši.
Črva, ker je preživel
življenje pod skorjo drevesa.
Tudi sonce bi morali odlikovati —
toda, ali bi moglo čez kolajno
še naprej tako sijati?

Lahko

Lahko čas
tako ostari,
da umre
ali se skazi?

Lahko kdorkoli
od ljudi reče,
da, ve, koliko je ura,
ki v njem teče?

Kadar je prva minuta
kogarkoli
spočeta?

Nekje v neki — daljni deželi

Šolal je oče sina,
prodal čredo svinj.
In v zameno mu je šola
domov vrnila — vola.

Tisti dan

Tisti dan je reka
tekla za pet.
Za pet je cvetel cvet!
Zagledal sem v letu ptico,
tudi njej sem dal petico!
Petico je prav tako dobila
za hranjenje ena kobila!
Nebo je izvleklo iz jasnine trojko!
Zrak je dobil iz čistote dvojko!
Za deset bila je igra naša,
ko smo se igrali APAŠA!
Samo Ksenja je padla tisti dan,
za obližnit sladoled smo jo prosili zaman.

Kje kdo spi

Sladkor spi v medu,
voda v ledu,
elektrika v žici,
ščeбетanje v ptici.
Slika v čopiču,
v barvi in v neki roki pravi...
in čas spi v uri,
ki se ustavi.

Voda je ribi

Voda je ribi stanovanje,
dežnik, padalo in sanje.

Voda je ribi sonce,
tudi v hladni senci,
vse — v enem kosu...

Stari maček

Sinoči je
prenehal dihati,
ko je padel
— mrak.

Ni videl,
kje se je ustavil
— zrak.

Bil je en zrak

Bil je en zrak
gol in bos.
Občasno je samo
namesto rokavic
nosil od nekoga nos.

Kaj delajo živali, kadar se želijo rokovati

Jeleni in volti se rogujejo,
ribe se repujejo,
metulji in ptice se krilujejo,
črvi se gomazujejo,
raki se škarjujejo,
ježi se bodikujejo,
mački se brkujejo
in stonoge se nogujejo.

Črv

Kadr črv miruje in spi,
kako vedeti, kje ima glavo in kje je ni —
zakaj črv je tak:
na obeh straneh enak.
Šele kadar gre,
se ve:
glava mora biti spredaj!

Če so oblaki ovce

Če so oblaki ovce,
kakor pesniki govorijo,
bele in sive,
ki na nebu
našimi glavami živijo,
zakaj, kadar jim veter
z nevidnimi škarjami
runo striže,
na zemljo volna ne pride,
temveč — dež.

Metulj

Ko je v sebi gosenico ubil,
je za nagrado krila dobil.
Toda čiste vesti v njem več ni,
kot svoje dni.

Zato v letu pogosto vijuga
in trepetja,
kot da ga nekdo
na muhi ima.

ZVONIMIR BALOG

(Rojen 30. 5. 1932,
Čvrstec pri Križevcih)

Hrvatski pesnik Zvonimir BALOG piše predvsem za otroke. Njegove pesmi so že prevedene v slovenščino, makedonščino in angleščino. Zanje je značilna svojevrsna vedrina ter besedna in miselna igrivost. Napisal je tudi veliko šolskih radijskih in televizijskih odjav. Prejel je več literarnih priznanj. Najpomembnejša je Zmajeva nagrada za izreden doprinos k mladinski književnosti.

(Pesmi je izbral in prevedel
Benjamin Gracer)

(Nadaljevanje s 25. strani)

poslovala Shawn. Razume se, da je bila velika in da je imela par krepkih pljuč, ki jih je često uprabljala. Kadar je jokala, je zvila obraz v neprijetne otroške gube in je ni bilo moč utolažiti ne s sladkarijami ne s pomirjevali. Dot si je do polovice odpela zadrgo na anoraku, si potegnila bluzo navzgor in jo hranila, nam se je zdelo da cele ure. Komajda smo verjeli njenemu apetitu. Dot pa je marljivo proizvajala mleko. Njene najlonske bluže so bile napete od njenih prsi, kot da bi bile v njih prenapolnjene cevi. Včasih, kadar je mislila, da je nihče ne gleda, je vstala, si jih podpirala prekrizanih rok in jih prenašala oprte na rokah, ker so se ji začela povešati ramena pod njihovo težo.

Tovornjaki so prihajali ob uri ali na pol ure. Slišala sem šum zračnih zavor, prestave so mlele le nekaj centimetrov od moje glave. Čeprav sem vsak dan pretehtala veliko ton, nikoli ne bom vedela kako težka je tona, razen če ne bo padla name. Odkar se je Dot vrnila, nisem bila več osamljena. Poletja bo kmalu konec in spraševali sva se, kaj se je zgodilo z Gerryjem.

Le še nekaj tednov dela je preostalo ko sva zvedeli, da so Gerryja spet ujeli. Izbral si je napačen rezervat za skrivališče — Pine Ridge. Kot vedno je tam mrgolelo zveznih agentov in oboroženih vozil. Orožje je bilo skrito vsepovsod in ga ni bilo težko dobiti. Gerry si je nabavil orožje. Dva moža sta ga poskušala aretirati. Gerry ni hotel z njima in ko je stekel v beg in se je začelo

streljanje, je Gerry ustrelil in ubil gladko obritega moža temnih las in svetlih oči, državnega konjenika, moža, čigar slika je bila natisnjena v vseh časopisih.

Gerryja so poslali v ječo v Morion, v Illinoisu. Namestili so ga v nadzorovano enoto. Obiskovalce sprejema v sobi, kjer dotikanje ni dovoljeno, kjer se glas prenaša po telefonu, kjer se pogledi srečujejo skozi plasti pleksištekla in kjer nikdar ne bo dovoljeno ploditi otroke.

Z Dot sva nadaljevali delo še zadnje štiri tedne. Enkrat sva tehtali Shawn. Slekli sva ji pleteno obleko, težko kot oklep in jo zavili v lahkotno, kvačkano odejo. Dot je odšla v barako, da prilagodi težo. Ostala sem zunaj s Shawn. Bila je tako trden otrok, na rokah se mi je zdela težka kot svinec. Položila sem jo na tehtnico, jo za trenutek trdno podržala in nato počasi odmaknila roko. Mirno je gledala v vetrovno, daljno nebo. Niti trenila ni ko je iz vseh strani zapihal veter, ko smo se tako tesno zavijali, da bi iz kamna iztisnil dih. Bila je tako klena od življenja, tako močna prekuha Dot in Gerryja, kot da bi tehtala toliko kot vsak tovor. To pa je bila seveda le misel. Kajti kot se je izkazalo, je bila prelahka in se ni ničesar zavedala.

Prevod: Darja Lenardič

Odlomek je iz knjige Louise Erdrich, ZDRAVILA ZA LJUBEZEN, ki izide prihodnje leto pri Založništvu tržaškega tiska. Louise Erdrich je nemško-indijanskega porekla, rodila se je leta 1954 in odrasla v Severni Dakoti.

Ti boš moja moč,
jaz tvoja barva.
Že zdaj, ko zate pišem,
si mi blizu.

Blizu
s svojo deško trmo.

NOVA HIŠA

Čisto drugače sem te čaral,
naša nova hiša:
z okni velikimi,
ki veter južni
naj bi hrupno jih odpiral.

Zamišljal sem te
kakor zračno ladjo,
z vrati upognjenimi
in s svetilkami
na vse strani;
tovarniške si
dimnike imela,
naša nova hiša.
Tvoj dim

visoko
se je vzpenjal.
V moji volji
bila

brezskrbna si,
hiša naša,
nova
in velika.

PRED POLNOČJO

Skoraj polnoč bo.
Priatelj, pojdi in zaspi.
Dan jutrišnji bo merjen
z urami današnjimi.

Na rojstva ne misli.
Ne misli na smrti.
Vse to bo jutri
razglašeno.

Na rože ne misli.
In ne na ljubezni.
Oboje bo jutri
nove popke
napenjalo.

Na otroka ne misli.
Ne misli na dom.
Dom in dete
bosta jutri
še više
zrasla.

Ti si dandanašnji
in le v svojih mislih.
Priatelj, pojdi in zaspi,
skoraj bo polnoč!

OKNO

V malem oknu
sončni žarki
oplojeni z osvajalno slo
dotikajo razpok
se časa.

Nekoč sem vznejevoljil se
sred očkovanja dni,
ki s sabo nosijo
obdobje kakor tudi slo,
da bi zakrili čas,
ker prednost dajejo lepoti
in življenju radi bi prinesli
vse ljubezni
vseh ljudi sveta,
saj od ljudi je vredno vzeti,
kar življenje porodi
in lepša.

Seliškarjev prikaz delavskega življenja je kljub nekaterim poetičnim vložkom naturalističen. Združujeta se kriminal in čustvenost, ki je vendarle glavna prвина Seliškarjeve dramaturgije. Čustven je na primer motiv sina Andrejčka. Njegova šolska malica, ki je krompir, je motiv, ki spominja na ustrezne motive v Moškričevi drami Dani se, vendar Moškrič te motive mojstrsko razvije in prikaže, Seliškar pa ga ne prikazuje, ampak samo omenja. Ugotavljamo nesprenost, to je neteatralnost (neprikazovalnost) Seliškarjeve dramaturgije.

Medtem ko Moškrič skoraj ne pozna dekadentnega umetniškega stila (tak ostane dekadentne in naturalistične miselnosti je v Moškričevi dramatiki lik Maličeve Mici v drami Rdeče rože), pa v Seliškarjevi drami Zlata riba zaznavamo dekadenco pri Andreju in Lizi. Vendar tudi Liza, podobno kot Andrej, ni popolnoma slab lik, ampak je žrtev družbenih razmer. Zato je tudi njena karakterizacija, podobno kot Andrejeva, medla in neodločna. Vse slabosti so posledica družbenih razmer, ne pa sestavina osebnosti. Andrej ni kriv — kriva je Liza. Liza ni kriva — krive so razmere, v katerih je živela. Citat iz drame: »Vse naše življenje so preobrazili v eno samo vlačuganje.« Kakšna razlika med temno Seliškarjevo sliko brezposelnosti, ki pa je bolj deklarirana kot resnično prikazana, in med herojskim zadržanjem Moškričevih stavkajočih (začasno in zavestno brezposelnih) delavcev in njihovih družin!

Tudi Andrejeva želja, da bi delal, je nekam dekadentna, saj delo pretirano obožuje in pozablja na vse drugo — na izkoriščanje, neorganiziranost delavstva in podobno. Andrej je v bistvu popolnoma odvisen od delodajalcev. Njegovo oboževanje dela je podobno, kot ga razglašala Golouhova drama Kriza, samo da je manj utemeljeno in bolj patetično. Kot je Andrej po eni strani slab, je v odnosu do dela pretirano herojski. Andrej na primer pravi: »Kadar sem bil najbolj ognjen, od nog do glave ves črn in razžarjen od koksa, sem se sam sebi zdel kakor bog.«

V želji, da ne bi bil prikaz delavstva preveč enostranski in negativen, Seliškar postavlja v dramo še enega delavca — Matija in mu daje veliko besede. Zanj se govori, da je boljševik. Že leto dni je brezposeln, in ko gre do jutraj tovariši delat, on ne gre, ker bi rad, da bi si delavci zdaj, ko jih kapitalisti potrebujejo, izborili več pravic in zagotovil in da bi poskrbeli za vse tovariše: »Skorjo ste padli, ki so jo vam vrgli! A kdo vam jamči, da ne boste čez nekaj tednov spet na cesti!« Matija je revolucionar, upornik, bojevnik, vendar je prikazan kot osamljen in neorganiziran, čeprav se zavzema za popolno delavsko solidarnost. Njegova akcija ni dovolj utemeljena, čeprav je v bistvu razumna. Poleg tega je v samem dramskem dogajanju neudeležen, neaktiven, postranski. Matija je splošen politik, rezoner, ne pa aktivna oseba. Tudi Matijeva žena Barba je epizoden, premalo izdelan lik. Seliškar je dramsko nespreten — po eni strani zelo akcijski, po drugi strani pa nekatere osebe in prizori niso vključeni v dogajanje oziroma imajo premajhno umetniško težo.

Tako ni vključen v dogajanje in nastopa samo na začetku in na koncu delavec Janez, ki je krščanski socialist. Zanj je značilno, da nasprotno kot Matija, ki kapitaliste dolži in krivi, kaže razumevanje za njihov poslovni položaj: »Kriza je vse zapela, tudi one. Če tovarna nima naročil, stroji stojijo...« V drami je še vrsta drugih, premalo značilnih epizodnih likov.

Seliškarjevo pojmovanje brezposelnosti je preveč čustveno in psihološko ter premalo družbeno. »Mož brez dela je ponižan do same živali.« Zelo psihološko je razglabljanje o brezposelnih rokah. Moramo pa priznati, da je prikazovati brezposelnost za dramatiko manj hvaležna snov kot

prikazovati stavko, ki je izrazit boj. Škoda da Seliškar svoje drame ni bolj utemeljil, izoblikoval in odpravil nekatere dramaturške slabosti, saj je snov vendarle pogumno zastavljena. To je snov o demoralizaciji in kriminalizaciji poprečnega delavca, pri čemer pa je preveč zapostavljena njegova osebna odgovornost.

Na koncu naj bi se individualistični Andrej spremenil in postal dostopen za Matijeve solidarnostne ideje: »Matija ima prav! Jaz pa sem mislil le nase! Kako bi le sebi odprl vrata v raj!« Vendar je ta preobrat nepričljivi, samo besedovanje, saj tudi Matija predstavlja le neko idejnost, ne pa dejavnost.

V zvezi s Seliškarjevo dramo Zlata riba, zato ker je njena glavna snov brezposelnost, omenjamo dramski prizor Na cesto, ki ga je napisal Slavko Dvoršek, Moškričev sodelavec v grafični organizaciji. Izšel

Dramski odsek DKD Enakost Jesenice je marca 1934 v režiji Alfonza Oblaka uprizoril socialno dramo Toneta Seliškarka »Kamnomol«

je leta 1938 v Spominskem zborniku grafične organizacije. Kot rečeno je tudi snov tega prizora brezposelnost, vendar je motivika zastavljena in izpeljana dokaj drugače. Na začetku je naslednja oznaka: »Malgač Jože, družinski oče z dvema otrokoma in vedno bolno ženo. V družini vlada večno pomanjkanje vsega vzlic zmernemu življenju hranitelja. Zaradi nedostajanja dela je Jože skoraj vedno brezposeln in komaj po tri mesece v letu dela po raznih tiskarnah, ki ga le v nujni potrebi zaposle. Kljub vsem težavam pa je značajan tovariš in pravo nasprotje Levičnikovega Stanka, ki je stalno nameščen, se netovariško obnaša nasproti sotovarišem in se skuša obdržati v tiskarni s klečeplazenjem. Jože je dober delavec, toda obenem občutljiv in sanjav. Razglablja predvsem socialne probleme in stalno premišljuje le to, kako bi moralo biti, da bi imel vsakdo dovolj kruha.« Dogajanje prizora se iz začetnega razpravljanja razvije v naslednji dogodek: Neki samski delavec se sam prijavi, da bo brezposeln namesto Jožeta. Tako se manifestira delavska enotnost. — Prizor, ki je očitno napisan s protirevolucionarno tendenco, je seveda lahko ugajal delodajalcem in socialdemokratsko in krščansko usmerjenim sindikalnim funkcionarjem.

Tudi dramo Kamnomol označuje Seliškar kot »tragedijo« in ima štiri dejanja. Zdi se, da tragičnost tega dela ni samo sentimentalna, ampak deloma tudi klasična oziroma klasicistična, s čimer se izraža tudi večja oblikovna sorodnost z Moškričevo dramatiko.

Značaji v tem delu so zarisani ostreje in osebe so bolj povezane v dogajanje in bolj aktivne. Na strani kapitalizma je zelo negativna oseba obratovodja (inženir) Al-

fred. Na strani delavstva je zelo pozitivna oseba stari delavec Adam, pa tudi njegov sin miner Milan, toda ta je v drugi polovici drame tako bolan, da ni več aktiven. Milanova žena Liza (Adamova snaha) pa je negativna, in vendar po volji avtorja tudi pozitivna.

Prvo dejanje poteka v kuhinji družine Adam — Milan — Liza (imata enega otroka), drugo dejanje najbrž naslednji dan v kamnomolu, tretje dejanje čez dva meseca spet pri Adamu in četrto dejanje takoj s prejšnjim v Alfredovi vili.

Drama je osredotočena na teh nekaj oseb, vendar v 2. dejanju nastopa še množica delavcev in na koncu drame množica prebivalcev. Čeprav je aktivnih oseb malo, pa je v ozadju drame čutiti intenzivno družbeno življenje, in sicer na strani delavstva, medtem ko je Alfred prikazan popolnoma (preveč) osamljen. Delavci imajo svojo organizacijo; Milan je nekakšen vodja socialistov. Omenja se Uršič kot de-

lavski zaupnik. Ker je Alfred Uršiča, ki v drami ne nastopa, odpustil z dela in ga dal zapreti, sklicujejo delavci za ta večer shod. Ni pa pojasnjeno, ali so kaj sklenili, tako da ta motivika (problematika) ostane torzo. Drama se v drugi polovici prevesi v osebno (družinsko, zakonsko) in tako rekoč kriminalno tematiko.

Zakonca Milan in Liza se zadnje čase slabo razumeta. Drug drugemu očitata hladnost in odtujenost. Milan je nezadovoljen, ker Liza hodi streč (pospravljat) k Alfredu. »Alfred je hudoba... Vsi ga mrzimo... sovražnik delavcev... Tri delavke je že okužil s svojo spolno boleznijo.« Ne samo Milan, tudi njegovi sodelavci so nejevoljni, ker Liza obkupi Alfreda. Medtem ko je Milan do žene vendarle potrpečljiv, dober in jo ljubi, je njen tast Adam zelo odkrit: »Liza je postala pasja.« Ko Adam in Milan odideta, pride k Lizi Alfred...

Seliškar je prepričljiv posebno v začetnem dialogu obeh zakoncev, pa tudi Adamovo stališče je dobro in trdno prikazano. Milan in Alfred pa v dramskem dogajanju ne pomenita nič izrazitega, močnega. Alfred na primer pravi: »Ah, kako je tu zopno! Ali ni pri meni lepše, Liza?«

V kamnomolu imajo delavci in delavke odmor, malico. Njihov pogovor je sočen, živ. Milan glasno bere časopisno poročilo o rudniški nesreči v Ameriki, na osnovi katere je lastnik prejel visoko zavarovalnino, vdove, umrlih rudarjev pa tako rekoč miloščino. Omenjeno je, da v delavskem društvu berejo knjigo Germinal. Tovariši očitajo Milanu, ker Liza hodi pospravljat k Alfredu, in ga nameravajo politično zapustiti. Alfred si zapisuje imena socialistov. V srečanju z Brencetovo, ki pride z otrokom, se pokaže njegova grobost. Alfred ponuja Milanu višjo plačo, toda za nekaj časa

(Nadaljevanje na 8. strani)

ABRASHI DIAMANT

PESMI

PREVEDEL

VALENTIN CUNDRIČ

METAMORFOZA NAŠE POEZIJE

I
Poezija,
v staroveškosti
korenino tvojo sem iskal
in v starožitnosti,
ko mladike tvoje
navzven ponujale so plod.
In nisem ti zameril,
še bolj žejen
k tebi sem se vrnil,
poezija,
moč preteklosti!

II
Pesem
si vse čase prehodila
in se nam rodila
pri porojenka
na bolkonu zasneženem,
pesem,
kpodmev
si naše
sončne stališča!

III
Steblo si krepila,
pesem,
naše okno upanja
zasedla si,
kot mesečina.
Pa si bila začetek
naših potovanj po svetu,
pesem,
naša čudovita pot
s pribežališčem!

IV
Pesem,
pesem s pretežkim cvetom
za steblo to,
za korenino to!
Taki rož na vrtu ni.
Škoda, tudi greh,
brez spomenika
da ostajaš.
Pesem.

zadoščenje naše
in uteha!

ZAKASNELO KARANJE

Kaj na vratih duše,
glas moj,
zganjaš krik in vik!

Predober sem bil s tabo,
ti pa trudiš se,
da zastrupiš mi
srž
in kri in um.

Zberi se,
glas moj,
moj si
in neznancev treba ni
med nama.

Čemu me opominjaš,
ko ti si zunaj mene moje prvo,
zato objemi moje prošnje,
da zasveniva skupaj.
Ne stoj ob strani,
daj, spregovoriva
ljudstvu te pomladi
in ljudstvom vseh pomladi,
ki bodo še in še,
zapojeva jim v jeziku sonca!

(Nadaljevanje s 7. strani)

bo premeščen na Hrvaško (o tem je Alfred govoril že z Lizo, kar v dramskem smislu ni dobro). Milan razmišlja, da bi se z družino izselil v Ameriko. Očitno je, da Seliškar pozna delo in stroje, veliko manj pa je razgledan politično in ekonomsko. Zaključek 2. dejanja — ko je prikazano, kako se Milan ponesreči, je prepričljiv.

Milan je zaradi nesreče postal popoln invalid: slep, gluhi, umsko prizadet. Odnos med Adamom in Lizo je zelo slab, vendar je nujno da prav Liza oskrbuje Milana, ki jo še ljubi. Alfred se je bil umaknil na Dunaj. Zdaj se vrne. Zapit. Liza bi rada odšla z njim iz pekla z bolnim Milanom, toda Alfred se je otepa. Liza hoče v Alfredu vzbuditi ljubosumje proti Milanu. Drug drugega napeljujeta na umor Milana. Prizor, v katerem Liza ljubimka tako z Alfredom kot z Milanom, je fantastičen in dekadenten. Liza ubije Milana. Alfred pa Lize noče s seboj.

Liza pribeži za Alfredom, boječ se Adamovega maščevanja in ljudske jeze. Spominja ga njune ljubezni in ne razume, zakaj naj bi se razšla. Alfred pravi, da je Liza »satanska«. Zunaj hrumi množica. Alfred zbeži. Ni jasno, kako umre Liza — menda jo besna množica linča. Adam, ki vleče za sabo sinovo truplo, je spričo Lizine smrti pretresen in bo dostojno pokopal tudi njo. Zdi se, da ji odpušča in da razume, da Liza sama ni kriva, ampak je žrtev določenih razmer.

IVAN KRIZNAR

JEKLO IN LJUDJE

Januarja letos je izšla pri Kulturni skupnosti Jesenice peta knjiga jeseniškega zbornika *Jeklo in ljudje*. Večina objavljenih prispevkov v njem osvetljuje naravne danosti za življenje tudi v gorenjskem kotu, zlasti pa nastanek in razvoj železarskih Jesenic, posebej pa še prizadevanja kovinarjev za organizirani boj proti socialnemu izkoriščanju. Razveseljivo je, da se krog obravnavanih tem, ki jih ne le simbolično združuje naslov *Jeklo in ljudje*, ne širi le na nova področja, marveč raste tudi strokovna raven obravnav. Uredniški odbor šir krog sodelavcev in jih pri tem spodbuja k raziskovanju ključnih problemov, k so v preteklosti opredeljevali življenje ljudi v teh krajih. Narava, prizadevanje ljudi, da si v njej ustvarijo čim boljše življenjske razmere, in boj med ljudmi, enih, ki hočejo izkoriščati druge, in drugih, da ne bi bili izkoriščani, ta prizadevanja delovnih ljudi, da bi si ustvarili enakopravno sožitje, so večne teme ljudi tudi v krajih med Mežaklo in Karavankami.

Zajetna knjiga s 490 stranmi besedila vsebuje še imensko kazalo ljudi, o katerih piše. Po uvodni besedi glavnega in odgovornega urednika Toneta Konoblija je vsebina razdeljena v sedem problemskih sklopov. Pri njegovi razporeditvi je očitna težnja, da se da prvo mesto zgodovini železarstva, delavskemu gibanju in narodnoosvobodilnemu boju, namesto da bi se kljub posebnemu poudarku in obsegu tudi te sklope bolj organsko vključilo v zasnovano zbornika, da bi bralca vodili od spoznavanja nastajanja tal (geologije) prek arheologije, zgodovine železarstva in numizmatičnega opisa fužinarskih denarnih bonov, zgodovine delavskega gibanja in narodnoosvobodilnega boja do povojnega razvoja in spominskih zapisov o nekaterih posebno

Lizin lik in usoda spominjata na Moškričevo Mici Maličevo v drami *Rdeče rože*. To, da delavci Maličevo po njeni smrti priznajo in sprejmejo kot delavsko žrtev, je vendarle bolj utemeljeno, kot je utemeljena nekakšna skupna delavska »žrtev« Seliškarjevega para Milan in Liza. Lizo je težko razumeti in priznati kot sorazmerno pozitivno osebo, to je kot žrtev določenih družbenih razmer. V Lizi prevladuje čutnost in čustvenost, medtem ko je Moškrič v Rdečih rožah prikazal tudi lik Ivanke, ki bi se bila tudi lahko vdala podjetnikovemu zapeljevanju, v resnici pa postane odločna bojovnica za delavske pravice. Seliškar najbrž hoče prikazati osebno (subjektivno), podzavestno, čustveno plat človeške duševnosti. Neracionalna je tako Milanova ljubezen do Lize kot Lizina ljubezen do Alfreda, v kateri se morda kaže njeno hrepenenje po lepšem življenju. Seliškar hoče, nemara prikazati razliko med psihološkimi globinami osebnosti in med politično poenostavitvijo in racionalnostjo, ki jo izražata množica in delavska organizacija. Ali je konec koncev tudi Milan izdajalec? — Moškrič se tako iz umetniških kakor tudi iz političnih razlogov ne spušča v takšno prikazovanje mistične kompliciranosti človeške duševnosti, kakršno je značilno za Seliškarjevo dramo *Kamnolom*.

Seliškarjev Alfred spominja na Molekovega Wilsona v drami *Poročna noč* in na inž. Filderja v Moškričevi drami *Rdeče rože*. Samo da je Filder bolj satanski in kri-

minalen, medtem ko je Alfred predvsem neznačajan, kar ni samo nečloveško, ampak je slabo tudi v dramskem smislu, razen če bi se dramatik te »neznačajnosti« (deloma velja tudi za Milana in Lizo) izrecno zavedal in jo hotel prikazati. Moškrič je v svojem okolju našel izrazite značaje, med njimi tudi lepe, trdne značaje in jih je prenesel kot življenjsko verjetne v dramatiko. Moškričevi značaji so bolj življenjsko verjetni in hkrati umetniško izraziti kot Seliškarjevi, ki so pač samo življenjsko verjetni.

Naj omenimo, da se v prvotnem besedilu (rokopisu) drame *Kamnolom*, ki je ohranjeno v Slovenskem gledališkem muzeju, nekatere osebe imenujejo drugače oziroma da je izkazana negotovost imenovanja (Milan je Klemen, Liza je Cila, Adam je Abram).

Motivika kamnoloma kot delovišča je v drami *Rdeče rože* prisotna kot postranska motivika — pri kamnolomu naj bi se srečala Filder in Mici, v kamnolomu se ubije (samomor) Mici. V drami *Rdeče rože* je kamnolom prerašel v tovarno, toda mali Seliškarjev kamnolom je v Rdečih rožah torej vendarle prisoten. Slučajno? Organsko? Organska rast umetniškega dela iz plodne prsti predhodne (sodobne) literature.

vojno. Prikaže, kako so rasle potrebe po društvenem življenju, predstavi interese in težnje posameznih socialnih skupin in idejne ter politične vzroke za spore med njimi. Povezavo delavskih kulturnih društev Svoboda in Enakost med svetovnimi vojnami s sindikalno dejavnostjo, vpliv političnih strank na njihovo dejavnost, tokove v njih in pritiske Kranjske industrijske družbe nanje nam predstavi Jože Dežman. Poglobljeno razpravo o Čufarjevem pisanju, odzivih nanj in o tem, kako se v njih zrcalijo različni pogledi na družbo in literaturo, je za zbornik pripravil Cveto Zagorski. Opozarja na to, da je Tone Čufar izpovedoval svoja doživetja in doživetja drugih v že takrat pomembnem delavskem središču, da je od črno-belega prikazovanja prehajal k vse bolj realističnemu predstavljanju človeških likov in da je doživljal in obravnaval smisel za skupnost. Bolj kot človeško notranjo razklanost je prikazoval medčloveške odnose. S svojim brezkompromisnim razglabljanjem nehumanosti se ni zameril le glasnikom meščanskih idej, ki pa vendar niso mogli izničiti njegovega izpovedovalnega umetniškega talenta, predvsem pa s sposobnosti prikazovati vsakdanje življenje v nastajajočem industrijskem središču, marveč je izzval tudi proteste delavske aristokracije.

Zagorski postavi Čufarja v čas in predstavi takratno umetniško in politično življenje.

V ciklu prispevkov o narodnoosvobodilnem boju nas eden najbolj znanih predvojnih delavskih voditeljev Vencelj Perko v spominskem zapisu med drugim seznaja s 4. konferenco Komunistične partije Slovenije, ki je bila oktobra 1940 nad Šoštanjem in na katero že dalj časa opozarjajo zgodovinarji s Štajerske. Podrobneje govo-

Ko se je zrak za njima umiril, sem se vrnila v barako. Dolgočasila sem se, na smrt dolgočasila. Ker nobena stvar ni imela pomena, sem vzela v roke njene pletilke in začela plesti, kakor sem pač znala, za vihtela nit nazaj po vsakem vbodu in se vse bolj zatopila v delo, dokler nenadoma nisem dokončala oblačila, odstrigla nit in prosti konec popletla v ovratnik gostega oblačila.

Naslednje dneve sem pogrešala Dot. Dnevi so si bili tako podobni, da so se nevidno spajali drug z drugim in ti jemali um. Kot da sem odstavljena in preživljam čas s posedanjem pri oknu, opazujoč nič, dokler ne zaide sonce, ki pordeči vse nebo ob spuščanju in mi hromi srce. Ničesar se ni dalo poimenovati, ker ničesar več nisem čutila, vedela sem le, da gre za vrsto dolgočasje. Predolgo sem živela enako življenje. Delala sem sklece in salte ter stala na glavi v baraki, da bi premagala dolgčas, a preveč samote zakrni možgane. Čudila sem se, kako jo je prenašal Gerry. Včasih sem izlekla šoferje iz tovornjakov in govorila glasno in hitro in nepovezano kot nora. Drugič spet mi je onemel govor, ker mi je jezik priprjel k nebu.

Včasih sem pri belem dnevu sanjarila o Dot in Gerryju. Na izbiri sem imela dosti sanjarjenj, najljubše pa mi je bilo sanjariti o njima. Predstavljala sem si ju v Dotini dolgi stanovanjski prikolici, oba lačna. Pozibajoč z glavo, držeč se za roke kot dvoje predanih teles, sta hodila po kuhinji in tu in tam jemala hrano iz škatel in vrečk na pultu kot veliki živali, sami v gozdu. Ko sta se najedla, sta odšla v spalnico in se namestila na Dotini kraljevsko veliki sate-nasti prevleki. Stiskala sta se skupaj, zaklepala in odklepala svoje dele. Prikolica se je zazibala na podstavku iz cementnega bloka in vezanega lesa, tresljaji so se širili in pri njunih boljših sosedih so padale skodelice in se drobili krozniki.

Kaj pa otrok med njima? Ali je znal preživeti takšne tropske viharje? Imel je že teden zamude in vsak trenutek sem pričakovala dobro novico. Težko sem čakala na izid, pa sem bila kljub temu presenečena, ko je Gerry prihrumel na vrata barake na silnem, staromodnem, zarjavelem in nezaupljivem stroju, ki se ni prilikoval nobenemu motornemu kolesu, kar sem jih videla dotle.

»Vprašala je zate,« je siknil. »Daj, pohiti!« Povzpela sem se za njim, čeprav na sedežu ni bilo prostora. Oklenila sem se njegovega gladkega hrbtna, da bi imela oporo in končno občepela, ali se je tako vsaj zdelo, na robu njegovega težkega pasu. Kot da bi letala, prilepljena nanj zaradi pritiska, sva se peljala kot ena oseba in povzročala veliko vetra okrog sebe. Avtomobili so se razpršili, luči so utripale in migotale na glavni cesti. Pešci so se obračali, da bi ujeli pogled na naju — na mimo drvečo goro, ki lovi ranotežje na igrači, na mršavo mešanico, ki se oklepa nekoga s severozahoda, dokler vsa zaradi Dopplerjevega pojava tuleča stvar ni zapeljala čez most in nazadnje izginila na parkirišču bolnišnice svetega Alberta.

Sedela sva v čakalnici, na stolih iz oranžne plastike. Tanke noge so se vdale pod Gerryjevo težo, a so vzdržale štiri ure čakanja. Sestre so tekale mimo naju, sedale kot golobice med recepte in poročila ter naju zadržano sovražno merile. Gerry skoraj ni spregovoril. Ni mu bilo treba. Opazovala sem njegova rebra in križ, ki je potemel od potu. Tisti razsvetljeni tunel, čakalnica, pločevinasto stojalo s časopisi, vse sami gledališki rekviziti in neizogibne poteze institucije. Tu in tam se je Gerry sprehodil s častitljivim načinom ujetnika ali čakajočega očeta. Delal je daljše pohode do kopalnice. Vsa hitrost in nežnost njegovih gibov je izginila in tiste ure je bil le ubog, utrujen močan mož, mož v skrbah za

Viktor Gregorač: Gorski motiv, pastel

svojo ženo, skrušen in ogrožen, ker so ga lovili.

Končno so prišle golobice in Gerryja odvedle. Kakšne pol ure je bil na obisku pri Dot, potem se je vrnil iz njene sobe. Spet se je usedel, tako da je plastični stol zaškripal pod njegovo težo. Gledal je prepadeno, neumno in malce zmedeno od tistega, kar je videl. Naočniki z obarvanimi lečami so mu nenehno padali na nos. Poleg njega sem začutila val razburjenja, ki je potoval iz epicentra globoko v njegovi notranjosti navzven po razpoki. Tresljaji so se širili v vedno širših krogih. Ko so dosegli njegovo površje in ko se je začel tresti, je Gerry nenadoma vstal. »Po cigare grem,« je rekel in hitro odšel.

Njegovi koraki so se skoraj pospešili v tek, ko je šel po hodniku. Med čakanjem na dvigalo je prepletal svoje ročne prste. Dot mi je povedala, da ga je nekoč poslala v trgovino po svitek toaletnega papirja. Osem mesecev je minilo, preden ga je spet srečala, ker je na poti naletel na krajevne policaja. Ko je prepletal svoje prste, sem vedela, da misli na motorne rokavice, na pobeg. Morda je bilo prvokrat v njegovem življenju, da je imel zaradi česa bežati.

V tistem trenutku se mi je zdelo, da naj bi Gerryju vsaj dala vedeti, da lahko odide, da steče kolikor daleč in kakor hitro more. Čeprav sem se slabo počutila — telo je postalo ohlapno in v pljučih me je pel dim — sem poskočila. Signalizirala sem s konca hodnika. Gerry se je obrnil, z odporom obrnil. Gleda je v mojo smer v trenutku, ko sta dva naša lokalna policaja — Lovchik in Harriss — odprla požarna vrata, ki so za

menoj zapirala stopnišče. Nisem ju videla in me je presenetilo, kakšno izjemno reakcijo je vzbudila moja kretanja pri Gerryju.

Lasje so mu šli pokonci. Telo mu je poskočilo kot balon, ki se nenadoma napolni z vročim zrakom. Za njim je bilo široko, visoko okno. Gerry ga je odprl in z elegantno brco poslal mrežo v zrak. Potem je sledil mreži in se neverjetno prerinil skozi okvir kot debel zajec, ki izgine v luknjo. Troje nadstropij je bilo do prizemnega asfaltne-ga parkirišča.

Policaja Lovchik in Harris sta dosegla okno. Za njima so prišle sestre. Izmuznila sem se skozi požarni izhod in po zadnjem stopnišču navzdol do parkirišča v prepričanju, da ga tam najdem ohromelega in polomljenega.

Gerry pa si je izbral svoje okno z izjemno srečo, kajti policaja sta parkirala svoj avto natančno pod njim. Gerry je pristal ravno nad voznikovim sedežem, zrušil se streho nad volanom. Odbilo ga je od avtomobilske karoserije, potem pa je šepajoč in malce osupel zajahal svoje kolo. Lovchik je po dolžnosti izstrelil nekaj rund v mirno drevje spodaj. Še je odmeval pok, ko sem dosegla sprednjo stran poslopja.

Ravno še o pravem času, da vidim Gerryja Nanapusha, kako ohraoben zaradi božanskega skoka in rešitve skoči na svoje kolo in izgine med ličnim grmičevjem ob vhodu v bolnišnico.

Dva tedna pozneje se je Dot vrnila na delo k tehtnici s svojo deklico, ki sta jo končno poimenovala Shawn, kakor večino deklic, rojenih tisto leto. Šlo je naprej kot poprej, le da nas je med dolgimi urami za-

(Nadaljevanje na 28. strani)

(Nadaljevanje s 23. strani)

mastjo zlezel v meter osemdeset debelo steno zapora in izginil. Nekateri so mislili, da je običal v njej, zazidan za večno in da bo prinesel srečo, kot kosti sužnjev, zapечатene v keramiki. Gerry pa je podrgnil svoj lastni trebuh za srečo in ni prinesel sreče nikomur drugemu, kajti nenadoma se je pojavil na vratih pri Dot, njo pa spravil v skripec zaradi skrivališča.

Uspevalo ji je skoraj en mesec. Skrivati več kot meter osemdeset visokega, sto dvajset kilogramov težkega Indijanca sredi mesta, kjer Indijance ne marajo, ni lahko. En mesec je bil že pravi dosežek, če upoštevajš, kaj vse je bilo proti njej. Večino časa je hodila v trgovino ali iz nje, se vlekla na oteklih nogah in presenečala sosede s količinami, ki so jih pripisovali njenemu apetitu. Gomile svinjskih zareznic, celi piščanci in debeli zrezki so kar čez noč izginili in ker Gerry čez dan ni mogel odnesti odpadkov, je včasih zmetal kosti skozi okno, kjer so se kopičile in so nanje kasneje redno čakali psi, ki so se prepirali in tepli zanje.

Nazadnje so se pritožili sosede in nekega dne, ko je bila Dot v službi, je Lovchik potrkal na vrata stanovanjske prikolice. Gerry se je odzval, zavzdihnil in šel do avtomobila. Kakor se je znal dobro izmakniti iz zapora, tako je bil obupen pri ujetju. Kot da se jim ne bi mogel izmuzniti iz rok. Dot je poznala njegove težave in mu rekla, da je nor če misli, da bo odkorakal iz ječnišnice in živel kot navaden človek. Dot mu je rekla, da tako ne gre.

Raje naj se za nekaj časa izgubi v rezervatu ali pa naj ga prikrije njegova mati Lulu, znana po dolgi in uspešni zgodovini prikrivanja moških. Rekla mu je, naj si spremeni ime, naj si pusti rasti brke nad ustnico, kar mu bo spremenilo obraz. Gerry pa ni hotel storiti ničesar. Preprosto se je zavedal, da ne sodi v ječo, čeprav je priznal, da mu je nekoliko koristilo, ko je bil mlajši, ko še ni znal biti kriminalac in se je tega naučil od profesionalcev. Zdaj pa, ko je vedel vse kar je treba vedeti, bivanje v ječi ni imelo več smisla pa tudi ne, da bi se kar naprej učil istih stvari. »Tovarna sovrastva«, jo je imenoval nekoč, rekoč, da mu v želodcu povzroča črne strupe, ki se jih ni mogel znebiti, čeprav je vtaknil prst v žrelo in povračal in poskušal kljub vsemu biti čista in običajna oseba.

Kot vidite, je bil Gerryjev problem v tem, da je verjel v pravico, ne pa v zakone. Po njegovem je poplačal za svoj zločin, ki ga je storil v vročini vinjenosti in razčistil s kavbojem vprašanje, ali je Čipeva tudi črnc. Gerry je rekel, da onadva tega med seboj nista nikoli razčistila, da pa je kavboj vsaj vedel, da mora računati z vražje popadljivim in podlim bojvnikom, če je Čipeva črnc, saj Gerry med pretepom ni verjel v nobena druga pravila kot v pravila rezervata, to pa pomeni, da je bila prva stvar, ki jo je Gerry storil kavboju, ko sta se spoprijela, da ga je brcnil v moda.

Po tistem ni bilo kaj dosti pretepa in ker so bili za priče belci in Indijanci, je Gerry mislil, da se bo končalo, še preden stvar doseže sodišče. Pa ni ničesar bilo maščevalnega in odločnejšega na tem svetu od kavboja z oteklimi modi, kar je Gerry kmalu spoznal. Spoznal je tudi, da so belci dobre priče na tvoji strani, ker imajo imena, naslove, številke zdravstvenega zavarovanja in službene telefone. So pa grozne priče proti tebi, skoraj tako zanič, kot če Indijanci pričajo zate.

Ne le da so bili Gerryjevi prijatelji brez identifikacij, z izjemo njihovih kartic pripadnosti, ne samo da so izginili (pa ne zaradi zlobnosti, temveč preprosto zato ker so Gerryju sodili v času pougovva — shod sevrnoameriških Indijancev, op. prev.), temveč, ker peščica tistih, ki mu jih je uspelo dobiti, ni gledala sodniku ali porot-

nikom v oči. Mrmrali so si sami pri sebi. Vidite, Gerryjevi prijatelji niso imeli zupanja v pravni sistem Združenih držav. V sodni dvorani se niso počutili prijetno in to je povečalo njihovo nezanesljivost v očeh sodnika in porotnikov. Če sam zaupaš avtoritetam, ti menda tudi oni bolje zaupajo. Tako še je vsaj zdelo Gerryju.

Lokalni zdravnik je pričal glede kavbojevih mod in izjavil, da bi lahko bila ogrožena njegova plodnost. Gerry se je malce razjezil nad tem in povedal kar tam na sodišču, da komaj verjame v takšno poškodbo, ker je bilo temno in so bila kavbojeva moda majhen cilj, ki je bil povrh še premaknjen zaradi dveh ali treh vrčkov piva. To pa je stvar še poslabšalo in Gerry je bil obsojen na kazen, ki je bila za prvo dejanje huda, ni pa bila slaba za Indijanca. Nekateri so rekli, da jo je srečno zvoutil.

Ena sama korist je bila od vse izkušnje, je rekel Gerry, ta pa je bila, da kavboj morda ne bo imel kavbojčkov, čeprav je Gerry še dodal, da ga je včasih tlačila mōra, v kateri je kavboju uspelo imeti kavbojčke, ki so se že rodili s polnimi usti režečih zob, s kavbojskimi klobuki in jajčki, trdimi kot češpljeve koščiče.

Zdaj veste, da je bilo Gerryju kot Indijancu v teh modernih časih težko obdržati naravni humor svojih prednikov. Pa se je kljub temu trudil in ker je verjel v pravico, ne pa v zakone, se je Gerry zavedal, kam spada — na svobodo, v naročje svoje nove družine. Kljub temu da ni bil izvežban za pošteno življenje, si je takšno življenje želel. Zanimalo ga je celo, da bi si našel službo. Ni bilo pomembno, kakšne vrste zaposlitev. »Karkoli za spremembo,« je govoril Gerry. Hotel je iti naravnost tja in se nekam prijaviti tisti trenutek, ko bo prost. Pa mu Dot ne bi dovolila. Ker pa je hotel biti z Dot, je ostal skrit v njeni stanovanjski prikolici, čeprav sta oba vedela ali bi morala vedeti, da ne bo dolgo, ko bo prišla povprašat policija ali pa ga bodo naznanili sodedje in Gerry Nanapush bo spet za mrežo. Tako se je tudi zgodilo. Lovchik je prišel ponj. Dot je bila prepričana, da bo konec svoje nosečnosti in porod morala prestati sama.

Dot se je ujezila, da bo morala vse prestati sama, razen tega je Gerryja močno in resnično ljubila — to je bilo očitno. Med njegovo odsotnostjo je za otroka napletla gosta oblačilca, ki bi v temi na cesti ustavila tovrnjak zaradi svojih barv — z bazooka rožnat, z modro kot potpludbe, s kričeče oranžno kičasto robo.

Tudi otrok je bil nemiren zapornik kot njegov oče in je postajal še bolj nestrpen in neposlušen s približevanjem odrasitve. Kot kraj za preživetje devetmesečne obsodbe Dot ni bila kaj posebnega. Njeno telo ni bilo gostoljubno. Imela je ohlapno in bledikasto kožo, s katero so bile prevlečene njene kratke, deskam podobne kosti, kot da bi bile tapcirane. Bila je tako neso- lidno grajena kot baraka, v kateri sva preživljali dneve, z zasilno pritrjenimi udi in sklepi. Nekateri trebuh nasečih žensk so videti kot nekaj običajnega, Dotin trebuh pa je bil čudne oblike, bil je skoraj kvadraten in je spominjal na nepopleskan balkon. Otrok je bil pripravljen na pobeg in mu ni bilo mar, da bi si zaslužil pogojno izpustitev; vso noč je bila budna zaradi njegovih nesmiselnih udarcev ob notranje stene ali ob njen mehur, dokler ni zaklela. »Otrok hoče na prosto, slabo,« je vzdihovala uboga Dot. »Misliš, da bo prežgodaj?« Od zunaj pa se je otrok zdel dovolj velik, da bi stal in hodil in nemara kar stekel iz porodnišnice v trenutku, ko bi bil rojen.

Sonce je takrat vzhajalo okrog sedmih in ko sva prihajali v barako, je gramoz še prekrivala zmrzal. Vsako jutro sem prižgala plinski grelec, obrnila gumb in se takoj odmaknila, ko sem prižgala žgalico, kakor da bi krmila nevarno žival. Nekega ju-

tra sem skozi okno opazila rdeč plamen, torej je že gorelo. Ko pa sem odprla vrata, je bila baraka prazna. Opazila sem dokaze nočnega obiskovalca — cigaretno ogorke, nekaj pločevink piva, sploščenih v diske. Pometla sem jih ven in niti z besedico omenila Dot, ko je prispela.

Pa je slutila, da je nekaj v zraku; vse tisto jutro je od časa do časa dvigovala glavo. Nekaj je slutila in tudi sama sem čutila vonj po pōtu, podobnemu skisanemu žitu ter rahel slab vonj po povabljeni obleki in bencinu. Enkrat tisto jutro me je Dot pogledala in priprla svoje dolge, zastrte oči. »Popadke imam,« je rekla, »vsake toliko časa kot da se bo kmalu zgodilo. No, rečem lahko le, da bi bilo najbolje, ko bi tale Gerry hitro izvelkel asa.« Zaprla je oči in zaspala.

Ed Rafferty, eden od šoferjev, je pripeljal svoj tovor. Bil je težji od dovoljenega in ko sem mu izročila rožnat listič, se je zarežal. Dve tehtnici sta bili na poti do cementarne in če je voznik prevozil državno tehtnico prej, preden so bili tam državni uradniki, bi družba plačala za vse, karkoli bi pripeljal. Vendar ni bil nezakonit gramoz tisti, ki je potegnil kazalec tehtnice čez rdečo oznako. Ko sem se vrnila noter, se je teža zmanjšala tik pod rdečo. Ed je odpeljal, se še kar smejal in domnevala sem, da se je naslonil na ročico tehtnice, da bi težo povečal.

»Tale Ed,« sem rekla, »me je spet, potegnil.«

Dot pa je strmela mimo mene, držeč pletilke v pesteh kot pikador svoje kopje. Pogled na njeno otrplo in pretečo držo me je vznemiril. Takšni drži ne moreš obrniti hrhta, jaz pa sem se obrnila, sledeč njemu pogledu proti vratom, ki jih je nenadoma zastrlo človeško telo.

Gerry, seveda je bil Gerry. On je pogljal težo čez rdečo in kljub svoji razsežnosti tiho kot mačka skočil dol. Niti koraka nisem slišala. Gramoz je škripal, ni pa se kotalil pod njegovimi tesnimi, tankimi škornji.

Bil je večji kot sem si ga predstavljala iz bara ali pa sva živeli v tisti barakarski hišici za lutke tako dolgo, da je bilo vse drugo videti ogromno. Tako velik je bil, da je moral znižati eno ramo pod gornjim brunom vrat in potegniti trebuh noter, da je z dolgimi, mehкими rokami potisnil narazen okvir vrat. Opazovala sem njegove roke, ko je Gerry napolnil barako. Njegovi mehki prsti so bili videti tako polni miline in umetniški, pravo nasprotje z gladko gmo- to. Znal jih je dobro uporabljati. Medtem ko je spretno zasukal zapetjasta, se je približal Dot. Upognil je mezinca, kot to naredijo ženske ob čaju, in razorožil svojo ženo. Potegnil ji je pletilke iz rok in si ogledoval oblačilce, ki je viselo s letilk kot čuden sadež.

»Z'lo, z'lo lepo,« je rekel in pregledoval drobne, enakomerne zanke. »A'j za otoka?«

Dot je svečano prikimala in povabila pogled v naročje. Bil je tako nežen trenutek. Tišina, ki je zavladala, da se bo spravila v zadrego, da bi najraje odšla, ko se ne bi tesno zagodila za njegovim bokom v kotu.

Gerry je stal tam in si gladil črne lase za ušesi. Spet je delal to z nenavadno nežnostjo. Veliko stvari na Gerryju te je spominjalo na način, kako bi se lepa lahkoživka, gola pred svojim ogledalom, dotikala sebe — ljubeče, zavedajoč se svoje privlačnosti. Opogumljajoče je prikimal. »Pa pojdiva,« je rekla Dot.

Prijetna, velika, gigantska sta odšla čez gradbišče in na skrivnosten način stlačila svoji telesi v Dotin mali avto. Pričakovala sem, da se bo avto posedel, da se bo izpušna cev vlekla po tleh za njima. Namesto tega pa sta odletela in vzdignila velik oblak prahu, ki je visel v zraku še dolgo po tistem, ko sta mi izginila izpred oči.

ri o spreminjanju sestave jeseniškega okrožnega komiteja Komunistične partije Slovenije, o poti jeseniških prostovoljcev v aprilski vojni, o prvih aretacijah jeseniških komunistov po fašistični okupaciji in o razmerah v begunjskih zaporih ter o pobegu skupine jetnikov iz delavskega taborišča v Krautu na Koroškem.

Ivan Jan nam reportažno in z opozorili na nekatere dogodke in dokumente predstavi decembrsko vstajo v gorenjskih vaseh in izdajo priprav na vstajo v Bohinju. Objavlja tudi nekaj dokumentov iz manj znanega Gregorčičevega arhiva. Prvoborec Franc Konobelj v zapisu Moji spomini na politično delo v Javorniškem rovtu doživeto opisuje življenje in delo partijskih in frontnih aktivistov — terenskih delavcev, od jeseni 1943 do osvoboditve, njihove skupne težnje in tovariško pomoč. Gre za doslej — vsaj meni znan — najpopolnejši opis postopnega pridobivanja sodelavcev Osvobodilne fronte in širjenja drugih odborov narodnoosvobodilnega gibanja v bližini močnejših sovražnikovih oporišč na Gorenjskem. Šele dolgotrajno delo je tudi na območju, ki ga je nadziral okupator, omogočilo izvedbo mobilizacije. Nekoliko manj zanimivi so izvlečki iz takratnih dokumentov, zlasti zapisniki sej, pretresljiva pa je vsebina zasebnih pisem med partizani.

Jože Vidic v zapisu Zvesti Hipokratovi prisegi obravnava požrtvovalno in iznajdljivo dejavnost in najbolj kritične okoliščine, v katerih so se znašli zdravniki v gorenjskem kotu pod nemško okupacijo. Slikovito nam predstavi like dr. Jožeta Hafnerja, dr. Viktorja Marčiča, dr. Antona Slivnika, dr. Janeza Šarca, dr. Rada Debevca, dr. Janka Benedika in druge, ki so, zvesti svojemu poklicu, tudi v najtrših razmerah reševali človeško življenje.

V arheološkem oddelku zbornika nam Janez Meterc in Milan Sagadin predstavita jeseniško okolico v prazgodovini in zgodnjem rimskem oziroma poznoantičnem obdobju in staroslovanska najdišča. Oporazjata na ugotovitve arheologov o večinom naključnih najdbah, na nekulturno ravnanje gradbenikov, ki so v Smokuču pri Zirovnici pri urejanju vaške kanalizacije in cestišča uničili večji del nekropole, in na nujnost sistematičnih arheoloških raziskav vsaj krajev pod Rebrom med Begunjami in Mostami.

Dr. Anton Ramovš nas v razpravi Geo- loške raziskave severnih Julijskih Alp in njihov biostratigrafski stroj seznanja z raziskovalnimi metodami in njihovimi ugotovitvami. Posebno skrb posveča triasnim kameninam, ki jih je tod nad 95 odst.

V numizmatičnem razdelku knjige opisuje Dušan Prešeren nadomestni denar gorenjskih fužinarjev kot posledico težav, v katere so zaradi zaostajanja s sodobno tehnologijo zabredli gorenjski fužinarji. Z nadomestnimi denarnimi boni so sproščali svoja redna denarna sredstva za druge naložbe ter svoje delavce prisilili k nakupu blaga v svojih trgovinah. Borut Razinger nam v zapisu Zgodovina planiških značk predstavi 351 planiških značk, kolikor jih je bilo od leta 1934 izdanih ob smučarskih prireditvah v Planici.

Zbornik se končuje s spominskimi zapisi o kulturnih delavcih, umrlih v zadnjih letih, tega območja: o književniku, publicistu in raziskovalcu zgodovine Mihi Klinarju, novatorju in proučevalcu zgodovine železarstva dr. Aleksandru Rjazancevu, novinarju, prevajalcu in pesniku Črtomiru Šinkovcu, vodji tehniškega muzeja Miroslavu Magoliću in prvem predsedniku uredniškega odbora zbornika Jeklo in ljudje Jožetu Podobniku.

Tudi peti zbornik Jeklo in ljudje je pomemben prispevek k zgodovini Jesenic in njene okolice in hkrati spodbuda za celovitejše raziskovanje preteklosti enega največjih slovenskih delavskih središč.

Viktor Gregorač: Glažarjev rovt, akvarel

DR. IVA CURK

VARSTVO NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE ZA VSAKOGAR

Družba, ki ne skrbi za dokumente in za spoznavanje svoje preteklosti, za svojo kulturno dediščino, je kakor človek brez spomina. Preteklost je bila pogosto mračna, težka in moreča, nekateri dokumenti pričajo tudi o davno minulih, komaj razumljivih dogajanjih. Čemu bi se tega še spominjali? Toda preteklost nam je zapustila tudi enkratne umetnine, samosvoje oblikovane izdelke, mnoge še danes uporabne stavbe, mesta, naselja in krajino, ki so del naše identitete. Zapustila je spominke kraje, ki še vse drugače predstavljajo delovanje kulturnih, znanstvenih, gospodarskih in političnih osebnosti, med kulturno dediščino so dragocenosti muzejskih zbirk in tvorni spomini na napore in uspehe našega narodnoosvobodilnega boja. Kot naravna tako tudi kulturna dediščina ni potrebna za biološko življenje človeka in družbe, zelo pomembna pa je za psihično ravnotežje in za aktivnost posameznika pa tudi za vrsto kvalitit v družbi.

Navadili smo se, da vrednost kulturne dediščine merimo po nekaterih skopo in strogo izbranih objektih in območjih druge po svetu, po Chartru in Firencah, po Gizah, Katmanduju, po delih Leonarda da Vincija, Tutankamonovi grobnici ... Nič takega ne premorejo naša vas, kozolec, železniški predor, svezhen pisem v arhivu, cerkvnica na hribčku, partizanov grob na gozdni jasi. A kultura raste iz velikih dosežkov in stalnic, enako mogočno pa tudi iz vsega izvirnega, spontanega snovanja, tesno povezanega in pogojenega v naravnem okolju in izročilu posamezne skupnosti. V tej luči pa je tudi najpreprostejše tkivo naše kulturne dediščine celo v svetovnem merilu nezamenljivo in nenadomestljivo. Tudi spoznavanja evropske stare železne dobe ali turških vojsk ali likovnih tokov v srednji Evropi si ne moremo misliti brez arheološkega bogastva naših gomil in gradbišč, dokumentov v naših arhivih, zi-

dovja naših gradov in taborov, brez slik naših impresionistov!

Mnoge potankosti, ki so pomembne za raziskovalno delo mnogih zgodovinarskih disciplin, zlasti za zgodovino tehnologije od najstarejših časov pa tako rekoč do danes, so spoznavne le v tkivu izdelkov, od preprostih orodij do zgradb. Za take raziskave je dediščina vir, ki se ne obnavlja; z vsako spremembo ga neizogibno krnimo ali celo uničujemo. Odstranjen omet, sneta freska, razlepljena slika ali razkopana arheološka zemeljska plast v najdišču ne bodo nikoli več ponovili svoje pripovedi, če ne bi posega na njih opravil ali vsaj spremeljal strokovnjak, ki je tako usposobljen, da na osnovi najsodobnejših dosežkov znanosti in z najsodobnejšo konservatorsko metodo v snovi razbere spoznavne podatke.

Biti aktiven in pošten pri opravljanju svojih dolžnosti in pri uveljavljanju svojih pravic, ljubiti domovino, spoštovati sočloveka, znati prisluhniti njegovim tudi najbolj intimnim tesnobam in tegobam, ljubiti naravo ali se zavzemati za trpinčeno žival, vse to so prav gotovo zelo raznorodna čutenja in čustvovanja. Prav gotovo pa so rezultat dobre vzgoje in nobena od teh lastnosti ni slaba. Kako drugače se lahko razvijejo in oblikujejo, če k njim vzgajamo ob dokazih tvornih dokumentov, če si ne prizadevamo zgolj z močjo besede.

Naravna in kulturna dediščina pa nista le cvet v gumbnici naše skupnosti, nista nekaj, s čimer se pohvalimo, česar se za hip razveselimo, nato pa pozabimo. Naravna in kulturna dediščina sta tudi gozd, cestni usek, skupina stanovanjskih stavb, skupek kmetijskih zemljišč, zbirka novcev, preproga ali posebej izdelan kos pohištva v negovanem bivališču, pa tudi živalska ali rastlinska vrsta, ki je neogibno potrebna za ohranitev naravnega ravnovesja v nekem živem okolju — skratka naravna (Nadaljevanje na 10. strani)

(Nadaljevanje z 9. strani)

in kulturna dediščina sta tudi spoštljiva stvarna vrednost.

Pozitiven odnos sodobne družbe do tega in takega bogastva je razvil počasi, prav tako kakor se je počasi razvijala tudi sodobna družba sama. Toda načini vrednotenja in temeljne osnove pritrjevalnega odnosa do stvarne dediščine preteklosti segajo zelo daleč nazaj, na same začetke mestnega življenja in tesneje državno organizirane družbe. Na naših tleh so prav gotovo že v prvih stoletjih našega štetja izpolnjevali tudi nekatere predpise rimskih cesarjev, ki so na način, ki je še danes v rabi, skrbeli za ohranjanje in varstvo stavbne dediščine. Še danes čutimo blagodejne posledice nekaterih ukrepov in posegov iz zgodnjega 19. stoletja. Od tedaj dalje se je družbena skrb za naravno in kulturno dediščino na naših tleh razvijala urejeno. Tudi ob snovanju naše sodobne državnosti je bilo to za našo novo vladno eno izmed vprašanj, ki je moralo biti v sodobni družbi takoj in daljnosežno urejeno: januarja 1945 je z odlokom SNOS že poskrbela za varstvo kulturnih dobrin in arhivov. Poslej se je zakonodaja za to področje zaokroževala in dopolnjevala. Danes se ravnamo po zakonu o naravni in kulturni dediščini iz januarja 1981.

Kakor hitro je širša družina narodov spoznala, da more mnoge zadeve urediti le skupno, so se začela porajati in oblikovati tudi skupna stališča in načela za varstvo kulturne in tudi naravne dediščine. Leta 1933 je, na primer, dobil splošno veljavo prvi tak obsežnejši dokument, sprejel v Atenah, ki je določil prvo mesto originalni ohranjeni snovi pri vsakem popravilju starin, stavb in umetnin. Danes beremo med drugim v konvenciji o varstvu svetovne naravne in kulturne dediščine, ki jo je sprejela organizacija združenih narodov za vzgojo, znanost in kulturo (UNESCO), da bi izguba kateregakoli elementa naravne in kulturne dediščine pomenila osiromašenje vseh narodov sveta. Vsa ta dejstva nalagajo obveznosti našemu pravnemu sistemu in naši zavesti, hkrati pa so tudi opora naši naklonjenosti do podedovanega bogastva. Vendarle pa si moramo tvoriti, živi odnos do dediščine pa tudi vso ostalo kulturno živost: zavestno oblikovati sami. Zakon in strokovno delo sta nam pri tem v oporo.

Sele ko se resnično, tudi intimno zavemo vrednosti naravne in kulturne dediščine, pa tudi njene enkratnosti, krhkosti in minljivosti, lahko govorimo o njunem varstvu. Vendar se ob tem kot posamezniki ali kot ožja ali širša skupnost mnogokrat s tesnobo vprašamo, ali varstvo ne pomeni zanikanja slehernega napredka, rabe naravnih dobrin; zdi se nam, da nas tako prizadevanje sili nazaj k odprtemu ognjišču. Takega ukaza seveda ni in ga ne more biti. Toda ali ne naredi prasketanje ognja na odprtem ognjišču lahko večer prav nepozaben? Koliko danes že znamo in moremo! Primerno urejeno varstvo naravne in kulturne dediščine nam razširi to moč in vedenje tudi z bogastvom žive narave, z bogastvom rodov pred nami. V dediščini, ki smo jo prejeli, zato da živimo danes in da si oblikujemo korak v jutrišnji dan, moramo marsikaj spremeniti. Toda če se za te spremembe odločamo pretehtano, ozaveščeno, vedno in hoté, lahko govorimo o popolnem in pravilnem varstvu naravne in kulturne dediščine pri nas.

II.

Živo naravo lahko poškodujemo na mnogotere načine, vendar zna narava nekatere rane zdraviti sama. Delo človeških rok pa je končno kot tvorec sam. Že naravni procesi razpadanja kulturno dediščino opazno spreminjajo in poškodujejo. Brez popravil, brez vedno ponovljenega dodaja-

nja kulturna dediščina ne bi obstala. To dodajanje je »konservacija«, varstvo in ohranitev v stroki najbolj običajnem pomenu besede. Konservacija pa je tudi poseg, s katerim preprečujemo vse, kar bi poškodovale naravni razpad snovi, in naposled tudi vsa dejavnost, ki onemogoča namerno in nehoteno naglo uničenje in poškodbe ter ustvarja v družbi in okolju take razmere, da bomo stvarno dediščino tudi v prihodnosti uporabljali, da bo tvoren člen v našem kulturnem snovanju in da bomo tudi z vsem tistim, kar smo ob dediščini izvedeli in spoznali, seznanili čim širšo javnost.

Kulturna dediščina, zlasti nepremična, je pri nas v dobrih meri iz avtohtonih materialov, iz anorganskih in organskih snovi, kamna, sušene gline in opeke, iz apnenih veziv, raznih barvil, iz stekla, lesa ali slame; premična dediščina pa je tudi iz kovin, usnja in raznih tkanin. Naravni procesi v teh snoveh, še bolj pa naravni procesi v okolju, ki ga sodobno onesnaženje še ni bistveno načelo, vse te snovi »starajo«, nekatere hitreje, druge počasneje. Tudi trdni kamen in kost začneta po daljšem ali krajšem času opazno spreminjati svojo podobo, najprej barvo, pozneje se krušita, naposled pa se zdrobita v prah in pesek. Gradbeniki so skozi stoletja razvili načine, kako nadomestiti dotrajano v stavbah. Vzdrževalci umetniških zbirk in zbirk kuriozitet že stoletja poskušajo zdraviti poškodbe na dragocenostih, ki so jim zaupane. Najprej so to delali zgolj tako, da so zamenjali poškodovani del, že od vsega začetka pa so si bolj ali manj prizadevali, da so ga priložili originalu ali pa so original kar kopirali. Spet drugič se jim je zdelo pošteno, da so prikazali, kaj so zaradi varnosti dodali ali pa so predmet, ki je bil iz kakršnegakoli vzroka svetinja, zavarovali ali učvrstili z okovjem ali ohlajem iz drage kovine. Iz vseh teh izkušenj se je v zadnjem stoletju razvilo sodobno konservatorstvo v širšem pa tudi v ožjem pomenu besede. Poslednjega imenujemo zaradi boljšega razločevanja, dasi ne povsem ustrezno, tudi restavratorstvo.

Ko sta sodobni industrijski razvoj in tehnologija z dinamičnim poseganjem v naravni svet stvari začela bistveno spreminjati pogoje v okolju, so se sprožili novi procesi, nove kemične reakcije, ki so nekatere navidezno trajne sestavine v kulturni dediščini v kratkem času bistveno spremenile. »Zbolele« je kamen, pisana okna so »oslepele«, na bakrenih kupolah, prej prekritih s trajno žlahtno patino, so se začele kazati najprej prašne lise, potem prhke rane. Če hočemo temu uničenju napraviti konec in ga vsaj zaustaviti, moramo v snoveh sprožiti nasprotno reakcijo in procese. Taki procesi pa pomenijo spet nove nevarnosti. Navidez smo stopili v čarovniški ris. V resnici pa to pomeni zahtevo brez milosti, da se moramo vse hujšim nevarnostim in poškodbam postaviti po robu le z znanjem.

Mednarodna strokovna javnost je razvila nekaj receptur in načel, v zadnjih desetletjih so nekatera od njih zapisali na osnovi že preizkušenih priročnoikov in navodil tudi v okviru mednarodne skupnosti kot priporočila. Eno najbolj splošno znanih in temeljnih je staro 20 let in med drugim pravi, da je ohranjanje spomenikov stroka, ki mora sodelovati z vrsto znanstvenih disciplin, in tudi to, da je postopek, ki ohranja in odkriva estetske in zgodovinske vrednosti ter temelji na spoštovanju izvirnega materiala in avtentičnih dokumentov, visoko strokoven. Kjer se začne domneve, se mora obnavljanje nehati. Kadar se običajne tehnike izkažejo za neprimerne, smemo spomenik utrditi s katerokoli sodobno konservacijsko tehniko, katere učinkovitost dokazujejo znanstveni rezultati in izkušnje. Pri restavriranju je treba spoštovati priroke vse dob, izjema so le primeri, ko z odstranitvijo povprečnega

elementa razkrijemo izjemno kvaliteto. Ob taki odločitvi ocena vrednosti ne more biti individualna. Nujna nadomestila se morajo po drugi strani sicer zlit v celoto, ne smejo pa zavajati ali potvarjati. Konservatorsko delo, ki spreminja neposredno snov, mora biti tudi dokumentirano v vseh fazah, da lahko še čez čas kontroliramo razpadla gradiva, ki smo jih odstranili, in da vemo, kaj smo vgradili. Snovi, ki jih vgrajujemo kot nadomestilo, se po svojem sestavu enake originalu ali povsem blizu, lahko pa so tudi take, da ustrezajo lastnostnim prvotne snovi hkrati pa so odporne proti novim nevarnostim (npr. proti novim kemičnim kvarnim vplivom ozračja).

Izvajanje teh načel je v praksi včasih lahko nadvse privlačno pa tudi dramatično. Nepopisno vznemirjenje lahko pomeni zgovorni, spogledljivi lik baročne pastrice, ki na rentgenskem posnetku povprečne oljne podobe prejšnjega stoletja preseva kot privid skozi tenjo togega svetniškega lika. In kakšno zadovoljstvo navdaja restavratorja, ko z večšo roko potrpežljivo čisti z ustreznimi postopki in orodji barvne plasti, da prvotna mikavna podoba zažari v starem sijaju. Hrastova bruna, ki so jih begunci iz panonskih mest v gričevju, v zaledju zdajšnje Sevnice, vgradili v 5. stoletju v strešino in škripčevje vodnjaka — cisterne na Ajdovskem gradu v Vranju, zavedajoč se življenjskega pomena zdrave vode za pribežališče ožje skupnosti v viharjih selitve ljudstev, bi mogla, ko so jih v minulih letih našli zoglelena, vendar dobro spoznavna v vodi zasute in porušene cisterne, pripovedovati roman. Lesene ostanke je bilo treba tudi ob izkopavanju ohraniti v takem okolju, kot jih je obdajalo stoletja. Zato so jih takoj vstavili v zajezen potok ob vznožju Ajdovskega gradca. Pozneje je mnogo časa in prizadevnosti zahtevala izdelava primernih — in ne predrahih! — korit za kopeli, ki so najprej izlužile škodljive snovi, pozneje jih pa zamenjale s sintetičnimi smolami, da se nista spremenila oblika in volumen predmetov. Po drugi strani pa se čutimo ogoljufane in poražene, če po nekaj letih v zidu, ki smo mu pod pritiskom in s posebnim postopkom vbrizgali novo malto, začne razpadati in se drobiti kamen. Zavedati se moramo tudi tega, da načini obnavljanja iz leta v leto napredujejo. Pogosto se dogaja, da po opravljenem posegu ne znamo paziti na vsa poznejša dogajanja v snovi. Vse to navidez velja le za zavarovanje drobnih predmetov. Toda v prenesenem pomenu velja enako tudi za največja spomeniška območja, za stavbe, ulice pa tudi za cela mesta in vasi.

Kulturna dediščina opravlja v veliki meri še danes določeno praktično vlogo, kot smo videli, pa je tudi močno pod vplivom okolja. Zaman je, da za njeno zaščito trošimo velike vsote denarja, ko pa v okolju vsak dan nastajajo velike spremembe (melioracije ali gradnje povsem spremenijo pokrajino in staro stavbno tkivo). Zato sta za varstvo kulturne dediščine predvsem pomembna tudi načrtovanje in gospodarjenje, zlasti gospodarjenje s prostorom. Gotovo je, da danes obstoj kulturne dediščine, zlasti nepremične, najbolj ogroža človek. V procesu načrtovanja najprej naletimo na ugovor, da je varstvo naravne in kulturne dediščine boj proti napredku, da nas sili za lesen plug. Bistvo stvari je zadel tuji strokovnjak, ki je na take in podobne očitke odgovoril, da si je treba pri varstvu naravne in kulturne dediščine prizadevati, da se bo zgodovina nadaljevala, ne pa jo skušati zamrzniti, saj bi bilo tako početje vnaprej obsojeno na neuspeh. Naš prostor je omejen in z njim vsi naravni viri. A prav od tega prostora vse več zahtevamo in od teh virov smo vse bolj odvisni. Zakonska določila (tudi določila zakona o urejanju prostora in zakon o urejanju na-

LOUISE ERDRICH

TEHTNICA (1980) ALBERTINA JOHNSON

Pred seboj sem imela že svoj tretji ali četrti jellybean (vrsta bombonov, op. prev.), to je janeževce, žitni alkohol, prižgana vžgalica in majhna mokra eksplozija v tvojih možganih. Levo od mene je sedel Gerry Nanapush iz plemena Čipev. Na moji desni pa Dot Adare, ena tistih, ki niso nič, ki nikoli nič niso bili in je vprašanje, kaj sploh kdaj bodo. V njenem napetem trebuhu je v tekočini skrčen ležal otrok njune zveze, otrok, ki smo ga pričakovali, otrok, ki smo mu v prenapolnjenem in ne preveč snažnem baru na robu tistega mesta v Dakoti, na dolgo in široko prizadeva-joče iskali ime.

Gerry že trinajst let ni pil. Pred njim je stal visok kozarec tonika z umazano rezino limone in eno ali dvema višnjama. Star je bil petintrideset let in je skoraj polovico teh let prebil ali v zaporu ali zunaj na begu. Še vedno ni bil na varnem in tudi nikoli ne bo, zato si je rumeni teniški senčnik potisnil navzdol do okvira svojih očal. Bar je bil medlo osvetljen in zakajen; stekla njegovih očal pa zelo temna. Zaradi slabe vidljivosti ga je policaj Lovchik prvi ugle-dal.

Lovchik je prihajal k nam z rokami uprtimi v bok, a je bil Gerry čez zadnjo stranico predelka in skoz vrata preden je bil Lovchik dovolj blizu, da bi ga z uspehom legitimiral.

»Prisedite,« je Dot rekla Lovchiku, ko se je ta približal našemu predelku. »Na pi-jačo vas povabim. Tu je tako dolgočasno. Vso noč ni bilo nikogar blizu.«

Lovchik je zavzdihnil, sedel in naročil borovničeve žganje.

»Zdaj pa mi pošteno odgovorite,« je rekla in ga pogledala, kako vam je všeč ime Zaripel Obraz?»

Tole Dot sem prvokrat spoznala preko Gerryja v sorodnem lokal, kakršen je bil naš, le da je bil tisti bar še bolj poln vztrajnih pijancev in gradbenih delavcev, ki so prišli v mesto zaradi gradnje nove meddržavne avtoceste tamkaj v bližini. Običala sem tam, ker mi je zmanjkalo denarja in idej, kam naj bi šla naprej. Imela sem dva-indvajset let in sem dobro vedela, da bom v življenju kmalu morala delati kaj drugega. Ne glede na to, kaj naj bi to bilo, je bilo najprej potrebno zaslužiti nekaj denarja.

Slišala sem, da je Gerry Nanapush prišel naokrog in ker je slovel zaradi gladovne stavke v državni jetnišnici, ker je bil tudi brat Henryja Lamartina in neke vrste prijatelj tete June, sem ga šla poiskati. Ni ga bilo težko najti, saj je bil visoke rasti. Usleda sem se poleg njega in načela sva dolg pogovor, med katerim sva se toliko spoprijateljila, da me je Gerry objel z roko.

Dot je vstopila v najbolj neprikladen trenutku. Že itak je bila nagle jeze, njena nosečnost (Gerryju je to uspelo na jetniškem obisku pred šestimi meseci) pa je le še povečevala njeno razdražljivost. Domnevala sem, da bo nekaj čisto naravnega, če mi bo spodmaknila barski stol in mi grozila s smrtjo. Le da takrat nisem verjela, da mi ogroža tudi življenje. Moje mnenje o nosečih ženskah je bilo napačno. Predstavljala sem si, da jih obdaja nevidna glorijska, ne pa da so sposobne težjih telesnih poškodb.

»Pretepla te bom kot psa,« je rekla in vihtela roke nad menoj. Imela je majhne, široke, močne roke z ostrimi nohti. Ponavadi sem počenjala napačne stvari, kadar sem bila; takrat sem naredila napako in se iztegnjena znašla pred njo na tleh. Izbruhnila sem v smeh, ker je imela tako majhne roke (pa vendar močne in odločne — da bi se morala tega bolje zavedati). Skoraj bi se z viška spustila name, s šestmesečnim trebuhom, če je Gerry ne bi v zraku ujel in jo med njenim kričanjem odnesel skozi vrata. Naslednje jutro sem se prijavila za delo. Bila je moja prva zaposlitev in edina ženska, zaposlena na gradbišču poleg mene je bila prav Dot Adare.

Prvega dne me je Dot gledala le od daleč. Zaposlena je bila v kolibi za tehtanje, mene pa so najeli za pritiskanje gumbov na tekočem traku. Vse, kar je bilo treba storiti, je bilo prilagajanje hitrosti traku za pesek, kamenje ali gramoz in preverjanje ali je trak usmerjen na pravi kup. Vsaka vrsta materiala je imela svojo piramido, iz njih so izdelovali vročo mešanico in cement. Dot se je od časa do časa pojavila iz male kolibe za tehtanje na drugi strani širokega dvorišča. Ne bi mogla reči, ali me je prepoznala, proti koncu dneva pa sem mislila, da me najbrž ni. Ko sem šla naslednje jutro v tovarnjak naše tvrdke na kavo, sem ugotovila drugače.

Zasacila me je ob tovarnjaku, stran od moških. Le nož je držala v roki, z rezilom proti meni. Stresla je držaj, da je konica zanihala kot konicasta gadja glava. Slepala. Išoča vročino. Bila sem vsa osupla. Ravno kar sem s plastičnim pokrovčkom pokrila kavo, ki se mi je kadila med prsti.

»Zal mi je, da sem se smejala,« sem rekla. Odstopila je. Snela sem pokrovček s kave, naredila požirek in spet rekla nekaj napačnega.

»Ni mi bilo do tvojega prijatelja.« »Zakaj pa ne?« je takoj vprašala. »Kaj pa je narobe z njim?«

Vedela sem, da bom ob vsak dokaz, pa naj rečem karkoli, zato sem vsaj enkrat naredila pravo stvar. Vrgla sem ji kavo v obraz in stekla. Kasneje tistega dne je Dot prišla iz kolibe za tehtanje in zavpila: »No prav!« Dovolj blizu sem bila, da sem opazila njen nasmeh. Pomahala sem ji. Od takrat sva si bili dobri, kar je bila sreča, kajti znala sem tako dobro pritiskati na gumbe, da so me po dveh tednih premestili v kolibo, kjer sem pomagala Dot.

Pa ne zaradi tega, ker bi Dot potrebovala pomoč pri tehtanju tovarnjakov, pač pa je šlo le za formalnost v oddelku za državne ceste. Nikoli nisem dobodra razumela, bilo pa je očitno, da je Dot oboje, tehtalec tovarnjakov in inšpektor za težo tovarnjakov, dokler nekdo tega ni opazil. Družba me je najela za tehtanje tovarnjakov, država pa je najela Dot, da preverja, če sporočam pravo težo. Kar pa je v resnici delala, je bilo le spanje, pletenje ali prehranjevanje, ves ljubi dan. Med posameznimi tovari sem te stvari delala tudi sama. Niti s stola mi ni bilo treba, da bi stehkala tovarnjak, saj je bilo kazalec na skali videti skozi kvadratno odprtino in se je teža prikazala tik pred menoj. Standardni prekučniki od zadaj in od strani ter rumeni tovarnjaki družbe so vozili na ploščad nad rečico tik ob kolibi. Težo sem zapisala na rožnat listič, pritrdila papir na metlin držaj in ga

izročila vozniku. Obdržala sem kopijo rožnatega lističa skupaj z rumenim lističem in ju odložila v kovinsko škatlo. Tiste škatle se nikoli nihče ni dotaknil, zato tudi nisem vedela, čemu služijo rumeni lističi. Družba me je zelo dobro plačevala.

Z Dot sva začeli delati skupaj na začetku julija. Najprej sem sedela kar najbolj daleč od nje in nisem odvrnila pogleda z njenih pletilk, čeprav se me je lotevala rahla omotičnost, kadar sem jo opazovala pri delu. Ni trajalo dolgo pa sva se sporazumeli in odtelej je bilo ob njej kar prijetno. Veste, bila je popolnoma odkrita in mi je že na samem začetku povedala, da jo razjézi le troje stvari. Prva stvar bi bil nekdo, ki bi se spogledoval z Gerryjem. Druga stvar je bil cigaretni oderuh, nekdo ki se vedno izmika, kadi pa tvoje cigarete. Tretja stvar je bil scalec. Vprašala sem jo, kaj to pomeni. »Scalec,« je rekla, »je moški z debelimi jajci, tisti ki ti poskuša prodati stvari. Jay-cee, Elk, Kiwanis.« Pri Dot si vedno vedel, pri čem si, zato sem ji zaupala. Če bi pri njej padla v nemilost, bi mi zagrozila in mi dala čas, da zbežim, preden se me fizično loti.

Do srede julija je naša baraka postala neznosna, ker je privlačevala in zadrževala vročino z golega dvorišča. Skoraj ves čas sva presedeli zunaj in se pomikali okrog barake glede na to kam je padala senca, suh vroč veter s polj, zasajenih s peso, nama je sušil pót pod pazduho in po nogah. A letni časi se v Severni Dakoti hitro menja-jo. Zadnjega dne avgusta sva še prestopali z ene otrpele noge na drugo pred nadzornikom Hadjiem in vlačili majhno vrsto plinskih jeklenk v barako. Hadji je prižgal gorilnik, začaralo je in odtelej sva se stiskali blizu grekla, kjer sva jedli, dremali ali brez misli posedali v majhnem premeru, suhe toplote.

Takrat je Dot tehtala čez devetdeset kilogramov, večina zaradi škodelic lešnikovega masla in sendvičev z jajčno solato. Bila je nizke rasti, obilna ženska podolgovatih rumenih oči in močnih zob s presledki med vsakim od njih. Ko sva začeli delati skupaj, je imela na kratko ostržene lase. Do hladnih mesecev so ji zrasli v goste kore — rjave pri korenju, oranžne na koncih. Oranžna barva se ji ni prilagajala. Takrat je bil njen trebušček okrogel in poln, kajti njen čas je bil oktobra. Otrok je imel visoko lego, med pletenjem se je večkrat z laktmi naslanjala nanj. Ena Dotinih najbolj nenavadnih potez je bila, da je nekaj plemenitega sprevrgla. Pletla je silovito, tako da je zavihlala nit okrog palca, dokler se ji konica ni pobelila, vsako zanko je tako močno zadržila, da so dokončana oblačila stala kar sama pokonci kot miniaturni oklepi.

Pomislila sem, ali bo otrok potreboval zategnjene zanke, potem ko se bo rodil. Čeprav je Dot kot nosečnica živila dokaj mirno življenje, je bilo očitno, da se je z lahko to gibala med nevarnostmi. Otrok je bil, na primer, spočet v sobi za obiske v državni jetnišnici. Dot je odrinila Gerryja v kot, ki ga notranja krožna kamera ni čisto pokrivala. Skozi luknjo v njenih hlačah in luknjo v Gerryjevih kavbojkah se jima je nekako uspelo združiti in kot po čudežu zanesti. Ni bilo dolgo po mojem pogovoru z Gerryjem v baru, ko so ga ujele. Takrat se je vrnil tja miren in se jim ni upiral. V glavnem je bil v jetnišnici zaradi pobege, odkar je zaradi napada in grdega ravnanja dobil tri leta in dopust za lepo obnašanje. Pa mu nikoli ni uspelo odslužiti tistih treh let ali se lepo obnašati. Kar naprej jim je uhajal, oni pa so ga vsakokrat ujeli; redno kot ura.

Gerry je bil talentiran za pobege, to je dejstvo. Bahal se je, da niti jeklen ali betonski skedenj ne bi zadržal Čipeva; ljub njegovih ogromnih velikosti je imel lastnosti jegulje. Nekoč je namazan s svinjsko

(Nadaljevanje na 21. strani)

VRT ALI ODKOD TA SANJSKA SLIKA

VRT je bil pastelno rdeče, vodeno bordo barve kot stara kuliserija kakšne poceni-operete, neživljenjska, kot podoba iz družinskega albuma, kot privid ali sanje, ja, saj sem to sanjal, kajpak včasih z očmi odprtimi in so potlej rekli, da imam zmedene oči, ampak če je bilo kaj zmedenega, so bili to ljudje ob pogledu name.

Nikjer ni bilo, nikogar, STEKLENO RDEČKASTE ROŽE, negibne in brez sokov, brez kakršnegakoli znaka, da bi lahko tudi dišale, pa saj povohati jih tako ne bi mogel, saj sem to sliko gledal z nekakšne razdalje, kot skozi lečo, iz žabje perspektive, naskrivaj, za trenutek, kot sem včasih gledal njo, ko se je preoblačila in čeprav sem se delal, da me tudi slučajno ne zani-ma, sem si moral priznati, hočeš nočeš, da me je presneto razdražila njena gola koža, vrag ve zakaj.

OBOKI stavbe so bili pravi, iz rdečkaste kamenja, nekje zgoraj so bila okna, zaprta, neprijazna, od tal navzgor je plezala RDEČEMU LIŠAJU PODOBNA ZVIJALKA, čudna, kot bi bila suha, ampak res je bila samo, če nismo preveč natančni, podobna tisti, ki smo jo otroci za Goščo kadili in so potlej pekla usta in je obleka po zažganem smrdela, ko je potlej mama doma spraševala, kje da smo spet zažigali, sem hitro povedal, da smo le ležali ob Fridlno-vem pastirskem ognju in se je neprestano kadilo ravno vame, pa sem se nekajkrat na drugo stran ognja prevallil.

Starega ata sem večkrat vprašal, če človek samo enkrat živi in kaj je prej in kaj potlej. Največkrat me je postrani pogledal in rekel, da sem prej po morju prah brisal, potlej, ko te enkrat ni več, te pa ni več, ker da v nebesa in pekel on ne verjame, da je težko, da bi bil hudič bolj kunšten kot so-sed konjederec, ki mu je sive lase delal in težko, da bi bil bog bolj dober, kot stric Francelj iz Šenčurja, ki je vedno s komolci vrata odpiral, pa še ponavadi je nama z bratom kakšen jur padel, tako da sem ga, strica, gotovo petkrat vprašal, kdaj da bo spet prišel.

To z brisanjem prahu po morju mi ni šlo v račun, pa kaj, ko je ata toliko vedel. Tako naj bi se torej vedelo, kaj je bilo prej in kaj potlej.

Nikdar ni rekel kakšno tako: kako bi, če bi to ali ono, če bi še enkrat živel. Verjetno mu je bilo že enkrat dovolj matranja, saj ga je najprej astma dajala, potlej pa rak in že je bilo prepozno.

Takrat si je samo še sem in tja privoščil kak encijan, ampak pri Kureju je bilo bolj tiho in se ni dosti menil za Tončka, ko je ta razlagal, da je pri njih doma zmeraj veselo, kadar pride pijan, ko žena vrže prvo stvar, ki je pri roki vanj in če zadane, je vesela ona, če pa ne, pa on.

Če sem že nekoč na svetu bil, da sem moral biti en velik gospod, kakor mi roke od dela stran štrlijo, tako je robantal ata, kadar mi je kakšno delo naložil in sem se po njegovem predolgo obiral in se mi je zdelo, da bi bilo vseeno, če bi tisto kar sam opravil.

Klinar, učitelj v srednji šoli, pa je mami težke ure naredil, ko ji je v obraz rekel, da iz mene nikoli nič ne bo, da samo po vogalih s puncami postajam. Potlej sem se spraševal, zakaj ni meni nikoli zažugal, kot je Mimici pred celim razredom povedal, naj se že enkrat poroči, da bo mir pred njo. Tako si takrat to nisem nič kaj k srcu

vzel, kajti če bi si, ali ne bi kar sam tisti drobižasti deklici trdneje zavežal krilo, ne pa da sem potlej tako zgodaj dočakal vraga in Maria hilf uns aus aller not potem čisto nič ne pomaga.

VRT je bil še kar naprej rdeč, nič se ni spremenilo in nič premaknilo, včasih je bil bolj prepoznaven, včasih manj, perspektiva je bila ista, kot bi ga gledal leže.

Pravzaprav smo si vedno le želeli, da bi bili starejši, recimo takrat, ko so šli fantje na vas pogledat, kako verčicam ušesa rastejo, kar je pomenilo, da grejo punce ogo-varjat in smo potlej mlajši viseli na drugi strani plota, nasproti Naca, za vsak slučaj, če komu ni šlo preveč dobro in mu ni bilo prav, da se je pred nami blamiral in se ni olajšal samo s kakšnim sikajočim: marš mularija, ampak je še koga, ki je jezikal in ni bil zadosti hiter, zabasal v rit.

Včasih smo jih tudi dražili, največkrat Marulovega, za katerega si je nekdo celo pesmico izmislil:

Marulov je krulov

k' ga j' Brsov ubecov.

Pa ni kazal nobene hvaležnosti; pa Marjana smo včasih spomnili, da je s Pšanove marelice padel, kar se mu precej pozna, ampak potlej je bilo treba res hitro teči.

Največkrat jih je fasal sosedov Sašo, pa ne, ker bi bil najbolj počasen, ampak zato, ker je bil najbolj neroden, samo jezen ni bil na tiste, ki so ga obrcali ali na nas, ki smo ušli, ampak na tiste punce. Dolgo je govoril, da je, kar se žensk tiče, pri hiši mama čisto zadosti, le sem ter tja je v trenutku slabosti vzdihnil, kako bi Stanko pofukal, pa četudi bi moral potlej kar umret. No, ni mu bilo treba in vseeno se je poročil in začel hoditi na jago in streljati na vse, kar se na petdeset metrov od hiš premakne. Ob kresu, ki je pred prvim majem vedno gorel na Podhomskem robu, smo lazili za parčki, ki so se iz kroga luči utrili, zijali v riti, ki so se belile v slabi svetlobi in se hihitali v pest ali pa šlatali po pimpkih, ki so se nam komaj kaj poznali, ampak pasalo je pa le. Kakorkoli, še veliko vode je potem oteklo, preden so mlajši nas začeli slediti in se je vse lepo vrtelo naprej.

Enkrat je praded iz Dajn prišel na obisk in se mi je zelo čudno zdelo, ker je govoril, kot bi kričal in se ga je dalo slišati vsaj sto metrov od hiše, pa še vsi so vedeli, kdo je prišel. Potlej je nekdo rekel, da je to zato, ker si tam, kjer je ded doma, kričijo iz Spodnjih v Zgornje Dajne.

Takrat sem prvič slišal, da je moje pradede, za kazen, na Jelovico goriški škof Atems preselil in to s Tirolskega, da so bili verjetno uporni in drugoverni, da se vsi nisi dali preseliti in da so bili nekateri dedovih dedov prekleto trmasti, pa kako jim je že prvo leto vse poljščine hrošč požrl in so od tedaj vsako leto potlej šli na božjo pot v Inniches s kefergeldom in svečo. Takrat nisem veliko mislil na to, kasneje pa sem se tega večkrat spomnil.

Opazoval sem to žilavo figuro, ki je Gorjovemu atu rekla, naj, če je pameten, zakoplje sekuro za tri cipinove štile globoko in počne karkoli drugega.

Vedel je še povedati o kontrabantu v stari Jugoslaviji, kako so cele družine s Primorske spravili čez Črno prst na našo stran, kako so mrtve na Poreznu slačili in menjali obleko za fižol, kako so na Petrovem brdu podirali Lahom bodeče barikade,

pa kako je bos pozimi hodil k mami v vas in so fantje nečimrnim dekletom nalašč pod okno lojtro pristavili, da so se jim potlej vsi smejali in kako so se včasih tudi stegli, s furmani in potlej z ovitimi glavami okrog hodili, ampak vedno le niso oni takratko potegnili, saj, kdo pa je že videl, da bi bili fantje v domači gostilni tepeni.

Mama je potlej rekla, da se da poslušati tudi z zaprtimi usti in da ni treba, da vsi vidijo, kaj da sem prejšnji dan opoldne jedel. Johannes se ni več plazil.

Najprej se mu je zdelo, da se tudi premakniti ne bo več mogel, potlej pa je počasi šlo. Zdaj ni več čutil žerjavice v vampu in bil je stran od šklepeta težkih oklepov od škofa plačanih konjenikov, ki so prese-ljevali v imenu križa in prave vere, stran od sikanja rezil in grgranja zarezanih in pretrganih in ni se več bal, da mu bo še konj stopil na glavo. Vedel je, da mora stran, k zidovju, ker če je zid, potlej konj ne more čisto zraven, to je jasno.

Počasi je obrnil glavo in skozi prah je v prehodu med ruševinami innihenske Šran-ge, zagledal VRT, z ROŽAMI, KAMNITI-MI OBOKI IN PO NJIH JE PLEZALA OVIJALKA.

Potisnil je roko tja, kjer naj bi bil trebuh in zabrodil z njo v nekaj spolzkega, mehkega in lepljivega. Dvignil se je spet počasi in bila je rdeča in prstena.

Potlej se je poskusil dvigniti, pa ga je prepognilo, da je butnil z glavo v prah in okruške zidu.

Prevalil se je na hrbet, naslonil glavo na kamen in se zagledal v vrt, le veke so bile tako težke.

Ni vedel, koliko časa je preteklo, ampak zavedel se je pekočega ščipanja in ječanja, samo VRT je bil še vedno tam, med ruševinami, le da je bil zdaj RDEČ, zaprl je oči, peklo ga nenadoma ni več, ampak vrt je bil še vedno rdeč in potlej, potlej je začel še vedno bolj rdeti, komaj je že kaj razločil, pa je še temnel in potlej je bila samo še tema.

SONJA KORANTER

DEŽ

*Vse kaplje predhodnikov;
sanje zamenojcev
so v sledi dežja
kot postelja brezmejna —
so kot prah in strah,
so veter od vzhoda in
črepinjas prepad.
dež, dež moj
poslednji opoj nebesnih ljudi
in zamenojci podajajo zide
pred mavrične oči.*

*Le pred vrati nesrečnimi
skleda suha zaman
išče kaplje bele sledi!*

selij in drugih posegov v prostor — Ur. l. SRS 18/1984) od nas resda zahtevajo, da pri vsakem posegu upoštevamo tudi varstvo naravne in kulturne dediščine. To pa seveda ne pomeni, da v prostoru z naravno in kulturno dediščino — in tak je ves prostor, ki nam je na voljo — ne smemo ničesar ukreniti. Vsa določila v prid varstva naravne in kulturne dediščine zahtevajo predvsem, da ravnamo ozavešeno, da iščemo dobre, najboljše in dolgoročne rešitve. Če okolje kulturne dediščine spreminimo, če katerega od njenih elementov pod določenimi pogoji celo odstranimo, moramo v trenutku odločitve natančno vedeti, kaj žrtvujemo, čemu smo se odrekli in kaj za to pridobimo. Vendar moramo ob tem seveda takoj in posebej poudariti, da objektov, ki imajo med kulturno dediščino posebno vrednost in so ali pa morajo biti razglašeni za zgodovinski ali kulturni spomenik, pa tudi njihovega neposrednega okolja, ne moremo spremeniti z močjo načrtovalskega sklepa. Še enkrat — ko se čemu odločimo, moramo s tem zanesljivo pridobiti več in večjo kakovost! V zadnjih desetletjih smo v prostoru namreč prepo-gosto staro žrtvovali že zato, ker je bilo staro, v zameno pa pridobili dvomljive vrednosti, ki so se v najkrajšem času razblinile in nič.

Načrtovanje skupno z odločanjem ne sme potekati v ozkem krogu, pa tudi na ozkem prostoru ne. Neugledna zapuščina manjši soseski prav nič ne pomeni, morda pa je to edini ohranjeni dokument o nekem pojavu na vsem slovenskem prostoru. Določene podrobnosti pa kakšna soseska lahko prečeni. Kadar je zaradi poudarjene zanimanja in ponosa krajanov tisti delček iz kulturne dediščine posebej dobro ohranjen in v resnici vtakan v kulturno življenje svojega kraja, o prečnitvi ne moremo govoriti. Precenjen je le, če manjša skupina občanov zahteva za njegovo vzdrževanje od širše družbene skupnosti neso-razmerne obremenitve.

Načrtovanje se seveda ne sme in ne more zadovoljiti samo s kratkim naštevanjem objektov, ki imajo določene lastnosti kulturne dediščine, ali celo samo z naštevanjem že opredeljenih in zavarovanih kulturnih ali zgodovinskih spomenikov. Iz planskih dokumentov moramo zvedeti, kaj lastnosti kulturne dediščine lahko pomenijo za sodobno življenje, v čem so spodbuda in usmeritev razvoja. Ali ne bi bilo prav, da okoliš, v katerem stoji pomemben kulturni ali zgodovinski spomenik, razsodno razmisli o novih delovnih mestih in malem gospodarstvu v smiselni zvezi s tem spomenikom in ne le o tovarniškem dimniku v oblakih? Skrb za naravno in kulturno dediščino gotovo ni tisti čarobni obrazec, ki bo mogel rešiti neštete in zapletene zahteve sodobnosti. Prav gotovo se ne bo nihče več ubadal z gojenjem trte na mrzlih pobočjih, kamor so jo marsikje po naši deželi zasadili v srednjem veku zaradi težavnega transporta in zato, ker so rabili mašno vino. Toda skrb za naravno in kulturno dediščino nas bo tudi v prihodnosti s pridom svarila pred takimi napakami, da bi ne porabili kmetijske in druge tehnologije severnoameriških ali ukrajinskih ravnin in skoro bi rekli, zasadili v cvetlične lončke, ne da bi poznali pravila gojenja pritlikavih vrtičkov.

Človek ogroža naravno in kulturno dediščino kot posameznik iz nevednosti ali zlonamerno. Družbeni nadzor in kazenske določbe naj to seveda preprečijo. A prisilno preprečevanje škode je uspešno seveda le do določene mere. Preprečevanje škode je vselej odvisno tudi od samozaščitne osveščenosti, od ozaveščenega občana. Ko poškodbo vidimo, moramo takoj kaj ukreniti; vprašati, opomniti, sporočiti, zahtevati. Človek, ki mu je kulturno življenje tuje, teh vrstic seveda ne bo bral. Upamo pa, da bodo dodatna spodbuda vzgojitelju, vodni-

ku. V prid varstva pa bomo vsi skupaj ukrepali seveda le takrat, kadar bomo o posamezni dejavnosti naravne in kulturne dediščine tudi dovolj vedeli.

Mnoge lastnosti so spoznavne že na prvi pogled, še več pa je spoznavnih le po temeljitim proučevanju in na osnovi mnogih etap raziskovalnega procesa. Krog se skle-ne: naravna in kulturna dediščina sta po eni strani vir proučevanja za kar zajetno vrsto znanstvenih disciplin in ved, po drugi strani pa je spet delovanje cele vrste raziskovalnih disciplin in ved pogoj za njuno uspešno varstvo. Sodobna medicina se mnogokrat sprašuje, kako določene spremembe okolja vplivajo na širjenje in razvoj bolezni, ki nas danes peče. Raziskovanje se je v minulih desetletjih naučilo raz-brati iz okostij, ki že stoletja ali tisočletja počivajo v zemlji, vrsto patoloških podrobnosti. Ker vsaj v glavnem poznamo tudi tehnologijo vsakega posameznega obdobja, iz katerega je proučevano grobišče, in vemo, katerih sprememb v naravnem okolju tedaj ni bilo, lahko marsikaj z gotovostjo sklepamo. Če si vira za tako in podobno raziskovanje v prihodnosti nečemo uničiti, moramo varovati tudi zemljišča, ki krijejo prazgodovinska grobišča, ne glede na to, da nas k temu dodatno sili pieteta do pokopališč, pa naj o tam pokopanih ljudeh vemo mnogo ali malo. Tudi do časovno tako odmaknjenih poslednjih domovanj moramo pri vsej znanstveni vnemi biti spoštljivi.

III.

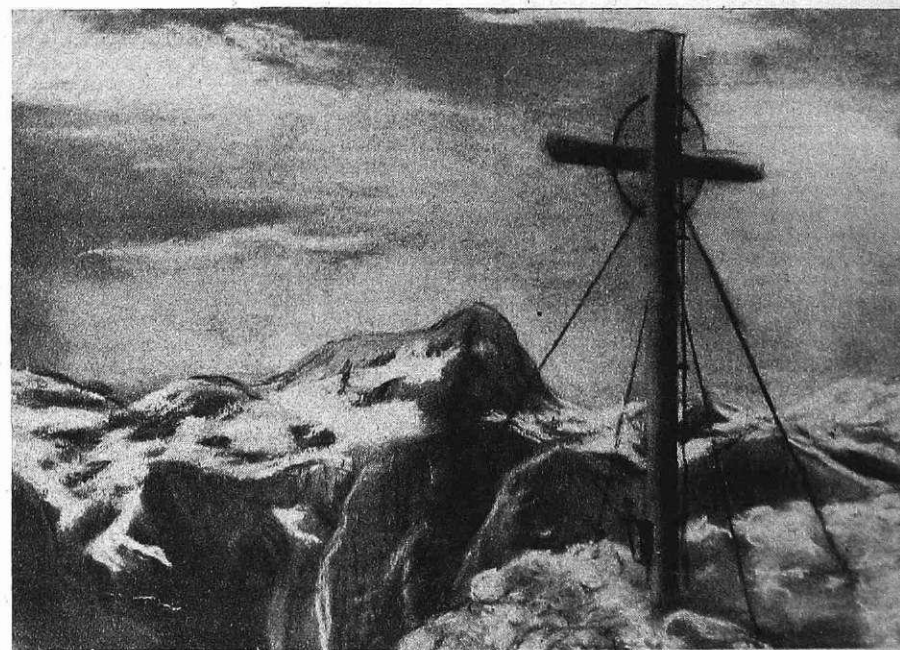
Večkrat smo omenili, da so nekatera opravila iz varstva naravne in kulturne dediščine visoko strokoven posel. Za to skrbi vrsta strokovnih organizacij. Najprej so to zavodi za varstvo narave in kulturne dediščine. V njih so strokovni delavci, predvsem umetnostni zgodovinarji, arhitekti, zgodovinarji, arheologi, etnologi, pravniki in restavratorji. Ti rešujejo zlasti strokovne naloge, ki zadevajo nepremično kulturno dediščino. Pri njih dobimo vse osnovne informacije iz zavodove pristojnosti, seveda pa jim je za to včasih potreben razumen strokovni odmak, saj so hkrati te-renski in pisarniški delavci. Pri specialnih problemih pa nam bodo tudi oni pomagali in svetovali pri katerem specialistu bomo dobili informacije, saj je razumljivo, da se vsak od razmeroma maloštevilnih strokovnjakov nekoliko bolj poglobljeno ukvarja s

posebnimi strokovnimi problemi. Na Zavodu SRS za varstvo naravne in kulturne dediščine dobimo temeljne podatke za prostor vse republike. Regionalni oziroma medobčinski zavodi za varstvo naravne in kulturne dediščine pa so v Piranu, Novi Gorici, Kranju, Ljubljani, Novem mestu, Celju in Mariboru. Muzeji, h katerim sodi tudi vrsta galerij, imajo navadno svoj razstavn, kabinetni in depojski del. Večji muzeji imajo večinoma tudi restavratorsko-preparatorsko delavnico. Mnogi muzeji imajo posamezne predmete, tematske zbirke itd. tudi zunaj svoje hiše. V muzejih predvsem arheologi, etnologi, umetnostni zgodovinarji in zgodovinarji opravljajo tudi strokovne naloge v zvezi s premično kulturno dediščino. 35 muzejev so obično po-blastile, da zanje izvajajo strokovne naloge s tega področja. Specialni muzeji pa niso specializirani posebej le po tematici svojih zbirk in obdelave, marveč tudi po profilu svojih strokovnih sodelavcev. Kadar bomo želeli pomoč, nasvet ali restavratorski poseg na predmetu iz kulturne dediščine, bomo poiskali pomoč katerega od muzejskih laboratorijev (tudi ti so specializirani) ali pa kar Restavratorskega centra Slovenije v Ljubljani. Arhivi v Kopru, Novi Gorici, Ljubljani, Celju, Mariboru in Ptujju hranijo in razstavljajo med drugim tudi spoštljivo količino pisanega gradiva — kulturne dediščine. Za določena strokovna dela je to gradivo na voljo v arhivskih čitalnicah, pri strokovnih delavcih pa prav tako dobimo, tako kot v drugih strokovnih organizacijah, ustrezne informacije. Arhiv SRS v Ljubljani ima tudi specialni laboratorij za konservacijo papirja in knjig. O knjigah, premični kulturni dediščini, bomo lahko dobili nasvet že v kateri od knjižnic, najbolj izčrpne podatke pa seveda v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani.

Toda delo strokovnih organizacij je brez pomena, če širša javnost z njimi ne sodeluje. Tudi najboljše strokovno delo, ki ga ne dušijo razne zadrege, ki ima na voljo več denarja, opreme, znanja in ljudi, ne velja nič, če ni trdno zasidrano v načrtih in odločitvah širše družbene skupnosti, pa tudi vsake posamezne celice v tej skupnosti.

Že s tem, ko želimo poznati naravno in kulturno dediščino, sodelujemo s strokovno službo, saj tako uporabljamo rezultate njenega dela. S svojim odzivom krepimo strokovno službo in jim pomagamo tudi te-

(Nadaljevanje na 12. strani)

Viktor Gregorčič: Triglav s Skrlatice, pastel

(Nadaljevanje z 11. strani)

daj, ko smo do njenih rezultatov upravičeno kritični.

Varstvo naravne in kulturne dediščine se mnogokrat tiče tudi strokovno delo arhitekta. Njegova naloga je še posebno zahtevala: nadomestni ali dopolnilni člen mora izoblikovati tako, da ne nastane neboljšen ponaredek ali da oblasten ne prevzame celote naravnega in grajenega okolja. Pri tem mora misliti na moč in nemoč materiala, v katerem se bo izrazil, na izvajalce, ki bodo njegovi risbi dali življenje. Ko bo člen zgrajen, bo v javnosti mnogokrat v spiti, ko, včasih po krivici, včasih po pravici. Zato pojasnjevanja in razlaganja tudi tu ni nikoli preveč. Pravi mojster prav ob posameznih sodobnih posegih v kvaliteten prostor ali stavbo tkivo, kljub načelom in navodilom, pokaže svojo nadarjenost in znanje, ko se njegova stvaritev zna v pravi meri podrediti, pri tem pa vendarle ostane stvaritev. Tudi naročnikom arhitektovega dela ni vselej lahko: ustreznega svetovanja in posvetovanja je še vse premalo. Tudi tu je mogoče storiti še marsikaj: zahtevati nasvete za varovanje, pa tudi to, da arhitekt more in mora uporabiti vse znanje, ki mu ga njegova stroka že nudi.

Naš pravni sistem zahteva od nas še več, saj nam nalaga pravice in dolžnosti. Na prvi pogled imamo dovolj moči že zaradi pravnih aktov ob razglasitvi spomenikov. S tem pa je seveda zajet le del potrebnega.

Na predlog strokovne službe bodo namreč skupščine občin tudi še v prihodnje z aktom razglasile posamezne objekte in območja za nepremični ali premični kulturni spomenik. Ta akt seveda spomeniku njegove smiselne praktične namembnosti, kadar jo ima, ne bo odvzel, nikogar ne bo odvezal dolžnosti skrbeti za sliko, hišo ali zemljišče, ugotovil in potrčil pa bo splošni interes do kulturne vrednosti. S tem aktom bo v določenih primerih mogoče uveljavljati tudi davčne olajšave in družbeno pomoč pri vzdrževanju in naslednje izvajati dolgoročni način rabe in varstva. Pomembno pa je tudi to, da so za poškodbe kulturnega ali zgodovinskega spomenika, ki je razglašen z aktom, predpisane strožje kazni. Na prvi pogled bo morda lastniku v primeru, če bo želel zavarovati sliko ali zbirko seliti v drug kraj, odveč o tem obvestiti pristojne. A samo na prvi pogled. Tudi najbolj preprosto varstvo pred vplivom je lahko učinkovito le na osnovi natančnih podatkov in takšno so lahko le na osnovi natančnih obvestil. Pa še tega se moramo zavedati, da bo prišla ob razglasenem spomeniku še prav posebej v poštev zavest posameznih okolij, kako znajo bedeti nad varnostjo skupnega bogastva. Naj si bodo varnostni ukrepi, tudi tehnični, še tako dobri — pozornosti bližnjega okolja za dogajanje na objektu, ki ga želimo zavarovati, ni mogoče pogrešati. Marsikatero tatvino so občani preprečili, ker so videli neznanca, ki se je pogosto smukal okrog vaše družnice.

Mnogo več nepremičnin in premičnin, ki imajo lastnosti kulturne dediščine, akt o razglasitvi ne bo nikoli opredelil, o njih ne bomo nikoli našli podatkov v obrazcih registra naravnih znamenitosti in kulturnih spomenikov. Varstvo teh vrednosti bomo zagotovili le s pomočjo družbenega načrtovanja. Še enkrat moramo poudariti, da varstva teh vrednosti načrtovanje ne more izničiti. Naša družba se je s sprejetjem zakona o naravni in kulturni dediščini odločila, da jih bo varovala.

Na prvi pogled se zdi varovati dediščino s pomočjo družbenih načrtov preprosto ali pa povsem nemogoče. Pa vendar je mogoče, le povezano je, prav gotovo, z določenim naporom. To delo bova morala opraviti tudi ti in jaz, ko bova v katerikoli celici odločanja zastopala stališče okolja, ki naju je za to pooblastilo. Najprej mora stroko-

vna služba pripraviti kot strokovno osnovo za načrtovanje pregled vse dediščine, ki jo načrt obravnava, pa naj riše mejo načrtu izbrani prostor ali izbrano področje družbene dejavnosti. Taka osnova mora dediščino predstaviti glede na njeno vsebino in kulturno vlogo, njene lastnosti, njeno ogroženost in vrednost. Že tu moramo videti, kako bi taka ali drugačna odločitev v dobrem ali slabem vplivala na dediščino, katerim nevarnostim se moramo brezpogojno izogibati in katerim, če se le da. Odločitev bo potem iskala in izbrala najbolj zadovoljivo in ustrezno uresničitev načrta. Seveda je nekaj stalnic, določenih tudi z normami varstva naravne in kulturne dediščine, in teh načrtovanje ne bo smelo nikoli obiti ali izničiti. A mnogo zadržev in težav je mogoče z iznajdljivostjo in zavzetim delom dobro in pravočasno rešiti. Tu so, kot smo rekli, naloge za vse in v vseh družbenih okoljih. Varstvo naravne in kulturne dediščine se namreč dotika načrtovanja in pridobivanja materialnih dobrin, spremenjavanja in oblikovanja prostora, razvoja kulture, znanosti in izobraževanja, turizma in rekreacije — malo je skratka področij, katerih spremembe se ne bi odražale pri varstvu naravne in kulturne dediščine. Toda prav tako je malo področij, katerih razvoj ne bi imel nič skupnega s stvarnimi dokumenti korenin, na katerih smo zrasli in iz katerih rastemo.

Nekaj primerov iz dosedanje prakse naj podpre suhoparni prikaz dejstev: Stara stavba, kakršne še najdemo v bližnjih krajih, je na poti obvoznici, ki bo staro jedro naselja razbremenila ubijajočega prometa. Po zrelem preudarku se sporazumemo za rušenje stavbe, njen likovni okras pa s posebnim postopkom snamemo in ker ni individualna likovna stvaritev, ga lahko uporabimo na prostem v domiselni oblikovanem na novo zgrajenem objektu. Ali: Pašne planine po naših gorah so njihove posebnosti. Že samo dejstvo, da planšarstvo še živi, je za vrednost kulturne dediščine cele regije tako pomembno, da se moramo za planine, kjer pričakujemo največje gospodarske koristi, dogovoriti, da tam uvedemo sodobno tehnologijo in ustrezno prilčenje starih objektov. Spet drugje: Zavarovalno izkopavanje je prineslo toliko informacij o gradbeništvu, da upravljalce stavbe more in mora skupno z muzejem poskrbeti za to, da bodo v veži nove stavbe, skozi katero vodijo opravi vsak dan množico ljudi, na ogled glavni podatki o izsledkih in nekaj arheoloških predmetov ali njihove kopije. In naposled: tudi pri odločanju za velike energetske objekte je treba položiti na tehtnico razmisleka za in proti, kolikšen odstotek naravne in kulturne dediščine bomo s tem izgubili. Ta izguba je namreč vselej dokončna. Ali tudi: Crngrob pri Škofji Loki in Sv. Janez v Bohinju pritegujeta dosti obiskovalcev in promet, tisti v gibanju in uresničujoči, mora biti tako urejen, da bo ustrezal domačinom in obiskovalcem, tistim, ki imajo vozila, in tistim, ki se vozijo z javnimi prevoznimi sredstvi. Tudi bogastvo in obseg prireditev v tem ali onem muzejskem prostoru ali obsegu raziskovanja arhivskega gradiva sta predmet dogovarjanja, kot pomembno dejanje živosti kulturne dediščine ali kot pogoj za spoznavanje in ocenjevanje kulturne vrednote. Ne moreta se venomer umikati pred kričecima, dnevnimi ali bolj življenjskimi potrebami.

Načrtovanje, ki se ne sooča z materialnimi možnostmi, seveda ne velja dosti. Varstvo dediščine pa žal ne more čakati na »boljše čase«. Vsi moramo zanjo prispevati tudi materialne dobrine; pred tem dejstvom si ne smemo zatiskati oči. Toda kot velja drugod, velja tudi pri varstvu naravne in kulturne dediščine: s pravočasnimi akcijami lahko dosti prihranimo. Pretehtane in pripravljene akcije so cenene, tiste,

ki pa so cenene po kričavih obljubah, pozneje mnogokrat postanejo drage in predrage. Določena presenečenja je mogoče pri tkivu s toliko posebnostmi, kot jih ima kulturna dediščina, vselej pričakovati, tu ne gre takoj kriviti izvajalca. Zastojem in podražitvam med delom pa tudi razširitvam posega se ni mogoče vselej izogniti. Strokovne službe lahko za večjo gospodarnost posegov, še posebej tistih na nepremični kulturni dediščini, pripomorejo le nekaj. Sodelovanje upravljalcev in vzdrževalcev, tudi na osnovi določenih samoupravnih sporazumov, v okviru društev, organizacij, odborov ali krajevne skupnosti morejo in morajo primakniti še mnogo. Še tako dober konservatorski poseg ne pomeni za daljšo dobo nič, če objekta dobro ne vzdržujemo. Nespametno bi ravnali, če bi popravili staro stavbo, pozneje pa ne bi vedeli, kdo bo poskrbel za počeno vodovodno cev ali premaknjeni strešnik.

Marsikdo od nas se veseli stare hišne opreme, stavbe ali slike, ki ji je lastnik, marsikdo pa je zaradi nje nejevoljen. Skupna kulturna dediščina in rodbinska dediščina se stikata in prepletata na prvinski način. Če tega še nismo nikoli storili, oglejmo si tudi to, kar imamo doma, z očmi nekoga, ki ima stvarno dediščino preteklosti rad. Pomislimo, kaj bi se želeli, da lastnik podobne vrednosti stori za njeno varnost ali ohranitev, pa mi nismo storili. Ne goljufajmo sebe, ko goljufamo skupnost in ne dovolimo proučevati predmeta, ki ga imamo, ali ko dopuščamo, da se kviri snov, iz katere je narejen, ker ne poskrbimo za osnovne pogoje vzdrževanja. Poglejmo enkrat, kaj so za podobne vrednosti storili že blizu in daleč. Je že res, da pravi zlobni tujec, kako ima staro hišo in hribovsko kmetijo rad le tisti, ki mu ni treba živeti v njej. A tudi naša družba obljublja podporo pri uresničevanju skupnih in splošnih interesov. Skušajmo to omogočiti, vztrajmo, pa tudi zahtevajmo, da pošteno preudarimo, v čem so bile naše težave in nespornosti s strokovno službo in kje bi od nje mogli pričakovati mnogo več, če bi sami premogli dovolj pozornosti in posluha. Razumimo in podprimo neprijetno hojo za dovoljenji, preden nesemo brezvredni stari okvir za sliko prek državne meje. Zaradi lastnikove trditve, da predmet nič ne pomeni, se je zgubilo že mnogo in preveč. Ne skušajmo takoj z mnogimi resničnimi in namišljenimi kriminalnimi zgodbami izničiti vseh prizadevanj za varstvo dediščine: češ, mene, ki sem brez moči in pošten, se lotijo, drugim, ki v resnici delajo škodo, tako ne morejo do živga. Mnogokrat bi tudi strokovnjak rad pritegnil takemu mnenju, saj ga k temu silijo bridke izkušnje. Toda človeška družba more živeti le kot družba poštenih ljudi in trdno verjamemo in verjemimo, da smo taki v večini!

Se nekaj nasvetov za vsakdan: pri obnavljanju in popravljanju starih hiš ne šarimo brez preudarka z novimi materiali, prepričajmo se o njihovih lastnostih! Ko bomo ob prihodnjem prazniku skupno s svojim krajem načrtovali polepšanje spomenika žrtvam fašizma, se spomnimo, da je tudi tak, kot so ga postavili v prvih letih po vojni, pomemben dokument, če ne že kar zgodovinski spomenik. Ne iščimo zaklada na bližnjem arheološkem najdišču, kopanje pustimo strokovnim akcijam in delavcem! Večina arheoloških najdišč najbolj priča s svojo prisotnostjo, »zakladi« v njih v resnici niso zakladi. Če pa opazimo posebnosti pri kakršnihkoli zemeljskih delih, telefonirajmo v bližnji muzej in na zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine. Čim prej bomo to obvestilo oddali, tem manj je nevarnosti, da bi varstveni poseg oviral zemeljsko delo. Zamolčane najdbe navadno nikoli ne ostanejo zamolčane za dolgo in nepotrebni zadržki za normalno delo na zemljišču nastanejo šele takrat.

vno učiteljevo interpretacijo, ki bo omogočila učenca vključitev v umetniški svet, bo ustvarila v njem tisto celovito etično jedro, brez katerega je vsak pristop k naravi prazen, že vnaprej odtujen. Brez njega ostane lažni tudi pri moralnem presojanju, vrednotenju in iskanju novih misli, vrednot poti in dejanj. Samo globoka etična zavezanost stvarstvu — katerega del smo sami (morda najbolj problematičen del) nam odpira prihodnost...

RIBIČA V MODREM ZALIVU (ODLOMKI)

Materina skrb za mladiče

Or je padal na plen kot kamen, le malo kdaj je zgrešil cilj. Kik je skoraj neprestano sedela na jajčkah. Prejšnje čase je v tem času vedno shujšala, tokrat pa se je zredila od preobilja jedi, ki jih je prinašal Or. Pogosto so jo seveda bolele prsi in trebueček, zato je odhajala ven, da se spreleži. Kako velika in krasna so se ji zdela drevesa, voda in skale, moleče iz nje. Kako čudovito je bilo bleščanje pomladanskega sonca in kako sladko je bilo žuborenje potoka, ki je bil njun rednik.

Očetova skrb za mladiče

Or je odnašal lupinice in letel z njimi daleč od gnezda. Raznašal jih je na razne strani, da ne bi nihče, kdor jih najde, vedel, iz katerega gnezda so, da ne bi mogel najti vodomcev. V takih rečeh previdnost ni nikoli odveč.

Šesto jajčece pa se še vedno ni prebudilo. Nič ni v njem trkalo; šele čez tri dni se je v njem oglasilo življenje, po treh dneh, ko so starši že imeli toliko skrbi s prehrano njegovih petih bratcev in sestrice.

Or je brez oddiha lovil hrano za vse gnezdo. Imel je dela čez glavo. Za Kik ribe, za mladiče pa muhe in kačje pastirje, polžke in gosenice, hrošče in čisto majcene ribice.

Rojstvo (2)

Mladim vodomcem so že pokali tulci in iz njih so jim rasla peresa. Postajali so nemirni. Radovednost, kakšen je svet, jih je odganjala s trdega, s kostmi nastlanega ležišča. Kik jih je zaman svarila in jim dobrotno pretela, zaman jih je oče Or ostro karal.

Rojstvo (1)

Slednjič je Kik bila rešena: prvi otrok je prišel iz lupine in se zdaj stiskal pod njeno golšico — majcen slaboten in nežen. Nato je prekljuval lupinico drugi pa tretji. Noč in dan je pet neboljšenih stvarc drhtelo in čikalo potihoma kot vetrček v prvem pomladnem listju.

Boj za obstoj

Proti njej je nekaj zasikalo tako divje, da je skoraj omedlela. »Razbojnik!« je kričnila Kik in zdaj je njen močni in ostril kljun krepko usekal sovražnika. Z nevidnim vsiljivcem se je tolkla na življenje in smrt, borila se je in rinila naprej. Če pogleda ona, naj pogine tudi sovražnik njene družine!

»Zgini, drugače te ubijem!« je vpila in neusmiljeno, bliskovito sekala s kljunom.

Namen tega zapisa je opozoriti na tiste vzgojne prvine, ki delu dajejo posebno pedagoško razsežnost in jih hkrati tudi v takih meri demonstrirati, da bodo uporabni za skupen razgovor o knjigi.

1. Gradivo za razgovor: Najbolj zanimive in bistvene odlomke iz dela pripravi učitelj (priloga)
2. Skica za razgovor (priloga)

Očetova napatila za življenje (1)

»Vaša imena bodo v kraljestvu vodomcev slavna, če jih boste res proslavili. Ničeva bodo, če boste živeli ničevno. Vse to je odvisno od vas. Pogosto, kajpada, tudi od sreče. Toda če naju boste ubogali, vas bova marsičesa naučila, da si boste lahko uredili življenje tako, da bodo naključja kar najmanj posegala v vaše življenje. Povedala vam bova svoje skušnje, ki sva jih podedovala po očetih in materah, in tiste, ki sva jih sama pridobila. Prej se ne razidemo, prej vas samih v svet ne pustiva. To si zapomnite.

Materina napatila za življenje

»Še pred tem si morate hčerke poiskati, ki jih boste res proslavili. Ničeva si ne bi mogli ustvariti družine in ne bi vedeli, kaj je to družinska sreča,« je rekla mati.

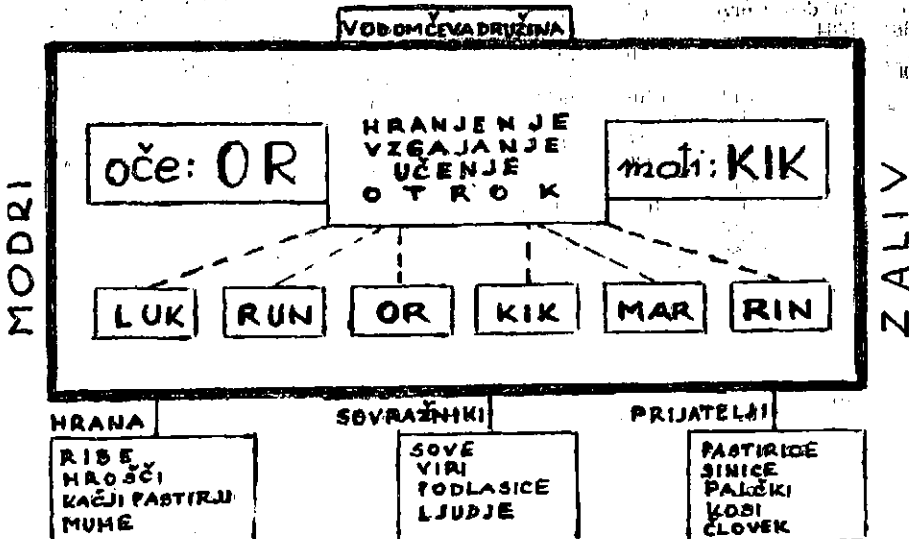
»Največji ponos matere in očeta in cilj njunega življenja, je vzgojiti krasno in zdravo družino. Brez družine, brez otrok, ne bi imelo naše življenje smisla, zaman bi živeli in zaman umirali. Edino v otrocih je nadaljevanje našega življenja in življenja slehernega bitja na tem svetu.«

Očetova napatila za življenje (2)

»In še to si zapomnite, da je dom lep samo, če je svoboden,« je rekel oče. »Če bi to svobodo kdaj ogrožal še večji in še močnejši sovražnik, jo morate braniti. Ne smete biti strahopetci, ne smete se bati. Strahopetnost in bojazen sta sovražnikova pomočnika. Hrabri morate biti, hrabrim in smelim je sreča mila. Hrabri in smeli svobodo vedno ohranijo, pa če bi bil sovražnik še močnejši.«

KAREL NOVY RIBIČA V MODREM ZALIVU

OKOLIŠ VODOMCEV POTOK-REDNIK

mene tudi Kosovo graščino. V njej je ure-
dil začasne oziroma prehodne zapore, ka-
mor je zapiral ves čas vojne zavedne rodo-
ljube, aktiviste OF in partizanske borce ter
kurirje, ki so bili zajeti v okolici Jesenic.
Poleg Kosove graščine je okupator imel za-
pore še v bivši Kovačevi hiši nasproti
upravnega poslopja KID, kjer je bila poli-
cijska postojanka, v vili Viktorja Črnka na
Plavžu, kamor se je gestapovska izpostava
po bombardiranju Jesenic 1. marca 1945
preselila.

Kosova graščina in vsi ostali okupator-
jevi zaporji na Jesenicah so bili prehodne-
ga značaja. Gestapo je po predhodnih za-
slišanjih in mučenjih zapornike navadno
pošiljal naprej v begunjsko mučilnico in v
zbirna taborišča v Sentvidu in Goričanah
pri Medvodah, od koder so jih s transporti
leta 1941 pošiljali predvsem v izgnanstvo v
Srbijo in v taborišče Kraut na gornjem Ko-
roškem, kasneje pa v premnoga koncen-
tracijska in izseljenska taborišča po okupi-
rani Evropi in Nemčiji. Tako je bila Koso-
va graščina med drugo svetovno vojno pr-
va stopnica na poti, ki je marsikoga pripe-
ljala do smrti ob kolu ali v krematorijski
peči v koncentracijskem taborišču, vse pa
na dolgo mučeniško pot — pot do svobode.

BENJAMIN GRACER

ISKANJE MOŽNOSTI IDENTIFIKACIJE Z NARAVO PREK LITERATURE

Karel Novy: Ribiča v Modrem zalivu,
Mladinska knjiga 1976, ilustriral Mirko
Hanaka, tiskano v ČSSR, v naših knjigar-
nah sem in tja kakšen izvod...

Mini romanček o ptičkih, z glavnimi ju-
naki — vodomci, čudovito ilustriran, na
hudo slabem papirju tiskan, je šel mimo
nas. Tako kot mnoge navidez drobne in ne-
pomembne stvari, ki ne zmorejo takojš-
njih učinkov in rezultatov na tržišču, ker
ni za njimi ljudi, ki bi jih reklamirali vsaj
na ravni dobrih žvečilnih gumijev...

Pred leti sem povsem slučajno na knji-
garniški polici z roko zadel ob njo. Od ta-
krat preizkušamo na nekaj šolah njene
vsebinske in oblikovne kvalitete z otroki.
Rezultati niso slabi. Delo ni brez slabosti.
Katero pa je. Avtor je na mnogih mestih
preveč deklarativen, pedagogizira včasih
tudi tam, kjer bi bralec moral priti skozi
vsebino do njegovih posplošenih ugotovi-
tev in zaključkov. Kot da bi se bal, da le-ta
tega ne bo zmoget. Tako se mu sicer ume-
tniško delo odene v dokaj zajeten plašč
razmišljanj o ptičkih, znanj o vodomcih,
poduka bralcem-otrokom... kar vse bi so-
dilo bolj v kakšen učbenik spoznavanja na-
rave kot v dobro knjigo. Mnoge bo motila
tudi projekcija klasičnega človeškega dru-
žinskega življenja — z enakopravnostjo
moža in žene — v svet ptičjih junakov. Se-
veda se je treba vprašati: kaj smo v teh ne-
kaj desetletjih hitrega vzpona naše civili-
zacije na tem področju spremenili in odkri-
li novega? Vsi vemo, da v svoji elementarni
osnovi pravzaprav ni kaj spremeniti, ker
nas še vedno narava vodi, razmnožuje in
osmišlja, ne glede na našo moralno kulise-
rijo, fikcije in projekte, ki imajo dostikrat
z resničnim življenjem bolj malo skupne-
ga. In v tem je sporočilna vrednost tega be-
sedila. Avtor na mnogih mestih doseže
presenetljivo identifikacijo z naravo — s
svetom ptic. Umetniške vrednosti svojega
sporočila se zaveda, saj v predgovoru pr-
vi:

»Vedel sem, kako naj opišem življenje
vodomca ter življenje in doživetja ptičev,
ves tisti vrvež na širokem tolmunu sredi
gozda, ki sem mu dal ime »Modri zalivi«.
Iskal sem najbolj primeren način, najbolj
pripravno obliko in izbral najbolj prepro-
ste besede. To pa ni tako lahko. Majhnemu
dečku, ki je leta živel v prijateljstvu s poto-
škimi in z gozdnim svetom, se je, čeprav v
pozni starosti, izpolnil davni sen: »Njegovi
ptički govorijo med seboj in o sebi!«

In kaj ti njegovi ptički lahko povedo
nam in našim otrokom, ki se pravkar tako
vneto (zaletavo?) odpravljajo v računalni-
ški svet? Nič! So vse tiste sličice vodom-
cev, zapisi o njih; izrezani iz različnih revij
in časopisov, ki so jih otroci prinesli v šolo
po obravnavi knjige, ne da bi jim kdo naro-
čil ali sugeriral, samo iskanje učiteljeve
naklonjenosti, obračanje njegove pozorno-
sti nase — brez notranjega odnosa do uni-
verzalnega sveta, ki so ga skupaj z njim
odkrivali? Nemogoče. Ključa do prirode
notranje razvit in zdrav otrok ne bo nikoli
izgubil, četudi ga ne nosi obešenega okoli
vratu, saj je vsako mlado živo bitje najžlat-
nejši sad njene vsebine in oblike. Zato bo-
do človekovi svetovi — še tako popolni in
čudežni — kot je npr. svet računalnikov —
vedno potrebovali svoj prirodni temelj,

svoje naravno etično ravnotežje, dokler bo-
do služili življenju in človeku. Vsi poizkusi
v skrajnosti — tako nas uči tudi zgodovina
— so uničeni, ker so aprirodni in onemogo-
čajo ustvarjanje kontrapunkta na prirodo:
ko bo vse mrtvo živo in bosta duh in mate-
rija eno...

K optimistični viziji sveta — nad kate-
rim so danes grozeči oblaki uničenja — bo
treba prispevati svoje: po najboljših močeh
in sposobnostih; prav tam, kjer se začenja
jo človek, družba in svet — pri vzgoji in
izobraževanju... In če se v posode duha
še kar naprej odceja neumnost in se po ni-
tih usode trmasto stegujejo roke cinikov in
brezsrčnih bedakov, ki jih spravljajo na
površje umazani računi, potem je skrajni
čas, da začnemo vzgajati ljudi z domišljijo,
ki bodo zoreli v pokončne in ustvarjalne
osebnosti: in bodo videli in čutili daleč čez
tisto, kar v svojem trenutku bivanja in de-
lovanja so. Lahko se zgrozimo, če pomisli-
mo, kako malo je pravzaprav človek napra-
vil za vzgojo lastnega zaroda v primerjavi
z dosežki na drugih področjih. Ne pomišlja
pa si vzeti usodo sveta v svoje roke!

Iskanje poti in možnosti identifikacije z
naravo bo v prihodnje vse intenzivnejše —
v kolikor njeno počlovečeno bistvo — našo
notranjost nismo že obsodili na konec. Pri
tem igra zelo pomembno vlogo tudi litera-
tura, ki omogoča globlje in pristnejše od-
krivanje in podoživljanje narave, saj nam
jo z metodo personifikacije ne samo pribli-
ža, temveč odpira njej in človeku povsem
nove človeške razsežnosti. Sposobnost po-
osebljanja ima samo človek. Z njo gradi
mostove, prek katerih prodira v etično bi-
stvo stvarstva...

Trenutno se v konkretnem življenju od
tega močno oddaljujemo. Brezbržnost,
malomarnost in neosveščenost družb in
posameznikov spravljajo svet v nevarne
ekološke krize, ki se lahko spremenijo v
svetovno katastrofo. Žal človek brez krva-
vih izkušenj nikoli ni kaj prida spremenil
svojih pogledov in dejanj. Zato se tudi to-
krat boj šele začenja. Ko bo šlo za vsak
kvadratni meter žive prirode in bomo pri-
siljeni združiti vse materialne in duhovne
sile za svoj obstoj, bomo odkrili in v praksi
uporabili marsikaj, kar je bilo še včeraj za
večino zgolj igra duha, sanje posamezni-
kov, življenjsko pravilo izjemnih (čuda-
ških) osebnosti, ki jim je narava razvila
silnejše srce in žlahtnejšo pamet. V luči
teh razmišljanj je naše šolsko branje knji-
ge Ribiča v Modrem zalivu samo drobno
zrnce, ki je zašlo na skopo, komaj še vidno
gorenjsko njivico šolske — pedagoške ino-
vativnosti...

Knjiga je z učnovzgojnega vidika še po-
sebej zanimiva zavoljo prepletanja močnih
liričnih in epskih elementov prirode, ki v
otroški duši še dolgo po branju odmevajo
— zlasti poglavji Boj in Prvi izlet. Njena
vsebinska troplastnost: umetniška, učna in
vzgojna, se ponuja učitelju in učencu v
analizo na način, ki terja nove pristope in
pogleda na umetnost, ki naj bi bila sesta-
vni del človekovega življenja. Zato bi jo
lahko po posameznih delih obravnavali
kar pri treh predmetih: pri slovenskem je-
ziku, spoznavanju narave in pri moralni
vzgoji. Umetniška plat: z močno, sugesti-

Naposled pa nam je spoštovanje in var-
stvo naravne in kulturne dediščine lahko
tudi bogata vsebina našega prstega časa.
Pomislmo samo na vsebino naših izletov!
Ob kulturni dediščini je mnogo načinov
razvedrila in resnega dela, na katerega pri-
nas še pomislili nismo. Drugje po svetu so
razna ljubiteljska opravila, tudi ročna dela
po stari tehnologiji ali fizična in delovna
pomoč pri raziskovalnih akcijah in vzdrže-
valnih delih same po sebi razumljive de-
javnosti za prosti čas. Pri nas pa so priza-
devanja mladinskih in ljubiteljskih organi-
zacij še prepogostokrat osamljena in priza-
devnih posameznikov se loti malodušje,
saj njihov trud izzveni v prazno.

Tudi zato smo ljudje, ker smo ustvarjal-
ni. Zato prisluhnimo vase, mogoče bi se na-
ša ustvarjalnost rada razcvetela in izpela
prav v skrbi za naravno in kulturno dedi-
ščino. Navodil za oblike te dejavnosti ne
moremo dobiti. Oblike dejavnosti za prosti
čas in iz veselja morajo biti vsaj do določe-
ne mere tudi izvirne. Zato naj sklenemo
naše razmišljanje s pozivom: bodimo domi-
selni in pozorni, tvorna dediščina prostora,
ki v njem živimo, nam more mnogo dati.

Viktor Gregorač: V Vratih, pastel

BENJAMIN GRACER

LUNČEK

Uboga mama

Kar naprej so spraševali neko mamo:
— Gospa, je pri vaši hiši
kaj narobe, kadar otrok
spremeni očka v otročka
in je otroček očka...?

— Ah, Vse...
je vzdihovala mama,
kadar je ostala sama —
in ni bila več:
ne žena ne mama.

Bedanec na obisku

V mlaju
ali ob polni luni
zbere korajžo
in potrka na graščinske duri...

— Enega Kekca bi rad, teta Sabina!
Samo za posoditi,
za kakšen dan —
da ne bom tako sam.
Takega, ki ne kaka vsak dan,
ker previjat otrok ne znam...
Takega, ki že sebe nosi, lepo prosi,
a še ne zna oponašati sove...
Takega, ki strice za nos vleče
in se kar naprej smeje od sreče...

Teta Bina pogosti capina
in ga vzame v roke:
— Ej, Bedanec,
tako se ne posoja otroke,
kaj pa bi mame reklo!
Umij se, obrij in lepo uredi,
pa boš poučkal kakšnega Kekca —
tu — pri meni!

NAŠ FANTIČEK

Žabek,
raček,
ptiček,
sračji raček,
račji sraček,
naš fantiček,
vkup je sklical vse,
ki jejo se:
v mlaki,
v jezuru
in pod oblaki —
in sporočil,
da tako ne gre,
ker je svet za vse,
ki ne sračijo se
za prazen nič...

Viri in literatura:

France Kos, Gradivo za zgodovino Slo-
vencev v srednjem veku I—V, 1902—1929.

Franz Schumi, Urkunden- und Rege-
stenbuch des Herzogthums Krain I—II,
1882—1884.

Franc Gornik, Bled v fevdalni dobi,
1967.

Milko Kos, Gradivo za historično topo-
grafijo Slovenije I—II, 1975.

Santifaller, Urkunden der brixener
Hoch-Archive 845—1295, 1929.

Aleksander Rjazancev, Preteklost v
senci Karavank, Jeklo in ljudje II, Jeseni-
ški zbornik, 1969, 13 ss.

Janez Meterc, Zgodnja fevdalna koloni-
zacija na jeseniškem območju, Listi štev.
63/XV (priloga Železarja), 1985, 21 ss.

J. V. Valvasor, Die Ehre des Herzog-
thums Krain, 1689, III. del, XI knjiga, 21
ss., sl. 122.

Jože Tomažič, Oris zgodovine jeseni-
škega šolstva, Železar, štev. 18—21/VII,
1965.

Anton Žerjav, Nastanek Kosove grašči-
ne na Jesenicah, Železar štev. 27—34/XI,
1969.

Arhiv tehniškega muzeja Železarne Je-
senice.

DR. MAREK LENARDIČ

EKOLOGIJA ČLOVEKA IN OBREMENJEVANJE OKOLJA

V današnjem času prodira na površje ne samo pri znanstvenih krogih, temveč tudi pri ljudskih množicah, ekologija kot znanstvena veda. Ne gre več za obdobje uveljavljanja termina pri znanstvenikih ali pa pri določenih krogih, kajti pojmi ekologija, varstvo okolja itd. so danes poznani širšim množicam, v znanstvenih krogih pa termini kot sinekologija, autokologija, generalekologija, humanekologija, socialna ekologija itd., niso več nobena redkost.

Čeprav se je znanstveni pojem ekologije in drugi z njo povezani pojmi, relativno utrdil, pa po drugi strani vidimo, da reakci-

ja ljudi odnosno človeka na področju obremenjevanja ekosistema kljub temu še vedno daleč ne sledi praktičnim izsledkom, dognanjem in spoznanjem, temveč večkrat oz. velikokrat ravno nasprotno, povzroča ne samo težave oziroma zdravstvene in druge probleme, temveč onesnažuje in obremenjuje človekovo okolje, od, generalno gledano, vseh različnih ekosistemov na planetu, do še posebej hudih obremenjevanj npr. v industrijskih in urbanih koncentratih človeške družbe. Tu ne gre samo za onesnaževanje zraka, vode, za škodljive učinke pesticidov, za erozijo, hrup, odpadke itd., temveč za širše vzroke, kot so eks-

panzija populacije, ekspanzija gospodarstva, naraščanje še posebej klasičnega industrijskega razvoja, naraščanje porabe oz. naraščanje energije, vse do različnih vzrokov, na področju obremenjevanja oz. onesnaževanja okolja na kulturnem področju, tim. duševnem onesnaževanju ter na politično-ekonomskem področju.

Pri iskanju vzrokov za obremenjevanje okolja, predvsem v okviru iskanja vzrokov pri delovanju človeka oz. homo sapiensa na področju ekosistemov, to je pri raziskovanju vzrokov oz. problemov, ki so bili povzročeni s človekovim ravnanjem zaradi nepravilnega planiranja itd. do neupoštevanja človekovih dosežkov pri ekoloških raziskavah oziroma spoznanjih, je prišlo, še zlasti v zadnjih letih, do intenzivnega naraščanja prizadevanj na področju raziskovanja ekologije človeka oz. **človeka in njegove ekologije**. Gre za številno paleto ekoloških vej, od generalekologije do social-ekologije oz. humanekologije itd.

Neizpodbitno je, da gre pri obravnavanju ekoloških vprašanj — še posebej vprašanj človeka oz. človeštva, za zelo pomembna **vprašanja**, ki jih je potrebno reševati s pomočjo objektivne znanstvene analize.

Torej ne gre samo za vprašanja odnosov med človekom in njegovim celotnim okoljem s stališča zdravja in dobrega počutja tega človeka oz. človeške družbe, ampak tudi s stališča občečloveške pravičnosti, kot tudi humanih odnosov v človeški družbi.

Prispevki ekoloških oz. družbeno ekoloških analiz tako znanstvenih kot tudi drugih združenj v narodnem in mednarodnem merilu ter posredno tudi pri Organizaciji združenih narodov in drugih, bi morali čimprej odločilno prispevati k izboljševanju **stanja človeške družbe danes** oz. njenih potomcev. Ravno miren, znanstven pristop na eni strani in pa resnična **odločnost** pri uporabi izsledkov na drugi strani, nista majhen pogoj za doseganje ne samo pozitivnega družbenega razvoja, katerega globalna perspektiva je mir oz. mirno življenje, temveč tudi pogoj za reševanje vseh **bistvenih vprašanj človeka** in njegovih sedanjih ter bodočih rodov.

DR. MAREK LENARDIČ

IZREKI

Gojiti bratstvo, delati za skupnost, biti human, ne uničevati narave in onemogočati izkoriščanje človeka so visoke, če ne najvišje človeške vrline.

Nekaterih ljudi ni ničesar bolj strah kot da bi mistili.

Nobena stvar ni zastoj. Nekdo je za to nekaj plačal.

Vsak posameznik naj dela tako, da bo drugim v korist; tako, kakor bi zahteval to od drugega in tako, da bi vsi skupaj uživali harmonijo in blaginjo.

Ogrožanje okolja pogojuje tudi moto: »Delajte in vsi lahko postanete enaki in bogati« namesto gesla: »Po vsem svetu uravnovesiti porabo s potrebami«.

Probleme je treba reševati ko jih še ni.

Knez Johann von Eggensberg, lastnik belopeškega gospostva v dvajsetih letih 17. stoletja

Staro belopeško graščino poznamo danes le po upodobitvi, ki nam jo prinaša J. V. Valvasor v III. delu (11. knjiga, slika 122, str. 21) v svoji knjigi Slava vojvodine Kranjske iz leta 1689. Prenovljena stavba je imela dvoje nadstropij in je bila preurejena v psevdorenesančnem slogu. Nad portalom glavnega vhoda je bil v nivoju prvega nadstropja zgrajen balkon in nad njim vzdan omenjeni grb. Pod grbom je vklesana z rimskimi številkami letnica 1821, ki pomeni leto preureditve graščine. Iz velike pritlične veže vodi stopnišče, ki ga nosijo kamniti stebri v prvo in drugo nadstropje. Zgrajeno je iz svetlozelenega andezitskega tufa iz kamnoloma Peračica pri Brezjah. Prvotno je graščina po preureditvi imela v pritličju in v obeh nadstropjih po štiri enako velike stanovanjske prostore in osrednjo vežo v osi širine stavbe. V drugi polovici 19. in prvi polovici 20. stoletja pa je zaradi različnih potreb, ki jim je stavba služila, prišlo do novih prezidav in sprememb prostorov v notranjosti.

TedANJI lastnik, vinski trgovec Frančišek Pavel Kos, ki je bil prvotno lastnik hiše na Savi št. 16, se je rodil 26. marca 1772 očetu Lavrenciju Kosu na Plavžu, kjer je bil le-ta rudniški oskrbnik in si je nato kupil omenjeno hišo na Savi. Frančišek se je leta 1790 na Bledu poročil z dve leti starejšo Polono Stroj in v zakonu so se jima rodili otroci Anton, Francé, Helena, Marija in Ana Marija.

Kos je bil dober gospodar in sposoben trgovec in se mu je zato premoženje za življenja še precej povečalo. Z ženo sta oba umrla leta 1839 in bila pokopana v farni cerkvi na Jesenicah, kjer sta do leta 1932 imela ob vhodu vanjo vzdan spomenik iz črnega marmorja.

Celotno premoženje je po smrti staršev podedoval najmlajši sin Francé Leopold Kos, ki pa ni bil kos svoji nalogi. Bil je v svojem času znan veseljak in ni znal obdržati bogate dediščine v svojih rokah. Celotno premoženje, t. j. graščino, mimo katere so leta 1843 popravili in razširili deželno cesto, ki je iz Radovljice vodila proti Podkorenu in Trbižu, gospodarsko poslopje, štiri orale (1,62 ha) velik vrt in obsežne gozdove, je kmalu prodal lastnikom rudni-

kov in fužin na Savi družini Ruardov, ki so leta 1766 v jeseniški dolini nasledili Buccellinije.

Ko je bila leta 1869 ustanovljena delniška družba Kranjska industrijska družba (KID) in je leta 1872 k njej pristopil tudi tedanji lastnik fužin na Savi Viktor Ruard, je tudi nekdanja belopeška in kasneje Kosova posest pripadla tej družbi. Do leta 1882 je KID graščino uporabljala za stanovanja svojih višjih uslužbencev, v pritličju pa so bili prostori občinske uprave in organistovo stanovanje. Istega leta je graščino, gospodarsko poslopje in vrt za 10.000 goldinarjev odkupila jeseniška srenja za svoje potrebe in namene. Polovico vrta in graščinsko gospodarsko poslopje je srenja leta 1886 odstopila cerkvi, da bi si zgradila novo župnišče, kar se je leta 1890 tudi zgodilo. Del preostalega vrta in graščinsko poslopje pa je srenja namenila za ljudsko šolo. Na preostalem delu graščinskega vrta, pod deželno cesto, je srenja na svoje stroške uredila novo pokopališče, ki ga je prepisala nase in upravljala. To se je zgodilo zato, da ne bi prihajalo do težav in zapletov pri pokopavanju pokojnikov različnih veroizpovedi in prepričanj; istočasno pa je bilo to odraz razmer, ki so tedaj vladale v jeseniški dolini in so bile posledica političnih bojev, ki so se koncem 19. stoletja začeli razvzemati.

Nekdanja Kosova graščina je tako v šolskem letu 1883/84 postala nova dvorazrednica jeseniške ljudske šole in tako za trideset let rešila problem šolskih prostorov. Dvorazrednica pa ni zadostovala dolgo časa, saj je bila že leta 1887 spremenjena v trirazrednico. Po šolskem zakonu iz leta 1889 je obvezno šolanje trajalo osem let. Ta zakon pa se je dosledno izvajal le na Štajerskem in Koroškem, v ostalih slovenskih deželah pa je bila uvedena le šestletna obvezna ljudska šola in tej priključena dvoletna ponavljalna šola. Učenci so tako obiskovali obvezni pouk osem let.

Po letu 1890, ko se je začela železarska industrija koncentrirati v jeseniški dolini, je začelo tudi vedno bolj naraščati število prebivalstva. Svoje je v tem smislu prispevala tudi gradnja novih tovarniških obratov na Savi in kasneje na Javorniku ter na začetku 20. stoletja karavanskega predora med Hrušico in Področico ter proge proti Trstu. Tako je že leta 1895 šola v Kosovi graščini postala štirirazrednica, kar je ostala do prve svetovne vojne, vendar pa se je število paralelnih razredov stalno večalo. V šolskem letu 1900/01 je 425 učencev

obiskovalo osem oddelkov, deset let kasneje pa 730 učencev deset oddelkov.

Leta 1914 se je dotedanja štirirazrednica v Kosovi graščini, ki je imela deset oddelkov, spremenila v šestrazrednico. To leto, ko se je začela prva svetovna vojna, je bilo na Jesenicah dograjeno novo šolsko poslopje (bivša gimnazija). Ko je bilo aprila 1915 dano preliminarno dovoljenje za bivanje v novem šolskem posloppju, so se vsi razredi s paralelkami nemudoma preselili vanj, kajti obstajala je nevarnost, da novo stavbo zasede vojska.

Tako je po dobrih tridesetih letih Kosova graščina prenehala biti ljudska šola in je ponovno prešla pod direktno občinsko, po letu 1929, ko so Jesenice postale mesto, pa pod mestno upravo. V stavbi stare graščine so se poslej nahajali razni uradi in ustanove ter predvsem v gornjih prostorih stanovanja.

V času pred drugo svetovno vojno so se v »stari šoli«, kakor so Jeseničani poslej imenovali graščino, nahajali v pritličju v levem traktu sodniški prostori in zapori. V sprednjem prostoru je bila sodnijska dvorana, kjer so se vsak četrtek vodile sodne razprave, v zadnjih treh manjših pa do leta 1935 orožniški, nato pa policijski zapori s samicami. Popolnoma zadaj so bili sanitarni prostori, od koder so pripornikom skozi posebno okno dajali vodo.

V prvi sobi v desnem traktu so bili v tem času prostori jeseniškega gasilskega društva, v zadnjem delu pa privatno stanovanje.

V prvem nadstropju je večino prostorov zavzemalo stanovanje občinskega tajnika, v zadnjih dveh prostorih desnega trakta pa je bilo še eno manjše stanovanje.

V levem traktu drugega nadstropja graščine je bil urejen otroški vrtec za zahodni del tedanjih Jesenic, osrednji prostor (prvotno veža graščine) in prednja soba desnega trakta sta bili privatni stanovanji, v zadnjih dveh sobah na desni strani pa sta bili pisarni združenja jeseniških obrtnikov.

V takšnem stanju in vlogi je torej nekdanja belopeška in kasneje Kosova graščina ter stara šola dočakala drugo svetovno vojno in okupacijo domovine. Tedaj so se za to staro stavbo začeli najbolj težki in najbolj črni dnevi v zgodovini njenega obstoja.

Kmalu po okupaciji Gorenjske je nemški okupator poleg drugih javnih zgradb in ustanov prevzel in zasedel v svoje na-

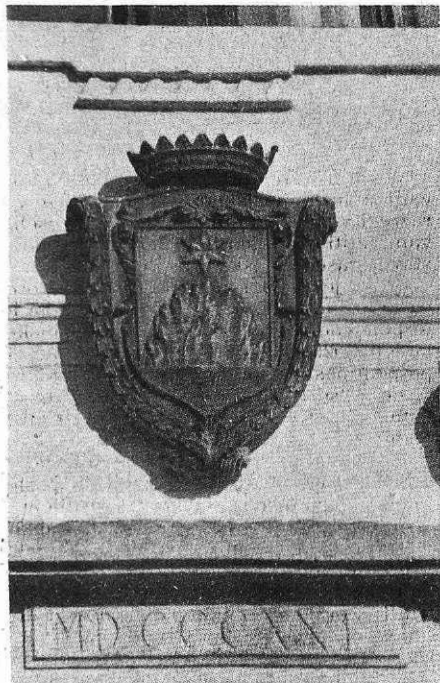
(Nadaljevanje na 20. strani)

Viktor Gregorac: Astre, pastel

Prenovljena Kosova graščina (okt. 1985)

Belopeški grb na pročelju Kosove graščine

Današnje Kosovo graščino in njen nastanek je treba tesno povezati z razvojem železarstva v širši jeseniški okolici. Graščina sodi v sklop štirih fužinskih gradov, ki so jih v 16. stoletju in prvi polovici 17. stoletja zgradili tuje rodnosti posestniki železarskih obratov na jeseniškem področju. Tako so Bucellini zgradili v 16. stoletju graščino na Savi in na Plavžu, belopeški Dietrichsteini pa graščino na Jesenicah, ki jo danes imenujemo Kosova graščina. Italijanska družina Pasarelli, ki je v prvi polovici 17. stoletja posedovala javorniške fužine, pa je leta 1630 na Javorniku prav tako sezidala svojo graščino. Najstarejša od vseh je današnja Kosova graščina, ki je bila v prvotni obliki sezidana leta 1521 in se v virih iz 18. stoletja omenja kot »stari belopeški grad«.

Belopeško gospostvo, ki je bilo osnovano leta 1404, je imelo svoje upravno središče v Beli peči (Weissenfels), na skrajnem severozahodnem delu posesti. Ta lega upravnega središča je bila zelo neugodna za upravljanje posesti, ki je imela svoje jedro v Gornjesavski dolini in okolici Jesenic. Z močnim razmahom železarstva na tem področju in porastom prebivalstva v trgu Jesenice (Asling) v začetku 16. stoletja se je pokazala potreba, da se vsaj delno prenese sedež uprave na to področje. Tako je baron Sigmund Dietrichstein, ki je bil tedaj zakupnik belopeške posesti in vazal Habsburžanov, leta 1521 sezidal v trgu Jesenice graščino, ki je postala upravno poslopje in sedež oskrbnika in upravnika belopeške posesti na današnjem Gorenjskem.

Ko je po smrti zadnjega celjskega grofa leta 1456 prešla v roke cesarske dinastije Habsburžanov tudi belopeška posest, so jo le-ti kot dvorno komorno lastnino dajali v fevd raznim plemiškim družinam. Najprej je prišla v roke rodbini baronov Dietrichsteinov, ki so bili na Gorenjskem sicer lastniki radovljskega gospostva. Tako je bil leta 1515, v času prvega vseslovenskega kmečkega upora, lastnik te posesti že omenjeni Sigmund Dietrichstein. Ta je poleg graščine v naselju pod Mirco na Jesenicah leta 1523 sezidal tudi cerkev sv. Leonharda, ki ji je tri leta kasneje nadvojvoda Ferdinand I. podelil župnijske pravice, kajti dotedanji farni sedež v Radovljici je bil preveč oddaljen od Jesenic. Iz iste plemi-

JANEZ METERC

NASTANEK IN RAZVOJ KOSOVE GRAŠČINE

ške družine se omenja tudi Gašper Weisenfels (Belopeški), ki se je ukvarjal tudi z železarstvom. V prvi polovici tridesetih let 16. stoletja je skupaj z Matijem Senussom iz današnjega Trbiža, ki je bil oskrbnik belopeških posesti, na Javorniku zgradil plavž in pretalilnico za hüttenberški grodelj. Senussu je uspelo izvesti postopek za predelavo surovega železa v kvalitetno jeklo. Pod planino Belščico sta razširila rudarske obrate z namenom, da bi lahko konkurirala železarskemu podjetniku Bucelliniju, ki je takrat imel svoje obrate še v Planini pod Golico (Alben).

Ze leta 1540 pa je bila belopeška posest v zakupu grofov Thurnov, ki so bili v času prve polovice 16. stoletja tudi zakupniki oz. glavarji blejskega gospostva. Viri posebej v letu 1563 omenjajo grofa Antona Thurna.

Po Valvasorju je belopeško gospostvo leta 1612 prešlo v roke baronov Khevenhüllerjev. Tem so sledili grofje Eggenbergi, kajti že leta 1621 se kot belopeški gospod omenja knez Johann von Eggenberg. Tudi ta plemiška rodbina ni dolgo upravljal belopeško gospostvo. Nasledili so jo gospodje Benaglia, ki so bili italijanskega porekla. Končno pa so postali lastniki belopeškega gospostva grofje Trillegh. V Valvasorjevem času, leta 1672, je bil lastnik celotnega gospostva grof Johann Friderick von Trillegh.

Tudi naselje pod pobočjem hriba Mirce, današnja Murova, ki ga Valvasor omenja kot trg Jesenice (Markt Asling), je v 16. stoletju doživel precejšen napredek in razvoj. Imelo je predvsem kmečko-trgovski značaj. Skozenj so s Planine pod Golico vozili železo na jeseniško mitnico, kjer so ga prevzemali laški trgovci. Vas je imela številne hleve za tovarne ter vprežne konje in vole. Letno so na Jesenicah prodali

100–300 kop železa, kar je v 15. in začetku 16. stoletja pomenilo precejšnje bogastvo.

Leta 1526 se je kot prvi tuji železarski podjetnik pojavil v jeseniški dolini kovač Bernardo Bucellini (Wuzela) iz severnoitalijanskega Bergama. Naselil se je v Planini pod Golico, kjer do tedaj ni bilo tujih podjetnikov, kajti v ta gorski svet še ni prodrla modernizacija, ki je sicer tedaj že zavladala v večjih železarskih središčih. Bucellini je tu našel »kmetijske plavže« in preproste kovačije. Njegova družina se je spoprijela s težkim delom in uspela uvesti nov red v dotedanje železarjenje v Planini. Razvila se je nova tehnološka smer v železarstvu, ki je bila gospodarnejša in na višji stopnji. Ob močni konkurenci in zaradi slabših trgovskih zvez so domačini staro krajevno obrt vedno bolj prepuščali tujcem.

Leta 1538 je nemški cesar Ferdinand I. dovolil Bucelliniju preselitev železarskih obratov v jeseniško dolino k reki Savi. Ob zastarelih in napol podrlih kovačijah, v katerih so kovali železo in jeklo s Planine in Javornika, je Bucellini s svojimi sinovi začel graditi nov moderen železarski obrat, ki je dobil ime »Am Saufluss bey Asling«. S tem so bili ustvarjeni pogoji za nadaljnji naprednejši razvoj železarstva v jeseniški dolini.

Za staro belopeško graščino na Jesenicah je nastopil prelomni trenutek, ko je leta prišla v posest jeseniškega trgovca in podjetnika Frančiška Pavla Kosa, ki jo je leta 1821 povečal in obnovil. V spomin na nekdanje lastnike pa je dal v pročelje obnovljene stavbe vzidati stari belopeški grb, ki se je nekoč najverjetneje nahajal v njegovi notranjosti. S tem je dobila ta stavba tudi novo ime »Kosova graščina«, ki se je ohranilo do danes.

Trg Jesenice z belopeško graščino (Valvasor, 1689)

JANEZ METERC

RAZVOJ KOLONIZACIJE IN ŽELEZARSTVA V JESENIŠKI OKOLICI V VISOKEM SREDNJEM VEKU

Razvoj kolonizacije in železarstva v jeseniški okolici v visokem srednjem veku (2. nadaljevanje)

Plavž in fužinske naprave na Savi niso zgradili domačini, temveč priseljeni podalpski Italijani, ki so bili pripadniki beneške republike. Ta nova železarna je bila rezultat dveh dejstev: tehničnega razvoja višoke peči — plavža in kakovostnega predelovanja surovega železa ter migracij oz. velikih selitev železarskih podjetnikov, mojstrov in delavcev. Na ta način so se prenašale izkušnje, znanje in novosti iz enega v drugi del Evrope, se medsebojno oplajale in rojevale mnogo novih izumov in izboljšav v plavžarstvu in fužinarstvu.

Kolikor vemo doslej, prihaja najstarejši opis plavža iz Švedske in sega v leto 1320. V 15. stoletju so plavže te vrste uporabljali precej na široko ne samo na Švedskem, ampak tudi v Nemčiji v Siegerlandu, v Belgiji, v Toskani in okolici Bergama v Italiji in okoli leta 1500 v Franciji. Nemški in valonski železarji so to izboljšano tehnologijo plavljenja železove rude prenesli leta 1566 še v angleški Sussex.

Nemško plavžarstvo je bilo v 16. stoletju zelo razvito in na dobrem glasu, sicer jih ne bi klicali na Švedsko in v Rusijo. Velik napredek je pomenil tudi poseben tip plavža, ki so ga razvili v Franciji in Belgiji; le-tega je na Švedsko prinesla močna skupina valonskih podjetnikov in delavcev, ki se je okoli leta 1620 tam naselila in sčasoma dvignila švedsko železarsko tehnologijo na visoko tehnično in organizacijsko stopnjo. To dejstvo in bogate zaloge kvalitetne železove rude je pripomoglo k temu, da je sto let pozneje švedsko železo že povzročalo na sredozemskem trgu težave in skrbi slovenskemu železarstvu. Na isti trg so kmalu za Švedi posegli s svojim železom in jeklom tudi Rusi.

V Italiji so kopali železovo rudo na Elbi. Surovo železo iz te rude so predelovali predvsem v Liguriji in Toskani. Naslednje veliko središče proizvodnje in predelave železa se je razvilo v predalpskem svetu med jezeroma Como in Garda, v dolinah Val Sassina, Val Brembana in Val Trompia. Milano, Bergamo, Brescia pa so bila tri znana središča za izdelavo orožja. Toda že v 17. stoletju je tukajšnje železarstvo nazadovalo. Ko je bilo še na vrhu proizvodnih zmogljivosti, se je določeno število fužinarskih družin preselilo v druga alpska področja in pokrajine: nekaj jih je odšlo v Švico, nekaj na Kranjsko in Koroško. Kranjska je pritegnila Locatellije, de Burgatije, Marchesije, Garzonije in druge. Tako je leta 1526 prišla na Gorenjsko družina Bucellini (kasneje Bucellini). Za zgodovino železarstva pri nas je pomembna zato, ker je prejela cesarsko koncesijo za postavitev plavža in fužin italijanskega tipa na levem bregu Save v naselju istega imena. Ta dogodek je bil nedvomno odločilen: vse stare in v tistem trenutku že zastarele peči, ki so do tedaj delale nad Jesenicami (Planina), vendar odmaknjene od potoka Jesenice, so druga za drugo ugašale svoje talilne ognje. Nekaj pozneje so Bucellini postavili peči italijanskega izvora še na Javorniku in na Plavžu. Vsa ta njihova dejavnost nam nesporno dokazuje, da je na Je-

senice prispel investicijski kapital, kakršen se tod do tedaj še ni pojavil. Vsekakor bo treba še ugotoviti, ali je šlo v tem primeru za trgovski ali za kako drugače akumuliran kapital.

Pomembna novost, ki se navezuje na novo tehnologijo, ki se je z italijanskim podjetnikom v njegovih novih obratih na Savi pojavila v tem času, se navezuje na proizvodnjo jekla. Pri tem je odlično vlogo igrala kakovost in narava železove rude, ki je bila na razpolago. Zato so Štajerci

postopki v alpskem in predalpskem področju so nam poznani s področja Tirolske in Bergama. Iz Bergama se je ta postopek najprej razširil na Koroško in nato s priseljenimi Bucelliniji še na Gorenjsko. Če so mehko železo žarili in mu pri tem dodajali ogljik s pomočjo ogljenega prahu, so pridobili jeklo. Tako imenovani brescianski oz. po domače brešnjanski (italijanski) način pridobivanja izredno kvalitetnega jekla, »ki je rado pilo turško kri« (Valvasor), je izšel, kot pove že ime samo, še posebej iz okolice Brescie in se je s pomočjo obratov na Savi zasidral v vseh pomembnejših fužinah na Gorenjskem.

Brešijanski plavž na Savi in iz njega pridobljeno jeklo nista pomenila samo novega tehnološkega postopka, ampak predvsem novo kvaliteto izdelkov. To pa je bilo vsekakor treba doseči, če se je gorenjsko železarstvo želelo uveljaviti na italijanskem tržišču, glede na dosežke, ki jih je le-to doseglo že pred uveljavitvijo naših železarn in njihovih novih izdelkov.

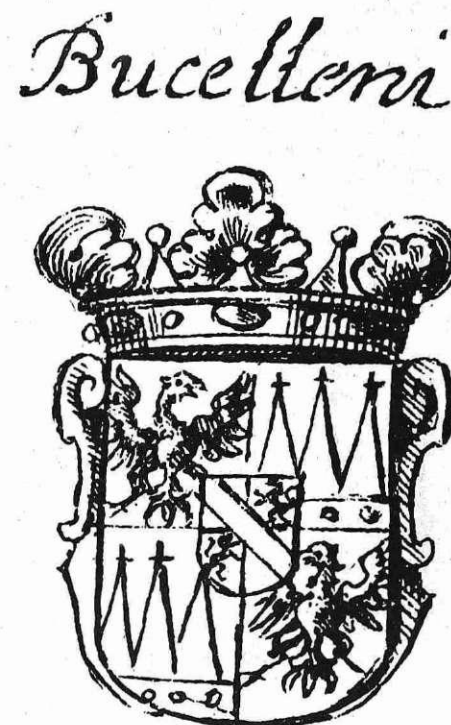
Brešijanski plavž in iz njega pridobljeno jeklo nista pomenila le nov tehnološki postopek, ampak predvsem novo kvaliteto izdelkov. To pa je bilo nadvse pomembno, če je gorenjsko železarstvo in njegovi produkti hotelo doseči zaželene rezultate — uveljavitev na italijanskem tržišču. Le-to pa ni bilo kar tako, saj je dobro poznalo in uporabljalo odlične lombardske in ligurske izdelke jekla podobne vrste.

Iz celotne dejavnosti Bucellinijev na Savi na Jesenicah lahko ugotovimo, da so le-ti dobro oz. uspešno delovali in gospodarili do začetka 18. stoletja (približno 130 let). V začetku 19. stoletja se je njihova gospodarska moč začela rušiti, vendar so vzdržali na Savi do leta 1764. Tedaj so bili še vedno lastniki dobro delujočega plavža in fužine s štirimi kladivi-repači in pripadajočimi ognji za pridobivanje jekla.

Preden so se Bucellini morali odseliti s Save, so ocenili vrednost plavža in fužin ter rudnikov železove rude v trikotniku Golica-Črni vrh-Razdrti vrh; preostala dejavnost, povezana s pridobivanjem svinca na Blažuni, v bližini železovih rudnikov-kopov v navedenem trikotniku, pa so, kljub temu, da so bili takrat nepomembni, kasneje deloma opravili svojo nalogo. Rudnike oz. kope v tem trikotniku so kasneje v nemških virih imenovali Reichenberg.

V Arhivu dvorne komore na Dunaju se nahaja tloris rudnih distriktov ob potoku Jesenica, ki so ga leta 1761 dali izdelati Bucelliniji. To karto si velja podrobneje ogledati, kajti to je verjetno prva ali vsaj ena prvih upodobitev Savskih jam. S črkami so označeni posamezni distrikti. Distrikt A se je imenoval Lešnik oziroma v originalu na karti die Löschnig, distrikt B Mreža (die Meressa), C Lihtenberg (der Lichtenberg), D Zadnje gore (der Sadne gore), E Razdrnice (die Rasterneze), F Cigan (der Zigan), G Zgornji birnsok (der Oberebirnschock), H Spodnji birnsok (der Unterbirnschock), I Voklje (die Vockle), K Za zadnjim plavžem (Sa Saden Plaaahaus), L Zadnji plavž (Saden Plaaahaus), M Zgornji brand (der Obere Brand), N Spodnji brand (der Untere Brand/m O Za Pustoto (die Sa-

(Nadaljevanje na 16. strani)

Grb Bucellenejev, ki so si v 18. stol. pridobili plemiški naslov

predelovali surovo železo drugače od Valoncev, Angleži po svoje in prav tako Rusi. Sivo železo, ki se je nateklo iz plavža in je imelo še precej ogljika, je bilo potrebno še večkrat predelati, da so dobili ustrezne značilnosti in kakovost. Najstarejši taki

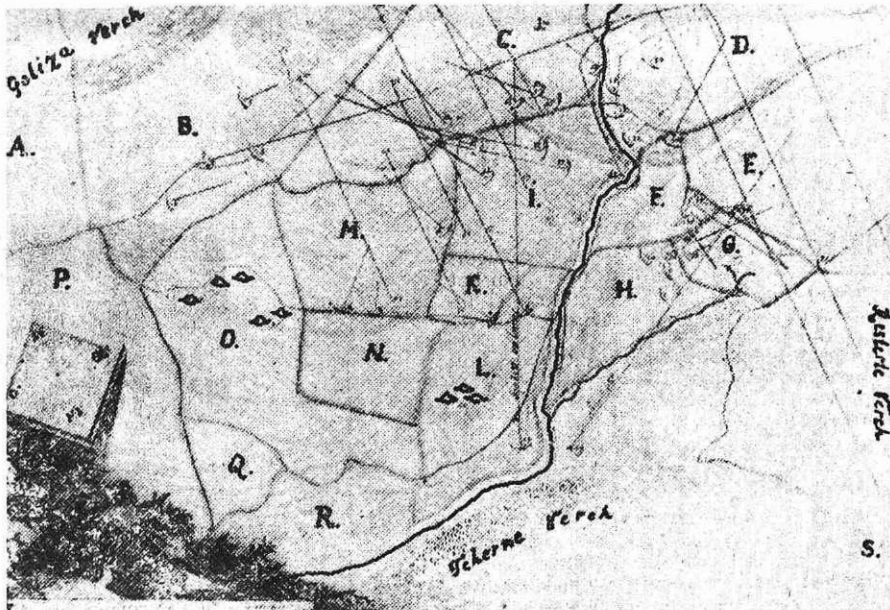
Ruardov znak za fužino na Savi

(Nadaljevanje s 15. strani)

pestota), P Baška okolica (die Watscher Gegend), Q Pustota (die Pestota), R rovtiše (die Rotisch), S Križišče poti, kjer sta mejili savsko in javorško fužinsko območje. Savski fužini je pripadalo devet distriktov, Plavžu štirje, tri sta si delila Sava in Plavž Distrikt B, ki je obsegal vzhodno polovico Golice s podnožjem, pa so si delili Plavž, Sava in Javornik.

V distriktu K, ki je pripadal Plavžu, je imel svoj rov Jernej Jeran, v distriktu B je bil Repkov kop. V savsko-javornškem distriktu D so kopali v svojih rovih in kopih Primož Jeran, Jurij Jeran in Kladnik, v savskem distriktu E je imel rudokopne pravice Luka Noč, katerega sosed je bil Blaž Blažič. Na ostalih distriktih so kopali rudo še Gregor Blažič, Bolc in Kosmat. Vsega skupaj se za leto 1761 omenja 31 rovin in kopov, toda šest jih že ni imelo nobene rude več, sedem le še malo, štirje so bili srednje založeni, bogatih z rudo bilo 14 kopov. Vse te podatke vsebuje legenda, ki se nanaša na tloris rudnih distriktov. Podobne podatke omenja v svoji Zgodovini železarstva tudi Alfons Müllner.

Navedena karta je važna še zaradi nekaj razlogov. Takoj je videti, da v tem času še niso rudnega ozemlja delili s pomočjo jamskih mer pravilnih geometrijskih oblik na enako velike dele, marveč so ga razparcelirali na t. i. distrikte, ki so bili različno veliki in so bili različnih oblik. Nadalje opazimo, da so neposredno pod črko L in nad črko O vrisana stara odlagališča žlindre nekdanjega Zadnjega plavža, ki je prenehal obratovati nekje sredi 16. stoletja in je bila tradicija o njem po dvesto letih še vedno živa. Zgodovinar Alfons Müllner je pravilno ugotovil, da je bil Zadnji plavž veterina peč, saj so nasipi žlindre pod L oddaljene prek 120 metrov od potočka Jesenice oziroma od sotočja daljšega Belega potočka in krajšega Črnega potočka, odlagališča pri črki O pa celo več kot 350 metrov od potočka. Če bi peč že bila na vodni pogon, bi žlindro odlagali v bližini na bregu; pri malih vetrnih pečeh se namreč pri vsakem taljenju ni nabralo toliko odpadnih snovi, da bi jih bilo treba voziti kam daleč stran od peči. Ne nazadnje pa dopušča ledinsko ime »Zadnji plavž« kar dve razlagi: krajevno, ko je šlo za poslednjo topilnico, ki bi jo srečali, če bi šli ob potočku Jesenici navzgor, in časovno, če bi se vprašali, ali po njej, ko so jo že opustili, ni talila še katere peč. V na-

Karta rudokopov in rudnih distriktov s Planine pod Golico iz leta 1761

šem primeru gre za posrečeno kombinacijo obeh možnosti.

Priselitev severnoitalijanskih železarskih podjetniških družin v naše kraje bi seveda mogli osvetliti še z drugimi dogodki splošnega značaja, ne samo z ekspanzijo italijanskega železarskega podjetništva. Pri tem lahko govorimo o politiki beneške republike do habsburške monarhije, o težnji gospodarskih krogov v Benetkah, da se dokopljajo do določenega vpliva na proizvodnjo na drugi strani Jadrana, morda celo o tem, da so Habsburžani zavestno hoteli pridobiti nekaj beneških podjetnikov, da bi jim modernizirali železarstvo na Gorenjskem, saj so kasneje Bucelleniji postali avstrijski grofje.

Leta 1766 so postali lastniki fužine na Savi člani družine Ruard, ki se je v Avstrijo priselila iz današnje Belgije. Avstrija 18. stoletja je, da bi gospodarsko hitreje napredovala, širokopotezno vabila na svoje ozemlje tuje podjetnike. Tako sta na Dunaj prišla tudi brata Ruard, starejši Ivan in mlajši Valentin. Ivan je bil trgovec na velike razdalje in je leta 1742 postal privilegirani grosist na ta način, da je izkazal 30.000 fl čistega dobička, pri čemer si je pomagati tudi s posojilom. Kmalu ni bilo treba nobenih posojil več in aprila 1746 sta brata postala družabnika s tem, da sta ustanovila skupno firmo, ki naj bi trajala dvanajst let, nakar bi Valentin vodil trgovske posle v svojem imenu.

Kot poslovnež je Valentin Ruard mnogo potoval in se gotovo zadrževal tudi v Trstu in zašel v naše kraje. V Ljubljani je leta 1762, skupaj z ljubljanskim trgovcem Jožefom Dasselbrunnerjem, kupil manufakturno suknarico in ji bil solastnik šest let. Zanimariti pa ne smemo še druge poti, ki je pripeljala Ruarda na Gorenjsko. Zaradi intenzivne trgovine z žitom v smeri: Pannonska nižina — Trst — prekomorski kraji se je Trst sorazmerno hitro uveljavil kot mednarodno pristanišče. V šestdesetih letih 18. stoletja je bila tam že precej znana trgovska firma Brentano/Cimaroli/Venino, ki je med drugim kupčevala tudi s slovenskim žitom in bila delničar prve tržaške zavarovalnice. Ta firma je kupila savski plavž s fužino na javni licitaciji 6. junija 1764. Zalagala je namreč z denarnimi posojili in žitom fužinarja Julija Andreja grofa Bucellenija. Pozimi 1766 je tržaška trgovska trojica prodala plavž s fužino za 60.000 fl kupcu Ruardu. Tedanji upravitelj železarne Anton Deiller in drugi vodilni ljudje v fužini so Valentinu Ruardu poma-

gali, da je izdelal načrt za povečanje in modernizacijo podjetja. Leto pozneje je dokupil zemljišča in druge nepremičnine okoli fužine, na primer mlin na šest koles, žago, zemljišče v Hrenovci. Vse to se je nahajalo na levem bregu Save, ki so mu domačini pravili »Na krajo« (t. j. Na kraju). Na desnem bregu pa je kupil njivo in nekaj drugih nepremičnin.

Delo za povečanje in izboljšavo obratov je bilo znatno: Ruard je fužino kupil za 60.000 fl, račun aktivne in pasive za čas od 1. julija 1767 do 30. junija 1768 pa je izkazal vsoto 83.439 fl 22 kr. Seveda si je sposodil nekaj večjih vsot denarja, toda te je uporabil v koristne investicijske namene. Seznam reparacijskih del, ki jih je vodil na Savi v letih 1768 in 1769 Deiller, nam pokaže, da je dal podjetnik postaviti povsem novo visoko peč. Stroški zanjo so znašali nekaj več kot 687 fl; pri tem seveda niso všteli nekateri drugi deli, potrebni za visoko peč, kot npr. pihalo, železne vezi in slično. Prav zanimivo je, da je sosed — fužinar Žiga Zois nekaj let kasneje dal za novo visoko peč v Bohinjski Bistrici prav toliko. Odgovor za sorazmerno nizko ceno gradnje plavža je bil v tem, da je bil glavni gradbeni material (kamniti kvadri, apno, vezi iz železa itd.) možno dobiti v bližnji okolici, medtem ko so morali notranjo opremo (težja in lažja kladiva, norce in repače) kupovati na Štajerskem in Koroškem in jih razstavljene pripeljati na Jesenice. Zato je bilo težko kladivo po pravilu v tistih časih trikrat do štirikrat dražje od same visoke peči. Tudi omenjene pritiskline, ki so bile nujne za delovanje, ne bi porušile tega razmerja stroškov.

Trgovske zadeve na Dunaju je Ruardu vodil in firmo podpisoval od začetka leta 1769 dalje knjigovodja Ivan Hochkofler za obdobje naslednjih deset let. Sklenila sta tudi medsebojno družabniško pogodbo, po kateri se je ta nova dunajska tvrdka imenovala Valentin Ruard & Comp. Kmalu pa so ti posli propadli in podjetje je prišlo pod prisilno upravo. Pomladi leta 1770 je bilo podjetje likvidirano. Tako so Ruardu ostale le gorenjske fužine; Sava namreč ni bila sestavni del propadle družbe in prisilna uprava ni mogla poseči po njej. Poleg tega imetja je Ruardu ostala tudi nogavičarska manufaktura, ki je delovala na Jesenicah in okolici.

Leta 1775 je Ruard kupil od Zoisa tudi plavž na Plavžu in jeklarno s tremi ognji in tremi kladivi v Mojstrani. Po teh lastninskih spremembah sta se oba vodilna

»slovenska« železarska oz. jeklarska podjetnika lotila temeljite obnove organizacije dela v rudnikih in fužinskih obratih. S tem namenom je leta 1781 iskal Ruard na Štajerskem novega kovaškega mojstra. Kolikor ta dva pred letom 1800 nista uspela izvesti reform v strukturi železarske in rudarske dejavnosti, so jih njuni nasledniki po letu 1820.

Valentinov sin Leopold Ruard ni podjetja samo razširil — novi rudniki, nov plavž s fužino, pridobitev premogovnika v Zagorju — ampak se je uveljavil predvsem kot novator in pospeševalec te dejavnosti. S tega stališča je bil zelo podoben svojemu sodobniku in sosedu po dejavnosti — Žigi Zoisu. Poskusi s premogom v savskem plavžu in fužinskih ognjiščih leta 1796 so jasen dokaz o tem, kakšno smer razvoja je Leopold Ruard predvidel za Savo in podobna železarska podjetja. S svojim novatorstvom je bil daleč pred časom, saj je preteklo še naslednjih 75 let do tedaj, ko je premog ponovno prispel do Save, vendar ga takrat niso pripeljali kmečki vozovi, ampak že parna lokomotiva. Prav gotovo je vzrok, da sta tako Ruard kot Zois obratovala vse do pristopa v Kranjsko industrijsko družbo z ogljem in vodnimi pogoni, pač v dejstvu, da je sicer gospodarsko zelo napredni gorenjski predel dobil železniško povezavo s svetom leta 1870, torej skoraj takrat, ko je zaživela Kranjska industrijska družba.

To se je dogajalo v času, ko so imele železarne Štore, Prevalje in nekateri obrati sorodnih strok že po nekaj parnih strojev, lastne industrijske tire, lastne premogovnike, pri vsem tem pa Prevalje še posebej svoj lastni moderni plavž za taljenje železove rude s koksom.

Ko je leta 1848 marčna revolucija odpravila fevdalne razmere in po tem, ko je bila na slovenskih tleh zgrajena prva železniška proga med Mariborom in Ljubljano in kasneje dalje proti Trstu, so gorenjske fužine ostale ob strani, daleč od novih prometnih zvez. Dvajset let je trajalo, preden se je po prizadevanju kamnogoriškega rojaka in politika leta 1869 začela gradnja gorenjske železnice, ki je tudi fužine na Javorniku in Savi povezala z ostalim svetom. Tako se je nehalo obdobje starih tovarnikov in vozarjev, ki so preko visokih prelazov tovorili in po prašnih slabih cestah vozili tovore železnih izdelkov gorenjskih fužin proti Trstu in se z denarjem in drugačnim blagom vračali domov.

Uvedba gorenjske železnice pa ni prinesla zgolj blagostanja, ampak je omogočila vse večji prodor tujega in cenejšega blaga in s tem omajala domačo obrt in trgovino. Prebivalci Gorenjske so tedaj pričeli opuščati domače suknino in irhovino, kajti tuji industrijski izdelki so vedno bolj prodirali na sejme in trg.

Tudi v železarski industriji se je močno občutila nagla sprememba. Gorenjskim fužinam so vojne, francoska okupacija, marčna revolucija in državljanska vojna, ki je le-tej sledila v Italiji in na Ogrskem ter inflacija, ki je zato nastala, zmedle nekdanje trgovske zveze in odvzele po izgubi Benečije leta 1866 ter po pogodbi z Madžarsko, ko je bila leta 1867 osnovana avstro-ogrska monarhija, možnost izvoza na ona področja, kamor je skozi pretekla stoletja odhajalo gorenjsko železo in jeklo. Njihova stara izvozna področja v Sredozemlju so vedno bolj prehajala v roke švedske, belgijske in angleške konkurence.

Delo v gorenjskih fužinah je zato začelo zastajati. Zaslужek delavstva je postajal vse manjši in nereden. Zaradi razsipnega načina življenja družin velikih podjetnikov in meščanskih razvad, za kar se je trošilo veliko več denarja, kot so ga nudile s svojim zaslužkom fužine, so železarne vedno bolj bredle v dolgove. Lastniki niso imeli več denarja niti kredita, da bi gradili in posodabljali naprave in obrate, ki jih je zah-

Plavžarji in topilci na Savi v 90. letih 19. stol.

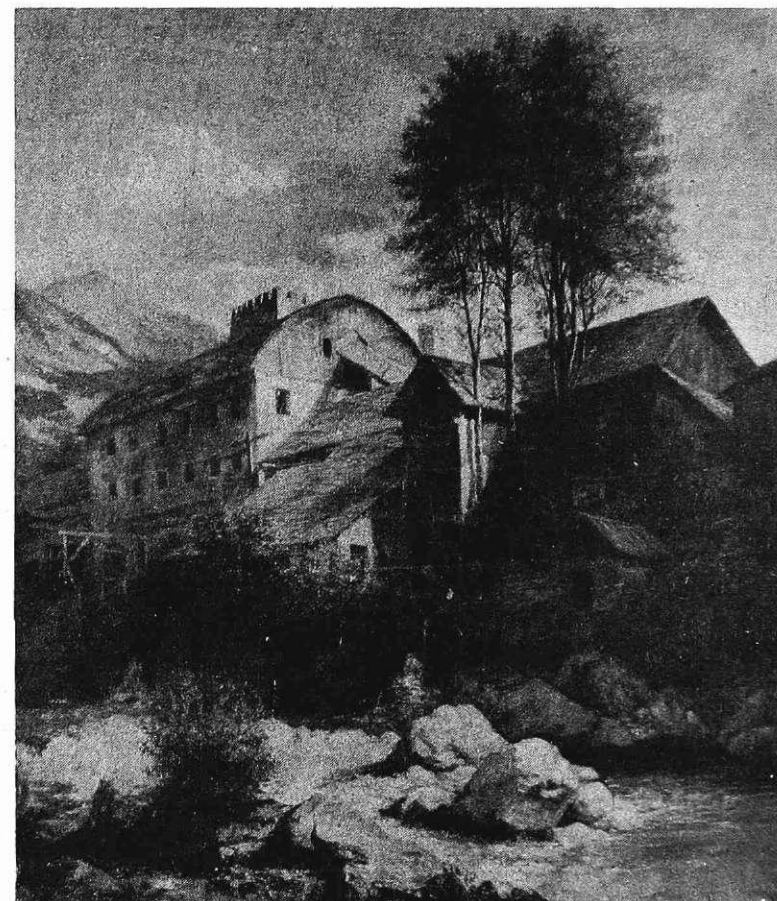
tevala tehnična revolucija v železarstvu ter prehod na množično proizvodnjo. Ves ta proces je otvoritev železnice še pospešil in tako je leta 1869 prišlo do velike prelomnice, ki je nujno zahtevala koncentracijo industrije in njenih obratov.

Železarna na Savi, ki je tedaj nosila zveneče ime Cesarsko-kraljeve jeklarnje, je bila po svoji centralni legi, obsegu svojih naprav, rudarskih pravicah lastnikov, rudni bazi, prostrani gozdni posesti, po delavskem kadru in trgovskem slovesu izdelkov tako rekoč vnaprej določena, da postane center združenega gorenjskega železarstva, kjer naj bi se postopoma združili vsi manjši železarski obrati Gorenjske.

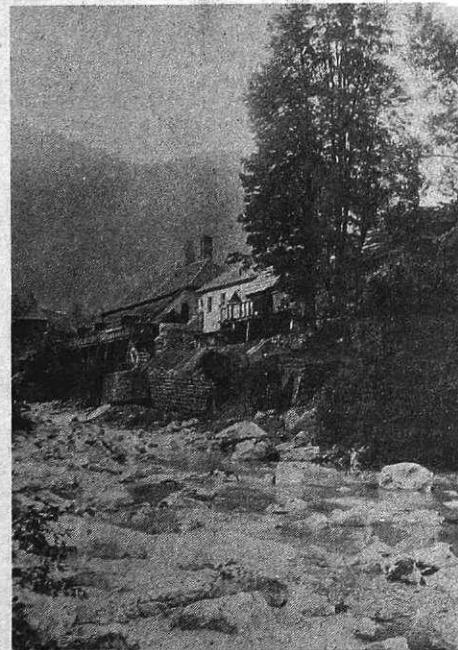
V razdobju 1854—1856 so na Savi proizvedli 135.388 centov grodlja v vrednosti 451.160 gld in od tega prodali 93.488 centov, doma pa predelali 41.900 centov. Med drugimi so iz te količine izdelali 18.100 centov

jekla na brešijanski način in zanj iztržili 200.640 gld. Na Savi je tedaj delalo 120 rudarjev, na fužinah 108 plavžarjev in v gozdovih okoli 400 delavcev, ki so sekali les in kuhali oglje. Leta 1869 so tu vpeljali plinske pudlovke in varilne peči na plinsko kurjavo z uporabo šote, ki so jo kopali na šotišču na Pokljuki. Letno so v tem času povprečno predelali okoli 110.800 centov rude. Izvažali so predvsem kvalitetno jeklo v Francijo, Španijo, Italijo in t. i. azzalon-sko jeklo za izdelavo orožja preko Siska v Turčijo. Tako so povprečno letno iztržili 171.331 goldinarjev.

V dobi, ko je na začetku sedemdesetih let savska železarna z vsem svojim inventarjem in postrojenji pristopila k leta 1869 nastali Kranjski industrijski družbi, je po tedanjih merilih že imela lastnosti in obsežnejše velikega industrijskega obrata.

Železarna na Savi leta 1870 (Waltach, olje)

Železarna na Savi koncem 19. stoletja